

T.C.
AHI EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

MECLİS CELSE ZABITLARINDA DIŞ POLİTİKA VE
DIŞ POLİTİKA PRENSİPLERİ (1920-1923)

H. Mehmet DAĞISTAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TARİH ANABİLİM DALI

KIRŞEHİR

2012

T.C.
AHI EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

MECLİS CELSE ZABITLARINDA DIŞ POLİTİKA VE
DIŞ POLİTİKA PRENSİPLERİ (1920-1923)

H. Mehmet DAĞISTAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ
TARİH ANABİLİM DALI

DANIŞMAN
Doç. Dr. Yaşar ÖZÜÇETİN

KIRŞEHİR

2012

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Bu çalışma jürimiz tarafından Tarih-Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkanı (İmza)
Akademik Unvanı, Adı-Soyadı
Doç. Dr. Yorum Bülent KARA
Üye (İmza)
Akademik Unvanı, Adı-Soyadı
Yrd. Doç. Dr. Bülent KARA
Üye (İmza)
Akademik Unvanı, Adı-Soyadı
Yrd. Doç. Dr. Mehmet SARACAYA
Üye (İmza)
Akademik Unvanı, Adı-Soyadı
Üye (İmza)
Akademik Unvanı, Adı-Soyadı

Onay

Yükseköğretim Kurulu, adı geçen öğretim üyesi ile ilgili öğretim üyeleri ile,

.../.../20...

Doç. Dr. Şahinur AKKİS
Enstitü Müdürü

ÖZET

23 Nisan 1920’de Ankara’da olağanüstü şartlara bağlı olarak açılan Türkiye Büyük Millet Meclisi ve yürütülen Millî Mücadele’nin temel amacı iktisadî, malî ve siyasî alanlarda tam bağımsızlığı sağlamak olmuştur. Bu bağlamda, bir yandan Osmanlı Hükümeti’ne ve bu hükümetin neden olduğu bir takım sorunlara karşı mücadele verilirken, diğer yandan da işgalci güçlere karşı mücadele verilmiştir. Bütün bunlar yapılırken takip edilen yöntem, ülkenin milli çıkar ve prensiplerini barındıran politikaların ön planda tutulması olmuştur.

Aslında Türkiye’nin bu dönemdeki dış politika ilkeleri Kongreler döneminde başlamıştır. Yurdun dört bir yanından gelen farklı düşünce yapısına sahip; ancak tek bir amaca hizmet eden mebusların oluşturduğu TBMM’nin açılması ile bu ilkeler daha meşru bir zemine oturtulmuştur.

Milletvekilleri, dönemin şartları çerçevesinde yaptıkları çetin müzakerelerle bir yandan ülkenin iç politikası ile ilgili kararlar alırken, diğer yandan da dönemin şartlarına uygun olarak dış politikaya yönelik ülkenin kaderini belirleyecek önemli kararlar almışlardır. Bununla birlikte, dâhili siyasetle harici siyasetin bağlantılı olduğu ve birbirini tamamladığı göz ardı edilmemiştir.

Dış politikaya yönelik kararlar alınırken dünya siyaseti, devletler arasındaki ilişkiler her yönü ile takip edilip tartışılmış ve TBMM Hükümeti’nin dış siyaseti buna göre belirlenmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda, günübürlük siyasî teşebbüslerden

kaçınılmış, diğer ülkelerle kurulan ilişkilerin dünya barışına katkı sağlayacak şekilde uzun vadeli ve kalıcı olmasına önem verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Büyük Millet Meclisi, TBMM'nin Meşruiyeti, Millî Mücadele, Müzakerelerde Dış Politika, Dış Politika Prensipleri.

ABSTRACT

The main objective of the Grand National Assembly of Turkey opened on 23 April 1920 in Ankara under the extraordinary circumstances and the national struggle carried out was to provide full independence in all areas such as economics, finance and politics. In this respect, while, on one hand, a fight against the Otoman government and the problems caused by the government was being given, on the other hand another fight was being given against the invading forces. The method followed during all was to keep the policies including the country's national in the forefront the country's national benefits principles.

Turkey's foreign policy principles in this period actually began in the period of Congress. With the opening of the Parliament consisting of the deputies having a different mentality from all over the country, but serving a single purpose, these principles created a firmly legitimate ground.

Deputies, while taking decisions on the country's domestic policies with their arduous negotiations done under the country's conditions, they also made important foreign policy decisions determining the fate of the country. However, the link between internal politics and external politics and their completing each other was not ignored.

On taking decisions about foreign policy, world politics and relations between the states were followed and discussed in all aspects, and the international policy of

the Parliament to be followed was determined accordingly. In this context, the daily and short-term political attempts were avoided and the relations established with other countries to contribute to world peace were emphasized permanently and on long term.

Key words: Grand National Assembly of Turkey, The legitimacy of the Grand National Assembly of Turkey, National Struggle, Negotiations in Foreign Policy, Foreign Policy Principles.

ÖN SÖZ

23 Nisan 1920’de Ankara’da olağanüstü yetkileri haiz açılan I. Türkiye Büyük Millet Meclisi, açıldığı tarihten itibaren sosyal, iktisadî ve siyasî farklılıklara sahip ülkenin dört bir yanından gelen milletvekillerini bünyesinde barındırmıştır. Bu milletvekilleri birçok alanda olduğu gibi dış politika alanında da farklı görüş ve düşüncelere sahip olmuş, düşüncelerini Meclis oturumunda dile getirmişlerdir. Fakat hepsinin de ittifak ettiği önemli nokta; ülkenin işgalden kurtarılması, Misâk-ı Millî hedeflerine ulaşmış, istiklâli tam bir vatan anlayışı olmuştur.

İki bölümden oluşan tezimizin giriş bölümünde dış politika ile ilgili terimsel ifade ve tanımlara yer verilerek konuya giriş yapılmıştır. Birinci bölümünde, TBMM Hükümeti’nin dış politika esaslarının oluşturulmasında belirleyici role sahip olan Mondros Mütarekesi ile başlayıp TBMM’nin açılışına ve meşrulaşma sürecine yer verilmiş, ikinci bölümde ise bölüm başlıklarına uygun olarak dış politika prensiplerinin oluşturulmasına yön veren meclis konuşmaları ele alınmıştır.

Ancak şunu da hemen ifade edelim ki dış politikaya yönelik bazı konuşmalar birçok konu başlığını kapsayacak şekilde olduğundan, bu konuşmaların muhtevası bakımından en uygun yere konulması uygun görülmüştür.

1920-1923 yılları arasını kapsayan I. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin müzakereleri temelinde dış politika prensipleri ele alınırken, Meclis faaliyetlerinin yürütülmesi sırasında bütün düşünce, konuşma ve davranışları ihtiva

etmesi, zamanın politik şartları hakkında bilgi vermesi ve bu bağlamda ülkenin politik tavırlarını belirleyip uygulaması sebebiyle TBMM Zabıt Ceridesi ve TBMM Gizli Celse Zabıtları esas alınmış, bunun yanında konu ile ilgili telif ve tetkik eserlerden de istifade edilmiştir.

Tezin hazırlanmasında gerekli tavsiye ve yardımlarda bulunan danışman hocam Doç. Dr. Yaşar ÖZÜÇETİN'e teşekkürü borç bilirim. Konu ile ilgili fikirlerini paylaşan değerli hocalarım Yrd. Doç. Dr. Bülent KARA'ya, Yrd. Doç. Dr. Veli ÜNSAL'a ve Okt. Özgür ERBEK'e teşekkür ederim. Tez ile ilgili gerekli dokümanların temin edilmesinde emeği geçen Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Kırşehir İl Halk Kütüphanesi çalışanlarına müteşekkirim. Ayrıca tez yazım süreci sabırlarını ve maddî-manevî desteklerini esirgemeyen aileme, özellikle kardeşlerim Murat ve Eda Nur DAĞISTAN'a teşekkürü bir borç bilirim. Öte yandan tezin hazırlanmasında emeği geçen Seval KAPLAN'a, Fatma ÜNVER'e ve Ahmet Haşım ALTINIŞIK'a teşekkür ederim.

H. Mehmet DAĞISTAN

KIRŞEHİR 2012

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT	vi
ÖN SÖZ	viii
İÇİNDEKİLER	x
KISALTMALAR	xii
GİRİŞ	1
1. Politika.....	1
2. Dış Politika.....	1
3. Siyasa ve Siyasetin Önemi.....	2
4. Siyaset İle Ülkenin Konumu İlişkisi.....	3
5. Ülkenin Kendisine Özgü Politik Prensiplerinin Ortaya Çıkışı.....	6
I. BÖLÜM	8
TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NİN MEŞRUIYETİ VE	
KARAKTERİ	8
1. Türkiye'ye Özgü Ortaya Konulan ve Ortaya Konulması Muhtemel	
Farklı Tutum ve Tavrı.....	8
2. Halkın Egemenliğinin Kullanıldığı Yegâne Bir Organ TBMM.....	38
3. TBMM'nin Kendi Gücüne Olan İnanç ve Dayanağı.....	52

II. BÖLÜM	79
TBMM DIŞ POLİTİKASININ ESASINI OLUŞTURAN PRENSİPLERİN BELİRLENMESİ	79
1. Yeni Hudutlar Dâhilinde Mesut ve Müreffeh Olarak Yaşanması.....	80
2. İstiklâl-i Tam Bir Vatan	101
3. Dünya Ülkeleri Nezdinde İhtiyatlı ve Kendinden Emin Bir Yaklaşım.....	125
4. Dışarıda Kalıcı, İçeride Huzur Verici ve Mazlum Milletlere Örnek Olma....	147
SONUÇ	164
KAYNAKÇA	166
A. RESMÎ YAYINLAR	166
1. Süreli Yayınlar	166
B ARŞİV BELGELERİ	170
1. Yayınlanmış Arşiv Belgeleri.....	170
C. TELİF VE TETKİK ESERLER	171
1. Kitaplar.....	171
2. Makaleler.....	176
EKLER	181

KISALTMALAR

- a.g.e** : Adı geçen eser.
- a.g.m.** : Adı geçen makale.
- a.g.t.** : Adı geçen tez.
- AKD TYK** : Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu.
- AÜ** : Ankara Üniversitesi.
- AÜ SBFD** : Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi.
- bkz.** : Bakınız.
- C.** : Cilt.
- Çev** : Çeviren.
- D.** : Devre.
- Ed.** : Editör.
- MEB İA** : Millî Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi.
- s.** : Sayfa.
- S.** : Sayı.
- TBMM** : Türkiye Büyük Millet Meclisi.
- TBMM ZC** : Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi.
- TBMM GCZ:** Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları.
- TDK** : Türk Dil Kurumu.
- TDV İA** : Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.
- TTK** : Türk Dil Kurumu.
- Yay haz.** : Yayına Hazırlayan.
- YKY** : Yapı Kredi Yayınları.

yy. : Yüzyıl.

Y. : Yıl.

GİRİŞ

1. Politika

Sözlükteki anlamı; devlet işlerini düzenleme ve yürütme sanatı, siyaset, siyasa, yöntem olan politika, herhangi bir devletin veya hükümetin belirlediği amaçlar doğrultusunda izlediği, yöntem ve usullerdir. Bir devletin izlediği politika, o ülkenin gerçeklerine dayanır. Politika ile diplomasi arasında bir ilişki olup diplomasi, politikanın ifade biçimidir.¹

2. Dış Politika

Kavram olarak I. Dünya Savaşı'ndan sonra üzerinde ciddi olarak düşünülmeye başlanılan dış politika, bir devletin, milleti ve çıkarları aleyhine olmayacak şekilde başka bir devlet veya devletlere ya da uluslararası alana karşı belirlediği ilkeler çerçevesinde izlediği genel politika olup, münasebetlerin çıkarlara göre düzenlemesi veya düzen verilmesinde devreye sokulan araçtır.²

Ancak bir ülkenin belirlediği ilkeler bağlamında izlediği dış politika, uluslar arası siyasal sistemin koşul ve verilerine ayrıca kendi iç politik gelişmelerine bağlıdır. Çünkü bir ülkenin dış siyasî prensipleri, o ülkenin malî, siyasî ve askerî

¹ **Türkçe Sözlük**, Türk Dil Kurumu, C. II, TDK Yayınları, Ankara 1998, s. 1996.

² Ömer Kürkçüoğlu, “*Dış Politika Nedir? Türkiye’deki Dünü ve Bugünü*”, **AÜ SBFD**, C. 35, S. I, Ankara 1980, s. 309-311.; E. Semih Yalçın, **Atatürk’ün Millî Dış Siyaseti**, Gazi Kitabevi, Ankara 2007, s. 1.; Ahmet Özgiray, **Atatürk’ün Dış Politikası (1919-1938)**, Selçuklu Basımevi, İzmir 1999, s. 4.; Hicabi Arslan, **Basının Türk Dış Politikası Üzerindeki Yönlendirici Etkisi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2007, s. 8.

gücü, nüfusu, bu nüfusun birliği, moral gücü ile diplomasi kadrosunun niteliğine bağlıdır ki politikayı da kısmen bu unsurlar tayin eder. Nitekim I. Dünya Savaşı sonrasında, Türkiye, 1919-1922 yılları arasında, I. Dünya Savaşı süresi (1914-1918) kadar Millî Mücadele dönemini yaşamış; bununla birlikte, bu mücadelenin sadece dışa yönelik olmayıp, iç yönünün de olduğu ve bunların birbirine paralel yürüdüğü göz ardı edilmemiştir. Bu çerçeveden bakıldığında Türk dış politikasının, birtakım ilkeler belirlense de, kısa veya uzun vadede uluslararası siyasal sistemin koşullarına uymak zorunda olduğu bir gerçektir.³

İki devletin veya milletin çıkarlarının örtüşmesi için gerekli olan şart, karşılıklı saygı, sevgi ve anlayış ile birlikte, yapılan anlaşmalarla her iki tarafın tatmin olabilmesidir. Bütün bu çıkarlar ise siyaset denilen kavram içerisinde cereyan etmektedir.⁴

3. Siyasa ve Siyasetin Önemi

Siyaset, farklı anlama gelmekle birlikte, genellikle vurgulanmak istenen, belirli bir alanda izlenmesi gereken ya da izlenen “yol”dur. Bu tabir, çok yaygın olmamakla birlikte, Türkiye’de “siyasa” olarak kullanılmıştır. Belli bir alanda geliştirilen önlemler tek olmamakla birlikte aynı alan veya konuya ilişkin bazı önlemler dizisi; yani siyasalar olabilir. Bu farklı siyasaların kendi aralarında yarışmalarına ise siyasa denilmektedir. Yani siyasa, bir dizi önlemler bütünü; bir

³ Esat Çam, “Uluslararası Politik Sistem ve Dış Politikamız”, **Fındıkoğlu Armağanı**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1977, s. 61-62.; Kürkçüoğlu, “a.g.m.”, s. 319.; Mehmet Gönlübol, “Kamu Oyu ve Dış Politika”, **AÜ SBFD**, C. 23, S. 4, Ankara 1968, s. 87-88.

⁴ Özgiray, **a.g.e.**, s. 4.

ilişkiyi gerektiren ve meşru bir otoriteye dayanmak zorunda olan siyaset ise bunlar arasındaki yarış ifade eder. Bu yarış, bazen amaçlar, çıkarlar, bazen de farklı felsefe ve dünya görüşleri arasında cereyan edebilmektedir.⁵

4. Siyaset İle Ülkenin Konumu İlişkisi

Siyaset bir ilişkiyi gerektirdiğine göre coğrafya, coğrafi konum, jeopolitik konum da kaçınılmaz olarak bu ilişkinin bir parçasıdır. Dış politikada devletlerarası çıkarların ön planda tutulduğunu belirtmiştik. Bu bağlamda bir ülkenin en zor şartlar altında dahi uluslararası alanda çıkarlarını koruyabilmesi diplomasideki başarıya, dünyadaki güç dengesine ve de en önemlisi o ülkenin coğrafi konum ve özelliklerinin rolüne bağlıdır.⁶

Öte yandan uluslar arası politikanın belirlenip uygulanmasında özel bir etken olarak o ülkenin belirli bir iç veya dış sorunu ve coğrafi konumu ön plana çıkabilmekte ve ilişkilerin bu temel üzerinde kurulmasını sağlayabilmektedir. Bir ülkenin coğrafi konumu denildiği zaman, o ülkenin diğer ülkelere, büyük denizlere ve ticaret yollarına göre yeri akla gelmektedir. Bu konum ise o ülkenin tarihî süreçte oynadığı rolü etkilemektedir. Bu bağlamda Türkiye'nin coğrafi konumu düşünüldüğünde uluslar arası politika alanında birtakım avantaj ve dezavantajları da beraberinde getirmektedir.

⁵ Cemil Oktay, **Siyaset Bilimi İncelemeleri**, Alfa Yayınları, İstanbul 2010, s. 3-7.; Hasan Karaköse, **Siyasi Düşünce Tarihi**, Nobel Yayınları, Ankara 2007, s. 1.

⁶ Arslan, **a.g.t.**, s. 13.

Nitekim Türkiye, önemli geçit yolları üzerinde bulunan coğrafi konumu ile uluslar arası alanda önemli bir yere sahiptir. Ayrıca Türkiye, kendine özgü birtakım özellikleri ile de diğer ülkelerden ayırt edici birçok özelliğe de sahiptir. Türkiye'ye bu özelliğini, kontrolünde ve stratejik öneme sahip olan İstanbul ve Çanakkale Boğazları'nın Karadeniz ve Akdeniz'i birbirine bağlayıcı ve Asya ile Avrupa arasındaki köprü durumuyla iki kıtayı birbirine bağlayıcı nitelik ve rolünden almaktadır. Ayrıca Türkiye, tarihte daha geniş topraklara sahip olunan imparatorluk dönemlerinde Ortadoğu petrollerine ulaşmak isteyen Avrupalı büyük devletlerle, sıcak denizlere ulaşmayı ulusal bir politika haline getirmiş olan Sovyetler Birliği'nin daima üzerinde gözü olan bir ülke halindedir. Bu özellik ise Türkiye'ye ve özellikle Türk dış politikasına büyük sorumluluklar yüklemektedir.⁷

Türkiye müstesna jeopolitik konumu ile tarih boyunca egemen devletlerin ilgisini üzerinde toplamış ve onların ulusal siyasetlerinin daima hedefinde olmuştur. Bu bağlamda Şark Meselesi'ni ele alacak olursak Şark meselesi, Düvel-i Muazzama denilen İngiltere, Fransa ve Almanya'nın, Türklere karşı düşünce, emel ve faaliyetlerinin sistematik ifadesidir. Bazen ayrı ayrı bazen de ortaklaşa yürütülen bu dış politikanın veya diplomaside Düvel-i Muazzama, Türkler, özellikle Osmanlı Türkleri, ile Osmanlı Devleti topraklarında yaşan gayri müslim cemaatler, değişmeyen unsurlar olmuşlardır. Avrupalı Devletleri taraf olmaya iten başlıca faktörler ise; fizikî, yapısal ve kültürel etkenler olmuştur.⁸

⁷ Arslan, a.g.t., s. 18-20.; **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Dönemi (23 Nisan 1920-29 Ekim 1923)**, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1984 s. 33.

⁸ Bayram Kodaman, "*Şark Meselesi ve Tarihi Gelişimi*", **Tarihi Gelişmeler İçinde Türkiye'nin Sorunları Sempozyumu (Dün-Bugün-Yarın)**, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara 8-9 Mart 1990, TTK Basımevi, Ankara 1992, s. 59.; Mustafa Turan, **Millî Mücadele'de Siyasî Çözüm Arayışları (30 Ekim 1918 – 24 Temmuz 1923)**, Siyasal Kitabevi, Ankara 2005, s. 15-16.; Rifat Uçarol, **Siyasi Tarih (1789-2001)**, Der Yayınları, İstanbul 2008, s. 49-50.

Şark Meselesi bağlamında Avrupa'nın yerini tarif etmek gerekirse; Türkler Ortadoğu'ya gelmeden önce, bölgede aralarında güç ve denge mücadelesi veren Hıristiyan Bizans ile Müslüman Arap gibi güçlü unsurlar bulunmaktaydı. Avrupa ise bunun dışında idi. Ancak amaçları dünya hâkimiyeti olan Türklerin bölgeye gelmesiyle güç dengesi altüst olmuş ve bölgedeki güç ve üstünlük Türklere geçmiştir. Böylece birincisi “merak ve korku” uyandıran “Türk imajı ve Türkleri durdurma”, ikincisi ise Türklerin hâkim olduğu “kutsal yerlere” hasret ve bu yerlerdeki Hıristiyanlara “acıma ve yardım” duygusu Avrupa'da daima var olmuştur. Her ne kadar Türkler 1683'te Viyana'da durdurulmuşsa da Batı henüz Osmanlı Devleti'ni alt edecek güce erişememiştir. Ancak XIX. yy. da Avrupa bu gücünü sömürgecilik sayesinde potansiyelini artırarak elde edebilmiştir.⁹

Osmanlı Devleti'ni parçalama ve paylaşma amaçlarına yönelik toplanan 1815 Viyana Kongresi'nde Batılı Devletlerin niyetleri “Şark Meselesi” tabiriyle siyasî bir terim olarak açığa çıkmıştı. Ayrıca bu Kongre'ye kadar devletlerarasında ikili ilişkiler esasken Kongre'den sonra çok taraflı diplomasi önem kazanmış ve devletlerarası hukuk kuralları da bu yönde gelişme göstermiştir. Şark Meselesi tabiri, Osmanlı Devleti'nin tasfiyesi amacıyla Batılı Devletlerin uzlaşmalarını ifade ettiği gibi, iç meselelerin uluslar arası bir boyut kazanmasına da hukukî kapı aralamıştır. Nitekim Şark Meselesi'ni gerekçe gösteren Batılı güçler, Osmanlı Devleti'nden elde ettikleri iktisadî ayrıcalıklardan azamî derecede istifade edip bunu genişlettikleri gibi gayrimüslim halk üzerinden de Osmanlı Devleti'nin içişlerine karışma imkânına sahip olmuşlardır.¹⁰

⁹ Kodaman, “a.g.m.”, s. 59-60.

¹⁰ Uçarol, a.g.e., s. 49.; Turan, a.g.e., s. 16-18.

20. yüzyıla gelindiğinde Batılı güçlerin politikaları, Osmanlı Devleti'nin çökmesini hızlandırmaya, ondan kalacak mirastan pay almaya, devlet üzerindeki nüfuzlarını artırarak iktisadî menfaatlere yöneliktir.¹¹

Bu politikalar nedeniyle I. Dünya Savaşı'nda yer alan İngiltere, Fransa, Rusya ve İtalya bloğu, Şark Meselesi'ni sonlandırmak amacıyla Osmanlı Devleti'nin parçalanması ve paylaşılması yönünde stratejiler geliştirmişlerdir. İtilaf Devletleri, I. Dünya Savaşı'ndan galip çıktıkları için bu meseleyi diledikleri gibi çözme inisiyatifini de elde etmişlerdir. Onlara göre bundan sonra yapılması gereken ise artık Türklerin yenilmiş olmalarını kabullenmeleri ve kendilerinden istenen her şeye razı olmaları idi.¹²

Batılı devletlerin yüzyıllardır süregelen politikaları ve nihayet I. Dünya öncesi ve sonrasında Türkiye'ye yönelik uyguladıkları siyaset Türk dış politikasında kendine özgü birtakım politik prensiplerin oluşturulmasına ve uygulanmasına neden olmuştur.

5. Ülkenin Kendisine Özgü Politik Prensiplerinin Ortaya Çıkışı

Müstesna bir coğrafya'da maddî manevî değerlere sahip olan ve bundan dolayı tarih boyunca egemen güçlerin ulusal siyasetlerinin hedefinde olan¹³ Türkiye'nin uluslararası ilişkilerde yerini tayin etmede coğrafi konumunun büyük

¹¹ Turan, **a.g.e.**, s. 18.

¹² Turan, **a.g.e.**, s. 22.

¹³ **TBMM Zabıt Ceridesi**, D. I, C. 22 (27 Temmuz 1338 Tarihli Seksen Birinci İctimadan 11 Eylül 1338 Tarihli Yüzüncü İctimaa Kadar), TBMM Matbaası, Ankara 1959. s. 574.

ehemmiyeti olmuştur. Bu coğrafi konum Osmanlı Devleti döneminde olduğu gibi Türkiye'yi devletlerarası denge ile alakalı olarak bazı anlayışların geliştirilmesine itmiştir. Osmanlı Devleti'nin çeşitli taahhüt ve yükümlülüklerle dengeyi sağladığı dış politika, Atatürk döneminde Türkiye'nin güvenliğini sağlamak, ekonomiyi geliştirmek, Batılı devletlerle entegrasyon (uyum), Ortadoğu ülkeleri ile de iyi ilişkiler kurmak, gerçekçi ve uzak vadeli bir dış politik prensip belirlemek anlayışına dayanmıştır.¹⁴

¹⁴ Mustafa Bıyıklı, “Kaynakçalı ve Açıklamalı Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası Kronolojisi” **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 22, Kütahya, Aralık 2008, s. 349-350.

I. BÖLÜM

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NİN MEŞRUIYETİ VE KARAKTERİ

1. Türkiye'ye Özgü Ortaya Konulan ve Ortaya Konulması Muhtemel

Farklı Tutum ve Tavır

XIX. yüzyıl başlarındaki savaşlarda toprak kaybına uğrayan Osmanlı Devleti, milliyetçilik akımının tesiri ile kendi sınırları içerisinde yaşayan unsurların birer birer bağımsızlığını ilan etmeleri ile karşı karşıya kalmıştır. Emperyalist ve sömürge amaçlı başlatılan I. Dünya Savaşı'nda mağlup devletler arasında yer alan Osmanlı Devleti, bu kez de topraklarının işgalci güçler tarafından paylaşılmak istenmesi meselesi ile karşı karşıya kalacaktır. XIX. yy. sonlarına gelindiğinde ise emperyalist güçler Osmanlı Devleti'nin Orta Doğu topraklarına yoğun ilgi göstermeye başlamışlar ve bu yönde her türlü girişimde bulunaktan çekinmemişlerdir.

Batılı devletlerin emperyalist ve sömürge amaçlı başlattıkları ve 1914-1918 yılları arasında yaklaşık dört yıl devam eden I. Dünya Savaşı sona erdiğinde Avusturya-Macaristan gibi çok uluslu bir yapıya sahip olan Osmanlı Devleti de siyasî ömrünü tamamlamak üzere idi. Güney cephesinde aleyhine meydana gelen gelişmeler, Bulgaristan'ın savaştan çekilmesi, buna bağlı olarak Almanya ile olan bağlantısının kesilmesi, Trakya tarafından İngiliz ve Fransız kuvvetlerinin harekete

geçme hazırlığı; ayrıca müttefiklerin başarısızlığı kabullenmeleri üzerine Osmanlı Devleti 30 Ekim 1918'de¹⁵ tamamı 25 madde olan Mondros Mütarekesi'ni imzalayarak savaştan çekilmek zorunda kaldı. Buna göre Boğazlar açılacak ve Müttefikler tarafından işgal edilecekti. Sınırların denetlenmesi ve iç güvenliğin sağlanması için gerekli olan birliklerin dışında, Türk ordusu derhal terhis edilecek, bütün savaş gemileri Müttefiklere teslim edilecekti. Müttefikler, kendi güvenliklerini tehdit edecek herhangi bir durumun ortaya çıkması halinde herhangi bir stratejik noktayı işgal etme hakkına sahip olacaktı. Müttefikler, bütün Türk limanlarını, tersanelerini, Toros tünellerini, telgraf ve posta merkezleri ile demiryollarını denetim altına alacaklardı. Türkiye, Kuzey-Batı İran'da ve Kafkasya-Ötesi (Mavera-yı Kafkas)'de bulunan Türk birliklerini geri çekecekti. Batum ile Bakü'nün Müttefiklerce işgaline karşı çıkmayacaktı. Türk Hükümeti, ülkede bulunan bütün Alman ve Avusturyalıları bir ay içinde sınır dışı edecekti. "Vilayât-ı Sitte" denilen altı ilde; yani Erzurum, Sivas, Harput, Diyarbakır, Bitlis ve Van'da karışıklık çıkarsa Müttefikler bu illerden herhangi bir bölümünü işgal edebileceklerdi.¹⁶

İngiltere temsilcisi Amiral Calthorpe ile Osmanlı Devleti Temsilcisi ve aynı zamanda Bahriye Nâzırı olan Rauf (Orbay) Bey başkanlığında sürdürülen görüşmeler, Türk Delegasyonu Rauf Bey'in girişimlerinin ustaca yürütülen İngiliz siyaseti ile sonuçsuz bırakılmasıyla, imzalanmak zorunda kalınan Mondros Mütarekesi ile Osmanlı Devleti toprakları, İtilaf kuvvetleri tarafından hızlı bir işgal

¹⁵ Osmanlı İmparatorluğu'nun I. Dünya Savaşı'ndaki yenilgisini tespit mahiyetinde olan Mondros Mütarekesi, 14 Ekim 1918'de imzalanması gerekirken İngilizler, Halep ile Musul'u işgal etmek ve İstanbul'da kendi durumlarını güçlendirmek amacıyla anlaşmayı iki hafta geciktirmişlerdir. Kemal Karpat, "*Türkler (Cumhuriyet Devri)*", **MEB İA**, C. 12/2, Eskişehir 1997, s. 381-382.

¹⁶ Nihat Erim, **Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri (Osmanlı İmparatorluğu Andlaşmaları)**, C. I, TTK Basımevi, Ankara 1953, s. 519-524.; İsmail Soysal, **Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları (1920-1945)**, C. I, TTK Basımevi, Ankara 2000, s. 12-14.; Salahi R. Sonyel, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika I**, TTK Basımevi, Ankara 1987, s. 7-8.; Uçarol, **a.g.e.**, s. 419.

girişimine tabî tutulmuş, Şark Meselesi'nin sonuna ve Paylaşım projelerinin uygulanması aşamasına gelinmiş ve Osmanlı Devleti'nin varlığına son veren şartlar kendiliğinden oluşmaya başlamıştır.¹⁷

Mütareke maddeleri o kadar açık uçlu hazırlanmıştı ki Türkiye açısından tehlike meydana getirecek yorum ve uygulamalara açıktı. Öyle ki yapılan işgal girişimlerinde Mütareke'nin yedinci maddesi gerekçe gösterilerek müttefikler kendi güvenliklerini tehdit edecek herhangi bir durum ortaya çıkarsa, herhangi bir stratejik noktayı işgal etme hakkına sahip olacaklardı. Yine Mütareke'nin can alıcı belli başlı diğer hükümlerine göre Boğazlardaki istihkâmlar İtilaf kuvvetleri tarafından işgal edilecek, hudut karakolları ve iç düzeni korumakla görevli az sayıda kuvvet haricinde tüm Osmanlı ordusu derhal terhis edilecekti. “Vilayât-ı Sitte” denilen altı ilde karışıklığın çıkması halinde bu vilayetlerin herhangi bir kısmı İtilaf devletlerince işgal edilecek ve Müttefikler; bütün Türk limanlarını, tersanelerini, Toros Tünelini, telgraf ve posta merkezleri ile demir yollarını denetim altına alacaklardı. Maddelerinden ziyade, kelimenin tam manası ile bir “ateşkes” olmaktan çok uzak ve tam anlamıyla bir “işgal ve paylaşım anlaşması” olan Mondros Mütarekesi'nin en çok tartışılan maddeleri; 7 ve 24. Maddeler olmuştur. 7. Madde, anlaşmaya kayıtsız şartsız teslimiyet karakteri verirken, müttefiklerin istedikleri stratejik bölgeleri işgal hakkına sahip olmaları ise oldukça endişe vericiydi. 24. Maddede yer alan “Vilâyat-ı Sitte”den kasıt ise Doğu Anadolu'da bulunan altı vilayettir. Mütareke maddelerinde

¹⁷ Erik Jan Zürcher, **Savaş, Devrim ve Uluslaşma Türkiye Tarihinde Geçiş Dönemi (1908-1928)**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2005, s. 218.; Turan, **a.g.e.**, s. 3.

bu yerlerin Ermenistan'a ait olduğu hakkında açık bir hüküm yoksa da İtilaf devletleri tarafından altı Ermeni ili olarak düşünölmekteydi.¹⁸

Öte yandan Mütareke görüşmeleri, yanlış izlenimlere ve bazen de aşırı iyimser hayallere yol açmıştır. Osmanlı Murahhası Rauf (Orbay) Bey'in İstanbul'a dönünce basın yoluyla Mütareke koşullarını ılımlı hatta bir başarı olarak değerlendirmesi, Sadrazam Ahmet İzzet Paşa'nın Mütareke'nin imzalanmasını öğrenir öğrenmez Meclisi Mebusan'ın gizli oturumunda yaptığı bir konuşmasında, bunun ılımlı bir antlaşma olduğunu belirterek oy birliği ile onaylanmasını sağlaması, İstanbul Hükümeti'nin vilayetlere, müstakil sancaklara ve ordulara yaptığı tamim, bu tamime ek olarak padişahın bir de genel af ilanı ve yine Rauf Bey'in, bir gazeteye verdiği demeçte; *"Mütârekeyi imzalamaya giderken bugünkü gibi sevinçli gideceğimi döneceğimi tahmin etmiyordum. ...bu mütareke ile devletimizin istiklâli, saltanatımızın hukuku tümüyle kurtarılmıştır..."* demesi hatta, İngilizlerin sözüne güvenerek İstanbul'a tek bir düşman askerinin dahi çıkmayacağını ve Adana'nın da işgal edilmeyeceğini belirtmesi, halk arasında geleceği tahmin etmekten uzak, iyimser umutlara ve yanlış görüşlere neden olmuştur.¹⁹ Buna karşılık Mustafa Kemal Paşa ise basına verdiği demeçte Mütareke koşullarının tamamen aleyhte olmadığını belirtmekle beraber, yedinci maddeye atıfta bulunarak ileride Türkiye'nin işgaline yol açabileceğini belirtmiş, geleceğe yönelik izlenimlerini ortaya koymuş, Anadolu'ya geçtikten sonra da Mütareke hükümlerini ve İtilaf Devletlerini;

¹⁸ E. Semih Yalçın (Editör), **Atatürk İlkeleri Ve İnkılâpları Tarihi**, Berikan Yayınevi, Ankara 2010, s. 86 vd.; Sonyel, **a.g.e.**, s. 8.; Ömer Budak, *"Sevr Paylaşımı"*, **Türkler**, C. 15, (Ed., Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 835-836

¹⁹ Ergun Aybars, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi -1 (Kuruluş)**, Zeus Kitabevi, İzmir 2007, s. 78-80.; Sonyel, **a.g.e.**, s. 8-9.; Salahi R. Sonyel, *"Mondros'tan Samsun'a Türk Kurtuluş Mücadelesinin Doğuşu"*, **Türkler**, C. 15, (Editörler, Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 606.; M. Tayyip Gökbilgin, **Millî Mücadele'ye Başlarken Mondros Mütarekesinden Sivas Kongresine**, TTK Basımevi, Ankara 1959, s. 3.

“...Harb-i Umumî'nin sonlarına doğru, milliyetler esasına müstenit vaatleri üzerine hükûmeti Osmaniyemiz de adilâne bir sulha nail olmak emeliyle mütarekeye talip oldu. ...Devletlerin şahsiyet-i maneviyesi ve vazii'l-imza murahhasların namus-izatîleri ziman ve kefaletinde bulunan işbu mütarekename ahkâmı bir tarafa bırakılarak İtilaf Devletleri kuvay-ı askeriyesi, payitaht-ı saltanat ve makarr-ı celil-i hilâfet olan İstanbul'umuzu işgal etti. Gün geçtikçe artan bir şiddetle hukuk-u hilâfet ve saltanat, haysiyet-i hükûmet, izzet-i nefis-i millîmiz, tecavüz ve taaddilere uğradı”²⁰ sözleriyle eleştirmiştir.

Mütareke koşullarının esnek ve çapraşık olması Osmanlı İmparatorluğu'nu parçalamak için savaş içerisinde yürütülen pazarlıkların bir neticesi olan gizli anlaşmaların²¹ uygulanmasına kapı aralamış, çok geçmeden İtilaf Devletleri, Anadolu'nun adeta her köşesini işgal edilmeye başlamıştır. Ayrıca işgalci güçler, Mütareke maddeleri arasına koydukları “Mezopotamya” ve “Kilikya” gibi eski coğrafi terimlerin belirsizliğinden de yararlanarak, işgal sınırlarını olabildiğince geniş tutmak istemişlerdir. Mütareke'nin imzalanmasından bir gün sonra; yani 31 Ekim'de Osmanlı topraklarında yaşayan azınlıkların gösteri ve taşkınlıkları artmış, İstanbul ve İzmir'de kimi binalara İtilaf Devletleri'nin bayrakları asılmıştı. Mütarekeyi müteakip İngilizler, ilk işgal ve tecavüz hareketlerini 3 Kasım'da Musul'da gerçekleştirdiler.²² 6 Kasım'dan itibaren Çanakkale ve İstanbul Boğazları

²⁰ Sonyel, **Türk Kurtuluş...**, s. 11-12.

²¹ Osmanlı İmparatorluğu'nu paylaşmak amacıyla imzalanan gizli anlaşmalar şunlardır: 18 Mart 1908 Boğazlar Anlaşması, 26 Nisan 1915 Londra Anlaşması, 16 Mart 1916 Sykes Picot Anlaşması, 21 Nisan 1917 St. Jean de Maurienne Anlaşması, 2 Kasım 1917 Balfour Deklarasyonu.

²² Çünkü Mütareke yapıldığı zaman, Güney bölgesinde sınırimız, Âsi Nehri'nin denize döküldüğü yerden başlayıp Antakya'nın cenubundan geçerek Fırat Nehri'ne varır ve oradan biraz güneye indikten sonra Doğu'ya doğru uzanan Musul ve Süleymaniye'yi içine almak üzere İran sınırında sona ererdi. Bu sınır, müttefikler tarafından 7 ve 16. Maddelere dayandırılarak ve Musul'dan başlamak üzere mütemediyen tecavüz edilmiş ve böylelikle ilk işgal burada başlamıştı.; Gökbilgin, **a.g.e.**, s. 23.

İtilaf Devletleri kuvvetlerince işgal edildi. Ayrıca içlerinde Yunan savaş gemilerinin de bulundu İtilaf donanmaları 13 Kasım 1918'de İstanbul'da demirledi. Türklere sömürge halkı muamelesi yapmaya çalışan İngiliz ve Fransızlar, kamu binalarının, hatta özel evlerin boşaltılması için 24 saat gibi bir süre tanıdılar ve azınlıklardan yana olduklarını belli etmek için de onların Türklere karşı ölçsüz davranışlarını özendirmişlerdir.²³

16 Mayıs 1337 (1921) tarihli oturumda Şeref Bey (Edirne): “...*Sulhu selâmlıyan Osmanlı Ordusu valsı olan teklife pek namuskârane icabet etti ve mütareke akdetti. Mütarekenin akdini mütaakıp Osmanlı Devletinin ve Osmanlı Ordusunun gösterdiği bütün hüsnüniyete rağmen karşısında bulunanlar bu hüsnüniyeti suiistimal etti. Mütarekeyi akde giden erbabı hamiyet bu memleketin ruhundan doğmuş imanlı insanlardan ibarettir. Fakat karşıda namuslariyle itilâfa yani mütarekeye vaz'ı imza etmiş olanlar o mütarekenin ihtiva ettiği 16 maddenin kâffesini ayak altına aldıkları vakitte her tarafa doğru bir istilâ başladı, öyle bir istilâ ki, güya ta Basra'dan Cersi mustafapaşaya kadar alsancak altında ve Devlet namı altında yaşayan bu ülkenin her bir yerinde yaşayan insanların her birisi sanki Allah'ın mahlûkatından değil ve hukuku tâbiyelerine malik insanlar bulunmuyormuş gibi muameleye mâruz kaldı...*”²⁴ diyerek, iyi niyetle imzalanan Mütareke'nin suiistimal edildiğini, Mütareke maddelerinin ayaklar altına alınarak her yöne hunharca bir istilâ hareketinin başladığını belirtmiştir.

²³ Cevdet Küçük, “*Millî Mücadele*”, TDV DİA, C.30, İstanbul 2005, s. 77.; Bülent Demirbaş, “*Mondros Mütarekesi ve Sonrası*”, **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, C. 4, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s. 1110, 1111.; Sina Akşin (Ed.), **Türkiye Tarihi 4**, Çağdaş Türkiye 1908-1980, Cem Yayınevi, İstanbul 2005, s. 69.; Şükrü S. Gürel., “*Türk Dış Politikası (1919-1945)*”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C. 2, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s. 520.

²⁴ **TBMM Zabıt Ceridesi**, D. I, C. 10 (16 Nisan 1337 Tarihli Yirmi Birinci İçtimadan 20 Haziran 1337 Tarihli Kırkinci İçtimaa Kadar), TBMM Matbaası, Ankara 1958, s. 298.

Osmanlı Hükümeti'nin işgallere karşı kayıtsız kalmasından da istifade eden Yunan kuvvetlerinin 15 Mayıs 1919'da İzmir'i işgal etmeleri ve işgal sırasındaki tutum ve davranışları,²⁵ İtilaf Devletleri'nin asıl amaçlarının Mondros Mütarekesi hükümlerinde belirtildiği gibi olmadığını ortaya koyacak ve ayrıca Anadolu'da Millî Mücadele'nin başlamasında da en büyük sebep olacaktır.

Ancak İmparatorluğun devamı için önemli olan iç müdahale değil, savaşın galipleri olan İtilaf Devletleri'nin yaptığı veya yapacağı planlardı. Öyle ki 1917'de Osmanlı İmparatorluğu'na yönelik planlar açıklanırken, Osmanlı yönetimi altında yaşayan milletlere yönelik bağımsız yaşama kararı, 8 Ocak 1918'de açıklanan Wilson Prensipleri'ne de yansıtılmıştır. Savaş sonrası yapılacak barış antlaşmalarına temel teşkil eden²⁶ bu prensiplere göre Barış Antlaşmaları açık olarak yapılmalı ve açık diplomasi esas olmalıdır. Karasuları dışında denizlerde tam serbestlik sağlanmalı. Ekonomik engeller elden geldiği kadar kaldırılmalı. Silahlanmaların azaltılması için karşılıklı güvenceler alınıp verilmeli. Rusya, Belçika, İtalya, Romanya, Sırbistan, Karadağ ve Polonya'nın sınır ve statüleri yeniden saptanmalı. Osmanlı Devleti'nde Türklerin oturduğu bölgelerin egemenliği sağlanmalı. Diğer bölgelerdeki uluslara kesin bir yaşam güveni, özgür ve engelsiz tam gelişme olanakları verilmeli. Çanakkale Boğazı, uluslar arası güvenceler altında bütün ulusların gemilerine açık olmalı. Büyük ve küçük devletlere eşit olarak siyasî

²⁵ Yunan kuvvetlerinin işgal sırasında gasp, yağma, katliam gibi tutum ve tavırları hakkında geniş bilgi için bkz. Metin Ayışığı, "Unutulan Soykırım: Batı Anadolu'da Yunan Mezalimi," **Türkler**, C. 15, (Ed., Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 776-788.; Salih Tunç, "İzmir'in Yunanlılar Tarafından İşgali ve İstanbul Basınına Yansımaları", **Türkler**, C. 15, (Ed., Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 766-773.; Azmi Yıldırım, "Rum Çetelerinin Türklere Karşı Faaliyetleri", **Türkler**, C. 15, (Ed., Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 801-809.

²⁶ Uçarol, **a.g.e.**, s. 621-622.; Levent Ürer, **Mondros'tan Mudanya Mütarekesi'ne Türk Dış Politikası**, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 2005, s. 13.

bağımsızlıklarını ve toprak bütünlüklerini koruyacak güvenceler sağlamak amacıyla uluslar arası bir örgüt kurulmalı.²⁷

Ancak Amerika Birleşik Devletleri ve Almanya bu ilkeler doğrultusunda barışın sağlanmasını istemelerine rağmen İtilaf Devletleri'nin her birinin çıkarları doğrultusunda kendilerine göre bir beklentileri var idi. Wilson Prensiplerine aykırı olan bu istekler de haliyle anlaşmazlıklara sebep oluyordu.

Bu gelişmelerden sonra I. Dünya Savaşı'nın galip devletleri, savaş sonrası yapılacak olan düzenlemeler ve mağlup olan devletlere uygulanacak olan antlaşmaların esaslarını belirlemek üzere 18 Ocak 1919'da Doğu Sorunu'nu çözmek; yani Osmanlı Devleti'ni parçalamak amacıyla Paris'te bir barış konferansı topladılar. Paris Barış Konferansı'na 32 devlet davet edilmekle birlikte; İngiltere, Fransa, İtalya, ABD ve Japonya gibi devletlerin cumhurbaşkanları ve başbakanlarından meydana gelen "Onlar Konseyi"nin istekleri ön planda tutulmuş, ayrıca kendilerinden istifade edilmek şartıyla kendilerine istiklâl vaat edilmiş Ermeni, Rum, Yahudi Kürt ve Arap ileri gelenleri de katılmış, Yunan ve Ermenilerin bütün istekleri sorgulanmaksızın teyit edilerek onlara İngilizler tarafından büyük destek sağlanmıştır. Yunanistan da Türk topraklarına yönelik taleplerinden dolayı Konferans'ta etkili olmaya çalışmıştır.

Onlar Konseyi, yaklaşık 10 ay sürecek olan Konferansın en yetkili kurulu olarak kabul edilmiştir. Konferans'ta I. Dünya Savaşı'ndan yenik çıkan Almanya, Avusturya, Bulgaristan, Macaristan ve Osmanlı Devleti için ayrı ayrı barış

²⁷ Uçarol, a.g.e., s. 621-622.

antlaşmaları hazırlanmış, Cemiyet-i Akvam (Milletler Cemiyeti)'in çalışmaları belirlenerek, Konferans kararları daha çok İngiltere ve Fransa'nın çıkarları doğrultusunda şekillenmiştir. Ayrıca Paris Barış Konferansı'nda Anadolu'da bir Ermeni Devleti'nin kurulmasına yönelik kararlar alınmış ve Osmanlı Devleti ile imzalanan Sevr Antlaşması'na da bu doğrultuda bir madde eklenmiştir.²⁸

Konferans'ta Rusya haricinde bütün devletler Türkiye'nin parçalanmasında hemfikir olmuş, Boğazlar uluslararası bir statüye kavuşturulmuş ve Ermenistan, Suriye, Filistin ile Mezopotamya'nın Osmanlı Devleti'nden ayrılması planlanmıştır.²⁹ Yunanistan Başbakanı Venizelos, Batı ve Doğu Trakya ile İstanbul'un Yunanistan'a verilmesini, Boğazlar'ın Milletler Cemiyeti'nin yönetimine bırakılmasını, Marmara kıyılarından başlayarak Antalya körfezine kadar uzanan çizginin batısında kalan toprakların Yunanistan'a bağlanmasını, Türk egemenliğindeki İmroz ve Bozcaada, Fransız işgalindeki Meis ile İtalya işgalindeki Rodos ve 12 Ada'nın kendilerine verilmesini öngören bir memorandum vermiştir. Bu istekler, İtalya'nın karşı çıkmasına rağmen kabul edilmiş, ayrıca Wilson İlkeleri'ne aykırı olmasına rağmen İzmir de Yunanistan'a verilmiştir.

Sadrazam Damat Ferit Paşa olmak üzere delege olarak eski sadrazamlardan Tevfik Paşa, Maliye Nâzırı Tevfik Bey ile Şûra-yı Devlet Reisi Rı Tevfik Beyler'in de katıldığı ve birtakım isteklerde³⁰ bulunduğu Konferans'ta Wilson İlkeleri'nin

²⁸ Uçarol, **a.g.e.**, s. 623-624.; Yalçın, **Atatürk'ün...**, s. 18-19.; Temuçin Faik Ertan (Ed.), **Başlangıçtan Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, Siyasal Kitabevi, Ankara 2011, s. 81-82.

²⁹ Suat Akgül, "*Paris Konferansı'ndan Sevr'e Türkiye'nin Paylaşılması Meselesi*", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. 8, S. 23, s. 382.

³⁰ Konferans'ta muhtıra niteliğindeki Osmanlı istekleri; Savaşın önceki Osmanlı toprak statüsünün muhafaza edilmesi, Ege adalarının Yunanistan ve Onikiada'nın İtalya tarafından Osmanlı Devleti'ne iade edilmesi, Balkan Savaşları sonucunda Bulgaristan ve Yunanistan'a geçmiş olan Batı Trakya'nın Osmanlı Devleti'ne iade edilmesi,

ihlal edilmesi İtilaf Devletleri arasında çatışmaya yol açmış ve ilk ayrışmalar başlamış, paylaşım sorunu mandaterlik uygulamasının önerilmesiyle çözüme kavuşmuştur.³¹

Ayrıca İzmir ve çevresi, I. Dünya Savaşı sırasında yapılan gizli antlaşmalarla İtalya'ya verilmişken, Paris Barış Konferansı'nda bundan vazgeçilerek Yunanistan'a bağlanması öngörülmüştü. Bundan dolayı İzmir'in işgal edileceği söylentileri ve bu yöndeki kuşklar daha da artmıştır. Öyle ki Antalya ve Batı Anadolu'da bazı toprak parçalarını alacak olan İtalya'nın İzmir ve Aydın'a yerleşmesini istemeyen İtilaf Devletleri, verdikleri ilk notada İzmir'in İtilaf Devletleri tarafından, ikinci notada da İtilaf Devletleri adına Yunanistan tarafından işgal edileceğini bildirmişlerdir.³²

Konferans'a katılan devletlerin farklı beklenti ve tutumları çerçevesinde dört ay süren görüşmelerde Amerika'nın isteği doğrultusunda 28 Nisan 1919'da Milletler Cemiyeti'nin kurulmasına öncelik verilmiştir. Ardından yenilen devletlere uygulanacak olan barış koşullarının esasları saptanmış, buna göre; 28 Haziran 1919'da Almanya ile Versailles Antlaşması imzalandı. Savaşın sonunda Avusturya-Macaristan İmparatorluğu parçalanmış olduğundan 10 Eylül 1919'da Avusturya ile Saint Germain Antlaşması, 27 Kasım 1919'da Bulgaristan ile Neuilly Antlaşması, Macaristan ile de 6 Haziran 1920'de Trianon Antlaşması yapılmıştır.³³

Doğu Anadolu'da bir Ermenistan'ın kurulması müzakerelerine başlanabileceği, Osmanlı Devleti'ne bağlı kalmaları kaydı ile Araplara muhtariyet verilebileceği şeklinde idi.; Selahattin Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, C. I, MEB Yayınları, İstanbul 1991, s. 260-261.

³¹ Buna göre İtilaf Devletleri'nin paylaşacağı coğrafyadaki milletlere egemenlikleri verilecek; ancak kendilerini yönetemeyecekleri görüşünden hareketle, Milletler Cemiyeti'nin gözetiminde büyük bir devletin mandaterliğinde yaşayacaklardı. Bu süreçte Ortadoğu'da Irak, Suriye, Lübnan ve Ürdün gibi Arap devletleri kurulmuştur.; Ertan (Ed.), **a.g.e.**, s. 83.; Yalçın, **Atatürk'ün...**, s. 19-20.

³² **Millî Mücadele Tarihi**, (Yay. Haz. Berna Türkoğan) C. I, AKDITYK, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2005, s. 31-32.; Ertan (Ed.), **a.g.e.**, s. 83-84.

³³ Uçarol, **Siyasi...**, s. 624-626.

İngiltere'nin yardımına umut bağlayan Damat Ferit Paşa tarafından Konferans'ta sunulan istekler, müttefikler tarafından hiçbir şey ifade etmese de Osmanlı Devleti'nin tasfiyesinin kolay gerçekleşemeyeceği anlaşılmıştır. Çünkü orduları dağıtılmış, silahları elinden alınmış ve tam manasıyla acziyet içerisine sürüklenmiş olan Türk milletinin, bütün bunlara rağmen Anadolu'da başlayan işgallere karşı, büyük bir azimle yurtlarını müdafaası başlayacak ve yapılan planlar geçersiz kılınacaktır.³⁴

Anadolu'da başlayan Millî Mücadele ile birlikte, Osmanlı mirası üzerindeki paylaşımı da hukukî olarak sona erdirmek isteyen İtilaf Devletleri, Mondros Mütarekesi ile elde ettikleri menfaatleri hukuken de onaylatmak, ayrıca İstanbul Hükümeti'ni istedikleri gibi yönlendirecektir. XIX. yy. boyunca yorumladıkları şekilde Şark Meselesi'ni nihai bir çözüme kavuşturmak isteyeceklerdir. Nitekim bu doğrultuda Paris Barış Konferansı'nda ele alınan en önemli konulardan bir tanesi de savaştan yenik çıkan Osmanlı Devleti'nin geleceği ve ona uygulanacak antlaşmaların koşullarının belirlenmesi idi. Konferans'ta Doğu Sorunu'nu çözmek; yani Osmanlı Devleti'ni parçalamak isteyen devletler, Osmanlı toprakları üzerindeki çıkarları çatıştığından dolayı bu devlet ile yapılacak olan barış antlaşması da ertelenmek zorunda kaldı. Özellikle İngiltere ve Fransa arasındaki çıkar çatışmasından meydana gelen bu anlaşmazlık giderildikten sonra Osmanlı Devleti ile yapılacak olan antlaşmasının esasları 24 Nisan 1920'de San Remo'da belirlenmiş ve nihayet 10

³⁴ Millî Mücadele Tarihi..., s. 32.

Ağustos 1920’de 433 maddeden oluşan ve bunların ilk 26 maddesi Milletler Cemiyeti’ne ait Millî Misak olan Sevr Antlaşması’nı³⁵ kabul ettirmişlerdir.³⁶

Sevr Antlaşması’nın imzalanmasıyla, Mondros Mütarekesi ile fiilen yıkılan ve toprakları işgal edilmiş olan Osmanlı Devleti, Hukukî olarak da parçalanmış, daha da önemlisi siyasî ekonomik, malî ve askerî alanlarda ağır bir yükümlülük altına sokulmuştur. Yaşama hakkı elinden alınan Türk milleti bölünmüş, Avrupa’nın yıllardır ilgi gösterdiği “Doğu Sorunu” Osmanlı Devleti’nin parçalanmasıyla İtilaf Devletleri’nin lehine çözümlenmiştir.

23 Nisan 1920’de Ankara’da açılacak olan I. TBMM’nin açık ve gizli görüşmelerinde iç ve dış politikayı ilgilendiren sorunlar tartışılıp birtakım prensipler belirlendiği gibi, işgalci devletlerin Türkiye’ye yönelik politikaları da ele alınmıştır. Nitekim 6 Mayıs 1336 (1920) Perşembe günü İstanbul Mebusu Dr. Adnan ve Erzurum Mebusu Hüseyin Avni Beylerin, İstanbul’un İşgalini Mûtaakıp Akdolunan Mukavelâtın Keenlemyekün Addine Dair Teklifi Kanunileri İle Karahisarı Sahib Mebusu Hulusi Beyle Arkadaşlarının, İstanbul Hükümetinin İttihaz Ettiği ve Edeceği Her Türlü Taahhüdat ve Mukarreratın Kabul Edilemiyeceğine Dair Takriri ve Adliye ve Hariciye Encümenleri Mazbataları müzakeresi esnasında söz alan Abdülkadir Kemalî Bey (Kastamonu); “...Garp; iktisadiyatımıza hâkim olmak istiyor. Memlekette mevaddı iptidaiye namına mevcudolan şeyleri kurduğu tuzakla Avrupa’ya çekmek ve bizim müstahsil olmaklığımıza rağmen aç kalmalarımıza mukabil sefahatlerle zevk ve sefalarında ömür geçirmek ve bütün arzularını alın

³⁵ Sevr Antlaşması’nın hükümleri ile ilgili bkz. Erim, **a.g.e.**, s. 525-691.; Turan, **Millî Mücadele...**, s. 95-97.; Uçarol, **Siyasi Tarih...**, s. 631-633.

³⁶ Budak, *a.g.m.*, s. 835-836.; Bıyıklı, *a.g.m.*, s. 347.; Yalçın, **Atatürk’ün...**, s. 14.; Uçarol, **Siyasi...**, s. 427-431.

terlerimizle temadi ettirmek istiyor... ”³⁷, 30 Kasım 1336 (1920) Salı günü, Teşkilâtı Esasiye Kanunu Lâyihası ve Encümeni Mahsus Mazbatası münasebetiyle söz alan Vehbi Bey (Karesi); “...şunu da biliniz ki... ..Mütarekede, gerek dahili ve gerek haricî düşmanlarımızın yegâne ilk hedefi, yıkmağa uğraştıkları bu müessesat olmuştur. Çünkü memleketin hayatını kurtardığı gibi iktisadiyatımızı da kurtaracaktır, Binaenaleyh düşmanlarımızın ilk hedefi mütarekeden sonra uğraşarak yıktıkları bu teşkilât olmuştur... ”³⁸ sözleriyle, Batılı güçlerin iktisadî olarak Türkiye’ye yönelik tutumlarını dile getirmiştir. 3 Ocak 1337 (1921) Pazartesi günü, 1336 senesi Muvazenei Umumiye Kanunu lâyihası ve Muvazenei Maliye Encümeni mazbatası münasebetiyle söz alan Maliye Vekili Ferid Bey (İstanbul); Avrupalıların, Türkiye’yi kuvvetsiz, kudretsiz, bir şeye alışamayan ülke olarak mütalaa ettiğini, onlara göre Türkiye’nin bilhassa iktisadî ve malî hususta bir velâyete muhtaç olduğunu, bu nedenle Türkiye’ye yönelik vesayet iddia ettiklerini belirtmiş ve devamla: “... İşte Sevr Muahedesi dedikleri, üç dört Devlet arasında memleketimizi taksime matuf olarak kabul ettikleri itilâf namelerin, kendi maddi menfaatlerini temin etmek ve bizi esarete mahkûm etmekle beraber diğer taraftan da ağızlarında riyakârane dolaştırdıkları bu vesayete ihtiyacımız dolayısıyla olduğunu ilân etmişlerdir. ...Sevr Muahedesinin şeraiti maliyesiyle bunlar bize vesayet değil, aynı zamanda bir de esaret vazetmek istiyorlar. ...Bir kere gümrüklerimizi tamamen elimizden ellerine almak istiyorlar. Gümrükler bundan sonra Devletin menafime değil, doğrudan doğruya onların arzu etikleri masarife tahsis edilecek, idaresine hiç biz karışmıyacağız, Bütçemiz hususunda bile bizim elimizdeki salâhiyeti almak

³⁷ **TBMM Zabıt Ceridesi**, D. I, C. 1 (23. IV. 1336 Tarihli Birinci İnikattan 19. V. 1336 Tarihli On Sekizinci İnikata Kadar), TBMM Matbaası (3. Baskı), Ankara 1959, s. 228-229.

³⁸ **TBMM Zabıt Ceridesi**, D. 1, C. 6 (22 Teşrinisani 1336 Tarihli Yüz Birinci İçtimadan 23 Kânunuevvel 1336 Tarihli Yüz Yirminci İçtimaa Kadar), TBMM Basımevi (3. Baskı), Ankara 1981, s. 149-150

istiyorlar. Diyorlar ki, sizin bütçenizi sizin Millet Meclisiniz yapamıyacak ve yapamaz. Gönderdikleri üç tane şapkali yapacak ve onların yapacağı tadilâtı Millet Meclisi bozamıyacaktır. Bunun hâsıl edeceği irat ile bir kere maliyeyi ortadan kaldıracaklar. Maliyeyi Düyunu Umumiyyeye verecekler, varidatı mevcudemiz ile muhtelif sarfiyat yapacaklar. En birincisi kendi ordularının işgal masarifini evvelen temin edecekler. Hattâ bizim meşgul memalimizde ayrı bir Devlet mevcut ise, bilfarz Suriye'de olduğu veçhile, onların memlekette askeri olduğu cihetle o memlekette bulunan işgali askerî masarifini yine biz ödiyeceğiz. Bu tediye edildikten sonra baki kalan aksamdan esnayı harpte zarardide olan kendi efradının hukukunu tesviye edecekler. Eğer ondan sonra para kalırsa onu bizim idaremiz için verecekler. ...Binaenaleyh biz kendi faaliyetimizle, kendi faaliyeti maliyemizle, kendi siyaseti maliyemizle serbest ve müstakil olmakla, hattâ borçlarımızı affetmeseler bile, borçlarımızı tediye etmeğe muktediriz. Binaenaleyh bütün yaptıkları, bütün söyledikleri ancak hilekârlıktan ibarettir ve boynumuza bir esaret halkası geçirmek arzusuyla söylenmiştir. Sevr Muahedesi efendiler! Bir muahedei sulhiye değil, bir yağma, bir şakavet muahedesidir. ...En mükellef saraylarda oturan bu adamlar, bir eşkıya mahiyetinde olmak üzere bunu kabule icbar ile bir milleti kul, bir halkı ve belki bütün âlemi İslâmı esaret altında tutarak onların saileriyle kendi kasalarını doldurmaktan başka bir arzu ve siyaset takip etmiyorlar. ...bunların en büyük gayelerinden birisi de; bizi aldatarak bizim bir takım fer'i ihtimalât ve hususat ile aklımızı çalarak Kuvayi milliyemizi Merkezi Hükümetimizi İstanbul'a naklettirmek gayesidir. ...Bilir misiniz ne demek bu? Vücutumuzu gayetmahfuz sağlam bir binanın içerisine koyarak başımızı pencereden dışarı şakilere teslim

etmektedir... ”³⁹diyerek, işgalci güçlerin Sevr Antlaşması ile Türkiye’ye yönelik asıl amaçlarının ne olduğunu vurgulamış ve Sevr’i bir Sulh olmaktan ziyade yağma ve eşkıyalık Antlaşması olarak değerlendirmiştir. 5 Haziran 1336 (1920) Cumartesi günü, Batum Mebusluğuna İntihap Edilmiş Olan Edip Ahmet, Akif Ve Ahmet Fevzi Efendilerin İntihap Mazbataları müzakeresi sırasında söz alan Soysallıoğlu İsmail Subhi Bey (Burdur), Sevr Antlaşması’nı; “...*Osmanlı muahedesi diye bize gösterilen şey gizli diplomasinin, Vilsonun ağzından İngilizlerin söyledikleri anlaşılın ve bizi aldatmak için ve belki Alman ordusunda ihtilal çıkarmak için gizli vasıtalarla aramıza atılan gizli diplomasi...*”⁴⁰ olarak değerlendirmiştir.

Sevr metninin ruhuna uygun hareket eden İngiltere’nin asıl amacı, İstanbul’un geleceği konusunda müttefikleriyle ortak hareket etmeyi düşünmekle birlikte, Musul ve Mezopotamya bölgesinde hak iddia ederek Musul’u kendi açısından garanti altına almak ve Rusya’yı saf dışı bırakarak Boğazlar ile Türkiye’nin güneydoğusuna yerleşip komşu petrol bölgelerini denetim altında tutmaktır.⁴¹ Rusya’nın I. Dünya Savaşı devam ederken savaştan çekilmesiyle oluşan boşluğun, Fransa ve İtalya tarafından doldurulmasını önlemek adına Fransa’yı da her istediğine razı eden İngiltere, Şark Meselesi’ni tek başına çözmeye şansına sahip olmuş, Mondros Mütarekesi’nin imzalanmasıyla bütün isteklerini dikte ettirmiş, ayrıca Yunan kuvvetlerinin İzmir’e asker çıkarmasını da sağlamıştır. Bu doğrultuda İngiltere, Türkiye lehine olacak bir sonucun başta kendi sömürgelerinde olmak üzere bütün Müslüman halklar üzerinde yaratacağı tesiri düşünerek, Osmanlı Devleti’nin

³⁹ **TBMM Zabıt Ceridesi**, D. I, C. 7 (25 Kânunuevel 1336 Tarihli Yüz Yirmi Birinci İçtimadan 30 Kânunusani 1337 Tarihli Yüz Kırkinci İçtimaa Kadar), TBMM Matbaası (2. Baskı), Ankara 1944, s. 143-145

⁴⁰ **TBMM Zabıt Ceridesi**, D. I, C. 2 (22. V. 1336 Tarihli On Dokuzuncu İçtimadan 28. VII. 1336 Tarihli Kırkinci İçtimaa Kadar), TBMM Basımevi (3. Baskı), Ankara 1981, s. 92.

⁴¹ Turan, **Millî Mücadele...**, s. 4-6.

siyasî ve askerî teşkilâtını elinden geldiği kadar zayıflatmak ve kendi isteklerine boyun eğere hale getirmek Halifelik kurumunu denetimini altına almak, eğer bu plan başarılı olmazsa fîli bir müdahale ile Türkiye'nin mutlaka yenilmesini planlamıştır.⁴²

27 Nisan 1336 (1920) Salı günü, İstanbul Ahvaline ve Zatı Şahane İle Olan Mülakatına Dair Beyanâtı'nda; işgalci güçlerinin amaçlarının “...bilhassa İslâm kanı dökmek ve dökülen İslâm kanlariyle yine İslâmları mahkûm etmek...”⁴³ olduğunu belirten Fevzi Paşa, kendi amaçlarının sulhu temin etmek olduğuna değinmiş; fakat fikirlerinin İngilizler tarafından kabul edilmediğini dile getirerek onların fikirlerinin Sevr Antlaşması'nın kabul ettirilmesi yolunda harp etmek olduğundan bahisle; “...Fakat öyle bir harb ki, kendilerinin burnu kanamaksızın birbirimize düşürmek ve harb etmek istiyorlar. ...Bunların en büyük arzuları, içimizde bâzı hainleri teşvik ve tergibederek millet arasına, kan düşürmektir ve bu kan ne kadar tevessü ederse o kadar kendi işleri sühulet bulacaktır ve bunu söylemekten de çekinmiyorlardı. Diyordlardı ki; siz madem ki, bize arzu ettiğimiz imzayı vermiyorsunuz, yani en ağır, ne olursa olsun sizi mahvedecek sulhu imza etmeye rıza göstermiyorsunuz, biz buna rızadade olacak bir heyet bulacağız. Fakat bu rızadade olacak heyet millet namına olsun. Yani diyorlar ki, sulhu milletle yapacağız, bunun için siz milleti elinize alınız ve millet elimizdedir deyiniz, ondan sonra biz sulh yaparız. Bu ne demektir, efendiler! Birbirinizle boğazlaşınız, kuvvetsiz kalınız, zebun kalınız, biz bir İngilizin burnu kanamadan Anadolu'yu istilâ edelim, sizi esir edelim...”⁴⁴ demiştir.

⁴² Budak, a.g.m., s. 835.; Yalçın, **Atatürk'ün...**, s. 14-15.; Selçuk Ural, “Yunan Mezaliminin Uluslararası Alanda Tescili”, **Türkler**, C. 15, (Ed., Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 790.

⁴³ **TBMM ZC**, D. I, C. 1, s. 90.

⁴⁴ **TBMM ZC**, D. I, C. 1, s. 92-93.

24 Nisan 1920 tarihli bir oturumda söz alan Hamdullah Subhi Bey (Antalya), Anadolu'da yapılan müdafaa hareketinin önemine değindikten sonra, eğer bu müdafaa hareketi bittiği takdirde Mısır'ı Hindistan'ı, Fas'ı kuşatan esaret bağlarının Anadolu'yu da kuşatacağını, İstanbul'da tesis etmiş olan İngiliz nüfuzunun Anadolu'ya da sirayet edeceğini belirtmiş ve devamla: *"...O da İngilizlerin İslâm memleketlerinde tatbik ettikleri bir usuldür. Üstadane bir maharetle bunu tatbik ederler. Bir İslâm milletini esir ettiler mi, esir bir millet vasıtasıyla diğerlerini esir ederler. ...Hür İslâmları bu suretle esir ettiler. Irak'ı esir edenler Hindistan İslâmlarıdır. İstanbul'u işgal ve idarei örfiyyeyi ilân ettikten ve padişahımızın selâmlık resmi âlisini İngiliz Hind askerleriyle yaptırdıktan ve matbuatı ele alarak işe istedikleri adamları geçirdikten sonra köylüyü işgal etmek suretiyle yapılan hareket ve tehlike İstanbul'da esir edilenlerle Anadolu'yu esir ettirmektir. ...İngiliz bir toprağa girmiş midir, teessüs etmiş midir; orada köylünün elinde çakıyı bırakmıyor. Mısır'da isyan oluyor, ...İngilizler bu suretle muvaffak olurlarsa silâhımızdan tecrid edileceğiz. Anadolu'ya gelip muhtelif merkezleri işgal edecekler, adamlarını buraya koyacaklar, menabii çoktur. Parası çoktur. Üstadane bir siyaset sahibidir. O zaman bu memleketin sonu gelmiştir ve biz bitmişiz, demektir. ...bu son vatani müdafaa ve irşat ve son davamız için ne yapmak lâzım ise yapmalıyız..."*⁴⁵ sözleriyle, İngilizlerin İslâm âlemine tatbik etmek istedikleri siyasete, bu siyasetin tatbik edilmesinde uyguladıkları yönteme değinilmiş, İngilizlerin asıl amaçlarının sulhu temin etmek değil, Türkleri Anadolu'da esir etmek olduğunu belirtmiş ve bu politikalarına karşı olduklarını, bunun önüne geçebilmek için ne gerekiyorsa yapılacağı vurgulanmıştır.

⁴⁵ TBMM ZC, D. I, C. 1, s. 50.

9 Mayıs 1336 (1920) Pazar günü, Şer'îye Encümeni tarafından yazdan ve Kırşehir Mebusu Müfid Efendi tarafından Beyanname sureti⁴⁶ okunduktan sonra söz alan Hamdullah Subhi Bey (Antalya); *"...Kurunu vusta muharebelerinde vahşi ve hain bir idrak ile içinden tehlike gelebilecek komşu memleketleri boşluk haline çevirmek siyaseti şimdi aynı maksatla Anadolu'ya karşı tatbik ediliyor. Ta ki mahkûm Hindistan'ı mahkûm Mısır'a rapteden yeni esir memleketler, yeni İngiliz müstemlekeleri Anadolu içinde gelecek bir tehdide mâruz olmasın. ...Bunun için Selçuki Türklerinden, dokuz buçuk, on asırlık bir zamandan beri me'vayı İslâm olan Anadolu'ya taraf taraf istilâ orduları çıkardılar. Bunun için Yunan Ordusu ismini taşıyan eşkiya sürülerinin kaahir bir Türk ekseriyetle meskûn olan mamur ve mesut bir vilâyetimizi vurgunla, yangınla, kesimle ıssız ve viran etmesine karşı ses çıkarmadılar. Bunun için beynelmilel bir heyetin mutantan bir ilâmı Yunan ordusunu cürmü meşhut halinde kana bulanmış bir katil gibi yakalamış ve cihana karşı teşhir etmiş iken "işine devam et, sana beyanı itimadediyoruz." dediler. ...Adana, Maraş, Ayıntab, Urfa gibi en kadîm İslâm memleketleri Fransız zabitlerinin idaresinde Ermeni kin ve gayzına, Ermeni ruhunun müfteris gılgizet ve husumetine yenecek, parçalanacak bir av gibi terk edildi..."*⁴⁷ diyerek, Ortaçağ'ın vahşi savaş ve siyaset stratejisinin Anadolu'da da tatbik edilmek istendiğini, bunun için istilacı Yunan kuvvetlerinin Anadolu'ya sevk edildiğini, Fransız idaresinde bulunan Güneydoğu Anadolu topraklarının ise adeta bir av gibi fırsatçı Ermeni kuvvetlerine terk edildiğini, belirtmiş; *"...parçalamak, dağıtmak istedikleri memleket, İslâmiyetin birçok bedbaht evlâdına bağında yeniden hakkı hürriyet, hakkı hayat veren bu memlekettir. İçeride her gün biraz daha büyüyen, tesir ve nüfuzunu her an biraz daha*

⁴⁶ Beyanname sureti için bkz. **TBMM ZC**, D. I, C. 1, s. 246-247, 249-250.

⁴⁷ **TBMM ZC**, D. I, C. 1, s. 248.

artıran halk mukavemetini kırmak için İngiliz siyaseti her çareye başvurmaya karar verdi... ”⁴⁸ sözleriyle, parçalanmak istenen Anadolu’nun önemine vurgu yapmış, İngilizlerin özellikle neşriyat yoluyla Türklere sulhu kabul ettirmek için Anadolu’nun parçalanması fikrini meşru gösterme çabalarından bahsetmiş, “...Tarihi siyasînin hiçbir devrinde Hükümet adamları maksatlarını riya ile örtmekte şimdi görüldüğü kadar şerir ve küstah olmamışlardır... ”⁴⁹ diyerek, uygulanan siyasi tavrı eleştirmiştir.

Bu dönemde Fransa’yı en çok ilgilendiren konu, Türklerin kapitülasyonları kaldıracaklarını söylemeleri ve tam bağımsızlık istekleri idi. Bu nedenle Fransa Türkiye konusunda iyi niyetli bir politika izlerken, diğer yandan da endişe duymakta idi.⁵⁰ Ayrıca Fransa, Güneydoğu Anadolu bölgesinde kendisine karşı girişilen Türk mukavemeti sebebiyle başarılı olamayacağını anlaması üzerine Batı Anadolu’da İngiltere’nin desteğinde kuvvetli bir Yunanistan’ın varlığını çıkarlarına aykırı bulmakta ve Türkiye’nin varlığını devam ettirmesini kendi lehine bir durum olarak değerlendirmekte idi.⁵¹ Fransa, çıkar dengeleri gözetilmekle birlikte, İtilaf Devletleri’nin Mondros Mütarekesi’ni pervasız bir şekilde uygulama girişimleri de Müslüman ülkeleri nezdinde Fransa’nın itibarının sarsılmasına neden olmuştur.⁵²

Gizli antlaşmalarla kendisine bırakılan yerlerin büyük bir kısmının daha sonra Yunanistan’a bırakılmasından dolayı bu ülke ile rekabete girmiş olan İtalya, İngiltere ve Fransa’dan farklı olarak yönetime hâkim olmak yerine daha çok Anadolu’da yerleşmeyi planlamaktadır. I. Dünya Savaşı’ndan sonra bu durum bir düre daha

⁴⁸ TBMM ZC, D. I, C. 1, s. 249.

⁴⁹ TBMM ZC, D. I, C. 1, s. 249.

⁵⁰ Bige Yavuz, **Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk-Fransız İlişkileri Fransız Arşiv Belgeleri Açısından 1919-1922**, TTK Basımevi, Ankara1994, s. 30.; Yalçın, **Atatürk’ün...**, s. 16.; Turan, **Millî Mücadele...**, s. 7.

⁵¹ Yavuz, **a.g.e.**, s. 84-86.; Ural, *a.g.m.*, s. 790.

⁵² Yalçın, **Atatürk’ün...**, s. 16-17.

devam etmiş; fakat İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesi sırasında İtalya da kendi nüfuz alanını işgale yöneltmiştir. Bunun sonucunda ise Anadolu'daki İtalyan faaliyetleri gizli antlaşmalarla kendisine vadedilen bölgelerde yoğunlaşmış ve bu bölgeleri işgal için gerekli hazırlıklara girişilmiştir.⁵³ Ayrıca İtalya, Kuvâ-yı Milliye'ye isteklerinin fillî bir kuvvetle kabul ettirilemeyeceğini anlayan ve bunu kabul eden ilk Batılı devlet olmakla birlikte, ekonomik çıkarlarından dolayı Türk halkına iyi muamele etmeyi de düşünmekte idi. İtalya kendi iç sorunlarından dolayı da Anadolu'da yeteri kadar askerî kuvvet bulunduracak durumda değildi. Bu nedenle İtalya, Sevr Hükümleri mucibince kendi payına düşenlerle yetinmeye çalışacaktır.⁵⁴

Osmanlı ülkesinden herhangi bir toprak parçası istemeyen ve bu ülke üzerinde herhangi bir mandaterliğin kurulmasına da yanaşmayan; yani Osmanlı Devleti'ne yönelik net bir politikası olmayan Amerika'ya göre, Türkiye'den Mezopotamya, Suriye ve Ermenistan gibi yerlerin bir an önce ayrılması gerekmekte idi. Aslında Türklerin Avrupa'daki varlıklarına son verilmesi gerektiğine inanan Amerika Cumhurbaşkanı Wilson, Türklerin Boğazlar bölgesinden de atılması kanaatinde idi. Ayrıca Wilson Prensipleri'nin, Osmanlı Devleti'nin parçalanmasını peşinen kabul etmek anlamına gelen⁵⁵ 12. maddesi⁵⁶ de Amerika'nın Osmanlı politikasında oynamak istediği rolü göstermekteydi. Nitekim Savaş yerine ekonomi ile ilgili politikalar geliştiren Amerika'nın bu maddeden kastı, Osmanlı Devleti ne şekilde parçalanırsa parçalansın, kim mandater olursa olsun bu topraklarda ekonomik

⁵³ Yalçın, *Atatürk'ün...*, s. 14-15.; Mevlüt Çelebi, "*Millî Mücadele'de İtalyan İşgalleri*", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. IX, S. 26, AKDİTYK Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara Mart 1993, s. 395.

⁵⁴ Turan, *Millî Mücadele...*, s. 10.; Yalçın, *Atatürk'ün...*, s. 17.

⁵⁵ Yalçın, *Atatürk'ün...*, s. 18.; Ural, *a.g.m.*, s. 790.

⁵⁶ Osmanlı İmparatorluğu'nun Türk olan kısımlarına egemenlik hakkı tanınmalı, fakat Türk olmayan halklara bağımsızlık verilmelidir. Çanakkale Boğazı, sürekli olarak, bütün milletlerin ticaret gemilerine açık olmalı ve bu durum milletlerarası garanti altına konmalıdır.; Uçarol, *Siyasi Tarih...*, s. 622.

ve ticarî olarak “açık kapı” veya “fırsat eşitliği” ilkesini planlamak ve bunu faaliyete geçirmektir.⁵⁷ Paris Barış Konferansı’na böyle bir politika izleyerek giren Amerika’nın planları, Anadolu’da TBMM Hükümeti tarafından kazanılan savaşların başarıyla neticelenmesi ve yapılan birtakım antlaşmalar sonucu neticesiz kalacaktır.⁵⁸

İtilaf Devletleri arasında en zayıf ve savaşa en geç katılan devlet olmasına rağmen, Osmanlı Devleti topraklarından pay istemekte en cüretkâr ve aceleci davranan devlet Yunanistan idi. Yunan Başbakanı Venizelos’a göre I. Dünya Savaşı, Bizans İmparatorluğu’nun Yunanistan eli ile diriltilmesinin kapılarını aralayacaktı. Nitekim Yunanistan bu emellerini gerçekleştirmek için 3-4 Şubat 1919’da Paris Barış Konferansı’na sunduğu resmî taleplerinde; Batı Anadolu’da yaşayan Rumların, Yunan halkı ile aynı kökenden geldiğini iddia ederek, bunların Türklere oranla gerek nüfus, gerekse ekonomik açıdan büyük üstünlüğe sahip olduğunu, ayrıca asırlardır sadece Hıristiyan olmalarından dolayı Türkler tarafından çeşitli zulüm ve katliamlara maruz kaldıklarını ileri sürmüştür. Böylece savaş sonrasında Hıristiyanları sözde Türk zulüm ve boyunduruğundan kurtarmak amacıyla uygun fırsatın ele geçtiğini belirtmiş ve İzmir ve çevresinin işgal edilmesini Konsey’den istemiştir.⁵⁹ Böylece Konferans’taki görüşmeler sonucunda İzmir’in Yunanlılar tarafından Mondros Mütarekesi’nin yedinci maddesine dayandırılarak işgal edilmesine karar verilmiştir. Sebepleri dahi hazırlanan işgalin yöntemleri tüm ayrıntılarıyla hazırlanmış ve

⁵⁷ M. Vedat Gürbüz, “Bir İdeal, Bir Amerikan Başkanı ve Onun Başarısızlığı: Başkan Wilson ve Milletler Cemiyeti”, *AÜ Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, C. 8, S. 29, Ankara 2002, s. 91.; Fahir Armaoğlu, “Atatürk Döneminde Türk-Amerikan İlişkileri”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. VIII., S. 38, AKDYYK Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara Temmuz 1997, s. 633.; Yalçın, *Atatürk’ün...*, s. 18.; Turan, *Millî Mücadele...*, s. 10-11.; Semih Bulut, *Atatürk Dönemi Türkiye-ABD İlişkileri (1923-1938)*, AKDYYK Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2010, s. 21.

⁵⁸ Armaoğlu, *a.g.m.*, s. 635-639.

⁵⁹ **Pontus Meselesi**; (Yay. Haz. Yılmaz Kurt), TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, No: 68, TBMM Basımevi, Ankara 1995, s. 107-110.; Ural, *a.g.m.*, s. 790-791.; Rıdvan Akın, *Siyasal Tarih (1908-2000)*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2010, s. 91-92.

uygulamaya geçirilerek 15 Mayıs 1919'da İzmir'in işgal edilmesine karar verilmiş ve böylece adeta bir kıyım yapılcasına işgal geniş alanlara yayılarak uygulanmıştır.⁶⁰

9 Temmuz 1337 (1921) Cumartesi günü, Yunan Mezalimi Hakkında Açılan Müzakere ve Hariciye Vekili Yusuf Kemal Beyin Beyanatı münasebetiyle söz alan Şeref Bey (Edirne); *"...Osmanlılar silâhları elinde olduğu halde mütarekeyi selâmladıktan sonra bütün dünyaya sulh ve salâh getirmek va'dinde bulunan itilâf hükümetleri mütarekeye vaz'ettikleri imzaya riayetkar olmaları lâzım iken ona riayet etmediler. Fakat bütün Harbi Umuminin cereyan ve feveranı zamanında, beklemekten ve hiçbir şey yapmamaktan başka bir iş yapmamış olan Yunanlılar; işte mütarekeyi mütankıp Türkü ölmüş ad ve kıyas ederek memleketimizi istilâya başladılar, öyle bir halde ki; Anadolu'nun feyzâkin sahralarını, Rumeli'nin zürnürdü ovalarını Türk'ün kahraman ecdadından yadigâr kalan bu kıymetli yerleri Yunanistan'a, itilâf devletlerinin kendilerine vaat ettiği iddiasını ortaya sürerek bu güzel yurtlarımıza doğru yürüdü. Fakat nasıl?... Bütün Türk Ordusunun elinden silâhı tecridedildikten sonra, namuskârane bu suretti; vaz'ı imza ettiği mütareke kâğıdını koynuna koyarak işte sulh konferansına namuslu bir Devlet, namuslu bir millet olarak gitmek istediği sırada bir de baktık ki: Yurtlarımızın her tarafında - harb bitti denecek bir zamanda - harb yine başladı. Fakat gelen ise yalnız bir millettir, öyle bir millet ki, tarihin yüzü kızarsın, insanlığın bütün varlığı, bütün mevcudiyeti utansın, âharm istinasını tatmin etmekten başka bir şey âharm istinasını tatmin etmekten başka bir şey bilmiyen ve mazlum insanları kesmekten bir zevk duyan.... ...Yunan gibi kahpe daima kahpe olan melun bir millet... Üzerimize*

⁶⁰ Yalçın (Ed.), *Atatürk İlkeleri...*, s. 169-172.

saldırdılar. ...Hayat hiçtir. Ve namus ile kaimdir. Bunun haricinde akıp gitmesine ve şekli malûm ile âhara tevdiî hükümet etmekteki hayata hayat dönmez. İşte Yunanlıların yaptığı bundan ibarettir. ...Anadolu'nun sinesinden doğan Anadolu evlâdını bugün meydana getirdiği bu şanlı mücahede bu şanlı azim ile Yunanistan'ı Anadolu'dan tamamiyle kovacaktır. Düşman onu idrak ettiği içindir ki, gittiği yerlerde hun ve ateşten başka bir şey bırakmıyor ve orada Türk ve İslâm unsurunu tamamiyle imha ediyor. Bu kıyımları, bu fesatları yapmaktadır. ...Dâvayı millimizin sonuna, geleceğine ve haklı olan dâvayı millimizle yaşamaya azmetmiş bir millet olduğumuzu ortaya koyacağımıza imanım var. Çünkü efendiler ölmesini bilen bir millet yaşamak hakkını haizdir...⁶¹ diyerek, İtilaf Devletleri'nin Mütareke şartlarına riayet etmediklerini, bunun yanında Türkleri ölmüş farz ederek Yunan kuvvetlerini Anadolu'ya gönderdiklerini, böylece sona erdi denilen harbin bir Yunan kıyamı halinde tekrar başladığını; ancak yaşamaya azmetmiş olan bu milletin var gücüyle bu kıyım da karşı koyacağını, çünkü ölmesini bilen bir millerin yaşama hakkının olduğunu belirtmiştir. Hariciye Vekili Yusuf Kemal Bey (Kastamonu): “...elinde silâhı olan Türklere karşı tecavüzde Türk hiçbir vakit şikâyet etmez elinde silâhı olmıyan Türklere karşı yapılan bu fecayi, tarihte ve tarihi medeniyette ve halihazırda bize karşı yarım medenidir diyenlere karşı pek güzel bir misal teşkil ediyor...”⁶² dedikten sonra Dersaadet'te İspanya Sefirine, Amerika, Fransa, İtalya fevkalâde' komiserlerine; Fransa Hariciye Nezaretine, İngiltere Hariciye Nezaretine, İtalyan Hariciye Nezaretine, Amerika Hükümeti Müttehidesi Hariciye Nezaretine, Moskova Hariciye Komiserliğine, ayrıca Gerek Roma'da ve gerek Paris'te bulunan murahhaslara oralarda da lâzımgeldiği surette neşredilmek üzere; Müslüman

⁶¹ TBMM Zabıt Ceridesi, D. I, C. 11 (23 Haziran 1337 Tarihli Kırk Birinci İçtimadan 3 Ağustos 1337 Tarihli Altmışinci İçtimaa Kadar), TBMM Matbaası, Ankara 1958, s. 202-205.

⁶² TBMM ZC, D. I, C. 11, s. 205.

cemiyetlerine tebliğ olunmak üzere Anadolu'daki Yunan işgal ve kıyamına dair; “...Anadolu'da Yunanlılar tarafından yapılan harb gündün güne bir mahvü tahrip harbi şeklini almaktadır. ...Yunan hükümet ve ordusunun Müslümanlara tevcih ettiği bu mahvü tahrip siyasetindeki gayei yegâne, memleketimiz Müslümanlarını mukabelei bilmişle sevk suretiyle hıristiyan dünyasının efkârını aleyhimize çevirmektir. ...Yunan ordusu ilk ricatin akabinde yaptığı gibi bu defa da tahliyesine mecbur olduğu menatıkı yağma ve garet ediyor. Yakıp yıkıyor ve bilâetrikî sin ve cins bütün ahaliyi kılıçtan geçiriyor. Söğüd ile Bilecik arasında düşman tarafından kamilen tahribedilmemiş bir tek köy yoktur. Bilecik kasabası Yunanlılar tarafından kablettahliye külliye, ihrak ve tahribedilmiş ve ahaliden vakti zamaniyle dağlara kaçamıyanlar katledilmiştir. Söğüd'de Osmanlı sülâlei hükümdarisinin müessisi Osman Gazinin pederi Ertuğrul'un türbesi dinamitle berhava edilmiştir. ...Yunan Ordusu İzmit'i tahliyeden evvel üç yüz müslümanı katletmiş ve Sultan Camii etrafında kâin mağzaları da yakmıştır. Katledilen vatandaşlarımızın fotoğrafleri şehirde bulunan Amerikalılar tarafından alınmıştır...”⁶³ şeklinde protesto namelerin gönderildiğini belirtmiştir. Ardından söz alan İhsan Bey (Cebelibereket); “...Âlemi medeniyet dediğiniz Avrupa'nın Türk ve İslâm muhit ve ırkı üzerinde yaptığı mezalimin bu heyet Balkan Harbinden beri şahididir. O zamandan itibaren de gerek bugünkü hükümetimiz gerek ondan evvelki hükümetler daima İm siyaseti takibetmişlerdir. Ve protesto ile vakit geçirilmiştir. Türkiye'de tüter bir ocak ve gezinir bir malûl Türk kalmayınca kadar bu vahşilerden vahşet mi bekliyeceğiz? Mahvımız için zulümde devam edenlere karşı; yakıp yıkmakta hattı hareketlerini tağyir etmiyenlere karşı yine mi protesto ile vakit geçireceğiz? Ne yapacağız...”⁶⁴

⁶³ TBMM ZC, D. I, C. 11, s. 205-206.

⁶⁴ TBMM ZC, D. I, C. 11, s. 207.

Rasih Efendi (Antalya); “...Bugün Marmara sahilinde Ak deniz sahilinde, Trakya ‘da İslâm kalmıyor. İslâm emlâki kalmıyor. Bunun istirdadı imkânı yoktur. Arkadaşlar en ziyade teessürümüzü teheyhücümüzü mucip olan nokta burasıdır, yoksa yunanlılardan intikam almak, Rum’lardan intikam almak. Arkadaşlar: Yoksa bu millet, yalnız âlemi islâmın değil bütün Şarkın Garb’a karşı alemdarlığını yapan, cihadını ilân eden, keşif kolu vazifesini yapan bu millet o denî Yunanlılardan intikamını almasını bilir. Ve onu her vakit için alacaktır. ...Yunanlılar eğer bizim ile harb ediyorsa usulü harbiye dairesinde harb etsinler. Ya onlar bizi mağlûbeder, ya biz onları mağlûbederiz. iki asker yekdiğeriyle vuruşur. Fakat silâhsız halka saldırmak, onların ırzlarını heder etmek veya onların malını yağma etmek, bu, usulü insaniyenin hilâfmdadır...”⁶⁵ Sırrı Bey (İzmit); “...bizim protestolarımızın Loid Core ve sairelerin nazarında mazhar olacağı kıymet bundan anlaşılıyor. ...Binaenaleyh böyle protesto ile vakit geçirilmesin, fiilen ne yapmak lâzım ise yapmak lâzım gelir...”⁶⁶ Sıdkı Bey (Malatya); “...Emin olalım ki, bizim düşmanlarımız olan Yunanlılardan intikamımızı alacağız. İntikam kelimesini büyük kelime ile levha olarak yazalım. Ve onu daima karşımızda bulunduralım. Ondan sonra çocuklarımıza intikam şarkısı öğretelim, ve bizim Cenabı Hakkın inayetiyle çelik kaleden daha metin olan sinelerimiz, bükülmez kollarımız vardır, efendiler, korkmıyalım, hal ve istikbal bizimdir...”⁶⁷ denilerek, bu heyetin, Avrupa’nın Türk ve İslâm muhit ve ırkı üzerinde yaptığı mezalime uzun yıllardır şahit olduğuna ve yapılan tek şeyin protestolarla vakit geçirmek olduğuna; ancak artık bununla vakit geçirilmemesi gerektiğine, yapılan protestoların Avrupa nazarında bir kıymetinin olmadığına, harp istiyorlarsa gereğinin yapılmasına değinilmiş, Tunalı Hilmi Bey

⁶⁵ TBMM ZC, D. I, C. 11, s. 208-210.

⁶⁶ TBMM ZC, D. I, C. 11, s. 211.

⁶⁷ TBMM ZC, D. I, C. 11, s. 213.

(Bolu) ise; “...Efendiler, binaenaleyh İngiliz aleyhinde bir sermaye bizim elimizde mevcuttur. O sermayeyi tezyidetmek cihetine hasrı kuvvet edelim. Propagandacılık itibariyle Garp'ta yapacağımız protesto ve saire kabilinden her ne olursa olsun birtakım vesaiti mâncviyeyi İngilizler aleyhinde şiddetle kullanmalıyız... Bilhassa Hariciye Vekâletinden, propagandacılık etmek isteyen arkadaşlardan istirhamım şudur ki, bitaraf milletlere müracaat etmeliyiz. Hemen ve daima müracaat etmeliyiz. Ve bilhassa Meclis Riyasetinden parlâmentolara daima telgraflar çekilmelidir. Bunların son derece tesiri olacağını katiyen iddia etmiyorum...”⁶⁸ sözleriyle, aksini savunmuş ve protestonun daha tesirli olacağını belirtmiştir.

8 Haziran 1338 (1922) Perşembe günü, Samsun Merkez Kazasında İdarei Örfiye İlânına Dair İcra Vekilleri Heyeti Riyaseti Tezkeresi münasebetiyle söz alan Hüseyin Avni Bey (Erzurum); “... Avrupalılar bu milleti boğmak, bizi habersiz avlamak için bin türlü yalan vaatlerle topumuzu, tüfeğimizi elimizden almak istiyorlardı. ...Onların ...maksatları içimizdeki hıristiyan için himaye değildir, bilâkis hıristiyanlar bize tekarrüb ettikçe onları bizden uzaklaştırmak ve aramızı açmak istiyorlar...”⁶⁹ diyerek, işgalci güçlerin Hıristiyanlara yönelik asıl amaçlarını belirtmiştir.

Ayrıca I. Dünya Savaşı sonrası imzalanan Mondros Mütarekesi, akabinde Anadolu'da başlayan işgallerle Türk milletini esir, hatta yok etmek isteyen İngilizler başta olmak üzere işgalci güçler, Osmanlı hükümeti'nin de işbirliği ile Anadolu'da

⁶⁸ TBMM ZC, D. I, C. 11, s. 212.

⁶⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, D. I, C. 20 (9 Mayıs 1338 Tarihli Kırk Birinci İctimadan 22 Haziran 1338 Tarihli Altmışinci İctimaa Kadar), TBMM Matbaası, Ankara 1959, s. 251-252

Millî Mücadele esnasında gerek TBMM açılmadan önce gerekse sonrasında birtakım isyanların⁷⁰ çıkarılmasında ve kışkırtılmasında başat rolü oynamışlardır.

24 Nisan 1336 (1920) yılındaki gizli oturumda Ahvâli Dahiliye hakkında beyanatta bulunan Mustafa Kemal Paşa, “...muhafazai mevcudiyet için âtimizi, istiklâlimizi temin için mevcut olan düşmanları görüyoruz ve bu düşmanların emellerini yakından biliyoruz ve düşmanların bu emellerini istihsal için tatbik edecekleri kuvvetlere de vakıfız. Fakat düşmanlarımız kendi ihtirasatını bizim imhamızla temin etmek için malik oldukları kuvvetlerden hiç birini istimal etmiyorlar. Bilâkis vâsılı gâyat olabilmeleri için en kuvvetli keşfettikleri vâsita yine bizi birbirimize çarpturmaktan ibaret olmuştur...”⁷¹ diyerek, işgalci güçlerin Türkiye üzerinde tatbik etmek istedikleri emellere, bu emelleri gerçekleştirmek için de kendi kuvvetlerini değil de Türk halkını birbirine düşürmekle şahısları kullandıklarını ve bunun, düşmanlar nezdinde şeytanane bir silah olduğunu belirtmiş, İstanbul Hükümeti ile anlaşma yolunun denenmesine de karşı çıkarak; “...merkez demek, yani makam saltanat ve hilâfet olan İstanbul demektir, İstanbul düşmanın resmen ve filen

⁷⁰ Birtakım iç nedenlerle birlikte, Millî Mücadele sırasında gerek TBMM açılmadan önce vere gerekse açıldıktan sonra Millî Mücadele’yi törpülemek amacıyla genellikle İşgalci güçler ve Osmanlı hükümeti desteği ile çıkarılan belli başlı isyanlar: I. ve II. Bozkır İsyanı (27 Eylül- 4 Ekim /20 Ekim-4 Kasım 1919), Ali Batı İsyanı (11 Mayıs-18 Ağustos 1919), Şeyh Recep Olayı (20-22 Ekim 1919), Şeyh Eşref İsyanı (26 Ekim-25 Aralık 1919), I. Ahmet Anzavur Ayaklanması (1 Ekim-25 Kasım 1919), II. Anzavur İsyanı (16 Şubat-16 Nisan 1920), I. ve II. Düzce İsyanı (13 Nisan-31 Mayıs / 8 Ağustos 23 Eylül 1920), Çapanoğulları İsyanı (15 Mayıs-27 Ağustos 1920), Konya İsyanı (2 Ekim-22 Kasım 1920), Millî Aşireti İsyanı (1 Haziran-8 Eylül 1920), Çopur Musa (Çivril) İsyanı (21-30 Temmuz 1920), Koçkiri (Zara) İsyanı (6 Mart, 17 Haziran 1921), Çerkez Ethem İsyanı (Kasım 1920-Ocak 1921)’dir. İsyanlar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Kemal Çelik, “*Millî Mücadele’de İç İsyanlar, Vatana İhanet Kanunu ve İstiklâl Mahkemeleri*”, **AÜ Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S. 40, Kasım 2007, s. 569-598.; Meryem Çakır, **Türkiye Büyük Millet Meclisinin Tutanaklarında İç İsyanlar (1920-1934)**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırma Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalı, İstanbul 2005, s. 1-10, 18-38.; Kenen Esengin, **Millî Mücadele’de Hyanet Yarışı**, Ulusal Basımevi, Ankara 1969, s. 28 vd.; **Türk İstiklâl Harbi İstiklâl Harbi’nde Ayaklanmalar (1919-1921)**, C. VI, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1974, s. 25 vd.; Kâzım Özalp (Orgeneral), **Millî Mücadele (1919-1922)**, C. I, TTK Basımevi, Ankara 1998, s. 125-126.; İbrahim Sadi Öztürk, **Ulusal Kurtuluş Mücadelesinde İç İsyanlar**, Fark Yayınları, Ankara 2007, s. 40 vd.; **TBMM Zabıt Ceridesi**, D. I, C. 9 (1 Mart 1337 Tarihli Birinci İçtimadan 13 Nisan 1337 Tarihli Yirminci İçtimaa Kadar), TBMM Matbaası (2. Baskı), Ankara 1954, s. 2-3.

⁷¹ **TBMM Gizli Celse Zabıtları**, D. I, C. I (24 Nisan 1336 (1920) - 21 Şubat 1336 (1921)), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1985, s. 6-7.; Akın, **Türk Siyasal...**, s. 149-164.

*tahtı işgalindedir. Bu gün İstanbul demekle Londra demek arasında hiç bir fark yoktur. ...düşmanlarımız daima bu hakikati setretmek, âlemi medeniyete karşı milletimizi böyle mütesanit, vahdet yapabilecek, kendi kendini idare edecek evsaftan mahrum göstermek suretile kıymet ve ehemmiyetini tenkis ediyorlar.”*⁷² sözleriyle eleştirmiştir.

19 Eylül 1337 (1921) Pazartesi günü, Umumi Harekâtı Harbiye ve Haricî Ahval Hakkında, Beyanatı münasebetiyle Büyük Millet Meclisi Reisi ve Başkumandan Mustafa Kemal Paşa; Türk milletini imha etmek kastında bulunan işgalci güçlerin, Osmanlı Devleti ve müttefiklerinin I. Dünya Savaşı'ndaki mağlubiyetinden de istifade ederek amaçlarını seri bir şekilde uygulamaya koyduklarını, Mütareke zamanında memleket ve milletin hayatını müdafaa etmek için, elinde mevcut olan bilcümle vasıtaların yok denecek hale getirildiğini belirtmiştir. Ayrıca İtilaf devletlerinin, böyle bir zamanda Türk milletine fırsat vermemek için Yunan ordusunu Anadolu'ya saldırdığını, Bursa, Uşak, İzmir gibi değerli şehirlerin Yunan işgaline uğradığını dile getirmiş ve devamla: “...*Ordunun vücut bulmasını kendi menfaatlerine mugayir gören bâzı hainler İstanbul ricalinin, İstanbul'un daima gafil ricalinin, tavır ve mişvarından da istifade ederek Hükümetinize isyan etti ve düşmanlara iltihak eyledi. ...Düşmanın bu yeni tertibatı sevkulceyşisinden takibettiği noktai nazar, kuvayi asliyesi ile ordumuzun sol cenahını ihata ederek ordumuzu imha etmek ve ondan sonra Ankara'ya gelip Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Hükümetini dağıtmak ve bütün Anadolu'ya hâkim olma...*”⁷³

⁷² TBMM GCZ, D. I, C. 1, s. 8-10.

⁷³ TBMM Zabıt Ceridesi, D. I, C. 12 (4 Ağustos 1337 Tarihli Altmış Birinci İçtimadan 22 Eylül 1337 Tarihli Sekseninci İçtimaa Kadar), TBMM Matbaası, Ankara 1958, s. 255-259

diyerek, işgalci kuvvetlerin bu isyanlardan asıl maksadının TBMM'yi dağıtmak ve Anadolu'ya hâkim olmak olduğunu belirtmiştir.

TBMM Hükümeti, kendi varlığına karşı ciddî tehlike arz eden bu isyanları bastırmaya çalışmakla birlikte, isyanların meydana getirdiği ciddî tehditlere karşı 29 Nisan 1920'de Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nu, 11 Eylül 1920'de Firariler Hakkında Kanun'u çıkaracak ve ardından da İstiklâl Mahkemeleri'ni kuracaktır.

Mondros Mütarekesi sonrası başlayan işgaller, özellikle Yunanistan'ın Doğu Karadeniz'de Rum nüfusu çoğaltma ve Türkleri yerinden etme çabalarının hız kazandığı, Pontus Devleti'ni canlandırmaya yönelik faaliyetler Mustafa Kemal Paşa'ya Anadolu'ya geçme fırsatını da beraberinde getirmiştir. Nitekim Mustafa Kemal Paşa, Samsun ve yöresinde asayişin sağlamak için 30 Nisan 1919'da geniş yetkilere haiz olmak üzere Dokuzuncu Ordu Kıtaatı Müfettişliğine tayin edilmiş, 16 Mayıs 1919'da İstanbul'dan ayrılmış ve 19 Mayıs 1919'da Samsun'a ayak basmıştır. Mustafa Kemal Paşa, Samsun ve civarında güvenliği sağlayıcı tedbirleri aldıktan sonra ordu ile ilk temasını kurmuş ve toplanan kongrelerle ülkenin iç ve dış siyasetini ilgilendiren önemli kararların alınmasını, bu doğrultuda halkın bilinçlendirilmesini sağlamıştır. 12 Ocak 1920'de İstanbul'da açılan Meclis-i Mebusan'da Erzurum ve Sivas Kongreleri'nde alınan kararları içeren ve Millî Mücadele'nin siyasî programı niteliğinde olan "Misâk-ı Millî"yi 28 Ocak'ta imzaya açılmış ve 16 Şubat 1920'de de onaylanmıştır. Ancak İstanbul Hükümeti'nin milliyetçi direnişin temsilcilerini İstanbul'da toplayarak yönetim krizini aşma planına büyük bir darbe indiren İngilizler, 3 Mart 1920'de Yunan kuvvetlerini harekete geçirdiler ve Ali Rıza Paşa

Hükümeti'ni istifaya zorladılar. 8 Mart 1920'de kurulan Salih Paşa Hükümeti'nin tamamen milliyetçilerden meydana gelmesi üzerine 16 Mart 1920'de İstanbul'u resmen işgal ederek bütün kurumları ele geçirdiler. Ayrıca Rauf ve Vâsıf Beyler başta olmak üzere Millî Mücadele yanlısı mebus ve aydınları tutuklayarak Malta'ya sürülmüşlerdir.⁷⁴

3 Ocak 1337 (1921) Pazartesi günkü oturumda söz alan Maliye Vekili Ferid Bey (İstanbul); *"...mütarekeyi müteakip düşmanlarımız bize güya bir nefes istirahat vereceklerini beyan ettikleri, ağızları bu tarzda mevaidikâzibe ile memlu olduğu halde fakat yılanlar gibi sessizce aramıza girmişler, memleketimizin her noktasına, her menbaı hayatımıza girmişler, nüfuz etmişler ve onların her birini, bilhassa Anadolu sahasında, akim bıraktırmağa çalıştıktan, elimizdeki faaliyeti, kuvayizindei milliyeyi, her bir şeyi tahrip ettikten sonra en nihayet 16 martta vazifelerini hitam bulmuş addederek doğrudan doğruya kendi ellerindeki şikârı avlamak için üzerine hücumetmişler. Yani İmparatorluğumuzu ve kuvayi siyasiyemizi ve hayatı milliyemizi doğrudan doğruya mahvetmeğe teşebbüs etmişlerdir..."*⁷⁵ diyerek, işgalci güçlerin, Mondros Mütarekesi sonrası, yerine getirilmesi mümkün olmayan vaatlerle Anadolu'da huzur ve refahı temin etmeyi vaat ettiklerini; ancak buna sâdık kalmadıklarını, memleketin her noktasına sinsice nüfuz ettiklerini belirtmiştir. En nihayetinde ise 16 Mart'ta İstanbul'u işgal edince, kendilerine görev addettikleri bu sözde vaatlerinin de son bulduğuna ve ellerindeki bu avı avlamak için devletin maddî-manevî tüm unsurlarına var güçleriyle saldırdıklarına değinmiştir.

⁷⁴ Küçük, *a.g.m.*, s. 78.; Rıdvan Akın, **TBMM Devleti (1920-1923) Birinci Meclis Döneminde Devlet Erkları ve İdare**, İletişim Yayınları, İstanbul 2008.. 44.

⁷⁵ **TBMM ZC**, D. I, C. 7, s. 129.

6 Kasım 1337 (1921) Cumartesi günü, İstanbul’da İtilâf Devletlerinin Tesis Etmiş Oldukları Askerî Mahkemelerin Protesto Edilmesine Dair Takriri Münasebetiyle Erzurum Mebusu Celâleddin Arif Bey; “...düveli mütelifenin birtakım askerî mahkemeler ihdasiyle hâkimiyeti millîyeye gayet acı ye ağır darbe indirdikleri mesmuum oldu. İşbu askerî mahakimin işgali askerîden mütevellidolduğu ve işgal askerinin ise Mondros mütarekenamesi ahkâmından bulunduğunu dermeyen eyliyen düveli mütelife zannı âcizice gayet büyük bir zühulde bulunuyorlar. Mondros Mütarekenamesi hiçbir vecih ve suretle Düveli Mütelifeye işgal hakkını vermediği gibi ahali İslâmiyenin hissiyatını rencide edecek ve askerî polisleriyle zavallı ahaliyi harekâtı keyfiyeye tâbi tutacak bir salâhiyet bahşeylememiştir. 16 Mart 1336 tarihindeki işgalse Mütareke Ahitnamesi gibi zülveçheyn bir muahedeye tâbi değil belki yekcihet olmak üzere hukuku düvel kavaidi esasiyesine indirilmiş gayet acıklı bir darbedir...”⁷⁶ diyerek, İstanbul’un işgalini devletler hukukuna indirilmiş bir darbe olarak değerlendirmiştir.

2. Halkın Egemenliğinin Kullanıldığı Yegâne Bir Organ TBMM

Şark Meselesi’nin bir sonucu olarak Osmanlı Devleti topraklarının Batılı işgalci güçler tarafından pay edilmesi ve arından gerçekleşen hadiseler, I. Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin kuruluşuna giden yolda önemli bir rol oynamıştır. Anadolu’da başlayan Millî Mücadele’nin başarıya ulaşması için Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri teşekkül ettirilmiş, başı çekenlerin halk ile buluştuğu, örgütlenme bilincinin oluştuğu, seçim ve temsil ağları sayesinde bütün ulusal hareketin meşruluk

⁷⁶ **TBMM Zabıt Ceridesi**, D. I, C. 14 (31 Teşrinievvel 1337 Tarihli Yüz İkinci İçtimadan 1 Kânunuevvel 1337 Tarihli Yüz Yirminci İçtimaa Kadar), TBMM Matbaası, Ankara 1958, s. 338-339.

ve yasallık kazandığı, Türkiye Büyük Millet Meclisi yönetimine geçişin önünü açtığı mahallî⁷⁷ ve millî kongreler düzenlenmiştir.

21-22 Haziran 1919 gecesi yayımlanan ve “bağımsızlık beyannâmesi” olarak kabul gören Amasya Genelgesi’nde;⁷⁸ bağımsızlığın yine milletin azim ve kararı ile kurtarılacağı ifade edilmiş, hukukî bir oluşum olmasa da İstanbul hükümeti’ne karşı cephe alınmıştır. Sivil-asker tüm makamlara gönderilen genelge ile Millî Mücadele konusunda kesin bir karara varılmıştır.⁷⁹

23 Temmuz -7 Ağustos 1919 tarihleri arasında toplanan Mustafa Kemal Paşa’nın “ender ve büyük bir eser”⁸⁰ olarak nitelendirdiği Erzurum Kongresi’nden;⁸¹

⁷⁷ TBMM’nin açılmasından önce ve açıldıktan sonra mahallî amaçlı toplanan bu kongreler kronolojik sıralama dikkate alındığında şöyledir: Kars İslam Şûrası (5 Kasım 1918), Birinci Kars Kongresi (14 Kasım 1918), Kars İslam Şûrası Kongresi (30 Kasım/2 Aralık 1918), Birinci Ardahan Kongresi (3-5 Ocak 1919), İkinci Ardahan Kongresi (7-9 Ocak 1919), Büyük Kars Kongresi (17-18 Ocak 1919), Birinci Trabzon Kongresi (22 Şubat 1919), İzmir Büyük Kongresi (17-19 Mar 1919), İkinci Trabzon Kongresi (22 Mayıs 1919), Birinci Balıkesir Kongresi (27 Haziran/17 Temmuz 1919), Erzurum Kongresi (23 Temmuz/7 Ağustos 1919), İkinci Balıkesir Kongresi (26-30 Temmuz 1919), Birinci Nazilli Kongresi (6-8 Ağustos 1919), Alaşehir Kongresi (16-25 Ağustos 1919), Muğla Kongresi (18 Ağustos 1919), Sivas Kongresi (4-12 Eylül 1919), Üçüncü Balıkesir Kongresi (16-27 Eylül 1919), İkinci Nazilli Kongresi (19-20 Eylül 1919), Üçüncü Nazilli Kongresi (6 Ekim 1919), Birinci Edirne Kongresi (16 Ekim 1919), Sivas İçin Muğla Kongresi (20-31 Ekim 1919), Dördüncü Balıkesir Kongresi (19-29 Kasım 1919), İkinci Edirne Kongresi (15 Ocak 1920), Oltu İslam Terakki Fırkası Kongresi (21 Şubat 1920), Beşinci Balıkesir Kongresi (10-23 Mart 1920), Lüleburgaz Kongresi (31 Mart/2 Nisan 1920), Üçüncü (Büyük) Edirne Kongresi (9-14 Mayıs 1920), Afyonkarahisar Kongresi (2 Ağustos 1920), Pozantı Kongresi (5 Ağustos 1920), Pozantı Kongresi (8 Ekim 1920)

⁷⁸ Amasya Genelgesi şu esasları içermektedir:

1. Yurdun bütünlüğü, ulusun bağımsızlığı tehlikededir.
2. İstanbul hükümeti, üzerine aldığı sorumluluğun gereklerini yerine getirmemektedir. Bu durum ulusumuzu yok olmuş gibi gösteriyor.
3. Ulusun bağımsızlığını yine ulusun kesin kararı ve direnişi kurtaracaktır.
4. Ulusun durumunu ve davranışını göz önünde tutmak ve haklarını dile getirip bütün dünyaya duyurmak için her türlü etkiden ve denetimden kurtulmuş ulusal bir kurulun varlığı çok gereklidir.
5. Anadolu’nun her yönden en güvenli olan Sivas’ta ulusal bir kongre’nin tez elden toplanması kararlaştırılmıştır.
6. Bunun için bütün illerin her sancağından, halkın güvenini kazanmış üç delegenin olabildiğince çabuk yetişmek üzere hemen yola çıkması gerekmektedir.
7. Her olasılığa karşı bu iş, *ulusal* bir *sır* gibi tutulmalı ve delegeler gereken yerlere kimliklerini gizleyerek gelmelidirler.
8. Doğu illeri adına 10 Temmuz’da Erzurum’da bir kurultay toplanacaktır. O güne değin öteki il delegeleri de Sivas’a ulaşabilirlerse Erzurum Kongresi’nin üyeleri de Sivas’ta yapılacak genel toplantıya katılmak üzere yola çıkacaklar.; Gazi Mustafa Kemal Atatürk, **Nutuk Söylev**, I. Cilt, (1920-1927) (Yay. Haz. İsmail Arar, Uluğ İğdemir, Sami N. Özerdim), TTK Basımevi, Ankara 2010, s. 43.; Gazi Mustafa Kemal Atatürk, **Nutuk Söylev**, III. Cilt, Vesikalar / Belgeler (Belge 26), TTK Basımevi, Ankara 1999, s. 1233.

⁷⁹ Yalçın, (Ed.), **Atatürk İlkeleri...**, s. 208-209.; **Millî Mücadele Tarihi**, (Yay. Haz. Berna Türkoğan)..., s. 150-151.

⁸⁰ **Nutuk Söylev**, I. Cilt..., s. 90.

⁸¹ Erzurum Kongresi’nde alınan kararlar şu şekildedir:

1. Ulusal sınırlar içinde bulunan vatan parçaları bir bütündür birbirinden ayrılmaz.

sonra Mustafa Kemal Paşa başkanlığında bir Heyet-i Temsiliye kurulmuştur. Ayrıca Kongre kararları ile Millî Mücadele'nin esasları belirtilmiş, vatanın bütünlüğü ve bağımsızlığını ilgilendiren birtakım kararlar alınmış, halk iradesi ön planda tutularak Millî Mücadele'nin ruhu ortaya konulmuştur. Öte yandan Erzurum Kongresi'nde bazı dış politik esaslar da ilân edilerek Misâk-ı Millî'nin temelleri atılmıştır.⁸²

4-11 Eylül 1919 tarihleri arasında toplanan ve bazı değişikliklerle Erzurum Kongresi kararlarının da kabul edildiği Sivas Kongresi⁸³ ile Misâk-ı Millî'ye temel teşkil eden prensip ve kararlar pekiştirilerek genelleştirilmiş ve millî bir düzeye yükseltilmiştir. Ayrıca Anadolu ile İstanbul arasındaki her türlü ilişki kesilerek mevcut devlet yönetimine alternatif olabilecek yeni bir siyâsî iktidarın temelleri atılmış, Anadolu hareketi, fikrî bir düşünce olmaktan çıkarılarak millete mal edilmiş ve meşruluk kazanma çabasına girmiştir. Dış politikayı da ilgilendiren Kongre'de,

2. Ne türlü olursa olsun, yabancıların topraklarımıza girmesine ve işlerimize karışmasına karşı ve Osmanlı Hükümeti'nin dağıtılması halinde ulus, birlikte direnecek ve savunacaktır.

3. Yurdun ve bağımsızlığın korunmasına ve güvenliğin sağlanmasına İstanbul hükümeti'nin gücü yetmezse, amacı gerçekleştirmek için, geçici bir hükümet kurulacaktır. Bu hükümet üyeleri ulusal kongrece seçileceklerdir. Kongre toplanmamışsa bu seçimi Heyeti Temsiliye yapacaktır.

4. Kuvai Milliye'yi etken ve ulusal iradeyi egemen kılmak temel ilkedir.

5. Hıristiyan azınlıklara siyâsal üstünlük ve toplumsal dengemizi bozacak ayrıcalıklar verilemez.

6. yabancı devletlerin güdümü ve koruyuculuğu kabul edilemez.

7. Millet Meclisinin hemen toplanmasını ve hükümet işlerinin Meclis denetiminde yürütülmesini sağlamak için çalışılacaktır.; **Nutuk Söylev**, I. Cilt. ..., s. 89.

⁸² Mahmut Goloğlu, **Millî Mücadele Tarihi-I Erzurum Kongresi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2008, s. 105-116.; Yalçın, (Ed.), **Atatürk İlkeleri...**, s. 210-213.; **Millî Mücadele Tarihi**, (Yay. Haz. Berna Türkdoğan)..., s. 155-157.

⁸³ Sivas Kongresi kararları şu şekildedir:

1. Türk memleketlerinin bölümleri birbirinden hiçbir sebeple ayrılamazlar ve bir bütünlük arz ederler.

2. İstiklâlimizin temini için Kuvây-ı Milliye'yi âmil, ve millî iradeyi hakim kılmak esastır.

3. Türk memleketlerinin herhangi bir parçası işgâl edilirse birlikte müdafaa ve mukavemet edilecektir.

4. Aynı vatan içinde yaşadığımız azınlıklara siyâsî ve sosyal dengemizi bozacak ayrıcalıklar verilmeyecektir.

5. Memleketimize karşı istilâ emelleri beslemeyen herhangi bir devletin iktisadî yardımları memnuniyetle kabul edilecektir. Adaletli bir barışın yapılması, insanlığın kurtuluşu bakımından millî bir gâye addedilecektir.

6. Milletimizi içinde bulunduğu durumdan kurtarmak için derhal millî bir meclisin toplanması gerekir. Millet geleceği bu meclisin kontrolüne bırakılacaktır.

7. Millî vicdandan doğan bütün vatanî ve millî cemiyetler birleştirilerek Anadolu ve Rumeli Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti olarak adlandırılmıştır.

8. Sivas Kongresi'nin seçtiği Heyet-i Temsiliye genel teşkilatı idare edecektir.; **Millî Mücadele Tarihi**, (Yay. Haz. Berna Türkdoğan)..., s. 157-158.

azınlıklarla ilgili karar alınmış, ÷lkeye karşı işgal emeli olmayan herhangi bir yabancı devletten iktisadî yardımın alınabileceği belirtilmiştir.⁸⁴

Sivas Kongresi'nin başarıyla sonlandırılmasından sonra, millî bir meclisin açılması amacıyla birtakım teşebbüslerde bulunulmuştur. 2 Ekim 1919'da istifa eden Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin yerine yönetimi devralan Ali Rıza Paşa Hükümeti'nin Anadolu'da Mustafa Kemal Paşa önderliğinde başlayan Millî Mücadele'ye karşı ılımlı tavrı, İstanbul Hükümeti ile Heyet-i Temsiliye arasında Sivas Kongresi sonrası kesilen görüşmelerin yeniden başlamasını sağlamıştır. 20-22 Ekim 1919 tarihli Amasya Görüşmesi neticesinde; Sivas Kongresi kararları, İstanbul Hükümeti tarafından da tanınmış, Amasya Görüşmesi'nin sonucu olarak Sivas Kongresi'nde alınan karar doğrultusunda serbest seçimler yapılmıştır.⁸⁵

Bütün bu gelişmeler sonucunda Meclis-i Mebusan'ın açılması için çalışmalar başlatılmıştır. Ancak Meclisi Mebusan'ın toplanmasında, İstanbul Hükümeti'nin özellikle İngilizlerin ve Heyet-i Temsiliye'nin bir takım hesapları vardı. İngilizler, “İrade-i Milliye, Milletın İstiklali ve Milli Meclis” gibi söylemlerin yayılmasını sakıncalı buluyorlardı. İngiltere'ye göre buna engel olmanın yolu Meclis-i Mebusan'ın toplanması idi. Böylece Heyet-i Temsiliye'nin görevi son bulacak ve Anadolu'da başlayan Millî Mücadele hareketi kontrol altında tutulacaktı. Fakat

⁸⁴ Mahmut Goloğlu, **Millî Mücadele Tarihi-I Sivas Kongresi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2008.; s. 117-125.; Yalçın, (Ed.), **Atatürk İlkeleri...**, s. 219-220.; **Millî Mücadele Tarihi**, (Yay. Haz. Berna Türkdoğan)..., s. 158.; **Türk İstiklâl Harbi Batı Cephesi, (4 Eylül 1919-9 Kasım 1920)**, II'nci Cilt, 2'nci Kısım, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1965, s. 14-15.

⁸⁵ Bülent Tanör, “*Millî Mücadele'de Kongreler*”, **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, C. 4, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s. 1150.; Mustafa Küçük, “*Birinci TBMM'nin Açılışı Ve Anlamı*”, **Türkler**, C. 16, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2006, s. 15.; Tefvik Bıykoğlu, “*Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Hukukî Statüsü ve İhtilâlcî Karakteri*”, **Bellekten**, C. XXIV, Sayı: 96 (Ekim 1960'dan Aynı Basım), TTK Basımevi, Ankara 1960, s. 643.

Mustafa Kemal ve arkadaşlarının da milli bir meclis'in açılmasına dair düşünceleri var idi. İstanbul'da açılacak olan Meclis-i Mebusan'ın İngilizler tarafından dağıtılacağı hesaplanmış, bunun ise Ankara'da açılacak olan meclis'i meşru hale getireceği düşünülmüştü.⁸⁶

Bütün uğraşlardan sonra 12 Ocak 1920'de Meclis-i Mebusan İstanbul'da açılmıştır. Meclis-i Mebusan'ın en yaptığı en önemli icraat Erzurum ve Sivas Kongreleri'nde oluşturulan düşünceleri içeren ve Millî Mücadele'nin siyasî programı niteliğinde olan "Misâk-ı Millî"yi⁸⁷ 28 Ocak'ta imzaya açmak ve 16 Şubat 1920'de de onaylamak olmuştur. Meşrutiyetçi ve barışçıl bir talepler yanında ulusların kendi

⁸⁶ Ayşegül Demirden Yüzgeç, **Birinci Büyük Millet Meclisi'nin Yapısı ve Faaliyetleri (1920–1923)**, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta 2006, s. 24-25.

⁸⁷ Misak-ı Millî (Ahd-ı Millî) (28 Ocak 1920 İstanbul)'nin Sadeleştirilmiş metni şöyledir:

"Aşağıda imzaları bulunan Osmanlı Millet Meclisi (Meclis-i Mebusan) üyeleri, Devletin bağımsızlığının ve ulusun geleceğinin, haklı ve sürekli bir barış kavuşmak için katlanabilecek özverinin en fazlasını gösteren aşağıdaki ilkelere eksiksiz uyulmasıyla sağlanabileceğini ve bu ilkeler dışında sağlam bir Osmanlı Saltanatı ve toplumunun varlığının sürdürülmesinin olanak dışı bulunduğunu kabul ederek, şunları onaylamışlardır:

Madde 1. Osmanlı Devleti'nin özellikle Arap çoğunlunun yerleşmiş olduğu, 30 Ekim 1918 günkü Silah bırakışımı yapıldığı sırada, düşman ordularının işgali altında kalan kesimlerinin (o sırada Hatay ve Musul bölgesi Türk egemenliği altında idi) geleceğinin, halklarının serbestçe açıklayacakları oy uyarınca belirlenmesi gerekir; söz konusu Silah Bırakışımı çizgisi içinde, din, soy ve amaç birliği bakımından birbirine bağlı olan, karşılıklı saygı ve özveri duyguları besleyen soy ve toplum ilişkileri ile çevrelerinin koşullarına saygılı Osmanlı-İslâm çoğunlunun yerleşmiş bulunduğu kesimlerin tümü, ister bir eylem, ister bir hükümle olsun, hiçbir nedenle birbirinden ayırlamayacak bir bütündür.

Madde 2. Halkı, özgürlüğe kavuşunca, oylarıyla Anavatana katılmış olan üç il (Elviye-i Selâse; yani Kars, Ardahan ve Batum Livaları) için gerekirse yeniden halkın serbest oyuna başvurulmasını kabul ederiz.

Madde 3. Türkiye ile yapılacak barışa değin ertelenen Batı Trakya'nın hukuksal durumunun belirlenmesi de, halkının özgürce açıklayacağı oya göre olmalıdır.

Madde 4. İslâm Halifeliğinin ve Yüce Saltanatın merkezi ve Osmanlı Hükümetinin başkenti olan İstanbul kenti ile Marmara Denizinin güvenliği her türlü tehlikeden uzak tutulmalıdır. Bu ilke saklı kalmak koşulu ile, Akdeniz ve Karadeniz Boğazlarının dünya ticaret ve ulaşımına açılması konusunda, bizimle birlikte, öteki tüm Devletlerin oy birliği ile verecekleri karar geçerlidir.

Madde 5. Müttefik Devletler ile düşmanları ve onların kimi ortakları arasında yapılan andlaşmalardaki ilkeler çerçevesinde, azınlıkların hakları, komşu ülkelerdeki Müslüman halkların da özdeş haklarından yararlanmasında umudu ile, bizce de benimsenip güvence altına alınacaktır.

Madde 6. Ulusal ve ekonomik gelişmemize olanak bulunması ve daha çağdaş biçimde, düzenli bir yönetimle işlerin yürütülmesini başarmak için her devlet gibi, bizim de gelişmemiz koşullarının sağlanmasında, bütünüyle bağımsızlığa ve özgürlüğe kavuşmamız ana ilkesi varlık ve geleceğimizin temelidir. Bu nedenle siyasal, yargısal, parasal vb. alanlarda gelişmemizi önleyici sınırlamalara (kapitülasyonlar) karşıyız. Saptanacak borçlarımızın ödenmesi koşulları da bu ilkelere aykırı olmayacaktır."; Soysal, **a.g.e.**, s. 15, 16.; Misâk-ı Millî Beyannamesinin Meclis-i Mebusan'daki Müzakere sureti için ayrıca bkz. İhsan Ezherli, **Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920-1998) ve Osmanlı Meclisi Mebusanı (1877-1920)**, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara 1998, s. 22-23.

kaderlerini tayin hakkını savunan bu ilke, 23 Nisan 1920’de açılacak olan I. TBMM’nin dış politik esaslarını belirlemede önemli rol oynayacaktır.

Ancak 16 Mart 1920’de İstanbul’un İngilizler tarafından işgal edilmesi ve Meclis-i Mebusan oturumlarına ara verilmiş, bu durum ise haberi Mim Mim Grubu’nun istihbaratına dayanarak öğrenen Mustafa Kemal Paşa’yı Ankara’da Türk temsilcilerine dayanan ve olağanüstü yetkilere sahip bir meclisin kurulması için harekete geçirmiştir. Ankara’da Millet Meclisinin açılması için alınan ciddi tedbirlerin başında, yeni Türk devletinin kuruluşunda hukukî yolu açan 19 Mart 1920 tarihli “İntihâbat Tebliği”nin⁸⁸ yayımlanıp tüm yurda dağıtılması olmuştur. Mustafa Kemal Paşa’nın, Heyet-i Temsiliye adına tüm vilayetlere ve kolordu kumandanlıklarına gönderdiği tamim ile olağanüstü yetkileri haiz bir Meclis’in Ankara’da toplanması için gerekli çalışmaların başlatılması bildirilmiştir. Bunun üzerine Müslüman olmayanlar haricinde yapılan seçimler neticesi 23 Nisan 1920’de

⁸⁸ Valiliklere, bağımsız mutasarrıflıklara ve Kolordu Komutanlarına gönderilen bu bildiriye göre; “1-Ankara’da salahiyet-i fevkaladeye malik bir Meclis umur-ı milleti tedvir ve murakabe etmek üzere içtima edecektir.

2- Bu meclise aza olarak intihab olunacak zevat meb’usan hakkındaki şeraiti kanuniyeye tabidir.

3-İntihabatta livalar esas ittihaz edilecektir.

4- Her livadan beş aza intihab olunacaktır.

5- Her liva kazalarından celbedeceği müntehib-i sanilerinden ve merkezi liva idare ve belediye meclisleriyle liva Müdafaa-i Hukuk Heyeti idarelerinin ve vilayetlerde merkezi vilayet heyeti merkeziyelerinden belediye meclisinden ve merkezi vilayet ile merkez kazası ve merkeze merbut kaza müntehib-i sanilerinden mürekkep bir meclis tarafından aynı günde ve aynı celsede icra edilecektir.

6- Bu meclis azalığına her fırka, zümre ve cemiyet tarafından namzet gösterebilmesi caiz olduğu gibi her ferdin aday olmaya hakkı vardır.

7- İntihabata, her mahalin en büyük mülkiye memuru riyaset edecek ve selamet-i intihaptan mesul olacaktır.

8- İntihap, rey-i hafi ve ekseriyeti mutlaka ile icra ve oyların tasnifi, Meclisin içlerinden intihap edeceği iki zat tarafından, fakat huzur-ı Mecliste ifa edilecektir.

9- İntihab neticesinde, bilumum azanın imza ve zat mühürlerini muhtevi üç nüsha mazbata tanzim olunacak. Bir nüshası mahalinde alıkonularak diğer iki nüshasının biri intihap olunan zata tevdi ve diğeri Meclise irsal olunacaktır.

10- Azaların alacakları tahsisat, bilahare Meclisçe takarrur ettirilecektir. Ancak azimet harcırahları intihap Meclislerinin masarif-i zaruriye hesabıyla takdir edeceği miktar üzerinden, mahalleri hükümetlerince temin olunacaktır.

11- İntihabat nihayet on beş gün zarfında ekseriyetle Ankara’da içtima edilmek üzere itmam olunarak, azalar tahrir ve netice azanın isimleriyle birlikte derhal iş’ar edilecektir.”; İhsan Güneş, **Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin Toplanması ve Nitelikleri, Birinci Meclis** Promat Matbaacılık, Sabancı Üniversitesi İstanbul, 1998, s. 29–30.

Ankara’da irâde-i milliye ile âmil olmak ve millî hâkimiyeti tesis etmek için Türkiye Büyük Millet Meclisi toplanmıştır.⁸⁹

23 Nisan 1920 Cuma günü açılan TBMM’nin kayıtsız şartsız Türk Bağımsızlık Savaşı’nın Ulusal Kurtuluş Savaşı’ndaki ilk değişmez belgesi, Türk ulusunun kendi egemenliğini artık tümüyle kendi eline aldığı ilk açıklaması ve müjdecisi olan açılış konuşmasını, en yaşlı üye olması nedeniyle yapan Sinop Mebusu Mehmet Şerif Bey; İstanbul’un işgalinden sonra hükümet merkezinin bağımsızlığını kaybettiğini, bundan dolayı milletin ecnebi esaretiyle değil, hür bir şekilde yaşamak istediğini, bunun için de Millet Meclisi’ni meydana getirdiğini belirttiikten sonra; “...milletimizin dahilî ve harici istiklâli tam dâhilinde mukadderatını bizzat deruhte ve idare etmeye başladığını bütün cihana ilân ederek Büyük Millet Meclisini küşadeyliyorum...”⁹⁰ sözleriyle, Meclis’in, Türk ulusunun iç ve dış politikada tek temsilcisi olduğunu ifade etmiştir. Erzurum ve Sivas Kongreleri kararları ile Misak-ı Millî’nin esaslarını belirten bu konuşmadan sonra TBMM, İstanbul’dan gelen mebuslarla birlikte çalışmalarına başlamıştır.⁹¹

İstanbul’un resmen işgali Anadolu’da kurulacak olan millî iradeye dayalı ve tam bağımsızlığı hedefleyen TBMM’nin elini kuvvetlendirip onu meşrulaştırdığı gibi

⁸⁹ Sabahattin Selek, **Millî Mücadele (Ulusal Kurtuluş Savaşı)**, II Örgün Yayınevi, İstanbul 2002, s. 689-690; Mustafa Küçük, “Birinci TBMM’nin Açılışı...”, s. 15-16.; Bıykoğlu, *a.g.m.*, s. 637; Küçük, “*Millî Mücadele*”..., s. 77; Emre Kongar, **Devrim Tarihi ve Toplum Bilim Açısından Atatürk**, Remzi Kitabevi, İstanbul 2008, s. 259.; Aybars, *a.g.e.*, s. 181-182.; **Türk İstiklâl Harbi Batı Cephesi...**, s. 158.; Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi Ulusal Direnişten Türkiye Cumhuriyeti’ne**, C. 2, Bilgi Yayınevi, Ankara 1992, s. 122; Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, **İlk Meclis ve Millî Mücadele’de Anadolu**, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1990s. 62-69.; Mesut Aydın, “*Yeni Türk Devleti ve Misak-ı milli*”, **Türkler**, C. 16, (Ed., Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2006, s. 58-59.; Fahri Çoker, **Parlamento Tarihi Millî Mücadele ve TBMM I. Dönem (1919-1923)**, C. I, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, Ankara 1994., s. 4.

⁹⁰ **TBMM ZC**, D. I, C. 1, s. 2.

⁹¹ Velidedeoğlu, *a.g.e.*, s. 17-18; Doğu Ergil, **Millî Mücadelenin Sosyal Tarihi**, Turhan Kitabevi, Ankara 1981, s. 193.

Mustafa Kemal Paşa'ya aynı zamanda Millî Mücadele'yi padişah adına yürütme imkanı da vermiş Padişahın millet aleyhindeki bütün davranış ve beyannameleri, işgalci güçlerin baskısıyla ona zorla yaptırılmış gibi gösterilmiştir. Ankara'nın bilhassa 1920'de verdiği neredeyse bütün emirler ve aldığı kararlar, padişaha sadakat ve Müslümanlık duygusuyla birlikte milliyetçi Türk damgasını da taşımış ayrıca TBMM'nin meşru bir organ olduğu, açık ve gizli yapılan oturumlarda sık sık vurgulanmış, iç ve dış politik prensipler ise bu temel üzerine oturtulmaya çalışılmıştır.⁹²

Müdafaa-i Hukuk Hareketi'nden ve Heyet-i Temsiliye'den doğan TBMM, böylece “...*Makamı muallâyî hilâfet ve saltanatı ve memaliki mahrusai şahaneyi yed-i ecanipden tahlis ve taarruzatı defî maksadına matuf...*”⁹³ olmak üzere, başlatılan haksız işgaller ve bu işgaller karşısında, Mustafa Kemal Paşa'nın ön ayak olduğu direnmenin ve meşrulaşma çabalarının bir neticesi olarak olağanüstü yetkileri haiz TBMM ortaya çıkmıştır. Ayrıca vatanın birliği ve milletin selâmeti için de kendi üstünde bir gücü kabul etmemiş, meşruluğunu sağlam temellere dayandırmaya çalışmış, ulusal egemenlik fikrinin meşruluğu tartışılmaz bir biçimde ortaya konulmuştur.⁹⁴

18 Kasım 1336 (1920) Perşembe günü, Teşkilâtı Esasiye Kanunu Lâiyhası ve Encümeni Mahsus Mazbatası münasebetiyle söz alan Encümeni Mahsus M. M.

⁹² Bıykoğlu, *a.g.m.*, s. 644.

⁹³ Bkz. 2 Sayılı Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nun Birinci Maddesi.; **TBMM Kavanin Mecmuası**, D. I, C. I, No: 2, TBMM Matbaası (Üçüncü Basılış), Ankara 1943, s. 2.

⁹⁴ **TBMM ZC**, D. I, C. I, s. 2.; **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri** (Bugünkü Dille Yayına Hazırlayanlar: Ali Sevim, İzzet Öztoprak, M. Akif Tural), Ankara 2006, s. 41.; Akın, **TBMM Devleti...**, s. 42.; Yaşar Özüçetin- H. Mehmet Dağıstan, “*Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nun Müzakereleri ve Kabulü*”, **Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Y. 2011, s. 251.

İsmail Suphi Bey Soysallı (Burdur): TBMM'nin toplanma sebebini “...*Mütareke Meclisi Alinizi burada toplamıştır. Mütareke fezayihî, bize icbar edilen muahedenin zalim, katil ahkâmı Meclisi Alinizi buraya toplamıştır. Biz burada esasen bu inkilâp için toplanmadık; esas itibariyle bir müdafaaî meşrua için toplandık. Cihanşümûl bir müdafaa için, hakkı hayatımızı, bütün dünya, denizler gibi üzerimize gelse bile, yine müdafaa için toplandık, azim ve ısrarla toplandık. ...bizim esastımız, gaye ve hedefimiz, ancak meşru emellerdir...*”⁹⁵ şeklinde belirtmiştir.

TBMM'nin yapısına ilişkin millî irade ve millî hâkimiyet prensipleri temel kabul edilmekle birlikte, Türk milleti, bu Hâkimiyet hakkını kayıtsız şartsız meclisin iradesine teslim etmiştir. Bu hâkimiyet ve irade ise meclisteki icraatlara aksetmiştir.

24 Nisan 1336 (1920) Cumartesi günü, Teşkilâtı Hükümet Hakkında Teklifi münasebetiyle Mustafa Kemal Paşa (Ankara); “...*Esasen Meclisi Âlinizin mevcudiyeti... evvel emirde meşruiyet ye mesuliyet esaslarının milletçe vacibülmüraat görüldüğüne en büyük delildir. ...Meclisi Âlinizde tekasüf eden iradei âliyei milliyeye istinad etmek suretiyle meşruiyet ve kanuniyetini ve yine Heyeti Muhteremenizde tecelli eyliyen vicdanı milletin muhakemesine merbut bulunmak cihetiyle de mesuliyetini takdir ve teabit edecek bir kuvvetin idarei umur etmesi zaruridir, bu kuvvetin şekli tabiîsi ise bir Hükümettir...*”⁹⁶ diyerek, Meclis'in, meşruluğunu millet iradesinden aldığını, TBMM'nin millet tarafından benimsenmesinin, onun mevcudiyet ve meşruluğunun delili olduğunu belirtmiş; Meclis'in meşruluğunu kuvvetlendiren başka bir etken olarak da: “...*Makamı*

⁹⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, D. I, C. 5 (9 Teşrinisani 1336 Tarihli Sekseninci İctimadan 20 Teşrinisani 1336 Tarihli Yüzüncü İctimaa Kadar), TBMM Basımevi (3. Baskı), Ankara 1981, s. 409-410.

⁹⁶ TBMM ZC, D. I, C. 1, s. 31.

Saltanat aynı zamanda Makamı Hilâfet olmak itibariyle Padişahımız Cumhuriyet İslâmın da Reisi'dir. Mücahedatımızın birinci gayesi ise Saltanat ve Hilâfet makamlarının tefrikini istihdaf eden düşmanlarımıza iradei milliyenin buna müsaide olmadığını göstermek ve bu makamı mukaddeseyi esareti ecnebiyeden tahlis ederek ulümlerin salâhiyetini düşmanın tehdit ve ikrahından azade kılmaktır. Bu esasa göre Anadolu'da muvakkat kaydiyle dahi olsa bir Hükümet Reisi tanımak veya bir Padişah kaymakamı ihdas etmek hiçbir suretle kabili cevaz değildir."⁹⁷ 25 Nisan 1336 (1920)'da Antalya Mebusu Hamdullah Subhi Bey tarafından okunan Büyük Millet Meclisinin Memleketine Beyanname'si'nde ise; "...Millet Meclisi Halife ve Padişahımızı düşman tazyikinden kurtarmak, Anadolu'nun şunun, bunun elinde parça parça kalmasına mâni olmak, payitahtımızı yine anavatana bağlamak: için çalışıyor..."⁹⁸ denilerek, mücadelenin birinci gayesinin, Saltanat ve Hilâfet makamlarını birbirinden ayıran işgalci güçlere, halk iradesinin buna müsait olmadığını göstermek olduğu belirtmiş ve bu makamları yabancı esaret ve tehdidinden kurtarılması, başarıya ulaştırılabilmesi için de Meclis'in üstünde başka bir kuvvetin kabul edilemeyeceği vurgulamıştır.

8 Ocak 1337 (1921) Cumartesi günü, Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşanın Birinci Kuvve-i Seyyare Kumandanı Etem Beyin İsyankârane Harekâtı Hakkında Beyanâtı münasebetiyle söz alan Mustafa Kemal Paşa (Ankara); "...maksadımız meşrudur, muvaffakiyet imanımız lâyetelzelzeldir. Binaenaleyh dâhilde ve hariçteki düşmanlarımız, ister çok ister az olsun, teşebbüslerinin vüsati ne olursa olsun muvaffakiyet kafidir, muvaffakiyeti nihaiye, meşru bir maksat takib

⁹⁷ TBMM ZC, D. I, C. 1, s. 31.

⁹⁸ TBMM ZC, D. I, C. 1, s. 60.

edenlerde kalacaktır... ”⁹⁹ sözleriyle, mutlak başarının meşru bir maksat takip edenlere ait olduğuna vurgu yaparak TBMM’nin maksadının meşruluğuna bunun sarsılmaz, yıkılmaz olduğuna dikkat çekmiştir.

1 Aralık 1337 (1921) Perşembe günü, Heyeti Vekile’nin Salâhiyet ve Vazaifine Dair Encümeni Mahsusun Kanun Teklifi ve Mazbatası münasebetiyle söz alan Mustafa Kemal Paşa (Ankara); TBMM Hükümeti’nin nasıl meydana geldiğini; *“...Pekâlâ biliyoruz ki, hâkimiyeti milliyemiz kendini tahtı tehditte bulunduran mevânii bertaraf ettikten sonra tecelli etti. Bunun tecellisiyle bu kuvvetin, bu hâkimiyetin sahibi hakikisi olan milletimiz ve bu milleti vücuda getiren halk efradının beheri, kendi kendine, kalbinden ve vicdanından, nasıl idare olunmak lâzımgeleceğini düşündü ve düşünür ve daima böyledir. Kavanini esasiye ve kavanini hakikiye işte böyle kanunlara denir, efendiler. Bu devirde idi ki, millete dendi: “Bilâkaydüşart hâkimiyetinizi ve iradenizi elinizde tutmak lâzım, ve bunun için sizi temsil edecek şahısları bir araya getirerek bir meclis toplayınız ve bu meclis bilâkaydüşart memleket ve milletin umuruna, vazaifine vaz’ülyed olacaktır.” Millet bu tenevvür ve tebellür eden fikre, teklife, teklifi tabî kanuniye fiilen cevap vermekle, o teklifi kabul ve tasdik etti. Hakikaten Meclisi Âlinizi teşkil eden azayı kiramın beheri bu saydığım salâhiyetlerle buraya geldi ve hükümet teşekkül etti.¹⁰⁰ Sözleriyle belirtmiş ve Hükümet’in şeklini ise “...Bunun şekli yoktur, vaziyeti yoktur, meşkûktür, müphemdir, demek, elbette musibolamaz. ...Efendiler, bizim hükümetimiz demokratik bir hükümet değildir, sosyalist bir hükümet değildir ve hakikaten kitaplarda mevcudolan hükümetlerin, mahiyeti ilmiyesi itibariyle, hiçbirine*

⁹⁹ TBMM ZC, D. I, C. 7, s. 229

¹⁰⁰ TBMM ZC, D. I, C. 14, s. 427.

benzemiyen bir hükümettir. Fakat hâkimiyeti milliyeyi, iradei milliyeyi yegâne tecelli ettiren bir hükümettir, bu mahiyette bir hükümettir. İlmî, içtimai noktasından bizim hükümetimizi ifade etmek lâzım gelirse; “Halk hükümeti” deriz...”¹⁰¹ şeklinde tarif etmiş ve devamla: “...Efendiler, biz bu hakkımızı mahfuz bulundurmak, istiklâlimizi emin bulundurabilmek için heyeti umumiyemizce, heyeti milliyemizce bizi mahvetmek istiyen emperyalizme karşı, ve bizi yutmak istiyen kapitalizme karşı heyeti milliyeye mücahedeyi caiz gören bir mesleki takibeden insanlarız. ...Fakat ne yapalım ki, demokrasiye benzemiyormuş, sosyalizme benzemiyormuş, hiçbir şeye benzemiyormuş. Efendiler, biz benzememekle ve benzetmemekle iftihar etmeliyiz. Çünkü, biz bize benziyoruz, efendiler. ...Hükümetimizin şekli, vaziyeti, mahiyeti, meşruiyeti ve her şeyi tesbit olunmuştur ve bu nama yapılmış olan her şey berdevamdır. Ve berdevam olacaktır. Düşmanlarımız bundan istifadeyi katiyen düşünmesinler...”¹⁰² demiştir.

23 Nisan 1920’de açılan TBMM’nin ilk icatlarından birisi de bütün iktidarı, bu arada yasama iktidarını üzerine aldığı belirleyen “Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin Sureti Teşekkülü Hakkında Heyet-i Umumiye Kararı”¹⁰³ dır ki bu karar, fiili konvansiyonu TBMM’ye dönüştürecek olan en önemli meşru adımdır¹⁰⁴. Yine Birinci Meclis’in toplanışına dinsel boyutta da meşruiyet kazandırmak için İslam toplumunun yönetim biçiminin meşveret olduğu vurgusu her zaman yapılmış ve sürekli tekrar edilmiştir. Nitekim Ankara Müftüsü Börekçizade Rıfat Efendi olmak

¹⁰¹ TBMM ZC, D. I, C. 14, s. 428.

¹⁰² TBMM ZC, D. I, C. 14, s. 428.

¹⁰³ Türkiye Büyük Millet Meclisinin bu kerre intihap edilen azalarla İstanbul Meclisi Mebusanından iltihak eden azalardan müteşekkil bulunmasına karar verildi.; TBMM Kavanin Mecmuası, D. I, C. I, Kararname No: 1, s. 411.

¹⁰⁴ Akın, TBMM Devleti..., s. 48.

üzere 152 yerel müftünün verdiği fetva, halifenin esareti halinde icma-ı ümmetin idareyi üstlenmesi tezine dayandırılmıştır.¹⁰⁵

TBMM, Türk milletini temsilen Millî Mücadele'yi gerçekleştirmek ve başarıya ulaştırmak için kurulan ve 23 Nisan 1920'den 21 Mayıs 1923'e kadar fiilî; İkinci Meclis'in açılış tarihi olan 11 Ağustos 1923'e kadar da hukukî bir statü kazanarak Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi adını alan "Kurucu Meclis" in, "Kuvâ-yı Milliye Meclisi" ve "Meclis-i Âli" gibi isimler de almasına rağmen, 29 Nisan 1920'de kendi varlığını ve bütünlüğünü teminat altına almak için çıkardığı 2 sayılı "Hıyanet-i Vataniye Kanunu" ile millete karşı kendi durumunu "Büyük Millet Meclisi" olarak tespit ve tescil edilmiş, ayrıca Meclis'in amacının ve bu amaca ulaşmada tek yetkili ve meşrû organ olduğunun altını çizmiştir.¹⁰⁶

1 Aralık 1337 (1921) Perşembe günü, Heyeti Vekilenin Salâhiyet ve Vazaifine Dair Encümeni Mahsusun Kanun Teklifi ve Mazbatası münasebetiyle söz alan Mustafa Kemal Paşa (Ankara): "...Efendiler, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti mevcuttur, meşrudur ve kanunidir. Bunu milletimiz tanımıştır ve bütün dünya tanımıştır. ...İşte böyle bütün dünyaca tanınmak mefhareti hakikiyesine malik olan hükümeti celileniz, birçok medenî hükümetlerle münasebatı siyasiyeye girişmiştir, mukavelâtı siyasiye yapmıştır, muahedatı siyasiye yapmıştır. ...Şekli vaziyeti, mahiyeti meçhul olan bir hükümet karşısına hangi medenî devlet geçer efendiler? Hangi medenî devlet onların sözüne emniyet ve itimat eder efendiler?"

¹⁰⁵ Akın, **TBMM Devleti...**, s. 48.

¹⁰⁶ Özüçetin - Dağistan, "*Hıyanet-i Vataniye...*", s. 252.; **Düstur**, Üçüncü Tertip, C. 1, Kanun No: 2, s. 4-5.; **TBMM Kavanin Mecmuası**, D. 1, C. 1, Kanun No: 2, s. 2-3.; **TBMM ZC**, D. I, C. 1, s. 142-144.; Bıykoğlu, *a.g.m.*, s. 656.; Küçük, "*Birinci TBMM...*", s. 16.

*Halbuki bu vâkidir, tarihe geçmiştir ve daima baki kalacaktır. ...Efendiler, hâdiseten, hakikaten mevcudolan Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin şekli ve vaziyeti, mahiyeti kanunen, ilmen ve hâdiseten müberhen olan bir şeydir, bedihiyâttan olan bir şeydir; fakat böyle olmakla beraber bu bir vesikadır ve cihanda okunmuştur ve bundan mülhem birtakım fikirler vardır...*¹⁰⁷ diyerek, TBMM'nin meşruiyetini milletin yanında diğer ülkelerin de tanıdığını belirtmiş, TBMM Hükümeti'nin birçok medeni ve meşru hükümet ile siyasî münasebete girdiği vurgulanmış, birtakım anlaşmalar yaptığını ise kanunî ve ilmî olarak buna en büyük delil olarak gösterilmiş ve bunun da bakî kalacağı belirtilmiş, her şeyin mercii yegânesi Türkiye Büyük Millet Meclisi olarak görülmüştür.¹⁰⁸

Ankara'da "Selahiyet-i fevkaladeyi haiz" Meclis'in toplanması, Anadolu Hareketi'ni fiillikten kurtardığı gibi, bu Meclis arka arkaya attığı kararlı ve kendinden emin adımlarla yeni Türk devleti rejiminin temellerini kurmuş, Osmanlı İmparatorluğu'nu tüm kurumlarıyla birlikte sürdürmeye çalışan Padişah ve İstanbul Hükümeti'nin yönetimine kısa sürede son vermiştir. Böylece iktidar, geri dönülmez bir biçimde İstanbul'dan Ankara'ya geçmiştir. İrâde-i milliye ile âmil olmak ve millî hâkimiyeti tesis etmek için kurulan Büyük Millet Meclisi, Türk milletinin bütün özelliklerini ve millet varlığının tam olarak tesis edildiği, aynı zamanda siyasî hüviyet kazandığı ilk "Meclis-i Millî" olmuştur.¹⁰⁹

¹⁰⁷ TBMM ZC, D. I, C. 14, s. 427.

¹⁰⁸ TBMM ZC, D. I, C. 14, s. 440.

¹⁰⁹ Küçük, "Birinci TBMM...", s. 15.; Ahmet Demirel, **Birinci Meclis'te Muhalefet (İkinci Grup)**, İletişim Yayınları, İstanbul 2007, s. 151.; Bıyıkoğlu, *a.g.m.*, s. 649.

3. TBMM'nin Kendi Gücüne Olan İnanç ve Dayanağı

I. Dünya Savaşı sonucunda çeşitli cephelerde yıpranmış ve sarsılmış olan Osmanlı ordusu, Mondros Mütarekesi hükümleri gereğince silahları elinden alınmış ve yapılan terhislerle de bir asayiş gücünden öte geçemeyen küçük ve önemsiz bir kuvvet haline getirilmişti. Öte yandan yine mütareke hükümleri gereğince İtilaf kuvvetleri, kendi güvenliklerini tehdit edecek herhangi bir durum ortaya çıkarsa, herhangi bir stratejik noktayı işgal etme hakkına sahip olmuşlardı. Çok geçmeden bu açık uçlu hükümler uygulamaya konularak ülkenin birçok stratejik noktaları işgal edilmiş, tüm bunlarla yetinilmeyerek öteden beri “Megalo İdea” peşinde olan Yunanlılar, ulusal çıkarlar doğrultusunda kullanılarak bu işgale ortak edilmiştir. Öyle ki 15 Mayıs 1919'da İzmir'i işgal etmede bir an bile tereddüt göstermemişlerdir. Osmanlı Devleti'nin içine düştüğü bu ağır durumdan faydalanmak isteyen Hıristiyan azınlıklar da açık veya kapalı yollardan harekete geçerek Osmanlı Devleti'nin bir an önce çökmesi yönünde çaba harcamışlardır.

Gerek İstanbul Hükümeti ve padişahının ve gerekse İtilaf Devletleri'nin tutumuna karşılık, memlekette yaşanan fiilî durumla karşı karşıya bulunun ve olayları bizzat yaşam halktı ve bu durum halkı galeyana getirmekte idi. Bu nedenle içinde bulunulan durum, “devlet nasıl kurtulur?” sorusunu soranların ve bu soruyu yanıtlama çabasında olanların sayısını hızla artırdığı gibi, Osmanlı İmparatorluğu'nun yenilmesinden mesul tutulan İttihat ve Terakki Hükümeti'nin de görevden çekilmesi, 1918-1922 yılları arasında çok sayıda kuruluşun siyaset

sahnesine çıkmasında ve örgütsel çeşitliliğin artmasını sağlamıştır. Yine Anadolu halkı, ülkesini savunmak adına ülkenin çeşitli yerlerinde düşman saldırısına uğrayan bölgelerin savunması amaçlı “Redd-i İlhak”, “Redd-i İşga”, “Muhafaza-i Hukuk”, İstihlas-ı Vatan ve memleketin en hücre köşesinde bile vücuda gelmiş doğrudan doğruya kanunî ve medenî bir teşkilat olan Müdafaa-i Hukuk¹¹⁰ gibi siyasî; “Kuvâ-yı Milliye” adı altında da askerî ve silahlı direniş kurumlarını oluşturmuş, kongreler toplamışlardır.¹¹¹

Özellikle 16 Mayıs 1919’da İzmir’in Yunanlılar tarafından işgali, ülke çapında büyük bir infiale neden oldu. Olaylar neticesinde vatani kurtaracak vasıtaları ve kuvvetleri derhal faaliyete geçirmek yolunda millî duygular önemli ölçüde ikaz edilmiş ve bundan sonra da faaliyet dönemi açılmıştır. Nitekim Ülke çapında düzenlenen mitinglerle İtilaf Devletleri kınandı. Halkın örgütlenme ve direnişleri daha da arttı. Bilhassa 16 Mayıs’ta kurulan Balıkesir Müdafaa-i Hukuk ve Redd-i İlhak Cemiyeti, düzenlediği kongrelerle bütün bölgeyi kapsayan bir teşkilât olduğunu ortaya koydu ve böylece Millî Mücadele’nin meş’alesi yakılmış oldu ve Batı

¹¹⁰ **TBMM Gizli Celse Zabıtları**, D. I, C. 1, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1985, s. 6.; s. 101.; Yaşar Özçetin – H. Mehmet Dağıstan, “*Meclis Celse Zabıtlarında Kuva-yı Milliye*”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, C. IX, S. 20-21, Y. 2010/Bahar-Güz, İzmir 2011, s. 4.; Oğuz Gülcan, **Batı Anadolu’da Kuvayı Milliye’nin Oluşumu (1919–1920)**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2007, s. 40. Ayrıca Müdafaa-i Hukuk kelimesinin anlamı için bkz. Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 2002, s. 706.

¹¹¹ Bunlardan başlıcaları: Muhafaza-i Mukaddesat ve müdafaa-i Hukuk, Vilâyât-ı Şarkîye Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti, Trabzon Muhafaza-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti, İzmir Mudafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti, Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hey’et-i Osmaniyesi, İzmir İlhakı Red Hey’et-i Milliyesi, Aydın Hey’et-i Milliyesi, Denizli Reddi İlhak Hey’et-i Milliyesi, Adana Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Akhisar Reddi İşgal Cemiyeti, Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri, Balıkesir Hareket-i Milliye Reddi İlhak Kongresi, Rodos ve İstanköy Adaları Müdafaa-i Hukuk-u İslâmîye Cemiyeti...; Fethi Tevetoğlu, **Millî Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar**, TTK Basımevi, Ankara 1991, s. (Önsöz IX).; Çoker, **a.g.e.**, Alev Er, “*Millî Mücadele’de Siyasal Kuruluşlar*”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, C. 4, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s. 1120.; Uçarol, **Siyasi Tarih...**, s. 679.; Ahmet Yeşil, **Türkiye Cumhuriyeti’nde İlk Teşkilâtlı Muhalefet Hareketi Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası**, Cedit Neşriyat, Ankara 2002, s. 27.; Sina Akşin, **İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele - Son Meşrutiyet (1919–1920)**, C. 2, Cem Yayınevi, İstanbul 1992, s.138.

Anadolu’da, Kuvâ-yı Milliye’yi örgütleyen ve destekleyen cemiyetin yardımıyla ilk cephe oluşumları başlamış oldu.¹¹²

Şark Meselesi’nin bir sonucu olarak Osmanlı Devleti topraklarının Batılı işgalci güçler tarafından pay edilmesi ve arından gerçekleşen hadiseler, I. TBMM’nin kuruluşuna giden yolda önemli bir rol oynamıştır. Anadolu’da başlayan Millî Mücadele’nin başarıya ulaşması için Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri teşekkül ettirilip mahallî ve millî kongrelerin düzenlenmesi, Mondros Mütarekesi’nden sonra varlığına kastedilen Türk milletinin istiklâlini kazanmak için kendi kuvvetine dayanması gerektiğini göstermesi bakımından önemlidir.¹¹³

Nitekim 28 Mayıs 1919’da Havza Genelgesi ile yurt genelinde işgallere karşı verilen tepkilerin bir arada toplaması, protestoların ülke genelinde yayılması sağlanarak ortak bir ruh ve heyecan yaratmak amaçlamıştır. Bir taraftan İzmir’in işgalinin yurt genelinde protesto edilmesi istenirken, diğer taraftan da komutanlardan, Mondros Mütarekesi hükümlerine uyulmayarak orduların dağıtılmamasını istenmiştir.¹¹⁴ 22 Haziran 1919’da yayımlanan ve Anadolu ihtilâlinin başlangıç bildirisi de sayılan ve askerî-sivil yöneticilere de gönderilen, Amasya Tamimi’nde milletin bağımsızlığının ve vatanın bütünlüğünün tehlikede olduğu, İstanbul Hükümeti’nin işgalci güçlerin baskısı altında bulunduğu, milletin mukadderatını yine milletin azim ve kararının belirleyeceği ilan edilmiş. Bu amaçla da millî bir heyetin teşkilinin şart olduğu ve millî bir kongre toplanmasına karar

¹¹² Fahri Belen, **Türk Kurtuluş Savaşı**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1983, s. 49.; Küçük, “*Millî Mücadele*”..., s. 77.; Ezherli, **a.g.e.**, s. 5.

¹¹³ Küçük, “*Birinci TBMM’nin Açılışı...*”, s. 15.

¹¹⁴ Ertan (Ed.), **a.g.e.**, s. 99.

verilerek her ilden üç delegenin Sivas'a gönderilmesi istenmiştir. Ayrıca siyâsi ve hukukî yönden de öneme haiz olan Amasya Tamimi ile millet egemenliği öncelikle ifade edilmiş, Millî Mücadele fikri fiiliyata dönüştürülmüş, Millî Mücadele'nin hedef, strateji ve yöntemi belirlenmiştir. Uluslararası politika yönünden de bir bağımsızlık bildirisi olması nedeniyle de kurulacak olan Yeni Türkiye Devleti'nin dış politik ilke ve hedeflerini belirlemiş, bölgesel teşebbüsler bir araya getirilerek iç ve dış politikaya yansıtılmıştır.¹¹⁵

23 Temmuz -7 Ağustos 1919 tarihleri arasında Mustafa Kemal Paşa başkanlığında toplanan Erzurum Kongresi'nde; her türlü yabancı işgal ve müdahalesine karşı çıkılarak, Osmanlı Hükümeti'nin dağıtılması halinde milletçe topyekûn savunma ve direnme gibi Misak-ı Millî'ye temel teşkil edecek tarihî kararlar alınmıştır. Ayrıca millet iradesi ön planda tutularak, her türlü yabancı işgal ve müdahalesine direniş çağrısında bulunulmuş, birtakım dış politik prensipler de ilân edilmiştir. Kongre bildirisinde esas amaç; vatanın bütünlüğü ve bağımsızlığı olmakla birlikte yabancıların yapacağı yardımlar da bu bağımsızlık ve bütünlüğe zarar vermeyecek şekilde kabul edilmiştir.¹¹⁶

4-11 Eylül 1919 tarihleri arasında Mustafa Kemal Paşa'nın devlet sahibi sıfatıyla yaptığı bir açılış konuşmasıyla toplanan Sivas Kongresi'nde Türk milletinin geleceğinin tayin edilmiştir. Millî Mücadele'nin teşkilatlandırılacağı, "ya istiklâl ya ölüm" parolası etrafında milletin bütünleştirileceği Sivas Kongresi'nde, Türk

¹¹⁵ Ali Fuat Cebesoy, **Millî Mücadele Hatıraları**, Temel Yayınları, İstanbul 2002, s. 96; Ürer, **a.g.e.**, s. 33-38.; Yalçın, (Ed.); **Atatürk İlkeleri...**, s. 208-209.; Ertan (Ed.), **a.g.e.**, s. 99-100.

¹¹⁶ Haluk Selvi, "*Millî Mücadele'de Erzurum ve Sivas Kongreleri Dönemi*", **Türkler**, C. 15, (Ed., Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 951-956; Yalçın, (Ed.); **Atatürk İlkeleri...**, s. 210-213.

topraklarının ayrılmaz bütünlüğü, manda ve himayenin reddi ve azınlıklarla ilgili kararlar alındığı gibi İstiklâlin temini için Kuva-yı Milliye'yi âmil, İrade-i Milliye'yi hâkim kılmak ve bunun için gerekirse topyekun mücadele kararı alınmıştır. Ayrıca Sivas Kongresi'nde alınan kararlarla, Erzurum Kongresi'nde alınan kararlar bölgesellikten çıkararak, bütün Anadolu ve Rumeli'yi kapsayacak şekilde genişletilmiş ve millî bir düzeye yükseltilmiştir. Anadolu ile İstanbul arasındaki her türlü ilişki kesilmiş ve Kongre, Mustafa Kemal başkanlığındaki “Heyet-i Temsiliye'yi oluşturarak ilk defa mevcut devlet yönetimine alternatif olabilecek yeni bir siyasî iktidarın temellerini atmıştır.¹¹⁷

Bağımsız bir Türk devleti'nin kurulma sürecinde temel siyasî prensip olan Misâk-ı Millî'nin gerçekleştirilmesi için öncelikle “*her şeyden evvel kendi kuvvetine müsteniden muhafaza-i mevcudiyet*” ve bunda kararlı olma fikri ile hareket edilmiş, buna paralel olarak da devletin kurtuluşu için çözüm olarak ortaya atılan aykırı düşünce ve öneriler ustaca uygulanan politik bir tutumla önlenmiştir. Ayrıca işgalci devletlerin Türkiye hakkındaki fikir ve tutumları, bunlara sadece kuvvetle karşı konulabileceği tezini kuvvetlendirmiştir. I. Dönem TBMM tutanakları incelendiğinde dış politikaya yönelik sert eleştiri ve tartışmaların yapıldığı dikkati çekmekle birlikte sorunların çözümünde, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinden farklı olarak kendi gücüne dayanma ilkesi benimsenmiş ve bu politik prensip sıklıkla vurgulanmıştır.¹¹⁸

Yine Mustafa Kemal Paşa Nutuk'ta “*...Hayat demek, savaşım ve çarpışma demektir. Hayatta başarı, yüzde yüz savaşımında başarı kazanmakla elde edilebilir. Bu da*

¹¹⁷ Tanör, *a.g.m.*, s. 1147; Küçük, “*Millî Mücadele*”..., s. 78; Yalçın, (Ed.); **Atatürk İlkeleri...**, s. 213-220.; Selvi, *a.g.m.*, s. 956-961.

¹¹⁸ Nurşen Gök, “*Kurtuluş Savaşı Dönemi Millî Mücadelenin Dış Politika Prensipleri*”, **Atatürk Haftası Armağanı**, Genel Kurmay ATASE Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1991, s. 177-178.; Kürkcüoğlu, *a.g.m.*, s. 320.

manen ve maddeten güce, erke dayanan bir iştir”¹¹⁹ diyerek, hayatta başarıyı her yönden güçlü olmaya dayandırmıştır.

TBMM Başkanı Mustafa Kemal Paşa, Ahvâli Dâhiliye Hakkında 24 Nisan 1336 (1920) tarihli gizli oturumda yeni Türkiye Devleti'nin, Osmanlı Devleti'nin uyguladığı siyaseti izlemeyeceğini ifade etmiş, insancıl ve barışçı bir politikanın esasları çerçevesinde Meclis'in kendi gücüne dayanarak izleyeceği ulusal siyaseti ise: “...hududu millimiz dahilinde... ...muhafazai mevcudiyet edebildiğimiz takdirde başka bir şey istemek... ...doğru değildir. Yalnız her ihtimale karşı muhafazai hayat ve mevcudiyet için hariçten kuvvet, bir menbai kuvvet aramak lâzım gelirse, yine daima kendi noktai nazarlarımız baki kalmak şartile her menbadan istifade etmeği de caiz gördük. ...hududu millimiz dahilinde ...muhafazai mevcudiyet edebildiğimiz takdirde başka bir şey istemek ...doğru değildir. Yalnız her ihtimale karşı muhafazai hayat ve mevcudiyet için hariçten kuvvet, bir menbai kuvvet aramak lâzım gelirse, yine daima kendi noktai nazarlarımız baki kalmak şartile her menbadan istifade etmeği de caiz gördük. ...Ulusal siyasa demek... ...ulusal sınırlarımız içinde, her şeyden önce kendi gücümüze dayanarak varlığımızı koruyup ulusun ve yurdun gerçek mutluluğuna ve bayındırlığına çalışmak gelişigüzel, ulaşılamayacak istekler peşinde ulusu uğraştırmamak ve zarara sokmamak, uygarlık dünyasının uygarca insanca davranışını ve karşılıklı dostluğunu beklemektir...”¹²⁰ şeklinde belirlemiştir.

12 Temmuz 1336 (1920) Pazartesi günü, Konya Mebusu Refik Beyle Arkadaşlarının, Müdafaai Milliye Teşkilâtının Takviyesi Hususunda Alınacak

¹¹⁹ Gazi Mustafa Kemal Atatürk, **Nutuk Söylev, II. Cilt, (1920-1927)**, (Yay. Haz. İsmail Arar, Uluğ İğdemir, Sami N. Özerdim); TTK Basımevi, Ankara 2010, s. 583.

¹²⁰ **TBMM GCZ, D. I, C. 1, s. 2-10.**

Tedabirin Bir Celsei Hafiyede Müzakeresine Dair Takriri münasebetiyle söz alan Refik Bey (Konya); “...dört tarafta memleketimizi, vatanımızı muhat olan tehlikenin önünde aslanlar gibi dikilmek ve hain din düşmanlarımızın karşısında tarihimize, ecdadımıza lâyük bir evlât olduğumuzu ispat etmek... ..Bizi buraya sevke saik olan sebebi yegâne istihlası vatan endişesidir...”¹²¹ Erkan-ı Harbiyei Umumiye Reisi İsmet Bey (Edirne); “...Biz buraya eğlenmek için, keyif etmek İçin gelmedik, buraya, ne birçok müşkülâta, ne de birçok mezahime katlanmak için gelmemişsinizdir. Bizi çıkarmışlardır, payitahtımızı işgal etmişlerdir. ...biz iki sene evvel mütareke yapmışızdır. Silahlarımızı bırakmışızdır, muahede yapmışızdır. Düşmanlarımızın bize vadettikleri, dünyaya vadettikleri adalet düsturlarına velhâsıl neler söylemişlerse hepsine inanmışızdır. ...iki seneden beri memleketin dâhilî ve harici bütün yılanları dünyanın bütün vesaitini, adamlarım kemirmişlerdir. ...Bundan sonra elinizde kalan son vasıta ile kendi hayat ve namusumuzu muhafaza etmekten başka çare olmadığını kabul etmişiz, buraya gelmişiz ve bu heyeti kurmuşuzdur...”¹²² demiştir.

6 Ekim’de yayımlanan ve 9 Eylül 1920 (1336) Perşembe günü Meclis’te okunan Sulh Muahedesi Aleyhindeki Neticei Mukarrerata Dair Ankara Müdafaa Hukuk Cemiyeti Riyasetinin Tezkeresi’nde; “...İstiklâli millimizin mahfuziyeti uğurunda giriştiğimiz mücahedei hudapesendanemizi haleldar etmek üzere hain düşmanlar tarafından bugünlerde vaki olan yeni teşebbüsata karşı biz Ankara Müdafaa hukuk ve belediye azaları, belediye dairesinde biliçtima, müştakillen yaşamak hususundaki azim ve iradei milliyemizi berveçhi âti tevsik ve tahkim ettik.

¹²¹ TBMM ZC, D. I, C. 2, s. 270-271.

¹²² TBMM ZC, D. I, C. 2, s. 284.

Bin üç yüz senelik islâmiyet ve altı yüz senelik Osmanlılık istiklâlsiz yaşayamaz. İstiklâli islâm iradei ilâhi yenin ve ahkâmı di iyemizin muktazayı münifidir. İstiklâlimizi elimizden alarak, mal ve can ve dinimize kasteden İngiliz muahedei sulhiyesini kabul edecek hiç bir hakikî müslüman tasavvur etmeyiz. Kendi hukuku meşruai milliyesi dahilinde yaşamaktan başka bir gayesi olmayan Türkiyeye tatbik olunacak sulh muahedesini, Türkiyede yaşayan ve Türkiyenin bütün arazi ve hukukuna sahip bulunan Türk milletinden başka kimse imza edemez. İstanbul imzası buz üzerine yazı yazmak olmaktan başka bir mâna ifade etmez. Hakkı meşruumuz olan istiklâli millimizi tanıyacak bir sulh İktisabına kadar devam edecek olan azim ve mücahedatımızın düşman tazyikim artırdıkça kesbi salâbet edeceğini bizi istihfaf eden düşmanlar bilmelidirler. Bu azmi millinin mükâfatı nahiyesinin mutlaka zafer ve istiklâl olacağı hakkındaki kanaati kâmilemizi bir daha ilân ve izhar ile takdimi ihtiramata ve temennii muvaffakiyat eyleyiz...”¹²³ 25 Ekim 1920 (1336) Pazartesi günü, Bu Seferberlik Müddetine Mahsus Olmak Üzere Hidematı Fiiliye, İhtiyat ve Müstafıza Efradından Bedeli Nakdi Ahzine Dair Kanun Lâyihası ve Muvazenei Maliye ve Müdafaai Milliye Encümenleri Mazbataları münasebetiyle söz alan Yusuf İzzet Paşa (Bolu); “...bu millî mücahedeye karar verdiğimiz zaman, mükellefiyeti askeriye yerine, mükellefiyeti milliye kanunu yapalım. Burada zenginlik, beylik, eşraflık, bilmem nelik mevzuubahis değildir. Her fert, bedeniyle, servetiyle bu mücahedeye iştirake mecburdur. Bu esas üzerine bir mükellefiyet teklifi yapmak lâzımdır. siyaseti harp noktai nazarından fikrim, birincisi, mükellefiyeti milliye meselesidir. Bu, umuma her şeye şâmildir. Diğer mesele de; bu, biran evvel hitam bulmalıdır. Bu şimdiki vaziyetimiz, şüphesiz ki, iltirap veren mükellefiyettir.

¹²³ **TBMM Zabıt Ceridesi**, D. I, C. 4 (8. IX. 1336 Tarihli Altmış Birinci İçtimadan 6. X. 1336 Tarihli Yetmiş Dokuzuncu İçtimaa Kadar), TBMM Matbaası (3. Baskı), Ankara 1959, s. 41-42.

...Buna bir an evvel hitam vermek çaresini bulmalıdır. Buna hitam vermek ise birincisi, memleketin her ferdine şâmil bir vahdet temin etmek, zengin, fakir herkes Müdafaa-i Milliyeye koşmak ile kabildir. İkincisi... ...siyasetle askerlik aynı kuvvette ve aynı surette ve daima beraber olarak yürümek lâzımdır. Bu meselenin hitam bulması için mutlaka makul bir siyaseti hariciye ve mutlaka makul bir siyaseti dahiliye askerlikle beraber yürümelidir...”¹²⁴ denilerek, Millî Mücadele’de uygulanması gereken yöntem tarif edilmiş ve bağımsız yaşama uğruna azmedildiği vurgulanmıştır.

25 Eylül 1336 (1920) Cumartesi günü, Hilâfet meselesinin tartışıldığı bir oturumda söz alan Mustafa Kemal Paşa (Ankara); “...bizim halâsımız için bize vukubulacak muavenetler gayemizi ihlâl etmeyen, ki istiklâlin mahfuziyeti için kendi kuvvetimize istinat ettiğimizi ispat etmektir. Bize muavenet etmek için gelecek kuvvetler bizi yutacak kadar olursa yutar. Bu sebeple vekilleriniz gayet dikkatli ve vesveseli, bu ciheti nazarı dikkatte tutmaktadırlar. ...bizim için hakikaten kuvvet, insan menabîimiz vardır. Daha fazla silâh, cephane paramız olursa kuvvetimizin iki üç mislini daha ikmal edebiliriz. Hariçten kuvvet gelmesine ihtiyacımız olmayabilir. Hatta ecnebi denilebilecek kuvvetin gelmesine o kadar lüzum yoktur. Meselâ Azerbaycan istiklâlini tam manasıyla istihsal ve istirdat etmiştir, islâmdır ve bize cidden kalbi ve vicdanî rabitalarla merbuttur. Zaten ittifak yapacağız. Bizim için faydelidir. Bizi yutmak isteseler de biz onları yutarız. Faraza Kafkasyada İslâm kuvveti kendiliğinden teşekkül etmiş. Meselâ islâm kuvveti olarak bir fırka veya iki fırka süvari gelirse makbule geçer. Bir defa islâmdırlar, yutmak istemezler. Bu cihet

¹²⁴ TBMM ZC, D. I, C. 5, s. 171-172.

çok düşünölmektedir.”¹²⁵ diyerek, kurtuluşun kendi kuvvetine istinat edilmesiyle ve bunun ispat edilmesiyle mümkün olacağını belirtmiştir.

13 Temmuz 1336 (1920) Salı günü, Konya Mebusu Refik Beyle On Arkadaşının, Bir İçtima Evvel Mevzubahs Edilen Mesaili Harbiye Hakkında İcra Vekillerinden İstizah Edilmesine Dair Takriri ve Hükümete Beyanı İtimat Edilmesi münasebetiyle söz alan Hamdullah Subhi Bey (Antalya): “...*Meclisten doğmuş olan Heyeti icraiyenin bu saatlerde yapabileceği bir tek iş vardır, bütün melekâtı akliyesini, melekâtı maneviyesini ve kendinden çıkabilecek her kuvveti azami derecede, tehdikâr bir dereceye gelmiş olan Yunan istilasına karşı kullanmaktır. Başka her ne yaparsak hatadır ve hatayı fahiştir. ...karşısında bulunduğumuz Yunan hareketi, Avrupa'nın, İtilaf Devletleri tarafından bize karşı kullanılmış olan en son vasıtasından ibarettir...*”¹²⁶; 8 Eylül 1920 (1336) Çarşamba günü, Firariler Hakkında Kanun Layihası ve Müdafaa-i Milliye Encümeni Mazbatası Müzakereleri münasebeti ile söz alan İhsan Bey (Cebelibereket): “...*Biz buraya icabı meşrutiyeti tamamilen tatbik için veyahut ahvali âdiyede olduğu gibi, hükümeti kontrol etmek için toplanmadık. Saltanat ve istiklâlimize, mukadderatı diniye ve milliyemize mutaarrız, koca bir âlemi ebedi bir surette tahtı esarete yaşatmak isteyen hain bir düşmana karşı varlığımızı, mevcudiyetimizi toplayarak mücahede etmek için azmettik ve toplandık. Memleket, istiklâl, şiiirle kurtarılmaz, fedakârlıkla kurtarılır.*”¹²⁷ Sözleriyle, mebusları Meclis çalışmalarına sevk eden asıl gaye belirtilmiş, 13 Ocak 1337 (1921) Perşembe günü, 1336 Senesi Muvazene-i Umumiye Kanunu Lâyihası ve Muvazene-i Maliye Encümeni Mazbatasına münasebetiyle söz alan Vehbi Efendi

¹²⁵ TBMM GCZ, D. I, C. 1, s. 137-139.

¹²⁶ TBMM ZC, D. I, C. 2, s. 301.

¹²⁷ TBMM ZC, D. I, C. 4, s. 32.

(Konya); “...hepimizin maksadımız şu mülk ve milleti, vatani, memleketimizi vebilhassa dinimizi, ırzımızı muhafazadır. Onun için şuraya toplandık. Hepimizin emelimiz yağımızla kavrulmaktır. Hariçten yağ aramakla bu iş başa çıkmaz. Bu yol doğru gitmez. Onun için... ..Herkes ayağını yorganına göre uzatmalı. Yorganın uzun ise ayağını uzat, yorganın kısa ise ayağını kısa kes. Hulâsa demek oluyor ki, varidatın ne ise masrafı ona göre yap. Masrafı bol yapıp varidat aramak hüner değildir...”¹²⁸ Mehmet Şükrü Bey (Karahisarı Sahip); “...Biz burada müdafaa memleket için, vatanın istiklâlini temin ve istihlâs için toplandığımız halde, yine kendi memleketimizin, şu zavallı milletin, halkın, zavallı köylünün hukukunu nazarı dikkatten dur tutuyoruz. ...Biz ki müdafaa memleket için toplanan Meclisi Âli, memleketin ihtiyacına göre bir şekli idari tesis etmek zarureti karşısındayız. ...yoksa böyle Babîâli binaları üzerinde yeniden hükümet kurmakla, bu milleti, bu köylüyü, bu işçiyi velhasılı memleketin direkleri olan bu insanların refah ve saadetini temin etmek imkânı yoktur.”¹²⁹ Denilerek, kendi kuvvetine dayanmanın ve bu kuvvetle hayatta kalmanın çareleri aranmıştır.

9 Ağustos 1920 (1336) Pazartesi günü, Mustafa Kemal Paşa İle Cephedeki Seyahatten Dönen Bazı Mebusların Beyanatı münasebetiyle söz alan Rasih Efendi (Antalya); “...bu gün memleket, heyeti umumiyesi itibariyle, kuvayi muntazama ihtiyacını hissetmiş ve memleketin ancak kuvayi muntazama ile müdafaa edileceğini anlamış...”¹³⁰; 14 Ağustos (1336) 1920 Cumartesi günü, Biga Mebusu Hamdi Beyin, İstanbul Hükümetince İmza Edilen Sulh Muahedesinin (Sevr) Büyük Millet

¹²⁸ TBMM ZC, D. I, C. 7, s. 270.

¹²⁹ TBMM ZC, D. I, C. 7, s. 271.

¹³⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, D. I, C. 3 (31. VII. 1336 Tarihli Kırk Birinci İçtimadan 6. IX. 1336 Tarihli Altmışınca İçtimaa Kadar), TBMM Matbaası (3. Baskı), Ankara 1959, s. 156.

Meclisince Kabul Olunamayacağına Dair Türk Milletine ve İslâm Âlemine Bir Beyanname Neşredilmesine Dair Takriri¹³¹ Okunmasının ardından söz alan Ali Sururi Efendi (Karahisarî Şarkî); “...İş fîliyat sahasına girmiştir. Eğer elimizden geliyorsa gidelim, asker toplayalım. Dairei intihabiyelerimizden asker toplayalım, silah toplayalım, para toplayalım. Yani maksadın fiilen tahsiline çalışalım. Hülâsa şimdiye kadar hak zâhir, batılda zâhir olmuştur...”¹³² sözleriyle, gayeye ulaşmada kuvvetin ihtiyacı ve önemi belirtilmiştir.

28 Nisan 1336 (1920) Çarşamba günü, Hamdullah Suphi Bey (Antalya) tarafından okunan Meclis Namına Hâkipayi Şahaneye Çekilen Telgraf'ta; “...Her yeri bir büyük hakanımızın aşkı dinî ve ilâhisine mutantan ve mehib bir delil olan İstanbul mabetleri etrafında düşman askeri gezdikçe, öz vatanın toprakları üstünden yâd adamların ayakları çekilmedikçe biz mucahedemizde devam etmeye mecburuz...”¹³³; 4 Mayıs 1336 (1920) Salı günü, İstanbul Mebusu Dr. Adnan ve Erzurum Mebusu Hüseyin Avni Beylerin, İstanbul'un İşgalini Mûtaakıp Akdedilen Mukavelâtın Keenlemyekün Addine Dair Teklifi Kanunileri İle Karahisarî Sahib Mebusu Hulusi Beyle Arkadaşlarının, İstanbul Hükümetinin İttihaz Ettiği ve Edeceği Her Türlü Taahhüdât ve Mukarreratın Kabul Edilmeyeceğine Dair Takriri İle Adliye ve Hariciye Encümenleri Mazbataları'nın Müzakeresi esnasında söz alan Dr. Abidin Bey (Saruhan); “....Kan ile bir hudut tahdidetmekten başka hiçbir şey olamaz. Ya kanla bir hudut tahdidetmek veyahut defolup gitmektir. Başka hiçbir şey olamaz....”¹³⁴; 6 Mayıs 1336 (1920) Perşembe günü, İstanbul Mebusu Dr. Adnan ve

¹³¹ Takrir hakkında bkz. **TBMM ZC**, D. I, C. 3, s. 213-215

¹³² **TBMM ZC**, D. I, C. 3, s. 214.

¹³³ **TBMM ZC**, D. I, C. 1, s. 123-124

¹³⁴ **TBMM ZC**, D. I, C. 1, s. 208-209.

Erzurum Mebusu Hüseyin Avni Beylerin, İstanbul'un İşgalini Mütakıp Akdolunan Mukavelâtın Keenlemyekün Addine Dair Teklifi Kanunileri İle Karahisarı Sahib Mebusu Hulusi Beyle Arkadaşlarının, İstanbul Hükümetinin İttihaz Ettiği ve Edeceği Her Türlü Taahhüdat ve Mukarreratın Kabul Edilemeyeceğine Dair Takriri ve Adliye ve Hariciye Encümenleri Mazbataları müzakeresi esnasında söz alan Muhiddin Baha Bey (Bursa); *"...Biz buraya İngilizlerin dünyayı kaplıyan ceberrutuna yan gözle bakarak, ruhumuzun bizi sevk ettiği ulvi gayeye doğru koşarak geldik, biz, İngiliz kudret ve azametinden korkmadık. Çünkü hayatını, haysiyeti milliye ve tarihiyesini kurtarmak için meydana atılmış olan millet ölmesini de gözüne almıştır ve ölümden korkmayan bu millet; ne İngilizden, ne Avrupa'nın sahte medeniyetinden korkar. ...Buraya toplanan Millet Meclisi, ya gayesine vâsıl olacak veya olmayacaktır. ...Ve şüphesiz azim ve iman ile toplanan ve bu kadar kudret ve vahdet gösteren ve yokluk içerisinde varlık vücuda getiren, muntazam ordular karşısında on bin, yirmi bin mücahidle İzmir'de kahramanlıklar, harikalar göstermiş olan millet elbette gayesine vâsıl olacaktır... Çektiğimiz elverdi, haddi geçti. Tahammülün bir derecesi vardır. ...Biz bir yola girdik. O yolda karşımıza İngiliz kuvveti de geçerse ezmeye çalışacağız..."*¹³⁵ Şeyh Servet Efendi (Bursa): *"...İlmî hukukun ince, hakikaten vâkıfane, hakikaten milletlerin münasebetinden, milletlerin itiyadatından doğmuş güzel yüksek nazariyeleri vardır. Fakat onlardan evvel bir ilim vardır ki, süngü, top, tüfek efendiler. ...Bunlar geldiği vakitlerde senin ne hukukun kalıyor. Ne nahivin kalıyor. Ne sarfin kalıyor. Ne şu kalıyor, ne bu kalıyor, yalnız bir şey hâkim oluyor. Ne? ...Top, tüfek, kuvvet, biz ne yaptık, biz mütareke akdettik, silâhımızı teslim ettik. Onların bugün bizi ezmek isteyen başvekilleri; "Türklerle meskûn olan vilâyet*

¹³⁵ TBMM ZC, D. I, C. 1, s. 229

Türklerindir... ”¹³⁶ denilerek, mücadeledeki kararlılık vurgulanmış, 22 Mayıs 1336 (1920) Cumartesi günü, 56. Fırka Kumandanı Bekir Sami Beyden Mevrud Gazetede Münteşir Sevr Muahedesi Hakkında Telgraf’ın Okunmasının ardından söz alan Mustafa Necati Bey (Saruhan); “...Türkiye ve İslâmiyet topu ile tüfeğiyle Yunan zulmüne karşı isyan etmiştir. Bu isyan susmuyor, bu isyan susmadan muahede arz edilemez. ...Biz efendiler burada bütün İslâm âlemi ve bütün Türk âlemi namına kuvvetimizi, kudretimizi göstermeğe mecburuz. ...Kudretimiz, kuvvetimizle cihana hakkımızı tasdik ettireceğiz... ”¹³⁷ Hamdullah Subhi Bey (Antalya): “...bizim sulh şeraitine karşı sözlerin en beliği, en müessiri ve en müheyyci bir hareketli işli verilmiş bir cevabımız vardır. Kadınlarımızla, ihtiyarlarımızla, çocuklarımızla, delikanlılarımızla orada vücuda getirdiğimiz müdafaa hattı; sulh şeraitine karşı silâhımızı uzatmakla verilen bir cevaptır. ...Bu sulh paçavrasını bize uzattıkları vakit kanlı kılıçlarımızı göstereceğiz. İşte size son cevabımız! ”¹³⁸ denilerek, sulhun ancak işgalci güçlere karşı ülkenin bütün kuvvetini seferber etmesiyle sağlanabileceği belirtilmiştir.

29 Mayıs 1336 (1920) günü, gizli oturumda İstizah Takriri Münasebetiyle İsmet Beyefendi İle Fevzi ve Mustafa Kemal Paşa Hazeratının Vaziyeti Askeriye, Siyasiye ve Dahiliye Hakkında Beyanatları münasebetiyle söz alan Ekânı Harbiyei Umumiye Vekili İsmet Bey (Edirne); Sevr Antlaşması’ndan bahisle “...Eğer tehlike bizim anladığımız gibi bu kadar vazih bir surette memleketin her tarafında anlaşılırsa, hiç şüphe etmem ki, bizi her türlü hukuktan mahrum etmek için bu kadar caniyane bir kasta karşı mutlaka mukavemet ve isyan edilecektir. Bu mukavemet ve

¹³⁶ TBMM ZC, D. I, C. 1, s. 232

¹³⁷ TBMM ZC, D. I, C. 2, s. 19-20

¹³⁸ TBMM ZC, D. I, C. 2, s. 21-22.

isyan kuvveti memkeletimizi kurtarmak için ve kuvvetle ümit ettiğimiz selâmete en kestirme yoldan emniyetle yarmak için istinat ettiğimiz en sağlam bir kuvvettir. Böyle müthiş bir plan karşısında bulunduğumuzu her birimiz yüreklerimizde ayrı ayrı duymalıyız ve her birimiz bütün muhitimizde yetişmiş ve yetişecek çocuklarımıza telkin etmeliyiz ve kuvvetle, isyanla bu plânı bertaraf etmek mecburiyetinde bulunduğumuzu anlamalı ve anlatmalıyız... ”¹³⁹ Fevzi Paşa (Kozan); “...Bidayette ordu, mütareke ile muattal bir vaziyete konulmuş olduğu için millet hukukunu kendi silâhiyle müdafaaya kıyam etti. ...Bizim milletimiz hiç bir zamanda esaret zincirini taşımamıştır. Bu gün şunu da arz edeyim ki zafer ancak imanı tam olanlarındır. Eğer biz içimizde, kalbimizde düşmanlarımızın buraya ayak basmamasına azmi kat’î ile iman edersek basamaz efendiler, şüphesiz bu kadar fedakârlığa mukabil millet parlak bir istikbal bekliyor ve bu istikbali ancak şarktan doğacak istiklâl güneşi bize vaat ediyor... ”¹⁴⁰ Mustafa Kemal Paşa (Ankara); “...kendi kuvvetimizi nazarı dikkate almaksızın hariçten, şuradan buradan gelecek kuvvetlere istinaden emel takip edersek ve o kuvvetten ve o imdattan muavenet de gelmezse sukutu hayale uğrarız. Bunun için iptida kendi kuvvetimize ehemmiyet veriyoruz. Fakat kendi kuvvetimize düşmanlarımızın adedinin çokluğunu nazarı dikkate alarak kuvvet ilâve etmek bir farizedir... ”¹⁴¹ 8 Temmuz 1336 (1920) Perşembe günü, Erkânı Harbiye Umumiye Reisi İsmet Beyin, Vaziyeti Umumiye Hakkında Beyanatı ve Bu Hususta Cereyan Eden Müzakere esnasında Miralay İsmet Bey Batı Cephesi’ndeki gelişmeleri değerlendirdikten sonra söz alan Besim Atalay Bey (Kütahya); “...Ne yapacak isek ...kendi kuvvetlerimizle yapalım, kendi kuvvetimize, kendi silâhlarımıza İstinat edelim, iyi bilelim ki, başkasından ümit beklemyelim. Beklersek kaybederiz. Ümidin

¹³⁹ TBMM GCZ, D. I, C. 1, s. 38-39.

¹⁴⁰ TBMM GCZ, D. I, C. 1, s. 44-45.

¹⁴¹ TBMM GCZ, D. I, C. 1, s. 47-48.

kes zaferden, gayriden imdat beklersen.”¹⁴² Mustafa Kemal Paşa (Ankara); “...biz bir maksat takip ediyoruz. Bu maksadımız Öteden beri ...Milletin, Devletin İstiklâlini muhafaza etmek. Bunun içinde namus ve şeref tamamen mündemiç olacaktır. Müstakil olarak milletimizin muayyen hudutlar dahilindeki tamamiyetini muhafaza etmektir, Bunun için muharebe ediyoruz. ...bizim cümlemizin ve Heyeti icraiyesimizin takip ettiği düstur, kendi, maksadımızı, hayatımızı, şerefimizi kendi kuvvet ve mevcudiyetimizle kurtarmak ve temin etmektir...”¹⁴³ denilerek, ülkenin Sevr gibi müthiş bir plan karşısında bulunduğu gelecek nesillere de telkin edilmesi gerektiğinin, bunun ise isyanla, kendi kuvvetiyle bertaraf edilebileceğinin bilincinde olunması gerektiği belirtilmiş, direnmenin ve kendi gücüne dayanmanın, kestirme yoldan emniyetle selamete ermenin en sağlam kuvvet olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca muayyen hudutlar dahilinde istiklâlin muhafazası için hariçten alınacak kuvvete ümit bağlanmaması gerektiğinin, hayat ve şerefi kurtarmanın ancak kendi kuvvetine istinat etmekle kurtarılabileceğinin altı çizilmiştir.

10 Temmuz 1336 (1920) Cumartesi günü, Burdur Mebusu İsmail Subhi Beyin, Bursa’yı İşgal Eden Yunanlıların Yaptıkları Mezalim ve Fecayiin Her Tarafa Neşrine Dair Tavrı münasebetiyle söz alan İsmail Subhi Bey (Burdur); “...Bizim her şeyimizden mukaddes olan atalarımızı, kız kardeşlerimizi muhafaza etmek için bütün hayatımızda çalıştığımız mukaddes şeyler pamalı ihtiras oluyor. Bunun için biz Bolşevik olacağız, şeytan olacağız, icabederse Çinli olacağız ve illa yaşayacağız. ...bu ağır fecayi, intikam ve mücadele hislerimizi takviye edecektir ...biz o membadan kuvvet alacağız. ...ne feci anlar yaşıyoruz! ...Fakat biz ölmeyeceğiz ...bir

¹⁴² TBMM ZC, D. I, C. 2, s. 225-226.

¹⁴³ TBMM ZC, D. I, C. 2, s. 226-227.

millet sonuna kadar mücadele ettikçe ve bilhassa böyle milli kâbesi yıkıldıkça, ecdadına hakaret edildikçe, kızlarının hunu masumu ismeti akıtıldıkça sonuna kadar mücadele için kendisinde kuvvet bulur. Bizim neyimiz kaldı? ...Neyiniz var, eviniz mi var, barkınız mı var, çiftliğiniz mi var, hayvanınız mı var, esbabı refahınız mı var? ...Bizim hiç bir şeyimiz kalmamıştır. Bizi hayata bağlayan ancak bir kuru candır. Onu da sırası gelince kemali metanetle Allah'a veririz... ”¹⁴⁴ Ahmet Fevzi Efendi (Batum); “ ...dağlar üzerine çıkararak müdafaa edeceğiz. ...her milletin hukuku yani mukadderatı kendi elindedir, kendi tayin edecektir, öyle ise biz de beni âdemiz, biz de beşeriz, öyle ise biz de hakkımızı isteriz... ”¹⁴⁵ Mustafa Lütü Efendi (Siverek); “...Bir arkadaşım dedi Bolşevik olacağız, şeytan da olacağız. Hayır, şeytan olmayacağız. Müslüman olacağız, İslamiyet, din sayesinde bütün dünyaya karşı geleceğiz... ”¹⁴⁶ denilerek kutsal olan değerlerin korunması ve yaşatılması için her kılığa girilebileceği, hatta sırası geldiğinde gerekirse ölünebileceği; ama mücadeleden vazgeçilmeyeceği belirtilmiştir. 9 Ağustos 1920 (1336) Pazartesi günü, Cepheye Azimeti Münasebetiyle söz alan Kırşehir Mebusu Rıza Beyin ise Takriri sırasında; “...İngiliz siyasetinin çevirdiği fırladıklar ve nihayet en sefil ve en gaddar düşmanımızı, en zayıf zamanımızı kollayarak kalpgâhımıza saldırması beni de pek çok vatandaşlarım gibi artık her ne bahaya olursa olsun yaşamak için ölmeye şevketti. Memlekette, kalbi aynı acı ile sızlayan kıymetli mücahitlerden topladığım bir kuvvet ile cepheye gitmeye karar verdim... ”¹⁴⁷ diyerek, asıl gayenin ne pahasına olursa olsun kendisini ölmeye sevk ettiğini söylemiştir.

¹⁴⁴ TBMM ZC, D. I, C. 2, s. 241-242.

¹⁴⁵ TBMM ZC, D. I, C. 2, s. 243.

¹⁴⁶ TBMM ZC, D. I, C. 2, s. 247

¹⁴⁷ TBMM ZC, D. I, C. 3, s. 139.

13 Ocak 1337 (1921) Perşembe günü, Birinci İnönü Harbi Hakkında Beyanâtı münasebetiyle Müdafaa-i Milliye Vekili Fevzi Paşa (Kozan); “...emin olunuz ki, harbi umumide gösterilen kahramanlık bu defa da gösterilmiştir. ...cephanemizi ikmal ettik. ...Düşmanlarımızdan aldığımız cephaneler bugün bizim şimdiye kadar olan cephane sarfiyatımızın beş on mislini Ermenilerden aldık ve bunu ilân ediyoruz. İngiliz’ler bize cephanesiz dedikleri, halde biz otuz yedi milyon cephane aldığımızı söylüyoruz ve bununla on sene daha harp ederiz. Vesaiti medeniyeden yol yoktur, otomobil yoktur dediler. Otomobillerimizi işlettik, benzin bulduk Şimendiferlerimizde kömür yok, odunla işlettik. Kömürle de işleteceğiz İnşallah ve bizi vesaitsizlikle itham eden düşmanlarımızdan Fransızları bizim halimize döndürdük. Onların istifade ettiği şimendiferleri bozduk. Şimdi Fransız ordusu develerle enzakını, mühimmatını taşıyor. İnşallah Aynı hakla... ..düşmanların en büyük kuvveti olan sanayii memleketimize ithal edeceğiz. Ona da başladık. ...gelecek sene genç ordumuz daha kuvvetli olacak ve kemale erecek ve düşmanlarımıza her arzumuzu kabul ettirecektir.”¹⁴⁸ Mazhar Müfit Bey (Hakkari); “bazı vekayi ve bazı hadisat ve harikalar vardır ki bir milletin kahramanlarını onun havsaları mubahatı ve tarihinin sütunu mefahiri bile istiab edemez. İşte, bugün buna delil olarak İnönü meydan muharebesini kazanan o vatanperver o gazafer orduyu gösterebiliriz. ...İnönü meydan muharebesinde, cihanda ölümden daha müthiş daha sail bir şey olduğunu gösterdik, ...O gösterdiğimiz şey ise, İslâm ruhu, Osmanlı kabiliyeti, Osmanlı vatanperverliğidir düşmana karşı bizim ordumuz yalnız bir hesap ile hareket ediyordu, hesabı maddi ile değil. O hesap ise gaza ve şahadet hesabı idi ve işte orduyu bu hesabı riyaziyenin hilâfında muvaffak eden bu his idi Yani gaza ve

¹⁴⁸ TBMM ZC, D. I, C. 7, s. 280-281.

şehadet hissi idi. O halde... ..İnönü meydan muharebesinde, bu his ile bu ilham ile vatanperverlikle hareket bu orduya karşı, (Elenos) palikaryalarının adeden tefevvukunun vesaiti cenk ve cidalce ehemmiyetinin hiç hükmü olmamıştır... ”¹⁴⁹

Mazhar Müfit Bey (Hakkari); “...makasıdı ulviyemizi istihsal emrinde İnönü muharebatının bize pek büyük bir yardımı olmuştur. Yani istihdaf ettiğimiz, gayeye... ..bizi daha ziyade, takarrüp ettirmiştir... ”¹⁵⁰

Muhittin Baha Bey (Bursa); “...Bu Avrupa denilen medeniyet kütlesi, bu sefiller ve sefihler kütlesi üç yüz seneden beri bir şey yapmak için çalıştı. ...çok yandık, çok harap olduk. Avrupalılar ellerinden geleni yaptılar. Onların bizde vücade getirdikleri yangınlar, ruhlarımızdaki külleri dağıtmak için birer rüzgâr oldu. Yananlar yanarken, ölenler ölürken, doğanlar da daha kuvvetli, daha metin, daha gayretkâr daha azimkar oluyor. Ben istikbale bu ümit ile bakıyorum... ”¹⁵¹

Erkânı Harbiyei Umumiye Reisi ve Müdafai Milliye Vekili Mustafa Kemal Paşa (Ankara); “...Heyeti Celilenin sükûnet ve metanetinin tesir ve neticesi olmak üzere İnönü Meydan Muharebesi kazanılmıştır... ”¹⁵²

sözleriyle, I. İnönü Savaşı’nın kazanılmasında azmin, maddî ve manevî güç ve kuvvetin önemine vurgu yapılmıştır. Mehmet Şükrü Bey (Karahisarı Sahip): “...İnönü’nde... ..Bizim bu muzafferiyetimiz... ..bizim gayemizi istihsal edeceğimize ve pek muhik ve meşru olan ve bu hususta hiç birimizin kalbinde zerre kadar bir şüphe olmayan yeminimiz veçhile müttehit ve müşterek bulunduğumuz o gayeye bizi isal edeceğine tarihi bir delildir... ”¹⁵³ diyerek, Türk milletinin kendi azim ve kuvvetiyle kazandığı İnönü Savaşı’nın, kendilerini asıl gayeye sevk etmede bir delil olduğunu belirtmiştir.

¹⁴⁹ TBMM ZC, D. I, C. 7, s. 282-283.

¹⁵⁰ TBMM ZC, D. I, C. 7, s. 283.

¹⁵¹ TBMM ZC, D. I, C. 7, s. 284-285.

¹⁵² TBMM ZC, D. I, C. 7, s. 278-280.

¹⁵³ TBMM ZC, D. I, C. 7, s. 285.

29 Ocak 1921 (1337) Cumartesi günü, Londra'ya Gönderilecek Heyeti Murahhasa Vesilesiyle, İstanbul'da Bulunan Tefvik Paşa İle Cereyan Eden Muhaberata Dair Beyanâtı münasebetiyle Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa (Ankara); *"...bir seneden beri vukubulmakta olan mücadelemiz, mücahedemiz neticesinde millet dâhile karşı, harice karşı ve bütün kâinata karşı mevcudiyetinin yüksek mahiyetini bütün delâiliyle ispat etmiş bulunuyor. ...Bugünkü vaziyetimizi ifade etmek lâzımgelirse; milletin tabii mümessillerinden teşekkül eden Meclis ve onun Hükümeti bila istisna bütün memlekette hâkimdir ve hâkimiyeti muhafaza etmek kuvvet ve kudretine maliktir. ...21 Şubatta Londra'da bir konferans akdetmektir ve bu konferansta Şark meselesini halletmektir ve esas olarak Sevr Muahedesini hâdisatını icbar ettiği tarzda tebdil etmekte karar vermiş bulunuyorlar..."*¹⁵⁴ diyerek, TBMM'nin bütün memlekete hakim olduğunu, dış politikada da kendi kuvvetine istinat ederek sorunlarını çözebileceğini vurgulamış, 1 Şubat 1337 (1921) Salı günü, Vaziyeti Siyasiye ve Londra Konferansına Murahhas İzamı Hakkında Beyanâtı münasebetiyle Hariciye Vekili Bekir Sami Bey (Amasya) ise; *"...Heyeti Vekileniz, aksi takdirde dahi, davet edilmediğimiz surette dahi, mutlak murahhaslarını göndermeğe karar vermiştir. Bizim murahhaslarımızı bu suretle göndermekteki maksadımız; Londra'da açılacak bir mahkemedен, Mahkemei adalet varsa, ürkmediğimizi, korkmadığımızı âleme karşı ispat etmek içindir..."*¹⁵⁵ TBMM Hükümeti'nin bu kuvvetini Londra Konferansı'nda ispat edebileceğini belirtmiştir.

4 Şubat 1337 (1921) Cuma günü, Londra Konferansına Gidecek Sulh Murahhas Heyeti Hakkında Heyeti Vekile Tezkeresi münasebetiyle söz alan Basri

¹⁵⁴ TBMM ZC, D. I, C. 7, s. 410.

¹⁵⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, D. I, C. 8 (31 Kânunusani 1337 Tarihli Yüz Kırk Birinci İctimadan 28 Şubat 1337 Tarihli Yüz Elli Dokuzuncu İctimaa Kadar), TBMM Matbaası (2. Baskı), Ankara 1945, s. 39.

Bey (Karesi); “...Meşru olan davamızı maddî kuvvetimizle kazanmaya çalışacağız. ...Misakı Millî hududu dahilinde bulunan memleketlerimizi muhafaza etmek, haricî tehlikeyi defetmek için vicdanınıza, imanınıza müracaat ediyoruz. Bizim için aslolan bu haricî tehlikeyi reffetmek, istiklâlimize malik olmaktır. Binaenaleyh esas umde budur...”¹⁵⁶ Safa Bey (Adana); “...Avrupaya heyet göndermeyi tehlikeli görüyorum. Şimdi biz şunu bilelim ki; bu davayı mutlak bemutlak silâhımızla temin edeceğiz. Bizim metalibi milliyemizin tamamiyle tanınması için Yunanın İzmir’den atılması lâzımdır. Fransızın Adana’dan atılması lâzımdır. Bunu yaptığımız gün açık bir alımla Avrupanın karşısına çıkarız. Onun için Avrupaya bir heyet gönderelim mi, göndermeyelim mi diye bunun münakaşasını yapmaktansa gerek Erkânı Harbiyemiz, gerek heyeti âliyeniz ordunuzu azamî mesai ile muazzam bir ordu haline getirelim ve bu yolda bütün mesaiyi sarfedelim. İki ay sonra, üç ay sonra Avrupa ayağımıza gelsin ve zelilâne bir surette başını eğsin. Avrupa zelilâne köpekler gibi ayağımızın altında kalacaktır.”¹⁵⁷ 12 Şubat 1337 (1921) Cumartesi günü, Londra Konferansına İştirak Etmek Üzere İntihap Olunan Heyete Verilen Talimat münasebetiyle söz alan Basri Bey (Karesi); “...Londra konferansında bizim dâvayı millîmizi halledecek yegâne âmil ...kuvvetimizdir. ...Efendiler, biz bir taraftan müzakeratı sulhiyeyi icra ile beraber, diğer taraftan da eğer imkân varsa, ...emri vakiler ihdasına çalışalım. Emri vakiler ihdas ettikçe biz dâvamızı kazanacağız.”¹⁵⁸ Fevzi Paşa (Heyeti Vekile Reisi) (Kozan); “...Biz bir taraftan Ordumuzu tensik edeceğiz ve fırsat düştükçe - düşmanlarımız bizim üzerimize gelecek olurlarsa - onları tepeleyeceğiz. Mümkün olursa biz kendimiz taarruz ederekten onları memleketimizden çıkarmak imkânını

¹⁵⁶ TBMM GCZ, D. I, C. 1, s. 372-373.

¹⁵⁷ TBMM GCZ, D. I, C. 1, s. 378.

¹⁵⁸ TBMM GCZ, D. I, C. 1, s. 419.

istihsal edeceğiz."¹⁵⁹denilerek; meşru olan dava vurgulanmış ve bunun çözümü maddî ve kuvvette aranmıştır.

Erkânı Harbiyei Umumiye Reisi ve Garp Ordusu Kumandanı İsmet Paşa 1 Mart 1337 (1921) Salı günü Nutku'nda; "...Bundan bir sene evvel mütareke veya musalâha müzakeresine başlandığı zaman dünyanın insafına ve dünyanın merhametine istinat eden, merhamet uman bir vaziyetten başka bir şey yoktu. Bugün murahhaslarımız Londra'da; ordularımız cephelerde olduğu halde müzakereye girmişlerdir, Cephelerimiz vardır, ordularımız vardır, müdafaa ediyoruz ve müdafaa edeceğiz, Bir nefere kadar tenezzül etmiş olan bu kuvvei müsellâhayı; dâhilde ve hariçte ehemmiyet verilcek bir haşmet ve intizam ile Büyük Millet Meclisi yapmıştır. Büyük Millet Meclisinin orduları dâhilde ve hariçte ve her cephede herkese hürmet telkin edecek bir azamettedir. ...ordumuzu teşkil eden efrat ve zabitanın, bütün dünyanın milletlerine, bütün dünya tarihlerine heybet salan celâdet ve basaleti maaziyyetin haiz olduklarını size temin ederim. Emir dinlerler, düşmana karşı gider dururlar, her manevrayı yaparlar ve emir aldıkları zaman düşman siperlerine girmek için, düşmana hücum etmek için hiç birşeyden sakınmazlar. Omuzlarında bulunan yüklerin ağırlıklarını tamamen anlamışlardır. Henüz ifa olunacak çok vazifelerimiz vardır. İnşallah ordularımız, milletimize ve tarihine karşı hiç bir milletin ordusuna karşı kıyas kabul etmiyen ağır vazifelerini yüzakiyle yapacaklardır. Ve hepimiz göz nuru dökerek varımızı yoğumuzu sarf ederek, yetiştirmek istediğimiz ordumuzun semeratını, hizmetini, maaziyyetin iktıf edeceğiz"¹⁶⁰ diyerek, bundan bir yıl önce merhamet uman bir vaziyetten başka bir şey olmadığını, ancak şimdi durumun farklı

¹⁵⁹ TBMM GCZ, D. I, C. 1, s. 419.

¹⁶⁰ TBMM ZC, D. I, C. 9, s. 8.

olduğunu hem cephede hem de anlaşma masasında kuvvetli ve bilinçli hale geldiğini belirtmiştir.

2 Nisan 1337 (1921) Cumartesi günü, Müdafai Milliye Vekili ve Erkânı Harbiye Umumiye Reis Vekili Fevzi Paşa, İkinci İnönü Harbine Dair Beyanatı'nda; *“...düşmanlarımızın plânu, bizi dört beş gün içerisinde tamamiyle mağlûbedip, Anadolu'yu her türlü müdafaaдан mahrum bıraktırmak ve Sevr Muahedelerini ve belki de daha ağır bir Muahedeyi cebren kabul ettirmek idi. ...Yunan tarihinde emsali mesbuk olan yedi gün, yedi gece devam eden muharebelerde düşman mağlûbiyeti tam ile def olundu. ...düşmanlarımızın mağlûbiyetine sebep olan doğrudan doğruya askerlerimizin kudreti cengâveraneleri ve zâbitan ve kumandanlarımızın manevra kabiliyetinden ibarettir. ...Hattâ esliha ve cephaneye taşıyan bâzı deveçiler dahi para almak hususuna tenezzül etmiyerek, biz para almak için değil vatan için çalışıyoruz, diye para almıyorlar. Millet bu dereceye kadar muharebeye haheşker bulunuyordu. Muharebeyi idame etmek için Anadolu'nun sinesinden kopup gelen muavenet kolları hepimizin gözü önünde kemali şetaretle gidiyorlardı ve bunun daha arkası alınmamıştır. Düşmanlarımız bu harbi bir ayda bitireceklerini zannediyorlardı. İnşallah onların zannettiği zamanda bitecektir. Fakat bizim lehimize bitecektir.”*¹⁶¹

Celâlettin Arif Bey (Erzurum): *“..asırlardan beri seyfi İslâm olan Türkler, gerek Dini Mübini Ahmedîyi, gerek kendi hayat ve namusu millîlerini kurtarmak için kahhar olan şimşiri celâdetini bir daha kınından sıyırmaya mecbur oldular ve düşmanlarımızın en denişi olan ve diğerlerine pişdarlık etmek emelinde bulunan Yunanlıları İnönü'nde bir ikinci defa daha kahır ve tedmir eylediler. ...Efendiler;*

¹⁶¹ TBMM ZC, D. I, C. 9, s. 321-322.

yaşamıya müstahak olan milletler ancak şan ve şerefle ölmesini bilen milletlerdir. ...Bizim istiklâlimizi elimizden almak için bizi öldürmek lâzımdır. Fakat emin olunuz ki Türk ölmez. Bunu da bugün asarı fiiliye ve maddiyesi ile ispat eylemiştir. ...Görülür ki bir aşiretten cihangirane bir Devlet çıkararak ve izzetinefsi millîsine her türlü hakaretler ve darbeler indirilen Büyük Millet; bir sene zarfında bir eseri hayat göstermiştir... ”¹⁶² Refik Şevket Bey (Saruhan); “...Bundan evvelki İnönü Zaferinin Yunan ruhunda husule getireceğini zennettiğimiz teyakkuz ve intibah, bilâkis onlarda dehşetli bir intikama ve dehşetli bir ahzi maksada vesile oldu. Fakat buna mukabil bizde takviye imana ve ümit ve azimdeki maksadın husulüne dehşetli bir saik oldu. Onlar intikam almak için kuvvetlendiler. Biz hakkımızı istihsal için kuvvet vermiye çalıştık ve muvaffak olduk. İnönü’ndeki muvaffakiyet, meşru hakkın istihsali için yüreklerimizde büyüttüğümüz kudsi emelin en bariz ve tecelli etmiş zahiri şeklidir. Kardeşlerim, bu Meclisin bütün vazifesinin, her şeyden evvel, Müdafai Milliye şeklinde temerküz ve tecelli ettiği ve bütün meclisin fevkında bir kudrete malik olduğumuz malûmdur. Bunu ancak Müdafai Milliye ve Müdafai Hukuk denilen iki kudsi gayeyi kendimize en birinci bir rehberi hareket ittihaz etmekle iktisabettik. Bundan sonra yine emin olalım. Düşmanlarımız bir değildir. Bizler Müslüman olduğukça düşmanlarımız daima çok olacaktır ve düşmanlarımız çok olduğukça bize daima müteyakkız bulunmak ve daima kuvvetli bulunmak ve daima hazır ve daima düşmanı ezecek şekil ve kabiliyette bir iman ve azim ile mücehhez bulunmak üzerimize farz olmuştur. ...el ele vererek beraber çalışmak maksadını istihsal için diğer yerleri elde edebinceye kadar azim ile katiyetle çalışmak en büyük düsturumuzdur ve düsturumuz olacaktır. Buna nasıl muvaffak olabileceğiz? Şimdiye

¹⁶² TBMM ZC, D. I, C. 9, s. 322-323.

kadar yaptığımız şekilde, programda kati olarak hareket etmek lâzımdır. Kardeşlik duygusu esası altında yalnız fedakârlık, paradan fedakârlık, malımızdan fedakârlık, canımızdan fedakârlık, her şeyimizden fedakârlık; açlığa tahammül, yoksulluğa tahammül; yalnız iman, azim ve sebat sayesinde...”¹⁶³ 4 Şubat 1338 (1922) Cumartesi günü, kendisine itimat beyan edilmesi münasebetiyle söz alan Hariciye Vekili Yusuf Kemal Bey (Kastamonu); “...bu dâvanın nasıl haklı bir dâva olduğunu gücümüz yettiği kadar cihana anlatmaya çalışmak üzere bizzat ben, Hariciye Vekiliniz, Avrupa’da bir seyyahati faideli gördüm...”¹⁶⁴ Hüseyin Avni Bey (Erzurum); “...meşum mütareke günü bu milletin idam kararı verilmişti. Bu milletin köylüsü galeyana geldi. Efendiler; “Cihanda bizim de yaşamak hakkımız vardır.” dedi ve bunu da fiilen ispat edecek pek çok medeni vesait müracaat etti. O zaman Avrupalılar memleketlerimizi birer birer işgal ederek, kendilerine muntakai nüfuz ihzar etmek ve en iyi yerleri almak emelini güdüyorlardı, itilâf devletlerinden birçok kısmı gelmiş, memleketimizi dolaşıyorlardı. Diğer taraftan milletleri yaşatan süngü hakkı vardır, bunu da imtihan etmek istediler. Gayet vahşiyane bir surette İzmir’e Yunanlıları soktular. Bu millet orada da imtihanını verdi. Mütareke günü silâhını bayrağına sarmış, etrafı dinlerken, yalnız köylünün galeyanı Avrupa’nın karşısında azîm bir kudret gösterdi. Onun teşkilâtı yoktu. Başında kumandanı yoktu, bir şeyi vardı; imanı vardı ve memlekette yaşamak hakkı olduğu ilânı vardı. Bunu ispat etti. Bir orduyla, bir avuç halk pek çok uğraştı. İşte böyle Anadolu harekâtı milliyesi kendisine tecavüz eden düşmanlara karşı, memleketini müdafaa ediyor, diğer taraftan da medeni bir şekilde bütün dünyaya varlığını gösteriyordu, ilân ediyordu. ...Bu millet kanı bahasıyla aldığı memlekette ebediyen yaşamak hakkını göstermiştir.

¹⁶³ TBMM ZC, D. I, C. 9, s. 323-324.

¹⁶⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, D. I, C. 16 (7 Kânunusani 1337 Tarihli Yüz Kırk Birinci İctimadan 16 Şubat 1337 Tarihli Yüz Altmışınca İctimaa Kadar), TBMM Matbaası, Ankara 1958, s. 211.

Bu kendileri tarafından itiraf edilmiştir. Biliyorsunuz ki, bugün bu millet, bu Meclis azmetmiştir. Sonuna kadar harb edeceği gibi kendisine de siyaseten müzahirdir...”¹⁶⁵

Necati Efendi (Lâzistan); “...Fakat silâhına istinadeden bir milletin her halde kaleme de istinadetmesi lâzımdır. Kalemden istiane suretiyle değil, kudret ve kuvvet ve meknetini Avrupa’ya tanıtırmak şartıyla, hakkını tanıtırmak şartıyla “Türkler sizin bildiğiniz adamlar değildir. pek büyük bir seciyede adamlardır. Bunlar hakkını alacaklardır.” Demekten ibarettir. Hariciye Vekili Beyefendinin Avrupa’ya - Avrupa’ya demiyelim - harice gitmesi pek zamanındadır, pek mevsimindedir. Fakat bir şartla azizim. Bir şartla. O şart da evet, Türkler her türlü kuvvet ve kudrete, kuvvet ve meknete maliktir. ...Biz vakitleri geçirdik. Mademki hayatımızı istihkar ettik, kimseden korkmuyoruz, Herkes hakkımızı teslim edecek ve teslim ettireceğiz. ...Bu azım ve imanla hareket ediyoruz. Artık bizim için şuna şöyle demek, propaganda yapmak, reklâm yapmak zayıf ve meskeneti yoktur. Kuvvet ve kudretimiz tamamen yerindedir. Efendiler işte hepimiz bu azmi taşıdığımız halde Hariciye Vekilimiz dahi bu emniyetle, bu metanetle, bu mekânetle bizim hakkımızı onlara bildirsin. Onlardan hakkımızı istemesin. Yalnız hakkımızı bildirsin. ...Çünkü maksadımız bir maksadı millîdir. Bir maksadı millîden bahsediyoruz. Efendim arzuyu millînin haddi yoktur. Çok şeyler talebediyoruz...”¹⁶⁶ denilerek, Türk’ün kanı pahasına aldığı yerlerde ebediyen yaşama hakkının olduğu, Türk Millî Mücadelesi’nin haklı bir dava olduğu, bu nedenle mücadele edildiği, bağımsızlık elde edilene kadar Türk’ün ölmeyeceği vurgulanmış, bunun yanında kendi kuvvetine dayanan milletin, bu hakkını Avrupa’ya da tanıtırması gerektiği bu uğurda amaca ulaşılıncaya kadar mücadele edileceği belirtilmiştir.

¹⁶⁵ TBMM ZC, D. I, C. 16, s. 211-212.

¹⁶⁶ TBMM ZC, D. I, C. 16, s. 212-213.

4 Mayıs 1338 (1922) Perşembe günü, Trabzon Mebusu Hüsrev Beyle Arkadaşlarının, Başkumandanlık Müddetinin 5 Mayıs 1338 Tarihinden İtibaren Üç Mah Temdidine Dair Kanun Teklifi münasebetiyle söz alan Hüseyin Avni Bey (Erzurum); “...Biz düştüğümüz şu vaziyet dolayısıyla Mehmetçiğin kalbinde de yaşayan Büyük Millet Meclisinin ruhunun bir timsalini göstermek zarureti vardı. ...Biz artık büyük bir sulh devresine giriyoruz. ...Şayanı şükrandır ki bizi sulha isaleden düşmanlarımız meşru hakkımızı tanıdılar ve bizi davet ediyorlar efendiler. Her halde evvel Allah... Saniyen süngümüzdür bizi sulhe götürecektir. Tabî sulh için harbediyoruz. Hakkımızı tanıtırmak için harbediyoruz. Biz cenkcu millet değiliz. Hakkımızı tanıtırmaya çalışıyoruz. ...istiklâli millîmizi Allah’ın inayeti ve Mehmedin süngüsü tanıtırmıştır ve onlar da bunu defaatle itiraf etmiş, müzakeratı sulhiye kapılarını açmışlardır...”¹⁶⁷ 27 Eylül 1338 (1922) Çarşamba günü, Cebelibereket Mebusu Faik Beyle Arkadaşlarının, Yunanlıların Trakya’da Yapmakta Olduğu Mezalim Hakkında Hariciye Vekâletinin Nazarı Dikkatinin Celbedilmesine Dair Takriri münasebetiyle söz alan Doktor Abidin Bey (Lâzistan); “...Artık İslâm canı, İslâm kanı heba ve heder olmamalıdır. Türk her halde bunlardan intikam almalıdır. Bugün intikam günüdür...”¹⁶⁸ denilerek, kendi kuvvetine dayanılarak verilen mücadele sonunda, TBMM Hükümeti’nin meşruluğunun Avrupalı büyük devletler tarafından tanındığını, artık büyük bir sulh devresine girildiğini, bunun ise Türk’ün süngüsü ile elde edildiğini belirtmiştir.

¹⁶⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, D. I, C. 19 (6 Nisan 1338 Tarihli Yirmi Birinci İctimadan 6 Mayıs 1338 Tarihli Kırkinci İctimaa Kadar), TBMM Matbaası, Ankara 1959, s. 520-521.

¹⁶⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, D. I, C. 23 (13 Eylül 1338 Tarihli Yüz Birinci İctimadan 16 Ekim 1338 Tarihli Yüz Yirminci İctimaa Kadar), TBMM Matbaası, Ankara 1960, s. 190.

II. BÖLÜM

TBMM DIŞ POLİTİKASININ ESASINI OLUŞTURAN PRENSİPLERİN BELİRLENMESİ

Dış politik hedef ve bu hedef doğrultusunda belirlenen prensipler arasında kesin bir ayırım yapmak oldukça güç¹⁶⁹ olduğunu belirtmekle birlikte Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti önderliğinde sürdürülen Millî Mücadele'nin temel amacı, tarih içindeki ömrünü tamamlayan Osmanlı Devleti'nin enkazından Türk olan kısmını kurtararak yepyeni bir millî devlet kurmak idi. Ayrıca her türlü yabancı işgal ve müdahalesinden arındırılmış yeni hudutlar dâhilinde halkın müreffeh olarak yaşatılması hedeflenerek bu hedefler doğrultusunda birtakım dış politik prensipler belirlenmiştir.¹⁷⁰ Bahsi geçen bu dış politik prensipler, Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde; fakat diğer ilgili kişi ve kurumlarla birlikte saptanarak hayata geçirilecektir.¹⁷¹

İşgalci güçlere karşı meşru ve mukaddes hakları için mücadele veren¹⁷² TBMM Hükümeti, Osmanlı Devleti'nin uluslararası varlığının silinmesi ve onun yerine tek Türk varlığı olarak yeni devletin geçmesi, Misak'ı Milli hedeflerine uygun olarak ülkenin işgalden arındırılması, mümkün olduğunca zaferden sonra barışın

¹⁶⁹ Mehmet Gönübol, "Atatürk'ün Dış Politikası: Amaçlar ve İlkeler", **Tarihi Gelişmeler İçinde Türkiye'nin Sorunları Sempozyumu (Dün-Bugün-Yarın)**, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara 8-9 Mart 1990, TTK Basımevi, Ankara 1992, s. 21.

¹⁷⁰ Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasî Tarihi (1914-1995)**, Alkım Yayınevi, İstanbul 2007, s. 307.

¹⁷¹ Gönübol, "Atatürk'ün Dış Politikası...", s. 19.

¹⁷² **TBMM ZC**, D. I, C. 23, s. 352.

imzalanarak Türkiye'nin uluslar arası alanda diğer ülkeler nezdinde eşit bir şekilde varlığını devam ettirmesi anlayış ve prensibini benimsemiştir.

Bu amaca yönelik olarak yeni Türk Devleti askeri ve siyasi olarak Sovyetler Birliği ile "İşbirliği ve Denge Politikası" uygulamıştır. Ermenilerle yapılan 3 Aralık 1920 Gümrü Barışı, I. İnönü Savaşı sonrasında TBMM Hükümeti'nin Londra Konferansına çağırılması, 16 Mart 1921'de Sovyetler Birliği ile Moskova Antlaşması yapılması ve bu anlaşmada Sovyet Rusya'nın Osmanlı Devletini tanımaması, TBMM Hükümeti'ni mücadelesinde desteklediğini belirtmesi ilk dış politik başarılarıdır. Ayrıca 13 Ekim 1921 Kars Antlaşması ile çok uluslu ilişkilerin başarılı gelişmesini sağlanmış, ilk kez Sakarya Zaferinden sonra İtilaf Devleti olan Fransa'nın, TBMM Hükümeti'nin başarısını görerek 20 Ekim 1921'de Ankara Antlaşmasını imzalaması Türk Dış politikasının Milli Mücadeledeki hedeflerine adım adım ulaşmaya başladığını göstermiştir.

1. Yeni Hudutlar Dâhilinde Mesut ve Müreffeh Olarak Yaşanması

Millî Mücadele hareketine girilirken belirlenen ilk hedef ve bu hareket sırasında kazanılan bilinç, ülkenin yabancı işgalinden kurtarılması ve millî hudutlar dâhilinde kendi kaderine hakim bağımsız bir Türk devleti kurmak idi.¹⁷³ Çünkü yıllardır süregelen uzun savaşlar sonucunda temelleri çöken, ömrünü tamamlayan, ortada bir avuç Türk'ün barındığı bir "ata yurdu"ndan ibaret kalan ve bunun taksiminin sağlanmasına çalışılan bir imparatorluk yerine alınması gereken tek bir

¹⁷³ Aptülâhat Akşin, *Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi*, TTK Basımevi, Ankara 1991, s. 23.; Gönübol, *"Atatürk'ün Dış Politikası..."*, s. 21.

karar; “*millî hâkimiyete dayanan, kayıtsız şartsız, bağımsız yeni bir Türk devleti kurmak*”¹⁷⁴ idi.

Bilindiği gibi Türk Millî Mücadelesi’nin temel hedefi önce Erzurum’da Daha sonra da Sivas Kongresi’nde ortaya konulmuş, gerek Erzurum ve gerekse Sivas Kongresi’nde alınan kararlar, daha sonra Meclisi Mebusan tarafından Siyasî ve askerî amaçları içeren “Misâk-ı Millî” olarak kabul ve ilân edilmiştir. Böylece Misâk-ı Millî Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti’nin içeride ve dışarıda dayandığı temel prensip olmuş, dış politikaya yönelik en asgarî istekler dahi bu ilkeye dayandırılmıştır.¹⁷⁵

23 Nisan 1920’de Ankara’da I. TBMM’nin açılmasından sonra bir yandan hem iç politikada hem de dış politikada meşruluğun sağlam temellere oturtulması ile uğraşılırken diğer yandan da dış politikaya dair diğer prensipler de enine boyuna tartışılmış ve Meclis gündeminin temel konuları arasında yer almıştır. Bu bağlamda TBMM tutanakları incelendiğinde ilk dönemde dış politikaya yönelik sert eleştiri ve tartışmaların yapıldığı dikkati çekmektedir. İlk meclis üyelerinin farklı kesimlerden meydana gelmesi, haliyle bir siyasî parti olmamasına rağmen düşünce farklılıklarının da olması, iç politikada olduğu gibi dış politikada da farklı görüş ve yaklaşımların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu tür düşünce tutum ve davranış ise Meclis’in açık ve gizli oturumlarına yansımıştır. Ancak ne kadar farklılık olursa olsun mebusların yekvücut oldukları tek nokta Misâk-ı Millî’nin gerçekleştirilmesi yönünde kendini göstermiştir.

¹⁷⁴ Kemal Atatürk, **Nutuk 1919 – 1927** (Bugünkü dille yay. haz. Zeynep Korkmaz), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2006, s. 9.

¹⁷⁵ Akşin, **Atatürk’ün Dış Politika İlkeleri...**, s. 25-26.

Türk milletinin takip etmesi lazım gelen siyasî prensibi, Misâk-ı Millî ile millî bir devlet kurma amacının nedenlerini Mustafa Kemal Paşa Nutuk'ta: *"...Muhtelif milletleri, müşterek ve umumî bir unvan altında cemetmek ve bu muhtelif unsur kütlelerini aynı hukuk ve şerait altında bulundurarak kavi bir devlet tesis etmek parlak ve cazip bir noktai nazarı siyasîdir. Fakat aldatıcıdır. Hatta hiçbir hudut tanımayarak dünyada mevcut bütün Türkleri dahi bir devlet altında birleştirmek, gayrikabili istihsal bir hedeftir. Bu, asırların ve asırlarca yaşamakta olan insanların çok acı, çok kanlı hâdisat ile meydana koyduğu bir hakikattir. ...Bizim vuzuh ve kabiliyeti tatbikiye gördüğümüz meslekî siyasî, Millî siyasettir. Dünyanın bugünkü umumî şeraiti ve asırların dimağlarında ve karakterlerde temerküz ettirdiği hakikatler karşısında hayalperest olmak kadar büyük bir hata olmaz. Tarihin ifadesi budur, ilmin, aklın, mantığın ifadesi böyledir"*¹⁷⁶ şeklinde, belirtmiştir.

16 Mayıs 1337 (1921) Pazartesi günü, Anadolu Ve Rumeli Müdafaai Hukuk Grubu Hakkında Takriri Münasebetiyle Mebusu Hüseyin Avni Bey (Erzurum); *"...Hükümetin zayıf ellerde bulunduğunu teyakkun ederek bu dâvayı hayatiyesini bizzat idareye karar vermiş ve bâzı yerlerde, Erzurum ve Sivas'ta umumi kongreler akdeylemiş ve hududu millîmiz dâhilinde ve Makamı Muallâyı Hilâfet ve Saltanat etrafında toplanarak bütün mânasiyle müstakil yaşamak esasını tesbit ve bu baptaki azim ve iradei milliyeyi cihana ilân etmiş olduğu gibi istanbul'da münakit Meclisi Mebusan dahi Misakı Millî ile bu esası bir kat daha teyideylemişti. 16 Mart 1336 tarihinde Hâkimiyeti Milliyemize fîlen vurulan darbe üzerine millet kudretini izhar*

¹⁷⁶ Kemal Atatürk, **Nutuk**, (1920-1927), C. II, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1969, s. 436.

etmiş ve saliflarz amalinin istihsalini temin için vekillerini izam edip Büyük Millet Meclisini vücuda getirdi. Meclisi Âli mezkûr esasatı gayei amal ittihaz edip bütün mevcudiyetiyle bu mukaddes gayenin istihsaline müttefikan çalışmaktadır...”¹⁷⁷ demiş ve devamla; “...yediden yetmişe kadar dul kadınların bile umdei esasiyesidir. ...mütareke günü Erzurum’da hudutlar boyunda bu gaye tesbit edilmiştir. Ve bu o zaman olmuştur. Bunun aksini ispat edecek kim vardır. ...bu program, bütün milletin programıdır...”¹⁷⁸ diyerek, yediden yetmişe kadar dul kadınların dahi bu esası benimsediğini belirtmiş; Şeref Bey (Edirne); “...Siz hangi biriniz Misakı Millînin bir satırından dışarı çıkarsınız, efendiler? İmanınızla gösterdiniz. Bir senedir her mahrumiyete katlanarak, milleti temsil ederek, o milleti zaferden zafere götüren sizsiniz. O millet sizi buraya gönderdi. Siz millete millet size dayanıyor. Siz milletin dimağsınız, milleti idare eden dimağdır. Millet sizi dimağ olmak üzere göndermiştir. Şu halde Misakı Millî bir programdır. ...Misakı Millîye herkes yemin etmiştir...”¹⁷⁹ Misâk-ı Millî’nin bir satırından dahi feragat edilemeyeceğini, Türk milletinin Misâk-ı Millî ile yemin ettiğini dile getirmiştir. 29 Mayıs 1336 (1920) Cumartesi günü, Sulh Şartlarına İlave Edilmesi Lazımgelen 3 Madde Hakkında Takriri münasebetiyle İsmail Safa Bey (Mersin); “...Milli ve coğrafi hudutlarımız Erzurum ve Sivas kongrelerinde tespit edilmiş, İstanbul Meclisi Mebusanınca da kabul edilerek ahid ve Misakı Milli beyannamesi namı altında ilan olunmuştu. Mamafih Şarkı Cenubi hududumuzun daha açık ve canlı olarak tespiti lazımdır...”¹⁸⁰ dedikten sonra;

“...Madde 1. Milletimiz bundan sonra Düyunu Umumîye namına on para bile vermeyecektir. Çünkü, evvela, şimdiye kadar yaptığımız istikrazlar Avrupa’nın

¹⁷⁷ TBMM ZC, D. I, C. 10, s. 296.

¹⁷⁸ TBMM ZC, D. I, C. 10, s. 297-298.

¹⁷⁹ TBMM ZC, D. I, C. 10, s. 298-299.

¹⁸⁰ TBMM ZC, D. I, C. 2, s. 34.

sebebiyet verdiği müselsel ve nihayetsiz harplere sarf edilmiştir, Saniyen milyonlar sarfiyle imar ettiğimiz binlerce mebanı ve tesisat, meydana getirdiğimiz en zengin ve mamur topraklarımız birtakım gayrimeşru ve çirkin vesilelerle elimizden alınmıştır. Salisen uzun harplerle, her çeşit musibetlerle yorgun ve fakir düşen Türk köylüsü ve İslâm halkı artık aslı ve resülmali bin kere ödenmiş olan bu zalim borç yükü altında pek ziyade ezilmektedir.

Madde 2. Türkiye İslamları milli hudutları dahilinde bilumum şimendiferler, elektrik tesisatı, fabrikalar rıhtım ve maden ocakları vesaire gibi yabancı ve tufeyli müesseseleri kendi malı addetmektedir, Çünkü bu kabil müesseseler memleket dahilinde pek müfsit ve düşman bir siyaset takip ederek milletin usarei hayat ve kudretini bitirmektedir. Sonra bedbaht milletimiz bu gibi müesseselere herkesten her milletten ziyade temellük etmek ihtiyacındadır.

Madde 3. Milli hudutlarımız dahilinde bizimle beraber aynı hukuk ve aynı vezaif altında yaşamaktan muztarip olduğunu iddia eden Hıristiyan unsurlar artık bundan sonra Türkiye için daimi bir zaaf ve müdahale zemini olmaktan uzak kalmalıdır. Rumeli'de ve diğer Hıristiyan idaresi akında pek mağdur ve mazlum olan İslâm kardeşlerimizle toprağımızda yaşayan ve bizden hiç memnun olmayan unsurları mübadele esası kabul edilmelidir...¹⁸¹ önerisiyle, Türkiye'nin bu kadar felaketlerden ve zayıttan sonra hiç olmazsa millî hudutları dahilinde rahat ve korkusuz yaşayabilmek için bu maddelerin İşgalci güçler ile yapılacak olan anlaşma şartları arasına konulması gerektiğini belirtmiştir.

¹⁸¹ TBMM ZC, D. I, C. 2, s. 34-35.

28 Kasım 1337 (1921) Pazartesi günü, Heyeti Vekilenin Salâhiyet ve Vazaifine Dair Encümeni Mahsusun Kanun Teklifi ve Mazbatası münasebetiyle söz alan Dr. Mazhar Bey (Aydın); “...siyaseti dâhiliye ve hariciyenin en umumi şekillerini, siyaseti dâhiliye ve hariciyesinin esas cephesini Millet Meclisi kendisi göstermiştir. Misakı Millî ve Teşkilâtı Esasiye Kanunu ile. Ve Meclisin bütün seneden beri cereyan eden müzakeratiyle, vaziyeti hariciyesinde sarih bir surette görülmesi lâzımgelen hatlar, pek kalın çizgilerle çizilmiştir. Onun için ayrıca çizgi çizmek mecburiyeti yoktur. Çizilecek çizgiler her vekâletin hidematma ait olabilir. Yoksa umum çizgiler çizilmiştir...”¹⁸²; 18 Kasım 1920 (1336) Perşembe günü, Teşkilâtı Esasiye Kanunu Lâyihası ve Encümeni Mahsus Mazbatası münasebetiyle söz alan Encümeni Mahsus M. M. İsmail Suphi Bey Soysallı (Burdur): “...Mütareke Meclisi Âlinizi burada toplamıştır. Mütareke fezayihî, bize icbar edilen muahedenin zalim, katil ahkâmı Meclisi Alinizi buraya toplamıştır. Biz burada esasen bu inkilâp için toplanmadık; esas itibariyle bir müdafaaî meşrua için topladık. Cihanşümül bir müdafaa için, hakkı hayatımızı, bütün dünya, denizler gibi üzerimize gelse bile, yine müdafaa için toplandık, azim ve ısrarla toplandık. Fakat efendiler, burada toplandıktan sonra gördük ki bu memleketi zarfa sürükleyen yalnız tesvilâtı hariciye değildir. Memleketin illetlerinin, dahili suidarenin büyük bir tesiri vardır. Gözümüzün ününde akan kanların, yıkılmış yuvaların; köylülerin eminlerinin tesiriyle kendiliğimizden; ıslah ve inkilâp zaruretini anladık ve yeni bir idare kurmak için bir takım istihzarat yapmağa başladık. ... bizim esastımız, gaye ve hedefimiz, ancak meşru emellerdir. Milli hudutlarımız dahilinde kalmak istiyoruz. Zulme, tahakküme karşı isyan ediyoruz”¹⁸³ denilerek, senelerdir süren müzakerelerle ve bu

¹⁸² TBMM ZC, D. I, C. 14, s. 375.

¹⁸³ TBMM ZC, D. I, C. 5, s. 409-410.

müzakereler sonucu alınan kararlarla Misâk-ı Millî dairesinde kararların alındığı, onun haricine çıkmasına gerek olmadığı, yegane hedefin Misâk-ı Millî olduğu vurgulanmıştır.

Belirtmek gerekir ki TBMM açık ve gizli oturumlarında Misâk-ı Millî dairesinde kararların alınmasında sadece milletvekillerinin değil muhtelif zamanlarda muhtelif yerlerden TBMM'ye gönderdikleri telgraflarla halkın da desteği olmuş, “...misakı millî dairesinde her türlü müdahale ve murakabeden azade tam bir istiklâli temin...”¹⁸⁴ konusundaki tavizsiz düşüncelerini dile getirmişlerdir. Nitekim 1 Nisan 1338 (1922) Cumartesi günü, İtilâf Devletleri Tarafından Teklif Edilen Mütarekenin Kabul Edilmemesi Hakkında Ankara, Elâziz, Arapkir, Bolu ve Niğde'den gelen mevrut telgraflarda: “...mevcut Misakı Millî dairesinde hakkımızı temin edecek her hangi bir teklifi meserretle karşılarız. ...şeraiti sulhiyenin Misakı Millî dairesinde olacağı temin edilmelidir. Yoksa Misakı Millî haricinde her hangi bir teklifi katiyen kabul edemeyeceğiz ve böyle bir teklifi kabul edecek hükümeti asla tanımayacağız. Çünkü; biz harbe ancak ve ancak hukuku milliyemizi muhafaza; mecburiyeti katiyesi karşısında girdiğimiz için bunu temin etmedikçe silâhımızı asla bırakmayacağımızı ve bir fert kalmayıncaya kadar çalışacağımızı vâkı teklifi istemiyen, kasaba ve kuradan şimdi toplanan binlerce halk arasında bir daha ahdi misak ile arz ederiz...”¹⁸⁵ “...Türkler sulha amadedir. Ancak mevcudiyet ve istiklâlinin mabihilistinadı olan Misakı Millîsinin katiyetle çizdiği hudutlardan düşmanların defolup gitmesi şartı esasıdır. İstiklâli yolunda bir tek neferi kalıncaya kadar ölmeye ahdi misak etmiş olan Türk milleti Avrupa'nın yıldızlarına katiyen

¹⁸⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, D. I, C. 18 (1 Mart 1338 Tarihli Birinci İçtimadan 1 Nisan 1338 Tarihli Yirminci İçtimaa Kadar), TBMM Matbaası, Ankara 1959, s. 437.

¹⁸⁵ TBMM ZC, D. I, C. 18, s. 438.

inanmayacaktır... ”¹⁸⁶ denilerek, bu konu hakkında taviz verilmemesi gerektiği vurgulanmış ve; “...Kazılmış mezarın hazır cenazesi olmaktan içtinab edelim... ”¹⁸⁷ sözüyle teşbihatta bulunulmuş; 3 Haziran 1338 (1922) Cumartesi günü, Misakı Millî Haricinde Yapılacak Sulhu Kabul Etmeyeceklerine Dair Bozanic Eşrafından Mehmed Ali ve Arkadaşlarından gelen Telgraf’ta ise; “...Sevgili İzmir, Edirne, Bursa’mıza saldıran hunhar düşmanın mavi paçavrasını istemeyiz. Misakımillî haricinde yapılacak her hangi bir sulhu istemeyiz. Bu uğurda al bayrağın gölgesinde öleceğiz. Yaşasın Misakımillî, yaşasın hakkı uğrunda fedayı canı cana minnet bilen Ulu Türk Milleti... ”¹⁸⁸ denilmiştir.

Mustafa Kemal Paşa 24 Nisan 1336 (1920) Cumartesi günü, gizli oturum konuşması sırasında Ahvâli Dahiliye Hakkında Beyanatında yeni Türk Devleti’nin millî hududunu ve bu hudutlar dâhilinde varılması gereken noktayı; “...*O hudut hududu millimizdir. Bidayetten şimdiye kadar harice ve dahile karşı gösterdiğimiz cephe de yalnız bu hudut dahilinde çalışmak... ...Hakikatta bütün gayemiz bu hududu millî dahilindeki milletimizin istirahatini, refahını ve bu hududu millî ile muayyen vatanımızın tamamîyetini masun bulundurmaktan ibarettir. Turanizim politikasını kendi arzumuzla takip etmek istemedik. Çünkü maddî manevî bütün kuvvet ve kudretimizi muayyen olan vatanımız dahilinde tecelli ettirmek arzu ettik. Hududun haricinde dağınık bir surette zâfa duçar etmekten içtinap ettik. ...Bizim bilmukabele gösterdiğimiz şekil şundan ibaret idi. Dedik ki, artık hududu millimiz dahilinde bulunan menabii insaniyeyi ve menafîi umumiyeyi hududumuzun haricinde israf*

¹⁸⁶ TBMM ZC, D. I, C. 18, s. 438.

¹⁸⁷ TBMM ZC, D. I, C. 18, s. 438.

¹⁸⁸ TBMM ZC, D. I, C. 20, s. 116.

etmek istemeyiz...”¹⁸⁹ şeklinde, açıklamıştır. Aynı tarihli oturumda söz alan Mustafa Kemal Paşa (Ankara); “...*Bir mesele vardır. O da Türkiye meselesidir. Binaenaleyh bizim halline çalıştığımız mesele budur. Bütün vatanımızın tamamıyeti ve bu vatanda yaşayan milletimizin istiklâlidir. Bu noktai nazardan anlaşmak lâzım gelir...*”¹⁹⁰ demiştir.

9 Mayıs 1336 (1920) Pazar günü, Maarif Vekili Dr. Rıza Nur Bey tarafından okunan ve birçok mebus tarafından yerinde, doğru ve haklı olarak mütalaa edilen İcra Vekilleri Programı’nda; “*Meclisi Âlileri namına işe başlamış olan Heyeti icraiyesimizin deruhde ettiği mesai vatanın selâmeti, Hilâfet ve Saltanatın istiklâl ve masuniyeti, milletimizin pür şanlı şeref bir tarihi zafer ve temeddüine istinadeden beka ve mevcudiyeti gayei ulviyesine matuftur.*” denilmiş, “...*Siyaseti hariciyemizde istihdaf ettiğimiz maksat, bugün payitahtımızı esaret ve tahakküm altında bulunduran Devletleri evvelce İstanbul’da inikadetmiş olan son Meclisi Mebusanın müttefikan tanzim ve tesbit ettiği ahd ve misakı millî dairesinde istiklâlimize hürmetkâr kılmaktır. Mukarreratı sulhiyenin kabul ve tasdiki nihaisi bittabi Heyeti Muhteremenizin ittihaz buyuracağı karara tâbidir. Ve siyaseti dahiliyemizde bütün mesaimizin hedefi müştereki, milletin vahdet ve tesânüdünün muhafazası ve emniyeti umumiyenin tesisi ve takriridir. Tesvilâtı hariciye ve dâhiliye ile ihdas edilen vukuatı hainanenin bir sureti müessirede izale ve imhasiyle asayişin her yerde acilen teminini en büyük bir vazifei vataniye telâkki etmekteyiz. ...Gerek siyaseti hariciye ve gerek vaziyeti dâhiliyemizin istilzam edeceği tedabiri askeriye bir mecraiy salimde cereyan edebilmek için Kuvayi Milliye, Teşkilâtı muntazamaya ilhak edilerek resmî*

¹⁸⁹ TBMM GCZ, D. I, C. 1, s. 2-3.

¹⁹⁰ TBMM GCZ, D. I, C. 1, s. 4-6.

bir mahiyete konmak üzere tedabiri muktaziyeye tevessül edilmiştir. Siyaseti maliyemizde dahi hedefimiz, mücahedatı milliyemizde memleketin iktisadiyatını, halkın refah ve saadetine mülayim, düşmanlarımızın tasmimat ve tecavüatma karşı mukavim kılmaktır. Dostluğunu fiilen ispat edecek devletlerin menafii iktisadiyesini memleketimizin menafii esasiyesiyle telif ederek kabule taraftarız... ”¹⁹¹ denilerek, dış siyasette temel maksadın öncelikle işgalci kuvvetlerin Misâk-ı millî çerçevesinde Türk milletinin istiklâline hürmetkâr davranmalarını sağlamak olduğu belirtilmiştir. Dahili siyasette ise ortak hedefin milletin birlik ve beraberliğinin sağlanması olduğu vurgulanmıştır.

19 Eylül 1920 (1336) Pazar günü okunan Teşkilâtı Esasiye Kanunu Lâyihası’na dair Heyeti vekilenin siyasî, içtimai, İdarî, askerî noktai nazarlarını telhis ve teşkilatı idariye hakkındaki mukadderatı ihtiva eden programı Mustafa Kemal Paşa tarafından Meclis’e takdim edilmiştir. Bu Hükümet Beyannâmesi’nin maksat ve meslek faslında: “...1. Türkiye Büyük Millet Meclisi hududu millisi dahilinde temini hayat ve istilâl ve tahlisi makamı hilâfet ve saltanat ahdiyle teşekkül eylemiştir. 2. Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti hayat ve istiklâlini kurtarmayı yegâne maksadı ve gaye bildiği haklı emperyalizm ve kapitalizm tahakküm ve zulmünden tahlis ederek idare ve hâkimiyetinin hakiki sahibi kılmakla gayesine vâsıl olacağı itikadındadır. 3. Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, milletin hayat ve istiklâline suikast eden emperyalist ve kapitalist düşmanların tecavüatına karşı müdafaa ve haricî düşmanlarla tevhide mesai edip milleti işgal ve ifsada çalışan dahil hainlerin tedibi için orduyu istiklâli millinin müttékâsı bilmeyi vecibe addedecektir. 4. Türkiye

¹⁹¹ TBMM ZC, D. I, C. 1, s. 241.

Büyük Millet Meclisi Hükümeti, halkın maruz bulunduğu avamili sefaleti izale ile esbap ve vesaiti saadet ve refahını temin etmeyi umdei esasiye ve binaenaleyh toprak, maarif, adliye, maliye, iktisat ve alelumum içtimaî mesailde asrın icabına ve halkın hakiki ihtiyacına göre muktazi teceddüdat ve tesisatı vücade getirmeyi başlıca vazife addeder. Ancak Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti gaye ve maksatlarını temin için bilcümle mesai ve icraatında millet ve memleketin maruz bulunduğu fiili tecavüzar ve ifsadata karşı milletin vahdet ve tesanüdünü halele ve müdafaa ve mücahede kuvvet ve kudretini nakiseye uğratmaktan ehemmiyetle tevakki eder, siyasî içtimaî umdelerini milletin ruhundan almaya atfi ehemmiyet eden Büyük Millet Meclisi Hükümeti bu umdelerin tatbikatında milletin temayülât ve ihtiyacatı hakikiyesini nazarı dikkatte bulundurur”¹⁹² denilerek, TBMM’nin millî hudutlar dahilinde temini hayat ve istiklâl maksadıyla teşekkül ettiği, halkın içinde bulunduğu sefaletin giderilip saadet ve refahın temin edileceği, adlî, malî ve iktisadî bakımdan kalkınmanın sağlanacağı vurgulanmış ve bu, TBMM Hükümeti’nin başlıca vazifesi olarak addedilmiştir.

25 Eylül 1336 (1920) Cumartesi günü, Hilafet Mevzuu ve İstanbul Hükümeti İle Noktai Nazar Üzerinde Anlaşmak Üzere Gelmiş Olan Heyetler Hakkında Müzakere münasebetiyle söz alan Mustafa Kemal Paşa (Ankara); “...Maksadımız falana düşmanlık etmek değildir. Maksadımız memleketin saadet ve selâmeti hakikiyesidir ve bunun da muayyen bir hudut dahilinde istiklâlinin mahfuziyetiyle kaim olacağını düşündük. Binaenaleyh bizim hayatımıza sui kastetmekten ve bizi esir ederek rezil etmekten sarfınazar bulunduğu gün biz en koyu düşmanımızla anlaşmaya

¹⁹² TBMM ZC, D. I, C. 4, s. 201.

hazırız. Bu itibarla bu yeni heyet erbabı namus ve hamiyetten müteşekkildir... ”¹⁹³
diyerek, TBMM Hükümeti'nin maksadının düşmanlık değil, millî hudutlar dahilinde ülkenin saadet ve selametinin temini olduğunu, bunun sağlanabilmesi için de en koyu düşmanla dahi anlaşma sağlanabileceğini belirtmiştir.

17 Teşrinievvel (Ekim) 1336 (1920)'da Rus Bolşevik Cumhuriyeti İle Münasebatımız ve Kafkas Hükümetleriyle Aktedilecek Muahedeler Hakkında söz alan Hasan Fehmi Bey (Gümüşhane); “...*Hududu millimizi tam ve kâmil olarak temin edebilmek ve mücahedemizde istihdaf ettiğimiz yegâne gaye, hududu millimiz dahilinde bir istiklâli tam ve medenî bir millet ve medenî bir idare sahibi olarak yaşamak ve nesli atimizi yaşatmaktan ibarettir. Talih bize yardım etmedi. Mağlup olduk. Mağluben bir mütarekename aktettik. Bu mütarekenin netayicinden olmak üzere, o Avrupanın her zaman lisani resmisi ile kâinata ilân ettiği adalet düsturunu velev kısmen olsun hakkımızda tatbik etmediler. ...Bizi yok etmek, bizi mahvetmek ve âlemi İslâmın ümidi ittikâsı olan Devleti Osmaniyenin varlığıyla yokluğunu müsavi bir hale getirmek istedi ve bize bir şeraiti sulhiye teklif etti. Bu şeraiti sulhiyeye karşı bütün milletin samimî ruhundan, hatta kalbinden, damarından içindeki ilikten kopan bir feveran koptu. O da; namusumuzla ölürüz. Yoksa esaret ve zilletle ölmeyiz, esaret altına giremeyiz davası idi. Anadolunun her tarafında müdafai milliye teşkilâtı namında, bidayeten gizli sonra aleni ufak ufak şekilde başlayan ve neticede kül haline gelen ve nihayet bir Anadolu hükümeti meydana getiren milletin yine bütün arzusu hududu millisi dahilinde istiklâli tammını muhafaza etmekten ibaretti... ”¹⁹⁴*
sözleriyle, asıl gayenin millî hudutlar dahilinde istiklâli tam, medenî bir millet ve

¹⁹³ TBMM GCZ, D. I, C. 1, s. 137.

¹⁹⁴ TBMM GCZ, D. I, C. 1, s. 176-177.

medenî bir idare yaşamak ve gelecekte de bunu yaşatmak olduğunu belirtmiş ve devamla: “...Biz istilâ ve imha politikası takip etmiyoruz. Biz böyle bir politika takip edersek kendi zararımıza bir takım isler yapmış oluruz. Fakat... ..maddeten olmasa bile manen yetmiş milyonluk Türk ve müslümanlardan alâkanızı kesmeye imkân var mıdır? ...biz neden isyan ettik? Neden burada bir hükümet kurduk? Neden burada bir Meclis tesis ettik ve ne gibi bir dava ile ortaya çıktık? İstanbulda bizi idare etmek isteyen şahısların hukuk ve hududu millimizi muhafazaya gayri muktedir olduklarını idrak ettiğimiz için değil mi idi ki, bugün ruhlarımız isyan ederek bizi buraya şevketti...”¹⁹⁵ Yusuf İzzet Paşa (Bolu); “...Meclisi Millî yalnız harp için toplanmış Meclisi harp değildir. Bu Meclis milletimiz şerefli bir sulh temin etmek gayesini en mukaddes bir gaye olarak kendisine rehber ittihaz etmiştir Mesaimizde daima bu noktaya, yani şerefli bir sulh, temin etmek noktasına dikkat etmeliyiz. Harbi nasıl ki hissiyatla idare etmek lâzım gelmezse bu Meclisimizin takip ettiği gayeyi mukaddeseyi de yalnız hissiyatla elde edeceğiz zannedilmemelidir. ...Ben şerefli bir sulha vasıl olmak için asla ümidimi kesmemişimdir. Biz ne vakit ki memleketimiz dahilinde vahdeti tamamiyle temin edersek, emin olunuz ki, Avrupa eskârı umumiyesini kendimize bendedecek olursak en büyük mücahedemiz bu gayeye müteveccih olmalıdır. Heyeti Vekilemizin yaptığı gibi siyasî teşebbüslerden de fariğ olmamak lüzumuna kaniim. Yalnız bir şartla; o da vahdetimize hiçbir sebep halel vermemek ve hiçbir vakitte tüfengimizi elimizden bırakmamak ve millî davamızdan vazgeçmemek şartıyla...”¹⁹⁶ denilerek, amaçlarının istilâ veya imha politikası takip etmek olmadığı belirtilmiş ve İstanbul hükümeti’nin Türk milletinin hukuk ve millî hudutlarını muhafazadan yoksun olduklarını anladıklarından Millî Mücadele hareketine

¹⁹⁵ TBMM GCZ, D. I, C. 1, s. 178-179.

¹⁹⁶ TBMM GCZ, D. I, C. 1, s. -183-185.

giriştiklerine, TBMM Hükümeti'nin asıl amacının şerefli bir sulh yaparak mukaddes gaye olan Misâk-ı Millî'yi gerçekleştirmek olduğuna değinilmiştir. Mazhar Müfit Bey (Hakkari); "...bizim milletin ruhundan galeyana ederek husule gelen ve milletin ruhundan meydana çıkan bu vahdetin esbabı hiç şüphesiz hududu milliden bir zerrei haki, bir karış toprağı vermemektir ve bunu yaptığımız misakı millî ile bütün cihana ve Avrupaya ilân ettik. Ne dedik? Hududu millimiz budur. Bunu hem dahilde millete söyledik, hem de Avrupaya Müdafaa hukuk kongrelerinde yapılan propagandalarla herkese ilân ettik. ...Hududumuz dahilindeki arazinin bir zerresinin iftirakına imkân yoktur. Bunun için vahdeti milliye husule gelmiştir. Biz çalışacağız dedik ve bu muhterem ahali de seve seve bu gayenin arkasından koştu ve saniyen misakı milliye İstanbulda ilân ettik. Misakı milliden harice çıkmayız dedik. ...Misakında, sözünde durmayan bir meclisin kıymeti kalmaz. Bir karış yer terketmek ihtimali yoktur efendiler. İtikadım vardır ki islâmın menabii şecaati kurumamıştır. Gerçi münhezim olduk. Fakat mündehim olmadık. Tekrar kıyam muhal değil efendiler. Denebilir ki ehveni seri ihtiyar edelim..."¹⁹⁷ Mehmet Şükrü Bey (Karahisarı Sahip); "...Müdafaa hissiyle doğan bu Meclisi Âli elbette sonuna kadar lâyık olduğu refah ve saadeti ve hududu millisi dahilinde istiklâlini temin edecektir. Biz bundan bir an hâli kalamayız. Bunu kongrelerde millete karşı söyledik ve misakı millî ile bu millet bu mücahedeyi idame için bizi buraya gönderdi. Bu hal karşısında çizmiş olduğumuz hududu milliden bir zerresini bile feda edemeyiz. Eğer bunu kabul edecek olursak bütün cihana karşı zaafımızı izhar etmiş olacağız. Bunu kabul etmek Meclisi Âlinin bir ferdinin hatırından bile geçmez..."¹⁹⁸ denilerek, Türk milletinin ruhundan gelen bu galeyanın sebebini Misâk-ı Millî'den zerre kadar taviz vermemeye bağlamış, bu

¹⁹⁷ TBMM GCZ, D. I, C. 1, s. 179.

¹⁹⁸ TBMM GCZ, D. I, C. 1, s. 185.

amaçlarını ise dahile ve harice çeşitli yollarla ilân ettiklerini belirterek, bir karış yeri terk etmenin mümkün olamayacağını, bu Millî Misâk'ta sözünde durmayan bir meclisin ise kıymetinin kalmayacağını vurgulamıştır. Hacı Tefik Bey (Çankırı) ise; *“...dünyada zerre kadar insafi, hakperestliği olan bir diplomatın bizim bu ahtı millimizi görünce artık bundan daha büyük fedakârlık olamaz diyeceği şüphesizdir...”*¹⁹⁹ sözleriyle, Misâk-ı Millî'ye övgüde bulunmuştur.

2 Aralık 1336 (1920)'da Ermenilerle Yapılan Müzakerat münasebetiyle söz alan Vehbi Bey (Karesi); *“...bu hükümetin hikmeti teşekkülü 1335 senesi şubatında tespit edilen Misakı Millî prensipleridir. Yani Misakı Millî hudutları dahilinde siyasi istiklâlini istihsâl edinceye kadar bunun haricinde takarrür etmiş olan muahede ve mukavelâtı sureti katiyede reddetmektir...”*²⁰⁰ 17 Mart 1337 (1921)'de Londra Konferansı Hakkında müzakere münasebetiyle söz alan İsmail Safa Bey (Mersin); *“...Biz hayat istiyoruz, yaşamak istiyoruz. Bu kadar kana, bu kadar meşakkate katlandıktan sonra bu mücadelede, bu kadar kan dökülen bu mücadelede isteriz ki kazandığımız sulh bize istiklâl getirsin, bize tekrar ölüm, kan getirecek bir muahedeyi içinizde, zannederim, imzalayacak kimse yoktur.”*²⁰¹ Veli Bey (Burdur); *“...Misakı Millî şeraitinin istihsaline kadar cidali milliye devam kararının Büyük Millet Meclisi tarafından tekit edildiğini kendilerine iblağ etmek lâzımdır. Bu kararı veren Büyük Millet Meclisinin duşu hamiyet ve mes'uliyetine pek mühim bir vazife düşüyor...”*²⁰² denilerek, TBMM Hükümeti'nin Misâk-ı Millî prensipleri ile teşekkül ettiği, kan

¹⁹⁹ TBMM GCZ, D. I, C. 1, s. 183.

²⁰⁰ TBMM GCZ, D. I, C. 1, s. 250.

²⁰¹ TBMM GCZ, D. I, C. 2, s. 7.

²⁰² TBMM Gizli Celse Zabıtları, D. I, C. II (17 Mart 1337 (1921) - 25 Şubat 1337 (1922)), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1985, s. 8.

dökülen bunca mücadeleden sonra bu milletin artık yaşamak istediği, bu prensiplere uygun olmayan anlaşmaların kesinlikle reddedileceği vurgulamıştır.

21 Kasım 1337 (1921) Pazartesi günü, İstifanamesi münasebetiyle söz alan Rauf Bey (Sivas), TBMM Hükümeti'nin dünyaca malum olan gayesini: “... *bir an evvel, bu taarruz eden düşmanı topraklarımızdan atmak ve nisakı millî hududu dâhilinde bu milletin gayelerini tâyin ve tahdidetmek, istiklâlini teyit ve tarsin etmek...*”²⁰³ olarak belirtmiştir.

15 Eylül 1337 (1921) Perşembe günü, Ordunun Sakarya Vadisindeki Zaferi Münasebetiyle söz alan Büyük Millet Meclisi Reisi ve Başkumandan Mustafa Kemal Paşa (Ankara); “...*Mukaddes topraklarımızı çigniyerek Ankara'ya girmek ve istiklâli memleketin fedakâr muhafızı olan ordumuzu imha etmek isteyen Yunan ordusu, yirmi bir gün devam eden pek kanlı muharebelerden sonra avni hakla mağlup edilmiştir. ...Düşünmediler ki, Türklerin vatan sevgisi ile dolu olan göğüsleri, kendilerinin melun ihtiraslarına karşı daima demirden bir duvar gibi yükselecektir. Filvaki milletimiz düşmanın hazırlıklarına mukabele için hiçbir fedakârlıktan çekinmedi....*”²⁰⁴ demiş ve devamla; “...*Maksadı millî uğrunda, efradı milletin menafîi hususiyelerini istihkar emrinde gösterdikleri harikalar ahfat ve ensalimizin ilelebet sermayei mefhareti olacaktır. Bu umumi gayretler sayesinde ki, ordumuz mevte istihkar için hiçbir dakika tereddütmiyecek surette yüksek bir kuvvei mâneviye ile düşman üzerine atıldı. ...Bizler, esasen meşru olan dâvamızda inayeti ilâhiyeden hiçbir zaman ümidimizi kesmedik. Hiç kimsenin hakkına tecavüz etmek*

²⁰³ TBMM ZC, D. I, C. 14, s. 287.

²⁰⁴ TBMM ZC, D. I, C. 12, s. 216.

istemediğimiz gibi, diğerleri tarafından da hakkı hayat ve istiklâlimize riayet olunmasından başka bir dâvamız yoktur. Hududu milliyemiz dâhilinde müdahalei ecnebiyeden azade olarak her medeni millet gibi hür yaşamaktan başka bir gayesi olmıyan Türk milletini hakkı meşruu nihayet âlemi insaniyet ve medeniyet tarafından teslim olunacaktır... ”²⁰⁵ sözleriyle, millî hudutları dahilinde hür yaşamaktan başka amacı olmayan Türk milleti'nin Sakarya Zaferi ile gösterdiği bu harikaları millî maksat uğrunda yaptığını belirtmiştir.

11 Ekim 1338 (1922) Çarşamba günü, Mudanya Konferansında İmza Edilen Mütareke Mukavelesinin münasebetiyle söz alan Hariciye Vekili Yusuf Kemal Bey: “...*bu Mukavelei Askeriye ile Misakı Millîmizin tamamen tahakkukuna doğru bir adım daha atılmış oluyor. ...Üç müttefik hükümetin bizlere Sulh Konferansında Misakı Millîmizdeki hukuk ve metelibimizin tamamıyla tahakkuk edeceğine dair verdikleri vaidler de tahakkuk etmek üzere. Bu mukavelei askeriyeyi memleketimizin menafime yapılmış bir mukavele telâkki ediyoruz. ...Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Mudanya Konferansında gösterdiği sulhperverlikle, itidalperveiiikle bir daha kendisinin sulha ne kadar âşık olduğunu ispat etti. ...Meclis, önde ordusu olduğu halde milletin bu âna kadar göstermiş olduğu azim ve metanetin eseridir. Mudanya Mukavelei Askeriyesiyle bir daha cihanı medeniyete karşı diyoruz, ki; biz pek meşru, pek mukaddes haklarımızı istihsal için uğraşıyoruz... ”²⁰⁶ 18 Ekim 1338 (1922) Çarşamba günü, Hakkâri Mebusu Mazhar Müfid Beyin, Mudanya Mukavelei Askeriyesinin Bir Tehdit Altında İmza Edildiğinden Bahseden Loid Corc'un Beyanatı Hakkında Sualî ve Hariciye Vekili Yusuf Kemal Beyin Şifahi Cevabı*

²⁰⁵ TBMM ZC, D. I, C. 12, s. 217.

²⁰⁶ TBMM ZC, D. I, C. 23, s. 352.

münasebetiyle söz alan Hariciye Vekili Yusuf Kemal Bey (Kastamonu); “...Mudanya Mukavelei Askeriyesini Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti ancak ve ancak bir an evvel sulha vâsıl olmak ve millî taleplerinin bir an evvel tahakkukunu görmek maksadiyle imza etmiştir. Yoksa bir tehdit karşısında bulunmuş, o tehdide serfûrû etmiş de imza etmiş değildir. Türk Ordusu tehdit altında değildir. Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti de tehdit altında Mukavelei Askeriye’yi imza etmemiştir. Bilirsiniz ki, ordularımız İstanbul üzerinden, Çanakkale üzerinden düşmanı takibederken bize teklif vâki olmuş ve o teklifte matalibi milliyemizin tahakkuku bizde bir ümit hâsıl etmiş, onun üzerine bir an evvel sulha vâsıl olmak için Mudanya Mukavelesini imza edilmiştir. ...Mudanya Mukavelei Askeriyesinin asıl ruhu sulh aşkıdır. Bunu cihan bilsin...”²⁰⁷ Mazhar Müfid Bey (Hakkari); “...Yalnız cihana ilân edilmesini isterim ki, sulh aşkıyla akdolunan mukavelei askeriye üzerinde İngiltere’nin hiçbir tehdidi olmamıştır. Loyd Corc yalan söylemiştir. Harington’un o mukavelei askeriyenin imzasından sonra neşrettiği ordu emirnamesinde de o neviden bir tehdit görüyorum. Yine ona karşı da ilân etmelidir ki, Türkler harbçû değildir, sulhcûdur. Türkler istiklâli için, hürriyeti için, hayatı için, bu mücadeleye girişmiştir. Binaenaleyh, mukaveleyi tehdit ile değil, maksadı ulvi için imzalamıştır. Bunu cihanın bilmesini talebediyorum.”²⁰⁸ denilerek, Mudanya Mütarekesi’nin azim ve kararlılığın eseri olduğu, bu Antlaşma ile Misâk-ı Millî’nin tamamen gerçekleştirilmesi yönünde önemli bir adım atıldığı vurgulanmış, 13 Aralık 1338 (1922) Çarşamba günü, Halife Hazretlerine Biy’at İçin İstanbul’a Gitmiş Olan Heyet Namına Beyenatı münasebetiyle Müfid Efendi (Kırşehir); “...Türkiye Büyük Millet Meclisinin bundan sonraki vazifesi cehil denilen adüvvü ekbere karşı cihad ve ilânı

²⁰⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, D. I, C. 24 (18 Teşrinievvel 1338 Tarihli Yüz Yirmi Birinci İçtimadan 18 Teşrinisani 1338 Tarihli Yüz Kırkinci içtimaa kadar), TBMM Matbaası, Ankara 1960, s. 15-16.

²⁰⁸ TBMM ZC, D. I, C. 24, s. 16.

*harbetmek ve memleketin iktisadi faaliyetlerini vücuda getirmek için hiçbir dakika fevt etmeksizin yürümektir. Meclisin, kararı, budur. Binaenaleyh memlekette ilim ve irfan, servet meselesinden başka bir şey düşünülüyor...”*²⁰⁹ diyerek, TBMM Hükümeti’nin bundan sonraki vazifesini belirtmiştir.

1 Mart 1339 (1923) Perşembe günü, Birinci Devre Dördüncü İçtima Senesini Açış Nutku münasebetiyle Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi ve Ankara Mebusu Gazi Mustafa Kemal Paşa; “...Zaman yürürken Türkiye’nin Millî dâvası da bilâfâsıla ve daima ileri doğru yürümüştür. İdrak ettiğimiz her yeni sene bizi matlup neticeye biraz daha takribetmiştir. ...geçen senenin nisfi evveli esasında bütün kuvvet ve mesailinizi Yunan Ordusunu vatanımızın harimi ismetinde boğmaktan ibaret olan ilk mühim vazifenin temi nine hasrettik ve muvaffak olduk... Fakat millî zaferin netayici katiyei siyasiyesi henüz istihsal edilemedi. Bu sebeple senenin nisfi diğeri de istihzaratı harbiyemizi aynı dikkat ve aynı gayretle temadi ettirmekle geçti. ...dâhil olduğumuz senenin bir sulh senesi olması ihtimali kadar bir harb senesi olması ihtimali de vardır. Bu ikinci ihtimale göre tedbirli bulunmak elbette daha muvafıktır. ...Hayat ve istiklâl için milletin vaz’eylediği mütevazı esasat dairesinde bir sulha kavuşursak, o zaman bütün menabii kuva ve semerei istihsalâtımızı inkişafatı dâhiliyeye müteveccih mesai üzerinde teksif edeceğiz. ...Sulh devrinde yapmaya mecbur olduğumuz şeyler pek çoktur. Millet ve memleketin ümran ve serveti, ifran ve medeniyeti ve hayat ve sıhhati için, katî ve ciddî bir program dairesinde ilk sulh günlerinden itibaren bütün milletin ahengi mesaisini temin eylemek akdemi vazaiif

²⁰⁹ **TBMM Zabıt Ceridesi**, D. I, C. 25 (20 Teşrinisani 1338 tarihli Yüz Kırk Birinci İçtimadan 21 Kânunuevvel 1338 Tarihli Yüz Altmışınca İçtima Kadar), TBMM Matbaası, Ankara 1960, s. 346.

olacaktır... ”²¹⁰ diyerek, sulhun millet ve memleketin hayat ve sıhhatini temin edecek bir program çerçevesinde yapılması gerektiğini belirtmiş ve devamla; “...Bugün maziden kuvvetliyiz... Bugün maziye nispetle daha büyük bir kabiliyet ve kudreti hayatiyeye malikiz. Bu rüçhanı yapan nedir Bunu gayet sarıh olarak tekrar ve tekrar etmek mecburiyetindeyiz. Bunun esbabı hakikiyesi iki düsturun mefhumunda mündemiçtir. Bu düsturlardan birisi Misakı Millî, ikincisi Hâkimiyeti Bilâkaydüşart milletin elinde tutan Teşkilâtı Esasiye Kanunumuzdur. ...Millet ancak hâkimiyeti milliyesini eline alarak kurduğu yeni devlet ve yeni mahiyetteki idare sayesinde kendi hayatı ve memleketin mahfuziyeti için zaruri olan şeraiti ve pek büyük olan muzafferiyatı temin eylemiştir. Fakat bugüne kadar istihsal edilmiş olan esaslı noktaları mahfuz bulundurmak ve âtiye ait teali ve terakki ümitlerinin emniyetle mahfuz bulunduğuna kaani olmak için evvele mirde hâkimiyeti milliyemizin her şeyden masun olarak milletin vicdanında, kalbinde ve bütün maneviyatında gayrikabili izale bir surette mahkûk olduğunu görmek ve bilmek lâzımdır. ...Benim bildiğime göre millet bu hakikati hayatiyeyi bütün şümüliyle idrak etmiştir. ...hâkimiyeti milliyeye ve onun mahfuziyetini mütekeffil olan bugünkü şekil ve mahiyeti idareemiz yalnız saadeti âtiyemizi değil, belki şerefimizi; namusumuzu ve bütün evsafı mâneviyemizi temin eder. Misakı Millî, vatanın düşmanı haricî muvacehesindeki vaziyet ve mevkiini tesbit eden mukaddes bir düstur. ...düsturu halâsımız olan Misakı Millîyi safhai tarihe yazan, milletin demir elidir. istihsal olunacak neticeye de milletin kendisi nıgehban olacaktır. ...Misakı Milli netayici istihsal olunduktan sonra dahi millî idareyi gevşettiğimiz dakikada büyük mahasalın elden gitmesi muhakkaktır. ...Türkiye Büyük Millet Meclisinin ferdayı küşadında kendi

²¹⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, D. I, C. 28 (1 Mart 1339 Tarihli Birinci İctimadan 4 Nisan 1339 Tarihli Yirminci İctimaa Kadar), TBMM Matbaası, Ankara 1961, s. 2-3.

meşruiyetine kavlen, fiilen, tahriren ve her hangi vasıta ile tariz edenleri Meclis hangi hak ile hâini vatan addetti ise, Misakı Millîye aleyhtarlık edenleri hangi esbabı siyasiye ve içtimaiye ile hâin tanıdık ise ve nihayet bütün ihtişam ve şevketiyle, bütün kavanin ve kudretiyle Meclisin ve Millî Misakın aleyhinde vaziyet alan asırdâde bir idareyle onun mensuplarını hangi sebepler ve hangi haklarla hiyanetle vasfeyledikse bugünkü Hâkimiyeti Milliye düşmanlarını da aynı haklar ve aynı sebeplerle hâin telâkki eyleriz...”²¹¹ diyerek, Türk milletinin, gücünü asıl gayesi olan Misâk-ı Millî’den ve Hâkimiyeti bilâkaydüşart milletın elinde tutan Teşkilâtı Esasiye Kanunu’ndan aldığını, milletın bu mukaddes değerler sayesinde çok büyük zaferler elde ettiğini, TBMM’nin nasıl kendi meşruluğuna karşı gelenleri vatan haini addettiye, mukaddes bir dava olan Misâk-ı Millî aleyhine olanların da vatan haini addedildiğini belirtmiştir.

Ayrıca Mustafa Kemal Paşa; “...takibettiğimiz siyaset, siyaseti sulhververanedir. Memleketimizi hiçbir hak ve adalete istinadetmiyerek çiğnemek ve çiğnetmek teşebbüsü Muzaffer Ordumuzun fedakârane ve cansiperane gayretiyle lâyük olduğu akamete uğratılmış ve milletimiz, tarihin nâdir kaydettiği bir muzafferiyet iktisabederek sevgili yurdumuzu kurtarmıştır. ...Sulhu âlemi tesis için her fırsattan istifade ariyan Hükümetimiz büyük muzafferiyetten sonra da harekâtı tevkif ederek mütarekeyi temin etmiş ve uzun taahhurlar ve müşkülâtle ancak Teşrinisaninin yirmisinde açılan Lozan Konferansına hakiki bir arzuyu İtilâfla iştirak eylemiştir. Heyeti Murahhasamız bütün konferans esnasında Türkiye’nin her medeni ve kabiliyetli millet gibi yaşamaktan başka bir emeli olmadığını sabır ve

²¹¹ TBMM ZC, D. I, C. 28, s. 16-18.

sebatla izah ediyordu. ...Türk milletinin idarei, malî ve iktisadi bütün hukuku istiklâl ve hayatına malik olması, hiçbir milleti ızrar etmiyen ebedî bir hakkı müktesebidir... Bu kadar tabî bir hakikati kabul etmek, sulhu âlemi tesis etmek için kâfidir. Fakat senelerden beri olduğu gibi Türk milletinin hukuku hayatiyesini herhangi bir şekil içine kapıyarak ruhan, fiilen ve hakikati ahvalde onu kabul etmemek ısrarı ne netice verirse versin, Türk Milleti o neticeyi huzuru kallb ve istirahatı vicdan ile kabul etmektedir ve kabul edecektir...”²¹² diyerek, sulh anlayışına dayalı bir siyaset takip edildiğini, bunun için her fırsattan istifade edildiğini, amaçlarının, Türkiye'nin her medeni ve kabiliyetli millet gibi yaşamaktan başka bir şey olmadığını belirtmiştir.

2. İstiklâl-i Tam Bir Vatan

Türk dış politikasında kendi gücüne ve kaynağına dayanma ilkesi, TBMM Hükümeti'nin kabul ettiği bir ilke olmakla beraber, güçlü bir dış politikaya sahip olmanın her şeyden önce ekonomik, askerî, sosyal ve kültürel bakımdan da güçlü ve tam bağımsız olmayla elde edilebileceği kabul görmüştür. Osmanlı Devleti, son yüzyıllarında dış müdahaleler, yabancılara tanınan imtiyazlar ve kapitülasyonlar nedeniyle bağımsızlığını büyük ölçüde kaybetmişti. Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'ndan müttefikleri ile birlikte yenilgi ile ayrılması, savaş sonrası imzalanan Mondros Mütarekesi ve kabul ettirilmek istenen Sevr Antlaşması ile de elde kalan bir avuç Türk yurdu haritadan tamamıyla silinme tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştı. Türk Millî Mücadelesinin başka nedeni de bu olup²¹³ Misâk-ı Millî'nin altıncı

²¹² TBMM ZC, D. I, C. 28, s. 13.

²¹³ Fahir Armaoğlu, **Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri**, (Atatürk'ün Ölümünün 50. Yılı Sempozyumu 31 Ekim-1 Kasım 1988 Ayırbaşım), Ankara 1988, s. 167.; Gönübol, *“Atatürk'ün Dış Politikası...”*, s. 25-26.

maddesinde bu doğrultuda amaç; *“Ulusal ve ekonomik gelişmemize olanak bulunması ve, daha çağdaş biçimde, düzenli bir yönetimle işlerin yürütülmesini başarmak için, her devlet gibi bizim de gelişmemiz koşullarının sağlanmasında, bütünüyle bağımsızlığa ve özgürlüğe kavuşmamız ana ilkesi varlık ve geleceğimizin temelidir. Bu nedenle siyasal, yargısal, parasal vb. alanlarda gelişmemizi önleyici sınırlamalara karşıyız. Saptanacak borçlarımızın ödenmesi koşulları da bu ilklere aykırı olmayacaktır”*²¹⁴ şeklinde, belirtilmiştir.

23 Nisan 1920’de açılan TBMM Hükümeti’nin Millî Mücadele dönemi için değil sonrası dönemler için bütün Türk dış politikasına hâkim kılınan başlıca politik amacı; Misâk-ı Millî sınırları çerçevesinde, bağımsız ve egemen bir Türkiye meydana getirmek idi. Ancak Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarına göre bağımsızlık ve egemenlik, yalnızca toprak bütünlüğünün sağlanmasıyla değil, işgalci devletlerin o güne kadar Osmanlı Devleti’ne kabul ettirmiş olduğu ayrıcalıkların da tamamen ortadan kaldırılmasıyla elde edilebilirdi. Millî Mücadele boyunca Türk diplomasisi, bu amaçların gerçekleştirilebilmesine dönük bir çizgide yürütülmüştür.²¹⁵ Nitekim Mustafa Kemal Paşa: *“Bağımsızlık ve hürriyetini her ne pahasına ve her ne karşılığında olursa olsun zedeleme ve kayıtlama müsamaha etmemek, bağımsızlık ve hürriyetini bütün manasıyla koruyabilmek ve bunun için gerekirse son ferdinin son damla kanını akıtarak insanlık tarihini şanlı örnek ile süslemek; işte bağımsızlık ve hürriyetin hakiki mahiyetini, geniş manasını, yüksek kıymetini vicdanında kavramış milletler için temel ve ölmez prensip... Ancak bu prensip uğrunda her türlü fedakârlığı, her an yapmaya hazır milletlerdir ki, devamlı olarak insanlığın hürmet*

²¹⁴ Soysal, a.g.e., s. 16.

²¹⁵ Gürel; a.g.m., s. 520.; Armaoğlu, *Atatürk’ün Dış Politika...*, s. 170.

ve saygısına lâayık bir topluluk olarak düşünebilirler”²¹⁶ diyerek, bağımsızlığın her zaman korunması gerektiğini, bağımsızlık uğruna gerekirse her şeyden vazgeçilebileceğini vurgulayarak bağımsızlığa verilmesi gereken önemi ifade etmiştir. 1 Mart 1337 (1921) Salı günü, Meclis’in İkinci İçtima Senesini Açış Nutku Münasebetiyle Mustafa Kemal Paşa; “...Meclisi Âliniz dahi inikadının birinci 23 Nisan 1336 günü milletimizin dahilî ve haricî istiklâli tam dâhilinde mukadderatını bizzat deruhde ye idareye başladığını bütün cihana ilân etti...”²¹⁷ diyerek, TBMM’nin, açıldığı andan itibaren istiklâli tam dâhilinde yaşamak istediğini bütün cihana ilân ettiğini belirtmiştir.

9 Mayıs 1336 (1920) Pazar günü okunan İcra Vekilleri Programı’nda: “...Dostluğunu fiilen ispat edecek devletlerin menafîi iktisadiyesini memleketimizin menafîi esasiyesiyle telif ederek kabule taraftarız...”²¹⁸ denilmiş ve ardından söz alan Necati Bey (Erzurum); “...Şimdiye kadar mevzuubahsolmamış olan memleketin iktisadi meselelerine büyük bir mevki ayırmak, sıhhi ve içtimai vaziyetlerle de sureti hususiyede iştigali kabul etmek meselesi her türlü takdirin fevkindedir. Milletleri yaşatan ve Devletlerin bugün siyaset umdesini teşkil eden şüphesiz iktisadiyattır...”²¹⁹ diyerek, iktisadî yönden bağımsızlığın önemine vurgu yapmıştır.

22 Ocak 1337 (1921) Cumartesi günü, Bursa Mebusu ve Diyarbakir İstiklâl Mahkemesi Âzası Şeyh Servet Efendinin Komünizm Propagandası Yaptığına Dair Şifre Telgraflar münasebetiyle söz alan Şükrü Bey (Karahisarı Sahip); “...Burada

²¹⁶ Utkan Kocatürk, *Atatürk’ün Fikir ve Düşünceleri*, AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2005, s. 141-142.

²¹⁷ TBMM ZC, D. I, C. 9, s. 3.

²¹⁸ TBMM ZC, D. I, C. 1, s. 241.

²¹⁹ TBMM ZC, D. I, C. 1, s. 242.

bizim toplanmamızı emreden şey, müdafaai vatan hissidir ve emperyalist devletlerin üzerimize hücumu karşısında müdafaasız kalan millet, meclisini toplamıştır. Bu bir hakikattir. Hepimiz buraya gelirken hepimizin kalbinde, vicdanında ve yemin ettiğimiz veçhile yaşayan bir şey varsa, hududu milliyemiz dahilinde, bu milletin istiklâli tamını temin etmektir. Bütün mebusların vazifesi budur. Fakat mebusların vazifesi bu iken, her mebusun kanaati içtimaiye ve siyasiyesini tahdit etmek hakkı da kimseye bahsedilmemiştir. Herkesin bir kanaati içtimaiye ve siyasiye hakkı vardır. Bu hakkı hiç kimse, hiçbir fert nezedemez. Binaenaleyh bu kanaatlerimiz dairesinde hepimiz çalıştık ve çalışıyoruz...”²²⁰ diyerek, Türk milletinin yegane hedeflerinin millî hudutlar dahilinde istiklâli tam bir şekilde yaşamak olduğunu belirtmiştir.

Londra Konferansı’ndan sonra II. İnönü Zaferi’yle Yunan taarruzu geri püskürtülmüş, Rusya ile Moskova Antlaşması yapılmıştı. Bu arada Fransa Hükümeti, TBMM Hükümeti ile ayrı bir antlaşma yapmak için 9 Haziran 1921’de Fransız Senatosu Dışişleri Komisyonu Başkanı M. Henri Franklin Bouillon’u gayri resmî temaslarda bulunmak üzere Ankara’ya göndermiş, yaklaşık iki hafta süren bu ziyaret sırasında daha çok Mustafa Kemal Paşa ile görüşmüştür. 13 Haziran 1921’de Ankara’da yapılan görüşmede TBMM Hükümeti açısından resmî görüşmeler için ön koşulun Misâk-ı Millî ilkelerinin kabulü ilkesi ortaya atılmıştır.²²¹ Uzun süren bu görüşmeler hakkında Nutkunda uzun bilgiler veren Mustafa Kemal Paşa, durumu şöyle anlatmaktadır: “...*Üzerinde en çok durulan nokta, kapitülasyonların kaldırılması ve istiklâlimizin tam olarak sağlanmasını isteyen madde oldu. Mösyö Franklin Bouillon, bu meselelerin incelenmesi ve üzerinde durulması gerektiğini*

²²⁰ TBMM GCZ, D. I, C. 1, s. 341.

²²¹ Nutuk 1919 – 1927 (Yay. Haz. Zeynep Korkmaz), s. 421.

bildirdi. Ben bu noktaya cevap verdim. Söylediklerimin özeti şuydu: «Tam istiklâl, bizim bugün üzerimize aldığımız görevin can damarıdır. Bu görev, bütün millete ve tarihe karşı yüklenilmiştir. Bu görevi yüklenirken, ne ölçüde başarılacağı üzerinde hiç şüphe yok ki çok düşündük. Fakat sonunda vardığımız kanaat ve inanç, bunda başarılı olabileceğimizdir. Biz, böyle işe başlamış adamlarıdır. Bizden öncekilerin yaptıkları yanlışlıklar yüzünden, milletimiz sözde var sanılan istiklâline gerçekte sahip değildi. Şimdiye kadar Türkiye'yi medeniyet dünyasında kusurlu gösteren neler düşünülebilirse, hep bu yanlışlıktan ve bu yanlışlığa boyun eğmekten ileri gelmektedir. Bu yanlışlığa boyun eğmenin sonucu, mutlaka, memleket ve milletin bütün haysiyetini ve bütün yaşama kabiliyetini kaybetmesine ve ondan yoksun kalmasına yol açabilir. Biz, yaşamak isteyen, haysiyet ve şerefiyle yaşamak isteyen bir milletiz. Bir yanlışlığa boyun eğme yüzünden bu vasıflardan yoksun kalmaya katlanamayız. Aydın olsun cahil olsun, istisnasız milletimizin bütün fertleri, belki işin içindeki güçlüğü iyice kavramamış olsalar bile, bugün yalnız tek bir nokta etrafında toplanmış ve fakat sonuna kadar kanını akıtmaya karar vermiştir. O nokta, istiklâlimizin tam olarak kazanılması ve devam ettirilmesidir. Tam istiklâl demek, elbette, siyasî, malî, iktisadî, adlî, askerî, kültürel v.b. her alanda tam bir bağımsızlığa ve hürriyete kavuşmak demektir. Bu saydıklarımın herhangi birinde istiklâlden yoksun kalmak, millet ve memleketin gerçek anlamıyla bütün istiklâlden yoksun kalması demektir. Biz, bunu elde etmeden barış ve huzura kavuşacağımız inancında değiliz. Şekil ve usullere uyararak barış yapabiliriz, anlaşma yapabiliriz. Ancak, istiklâlimizi tam olarak sağlamayacak olan bu gibi barışlar, uyuşma ve anlaşmalarla, milletimiz hiçbir vakit varlığına ve huzura kavuşamayacaktır. Belki de silâhli mücadelesini bırakarak, yıkıma sürüklenmeye razı olacaktır. Eğer milletimiz

buna razı olsaydı, bunu kabul edebilecek yaratılıştta bulunsaydı, iki yıldan beri mücadele etmeye hiç de gerek kalmazdı...”²²² diyerek, Millî Mücadele’nin başından beri belirlenen ilk hedefin siyasî, malî, iktisadî, adlî, askerî, kültürel v.b. alanlarda yabancı müdahale ve imtiyazlarından arınmış “istiklâl-i tam” bir devlet kurmak olduğunu, bunun için ne gerekirse yapılabileceğini belirtmiştir.

22 Mayıs 1336 (1920) Cumartesi günü okunan, 56. Fırka Kumandanı Bekir Sami Beyden Mevrud Gazetede Münteşir Sevr Muahedesi Hakkında Telgraf’ın Okunmasının ardından söz alan Rasih Efendi (Antalya); “...*Akalliyetlerin hukuku Türkiye’de aranırken Türkiye’nin yerli asil bir milleti vardır. Onun acaba hiçbir hakkı yok mu? Yoksa onu lütfedip de, bu da insandır, bunun da hukuku insaniyesi vardır demek lütfunda da mı bulunmamışlar? ...Türk, asırlardan beri esir yaşamış, asırlardan beri hakkı, adaleti daima müdafaayı şiar edinmiş ticaret sahibi olamamış, sanatı yok, ilim de kazanmamış, fakat daima şerefi, adaleti ve daima hakkı kan ile müdafaa etmiş bir millettir. Bu kürsünün sahibi olan, böyle zelilâne esir edilmek istenen şöyle bir tarihe malik olan bu millet hiçbir vakit boynunu uzatıp, bu muahedeyi kabul edip böyle mahdut bir sahada katiyen kalamaz...*”²²³ diyerek, ekalliyetler meselesine karşı çıkmış ve yabancılara tanınan kapitülasyonlara değinerek Türkiye’nin bundan dolayı hiçbir alanda gelişemediğini belirtmiş, bundan dolayı da Sevr’in asla kabul edilemeyeceğini dile getirmiştir.

3 Temmuz 1336 (1920) Cumartesi günü, Vaziyeti Askeriye, Siyasiye ve Dahiliye Hakkında İstizah Takriri münasebetiyle söz alan Mustafa Kemal Paşa

²²² **Nutuk 1919 – 1927** (Yay. Haz. Zeynep Korkmaz), s. 421-424.

²²³ **TBMM ZC, D. I, C. 2, s. 16.**

(Ankara); “...Biz haddi zatında gerek Suriye ve gerek Iraktaki insanların müstakil olmaları esasını kabul etmişizdir. Buna dair bir itirazımız yoktur. Sonra bizim kabul etmiş olduğumuz prensipler, nazarı tetkikten geçirilecek olursa, Rus Sovyet Cumhuriyeti, bazı şeyleri tabii buluyor. Meselâ Ermenistandaki insanların kendi mukadderatını kendi reyleriyle tayin ve tespit etmeleri; Erivan Cumhuriyetini tesis ve teşkil eden Ermenilerin müstakil olmalarını ve bu bapta arzulan her ne ise zaten kabul etmişizdir. Fakat Kürdistan, Lâzistan vesaire hakkında değil. Sureti umumiyede prensip şudur ki hududu millî olarak çizdiğimiz daire dahilinde yaşayan anasını muhtelifi islâmiye; yekdiğerine karşı ırkî, muhitî, ahlâkî bütün hukukuna riayetkar öz kardeşlerdir. Binaenaleyh onların arzuları hilâfında bir şey yapmayı biz de arzu etmeyiz. Bizce kat’î olarak muayyen olan bir şey varsa o da hududu millî dahilinde Kürt, Türk, Lâz, Çerkeş vesair bütün bu islâm unsurlar müşterekülmenfaadır. Beraber çalışmaya karar vermişlerdir. Yoksa hiç bir vakit başka bir noktai nazar yoktur; arzuyu vicdanî ile uhuvvetkârane ve dindarane bir vahdet vardır. Binaenaleyh hiç şüphe etmeyiniz ki Kürt, Lâz vesaire, reyi sorulduğu zaman bu reyi vereceklerdir...”²²⁴ diyerek, Misâk-ı Millî dairesindeki unsurların ortak menfaatlerine değinmiş ve ekalliyet meselesine karşı çıkmıştır.

21 Ekim 1920 (1336) Perşembe günü, Zonguldak’ta Askerlik Mükellefiyeti Hakkında Teklifi Kanunisi ve Müdafaai Milliye ve İktisat Encümenleri Mazbataları münasebetiyle söz alan Tunalı Hilmi Bey (Bolu); “...memleket iki türlü kurtulur. Biri düşmanın silâhından, diğeri iktisadi hücumundan. Birisi zahiri kurtuluştur. İkincisi hakiki kurtuluştur. Bu böyle olduğu gibi tehlikede iki kısımdır. Biri zahiri, biri cidden

²²⁴ TBMM GCZ, D. I, C. 1, s. 73.

hakiki ve derin olandır. ...tehlikelerin ...en büyüğü, bir memlekette tenakusu nüfus, ikincisi ecanibin iktisadi hücumudur. Memleketimiz baştan başa birinci tehlikelerin içerisinde. Senelerden beri ve belki asırlardan beri bu tehlike devam etmektedir. Ümit edelim ki İnşallah birçok muhacirler getirterek memleketimiz doldurulur ve diğer noktalarda, gayri müslim anasının ve ecnebilerin çok bulunduğu yerlerde yerleştirilir. Bu mesele ciddiye gayet, büyüktür... ”²²⁵ diyerek, ülkenin ancak fillî ve iktisadî hücumların durdurulmasıyla kurtulabileceğini; ancak gerçek kurtuluşun iktisadî kurtuluşla sağlanabileceğini belirtmiştir. İsmail Suphi Bey (Burdur) ise; “...Şimdiye kadar memleketimizde madencilik, hayatı sınıyenin kıymeti bîhakkın anlaşılammıştır. Bilhassa petrol, kömür madenleri bugün dünyayı yaşatan İki büyük hazinedir. İngilizlerin İran’da, Irakla takip ettikleri siyasetin en mühim esbabından biri de petroldür. Kezalik Çin’e karşı tatbik edilen siyasetin en mühim esbabından biri de petrol, demir ve kömürdür. Bizim memleketimizde bir kömür havzası var, biliyorsunuz, Ereğli ve Zonguldak havzai fahmiyesi, Şarki Bahrisefitte yegâne bir havzadır. Rusya’da kömür madeni var. Fakat sahilden pek çok içeride, kıymeti haruriye noktasından geridedir. Sonra Kafkasya’da ancak petrol vardır, kömür yoktur. Bizim Anadolumuz’da yegâne maden, Ereğli, Zonguldak havzai madeniyesidir. İyi kömür Mısır’da yoktur. Suriye’de yoktur, İtalya’da yoktur, Yunanistan’da yoktur, Balkan şibih ceziresinde yoktur. ...Halbuki biliyorsunuz ki bir memlekette hâkimiyeti siyasîye o memlekete malikiyet için kâfi değildir, mutlaka hâkimiyeti iktisadiye lâzımdır. Bilhassa İstanbul’da Rumların, Ermenilerin, mütarekeden sonra nasıl hâkimiyeti ticariyeyi ele geçirdikleri ve bizim ihmalimiz yüzünden memleketin her tarafında mileli gayri müslimenin nasıl bizim kanımızı

²²⁵ TBMM ZC, D. I, C. 5, s. 136.

emdikleri malûmuâlinizdir. ...bilhassa hâkimiyeti iktisadiye sahasında Amerikalılar'la Çinlilerin Japonların çarpışıklarını, muazzam mücadelelere giriştiklerini görerek, böyle elimizde bulunan en kıymetli bir havzai madeniyenin tedricen ecnebileşmesi, bilhassa gayri müslümleşmesi ihtimaline nazaran şimdiden tedabiri maniayı ittihaz buyurmanızı rica ederim. ...Hâkimiyeti iktisadiyeye malik olmayanların hâkimiyeti siyasiyeyi de bir gün kaçırabileceğini düşünerek bu kanunu behemehal kabul buyurmanızı teklif ederim.”²²⁶ Sözleriyle, ülkenin maden bakımından zenginliğine dikkat çekmiş, ancak bir ülkede siyasî hakimiyetin, malî hâkimiyet için yeterli olmadığını, bunun için mutlaka iktisadiyata da hâkim olunması gerektiğinin altını çizmiştir. Ayrıca bilhassa hâkimiyeti iktisadiye sahasında Amerikalılarla Çinlilerin, Japonların mücadelesinin örnek alınarak ülkede bulunan değerli maden havzalarının yabancılaştırılmasına karşı önlem alınması gerektiğini belirtmiştir.

27 Haziran 1337 (1921) Pazartesi günü, Harici Siyaset Hakkında Beyanâtı Münasebetiyle Hariciye Vekili Yusuf Kemal Bey (Sinop); “...Takibettiğimiz ve edeceğimiz siyaset, Türkiye Büyük Millet Meclisince ve umum milletçe vazî ve kabul edilmiş olan esaslardan ayrılamaz. Dâvamız, millî hudutlarımız dâhilinde istiklâlî kâmilimiz ve hâkimiyeti tammemiz ve her türlü müdahâlâttan azade olarak inkişafımızdır. Siyaseti hariciyemiz bu dâvanın tazammun ettiği metaneti milliyeyi istihisalden başka bir gayeyi güdemez. Bunun içindir ki, bu dâvamızın meşruiyetini fiilen, resmen, cidden teslim edenlerle tabîi dost oluyoruz ve olacağız. Hakkımızı zorla elimizden almak isteyenlere vermemeye çalışacağız ve vermiyeceğiz...”²²⁷

²²⁶ TBMM ZC, D. I, C. 5, s. 138.

²²⁷ TBMM ZC, D. I, C. 11, s. 61-62.

13 Eylül 1337 (1921) Salı günü, Türkiye Büyük Millet Meclisi Teşekkür namesiyle Usulü Taltif Hakkında Kanun Lâyihası Münasebetiyle söz alan Müdafai Milliye Vekili Refet Paşa (İzmir); “...*Bu kavga bize çok pahalıya mal oldu. Çünkü kavgalar kolay, kolay kazanılmaz. ...kazanılan zaferin mükâfatını vermek ve ilerde kazanılacak zaferin esasını hazırlamaktır. ...önümüzde memleketin istiklâli tanımını. malî ve adlî, iktisadi tekmil istiklâlini ve vahdeti milliyi temin etmek meselesi var ki, bu daha çok zaferlere muhtaçtır. ...Biz bir gün kazandığımız zaferin teşekkürünü yapmakla yarın kazanacağımız zaferlerin temel taşlarını hazırlamak için düşüneceğiz...*”²²⁸ diyerek, Millî Mücadele’nin ve asıl amaç için verilen uğraşların Türk milletine pahalıya mâl olduğunu; ancak bu amacın gerçekleştirilebilmesi için daha çok zaferlere ihtiyaç olduğunu belirtmiştir.

1 Mart 1338 (1922) Çarşamba günü, Üçüncü İçtima senesinin küşadı münasebetiyle Mustafa Kemal Paşa; “*Akalliyetlerle beraber, bilûmum halkın refah ve saadetinin ve kavaninin bahşettiği her türlü haklarının masuniyetinin temini ve memlekette hâkimiyeti kanuniyenin teyidi dahilî idare ve siyasette değişmez bir düsturumuzdur.*”²²⁹ diyerek, azınlıklarla beraber, Türk halkının refah saadetine yönelik TBMM Hükümeti’nin belirlediği prensipleri dile getirmiş ve devamla; “...*Bugünkü mücehedatımızın gayesi istiklâli tamdır. İstiklâliyenin tamamıyeti ise ancak istiklâli malî ile mümkündür. Bir devletin maliyesi istiklâlden mahrum olunca o devletin bütün şubatu hayatiyesinde istiklâl mefluçtur. Çünkü her uzvu devlet ancak maliye ile yaşar. İstiklâli malînin mahfuziyeti için şartı evvel bütçenin bünyei iktisadiye ile mütenasip ve mütevazin olmasıdır. ...Siyaseti dâhiliyemizde olduğu gibi*

²²⁸ TBMM ZC, D. I, C. 12, s. 194.

²²⁹ TBMM ZC, D. I, C. 18, s. 3.

siyaseti hariciyemizde de umdei esasiyemiz misakı millî mevaddmdan ibarettir. ...Ve misakı millîyi kabul ederek, maddiyat ve maneviyat sahasında istiklâli tanımımızı tasdik edenleri derhal dost telâkki ediyoruz... ..Efendiler! Siyaseti hariciyemizde ahar bir devletin hukukuna tecavüz yoktur. Ancak hakkımızı, hayatımızı, memleketimizi, namusumuzu müdafaa ediyoruz ve edeceğiz. ...Bizi dâvayı millîmizi takipten yıldırarak hiçbir vasıta, hiçbir kudret mutasavver değildir. ...Millî dâvamız bizim hayatımızdır...”²³⁰ sözleriyle, TBMM Hükümeti’nin mücadeledeki asıl gayesi’nin istiklâli tam olduğunu, bunun ise malî yönden tam bir bağımsızlıkla sağlanabileceğini; çünkü malî istiklâli olmayan bir devletin bütün kurumları ile bağımlı hale geldiğini, devletin bütün kurumlarının bağımsız bir ekonomi ile yaşayabileceğini belirtmiştir. Ayrıca TBMM Hükümeti’nin bu düsturunu kabul eden tüm devletlerle anlaşılabilirliğini, bu millî gayenin Türk milletinin hayatı olduğunu, onları bu gayeden hiçbir gücün yıldıramayacağını vurgulamıştır.

22 Nisan 1338 (1922) Cumartesi günü, Mütareke Teklifi Hakkında İtilâf Hükümetlerine Verilecek Cevabi Nota’da; “...Türkiye halkı kendine ait topraklarda müstakil ve emin yaşamaktan ve şimdiye kadar serbestçe terâkki ve inkişafına mâni olan siyasi, adlî ve iktisadi zincirlerden kurtulmaktan ve Hıristiyan milletlere tabîi görülen hukuktan sırf müslüman olduğu için mahrum edilmekten başka bir şey arzu etmediğini Hükümetim bir defa daha tekrara müsaadenizi rica eder...”²³¹ denilmiş ve Nota’nın okunmasının ardından söz alan Hüseyin Anvi Bey (Erzurum); “...bariz olarak Misakı Millimizle feryat ettik. Sizden bir şey istemiyoruz, sizden zincirlerimizi kırmanızı istiyoruz, başka bir şey istemiyoruz, bu da hakkımızdır. ...bu

²³⁰ TBMM ZC, D. I, C. 18, s.8-11.

²³¹ TBMM ZC, D. I, C. 19, s. 349.

hakkımızı bugün teslim etmezlerse yarın beşeriyet mutlaka teslim ettirecektir. Bu millet kimsenin hakkına, hukukuna taarruz ve tecavüz etmek için harb etmiyor. ...Şiari millî ve dinimiz bunu icabettiriyor. Yalnız burada bir şeyi kısıkanıyoruz. Şerefi millîmizi, şerefi insanimizi kısıkanıyoruz. İşte katî ve son sözümüz budur. Bunun hilâfında zannetmiyorum ki yeni bir mücadeleye kapı açsınlar. Bu millet şerefine tecavüz ettirmez, bunun imkânı yoktur. Milletın bunun hilâfında hareket edecek vekili ve Hükümeti yoktur. Avrupalılar bunu iyi bilsinler, akıllarına böyle bir şey getirmesinler. Biz son fedakârlığımızı yapmışızdır. Biz içimizdeki ekalliyetlere hürmet ediyoruz, haklarını veriyoruz. Avrupalılar da bizi hür ve serbest bıraksınlar. Bu millet onların başkalarına verdiği vaitleri yaptı. Daha evvel hattâ dındaş olan ekalliyetlerin bizzat mukadderatlarına hâkim olup bu suretle inkişaf etmelerine müsaade ederek Misakı millî haricinde tuttu, biz onların refahını temin etmekten başka bir şey yapmıyoruz. Yaptığımız bu mücadele ise bizi bekleyen zulüm ve işkence altında inleyen biçarelerin imdadına koşmak, onları kurtarmak, onları siyanet etmek, hayatlarını muhafaza eylemekten başka bir şey değildir. Buna ne hak ile mâni olmak istiyorlar? İşte son sözümüz budur. Hakkımıza riayet etsinler şayet haksızlıklarında ısrar ederlerse mutlaka zulüm de payidar olmaz. Onların akıbeti de fenaya müncer olur... ”²³² Hariciye Encümeni Mazbata Muharriri Veli Bey (Burdur); “...Büyük Millet Meclisi Hükümeti; Heyeti Celilenizin ve milletın tercümanı amali olarak bu cevabî notasında milletimizin insaniyeti muztaribeye karşı bir harb ve cidal âlemi olmak istemediğini ve bir sulhu mesalemet unsuru halinde vazifei medeniyesine devam etmek arzusunda bulunduğunu bir kere daha âlemi insaniyete karşı ispat etmek gayesini takibetmektedir... ”²³³ denilerek, Türk milletinin üzerindeki esaret

²³² TBMM ZC, D. I, C. 19, s. 350-351.

²³³ TBMM ZC, D. I, C. 19, s. 351.

zincirinin kırılması için dünyaya Misâk-ı Millî ile feryat edildiği, bu milletin kutsal değerlerine tecavüz edilmesine tahammülü ve buna boyun eğecek vekili veya hükümetinin olmadığı ekalliyetler konusunda yapılan fedakarlıkların göz ardı edilmemesi gerektiği belirtilmiştir.

4 Ekim 1338 (1922) Çarşamba günü, Son Harbin Tafsilâtına Dair Beyanâtı münasebetiyle Başkumandan Mustafa Kemal Paşa; *“...Sevgili milletimizin hiçbir zaman zincir altına girmeyecek olan hürriyet ve istiklâline göz diken suikasetmek isteyen Yunan milleti, bugün baştan aşağıya kadar isyan ateşi içinde matem saatleri yaşıyor. ...Önümüze dikilen bütün mevanii birer birer yıkıp aştıktan sonra, bugün artık Misakı Millînin çizdiği hudutlar dâhilinde, mesut, müreffeh ve hür yaşamak için, her ne lazımsa, bunların hepsini istihsal edeceğiz. ...Düşman elleriyle viran olmuş ve milletimiz tarafından her köşesini kurtarmak için seve seve can verilmiş ve çocuklarımızın kanı ile sulanmış olan yurdumuzun ufkunda artık sulhun tatlı güneşi gecikmiyeeektir. ...Bu zafer, bize bir imkân bahşediyor. Biz bu imkânı; memleketimizin, milletimizin münevver, mesut ve müreffeh istikbali için kullanacağız. ...Bu hareketi yapan bir ordunun babalarından ve analarından ibaret olan milletimiz bütün cihana karşı en yüksek mevkii hürmeti ve mevkii izzeti kazanmıştır...”*²³⁴ diyerek, hiçbir zaman esaret altına girmeyecek olan Türk halkının kazandığı bu zaferden sonra artık gayesine ulaştığını, bu imkanın bundan sonra asıl hedef olan Misâk-ı Millî sınırları dahilinde istiklâli tam bir şekilde yaşamak için kullanılacağını belirtmiştir.

²³⁴ TBMM ZC, D. I, C. 23, s. 276-277.

3 Kasım 1338 (1922) Cuma günü, Heyeti Murahhasanın Lozan'da Takibedeceği Hattı Hareket Hakkında Hariciye Vekili İsmet Paşanın Beyanatı ve Bu Hususta Cereyan Eden Müzakere münasebetiyle söz alan Hariciye Vekili İsmet Paşa (Edirne); *"...Heyeti Murahhasamızın Avrupa'da takibedeceği müddeiyatın hututu esasiyesi şimdiiye kadar cihanca malûmdur. Bu milletimizin öteden beri metalibi milliye yolunda takip ve tesbit eylediği hututtur ki Misakı Millî ile tavzih edilmiştir. Binaenaleyh Misakı Millî ve Heyeti Celilenizin siyasetimize esas olarak kabul ettiği muahedat bizim hattıhareketimizin esasını teşkil eder. Misakı Millî ile münakit muahedat dairesinde hukukumuzu müdafaa edeceğiz..."*²³⁵ Ziya Hurşid Bey (Lâzistan): *"...gayemiz, Misakı Millî, İstiklâli tamını Millî' dir. Katiyen başka bir şey kabul etmek niyetinde değiliz ve bunu buradan âleme her vakit ilân etmişizdir. Heyeti Murahhasamız, bunun mübelliği olacaktır. Yani Meclisi Âlinizin kanaatlerinin muhassalarını bütün cihana tebliğ edecektir. ...Meclis, Misakı Millîyi daimi surette bir gaye olarak görmüştür. ...Malî meseile gelince: Bir milletin istiklâli için en ziyade düşünülen bir şey malî mesaildir. Görüyorsunuz ki, millet, hukukunu müdafaa için mebuslarını gönderirken en ziyade düşüncesini malî mesail teşkil ediyor. Mebuslar en ziyade bütçenin kontrolü ile muvazaftırlar. Millet, kendi işini, kendi adamına itimad edemezken hariçten bir adamın malî kontrolünü, bilmem iktisadi kontrolünü, yok kapitülâsyonunu kabul edemez. Biz boynumuza zincir geçirmek istemiyen bir milletiz ve en ziyade istediğimiz gibi himaye usulü vaz'ederiz. Müessesatımızı himaye ederiz ve memleketin iktisadiyatını yükseltiriz ve nef'i millete muvafık görmediğimiz hiçbir kayıt altına giremeyiz. Bunun için herkes ve her millet gibi, bir kayıt ve bent altına girmeyiz ve memleketimiz için katiyen en ufak bir zararı*

²³⁵ TBMM ZC, D. I, C. 24, s. 340.

tecviz etmeyiz. Tabî Meclisi Âli de, bu kanaati taşıyacaktır. Mesaili adliyeye gelince: ...Artık adlî kapitülâsyonlar yoktur. İddia ediyorum ki; bizim mahkemelerimiz, her memleketin mahakiminden daha ziyade temini adalet etmiştir. Hiçbir vakit Avrupa'da olduğu gibi, efkârı umumiyeye, matbuata ve birtakım gizli kuvvetlere istinaden hiçbir mücrim adam bu memlekette tebrîe edilmemiştir. Onu yalnız kanun tebrîe ettirmiştir. Avrupalılar bunu iyi bilsinler. Onların mahkemeleri tetkik edilsin, bizim mahkemeler tetkik edilsin. Napolyon'un, Kanunu Medenisinin, birçok mevaddını kanun şeklinde bizim Kuran'dan aldığı bütüin ahkâmı adliye ve medeniyesi bugün yalnız Türkiye'de tatbik olunuyor. Hakkı milleti vermek hususunda bezli atıfet eden bir milletin kanunlarına itimat göstermemeye, onu tayib etmeye kalkışmaya Avrupalılar kendilerinde bir hak görmesin ve ısrar bile etmesinler. İstiklâli için milyonlarca lirayı veren, her türlü menabii servetini bel'ettiren millet, buna da razı olmayacaktır. Hudutlarımız, harita üzerinde çizilecektir. Bu katî ve muayyendir. Bunun için hiç kimsenin söz söylemeye hakkı yoktur. Bunu Misakı Millî kati surette temin etmiştir..."²³⁶ denilerek, TBMM Hükümeti'nin yıllardır takip ettiği siyasetin dünyaca bilindiği, Türk milletinin haklarının, Lozan Konferansı'nda Misak-ı Millî sınırları çerçevesinde ele alınması gerektiği, bu bağlamda adlî, malî, siyasî bağımsızlığı sınırlayıcı hiçbir teklifin kabul edilemeyeceği, bunun için mücadele verileceği belirtilmiştir. Ardından söz alan Süleyman Necati Bey (Erzurum); "...Şark siyasetinin safahati mümeyyizesinden birisi de, akalliyetler namı altında Türkiyeyi parçalamak ve Asya'yı yutmak meselesi olduğu cümledenizce malûmdur. Son muzafferiyetimiz üzerine bize tebliğ edilen notada, yine bu nokta üzerinde düşmanlarımızın nazarlarını tesbit ettiklerini görüyorum ve hattâ ırki ekalliyet

²³⁶ TBMM ZC, D. I, C. 24, s. 340-341.

meselesinin de buna ilâve edildiğini görüyorum. Bu mesele, mevcudiyeti milliyemiz için gayet ağır bir noktai nazar olduğundan ve bendenizi buraya gönderenlerin büyük bir kısmı da Kürt olduğundan, burada o vatan kardeşlerinizin hissiyatına tercüman olmak üzere; bu kelime ile düşmanlarımızın ifade etmek istediği maksadı dilim döndüğü kadar arz edeceğim ve bu suretle kitlei milliyenin ne düşünmekte olduğunu Heyeti Aliyenize ve hassaten Heyeti Murahhasamızın nazarı dikkatine arz etmiş olacağım...”²³⁷ diyerek, Türk milletinin mevcudiyeti için ağır bir mesele olan ekalliyetler meselesine dikkat çekmiş; Yusuf Ziya Bey (Bitlis); “...Eri mühim ve en hayati bir mesele karşısındayız. Toplar, tüfekler, susmuş, mevkii cidali yeşil masalara, karihalara, dimağlara terk etmiştir. İstihsal edilen şanlı zafer bir mebeddir. Ve bizi hüsnüneticeye isal edecek dimağların zaferidir. Malûmdur ki, gayemiz, umdei esasiyemiz hür ve müstakil bir Devlet teşkil etmekten, hür ve müstakil olarak muayyen millî hudutlar dâhilinde yaşamaktan ibarettir. ...umdemizi, gayemizi tâyin ve tahdideden Misakı Millîdir. ...Misaki Millî iyi düşünülmüş bir kitabı kanaat ise onu tağyir etmemenizi rica ederim. ...Avrupalılar diyorlar ki: «Türkiye’de yaşayan akalliyetlerin en büyüğü, en kesretlisi Kürtlerdir. Bendeniz Kürdoğlu Kürdüm. Binaenaleyh bir Kürt Mebusu olmak sıfatiyle sizi temin ederim ki Kürtler hiçbir şey istemiyorlar. Yalnız büyük ağabeyleri olan Türklerin saadet ve selâmetlerini istiyorlar. ...Biz Kürtler vaktiyle Avrupa’nın Sevr paçavrası ile verdiği bütün hakları, hukukları ayaklarımız altınca çiğnedik ve bütün mânasiyle bize hak vermek isteyenlere iade ettik. Nasıl ki, Elcezire Cephesinde çarpıştık. ...Nasıl ki, Türklerle beraber kanımızı döktük, onlardan ayrılmadık ve ayrılmak istemedik ve istemeyiz. ...Binaenaleyh... ...Heyeti Murahhasamızdan rica ederim ki, akalliyetler

²³⁷ TBMM ZC, D. I, C. 24, s. 349.

mevzuubahs edildiği zaman Kürtlerin hiçbir mütalebesi olmadığını ve Kürtlerin kanaatine tercüman olarak buradan söylediklerimi söylesin ve iddia etsin..."²³⁸ diyerek ırkî ekalliyetler konusunda Avrupalı devletlerin üzerinde durdukları en büyük konunun Kürtler olduğunu belirtmiş; kendisini Kürt kökenli bir mebus olarak takdim eden Yusuf Ziya Bey; Avrupalıların dayattığı bu konunun dikkate alınmaması gerektiğine çünkü, Kürtlerin "ağabey" olarak addettikleri bu millettten, bu vatandan hiçbir talebinin olamayacağına, yüzyıllardır aynı coğrafyada birlik ve beraberlik içerisinde yaşadıklarına, millî gaye uğruna aynı kanı döktüklerine, yakın zamanda Sevr parçasını birlikte yırtıp attıklarına dikkat çekmiştir.

Aynı oturumda söz alan Tunalı Hilmi Bey (Bolu); "...*Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin bütün dünya ile sulh ve salâh içinde yaşamak arzusunda olduğunu her vesileden bilistifade dünyaya ilân etmiş ve tertibeylediği Misakı Millîde ancak bu umdenin husulü için lâzım olan esbabı ihzar ederek meydana gelmiştir. ...biz kimsenin hakkına tecavüz etmek istemiyoruz. Fakat; hakkımıza da tecavüz edildiğini de görmek istemeyiz. Bizimle sulh akdetmek isteyenler bizim hukukumuzla hürmet etmelidirler...*"²³⁹ Mehmed Şükrü Bey (Karahisarı Sahib); "...*Prensip sahibi olanlar daima prensiplerine hürmetkardırlar ve prensiplerinde sebat ederler ve ondan ayrılamazlar, işte ben de onlar meyanındayım. ...Türkiye Devletinin Düyunu Umumiyesi yoktur. Üç sene evvel tesis etmiş olduğunuz, iki gün evvel ittifakınızla teyit ve tasdik ettiğiniz Türkiye Devletinin, hududu millî dahilinde teessüs eden Türkiye Devletinin Düyunu Umumiyesi yoktur. Düyunu Umumiye, isminden de anlaşılacağı üzere Düyunu Osmaniyedir. Efendiler! Osmanlı imparatorluğuna*

²³⁸ TBMM ZC, D. I, C. 24, s. 352-353.

²³⁹ TBMM ZC, D. I, C. 24, s. 355-356.

senelerce, asırlarca köpek gibi saldırıla, saldırıla birer parça ayrılmış ve nihayet Misakı Millî dâhilinde yeni bir devlet kendi ismini taşıyan bir Türkiye Devleti teessüs etmiştir. Binaenaleyh; bu itibarla Düyunu Umumiyei Osmaniye ayrılmıştır. Ayrılan parçalardan bunun aranılması lâzımdır. Bu, bir haktır. Bir adam öldüğü zaman onun terekesi vardır. Terekeye taallûk eden hakkı teşhiz ve tekfinden sonra düyundur. ...uhudu atîka meselesi; müttehit bir cephe olarak bizim karşımıza çıkacaktır. Buna hiç şüphe yoktur. Çünkü o devletler uhudu atîkaya istinaden menfaat temin etmişlerdir ve bunu istiyceklerdir. Fakat bunu iyi bilmelidirler ki o kapı elbediyen kapanmıştır. Eğer buna istinad edecek olurlarsa onların demir zincirlerini kıran Türkiye Milleti bize altından zincir takmak isteyenlerin zincirlerini katıyen takmıyaeağız. Binaenaleyh biz uhudu atîka meselesinde gerek malî, gerek iktisadi, gerek adlî teknil mesailde hiçbirisini kabul etmiyeceğiz. ...Yoksa, bu istiklâli muhil olduğu gibi, yani zincirin nev'ini değiştirmekten başka bir şey değildir. Demir zincir yerine altın zincir takmaktan başka bir şey değildir...”²⁴⁰ sözleriyle, Türkiye'nin prensiplerinden bahsedilmiş, Duyun-u Umumiye, varis meselesine benzetilerek, bunun sadece Türkiye Devleti'nin değil, Osmanlı Devleti'nin ve ondan ayrılan bütün devletlerin bir meselesi olduğu, sadece Türkiye'ye mâl edilmemesi gerektiği belirtilmiştir. Yasin Bey (Gaziantep): “...Memleketimiz hakikaten zengin, her deremizden gümüşler akar, her tepemizde altınlar parlak. Bütün menabii servetimize cihan göz dikmiştir. Cihan bu menabii servetimizden istifade etmek ister. Ancak bean şart ki, bu Misakı Millî ile temin ettiğim ve ona göstereceğim şerait altında buyurur ve o suretle o menabiimden istifade edebilir. Ve illâ şu şeraitle, ve şu kapitülâsyonla şu menabiden istifade edeyim diyecek ve bizi bir kayıt altına koymaya icbar edecek

²⁴⁰ TBMM ZC, D. I, C. 24, s. 357-360.

bir hakikat, bir kuvvet, bir millet, bir Devlet tasavvur etmiyorum. Efendiler, buna, bu asırda, Türkiye Büyük Millet Meclisinin bugün ihraz eylediği zaferler, hakikatler esasatı dâhilinde imkân görmüyorum. Çünkü onlar bize muhtaçtır, biz onlara muhtaç değiliz. Onlar istifade etmek istiyorlarsa bizim şeraitimize inkıyadetmek suretiyle sulh esasını bize kabul ettirebilirler. ...Bundan Büyük Millet Meclisi de Heyeti Murahhasa da, hattâ ordular da emin olsunlar ki, hakikaten ve hükmen şu külden – Büyük Millet Meclisi Hükümetinden- ayırlamıyacak olan o eczayı vatan; her hangi bir kuvvet karşısında, her hangi bir muahede karşısında mukavemet edecek, onları kırarak, tepeliyecek ve bunlar da Anavatan'a iltihak edeceklerdir... ”²⁴¹ diyerek Türkiye'nin, bütün dünyanın göz diktiği ve istifade etmek istediği zengin yer altı kaynaklarına dikkat çekmiş, bu konuda onların Türkiye'ye muhtaç olduklarını dolayısıyla bu yer altı kaynaklarından Misâk-ı Millî ile temin edilen hususlar dairesinde istifade edebileceklerini belirtmiştir. Müfid Efendi (Kırşehir): “...Türkiye Büyük Millet Meclisi, hakkı meşruunu herkese dinletmek ve bundan sonra da kendisinin yaşamasını temin etmek için emellerini birer birer döküyor. ...Cihan Harbi dediğimiz Harbi Umumi biz Türkleri, doğrudan doğruya, Avrupa nazarlarının daima buraya matuf olması hasebiyle İslâmiyetin hâmisi bulunan bizleri mahvetmek için meydana getirilmiş bir harbdir. Efendileri Biz harbe iştirak etmek suretiyle vazifemizi tecavüz etmiş değil, doğrudan doğruya hakkı meşrumuzu müdafaa ve mevcudiyetimizi idameye say etmek için farzı ayın olarak iştirak etmiştik. Fakat malûmuâlileridir ki harbler zaman zaman şekillere girdiği için, bir zaman galip, bir zaman mağlûbolduk ve harbler daima bu şekilde tecelli eder. Harbi Umumi neticesinde bizimle müttehidolarak harba girenlerin yapmış oldukları falsolar, bizim

²⁴¹ TBMM ZC, D. I, C. 24, s. 361.

de mağlûbiyeti muvakkatamızı meydana getirmiş idi. Fakat, biz Türk milleti, o mağlûbiyeti muvakkataya atfinazar ettik, baktık ki, bu mağlûbiyet, bir mağlûbiyeti muvakkata değil, bizim için bir madumiyet, bizim için bir mahviyet, mahvolmak meselesidir. Bizim idama mahkûm olmamamızı ve bizim mahvolmamamızı arzu eden ve belki imza edenler de isyan ederek yaşayacağımızı ve ilelebet Kuran-ı Kerîmi muhafaza edeceğimizi ilân etmiştik. Bu Müslümanlar hayatı kavimini ikmal edesiye kadar biz Türkler, bilfiil kıyam ettik ve hukuku meşruamızı istihsale çalıştık ve şu Büyük Millet Meclisinin Türk Hükümetini vücuda getirdik...²⁴² diyerek, yaşamını temin edebilmek için Türkiye'nin meşru haklarını birer birer dile getirdiğini belirtmiş; İsmail Safa Bey (Mersin): "...Avrupa'nın bilmesi lâzımigelen birkaç nokta vardır. ...Şimdiye kadar Avrupa Şark'ı ve bilhassa Türkleri kendi milletlerinden aşağı, gayrimedeni addetmiştir ve Avrupa'da hakkımızda yanlış bir zihniyet vardır. Bunun, içindir ki ...Avrupa'nın her muamelesi, her hareketi gayrimüsavat esasatına iptina ediyordu. Fakat ...İnkılâp içinde, felâket içerisinde yetişen Türk milleti Avrupa'nın böyle istihfafkar ve bizi aşağı addeden nazarları karşısında katiyen tahammül gösteremez. ...biz Avrupa kadar zengin değiliz, biz fakiriz, Avrupa kadar vesaitimiz yoktur. Belki ...Avrupa kadar irfanımız yoktur. Fakat ...Avrupa'da yaşayan milletlerden daha yüksek fazilet sahihiyiz ve kalblerimiz Avrupa'daki milletlerden daha ziyade insanlık hissiyle çarpmaktadır. ...Avrupa milletlerinden daha fazla olarak insani gayeler arkasında, mukaddes gayeler arkasında koşmayı bilen kimseleriz. Onun için ...müsavî ve adaletkârane bir hareket isteriz. Kendilerinden aşağı addedilmeyen bir muamele görmek isteriz. Bu görülmedikçe Türkiye'de ve bütün dünyada sulhun teessüsüne imkân yoktur..."²⁴³ diyerek, şimdiye kadar

²⁴² TBMM ZC, D. I, C. 24, s. 364.

²⁴³ TBMM ZC, D. I, C. 24, s. 371

Türkleri aşağı bir millet olarak gören Avrupa'nın bu tavrına artık tahammül edilemeyeceğini, onlardan daha adaletli bir tavır ve eşit bir statü beklediklerini, bunun temin edilmemesi halinde sulhun sağlanamayacağını belirtmiş ve devamla; *“...bugünkü Anadolu, Türkiye Büyük Millet Meclisi ve bunun idaresinde yaşayan ve bu idareyi kuran millet, Osmanlı Devletinin, Osmanlı imparatorluğunun borcundan on parasını kabul etmemektedir. Çünkü ...bu borçtan Osmanlı İmparatorluğunun yapmış olduğu bu borçtan Anadolu içerisinde on para sarf edilmemiştir. Bilâkis bu borç ...Avrupa'nın icadettiği, İmparatorluğu yıkmak için icadettiği birçok harblere sarf edilmişti. Ve bu borçlarla beraber zavallı milletimizin asırlardan beri toplayıp biriktirdiği servet de gitmiştir. Avrupa'nın bitmez, tükenmez harbleri içerisinde zavallı halkımız, zavallı milletimiz, bir gün rahat yüzü görmemiş, evlâdını kurban vermiş ve dinlenmeksizin ve durmaksızın harbden harbe sürüklenmiştir. Avrupa'nın haksız yere ve insafsızca harbden harbe sürüklediği bir millete, bugün de borç olarak bir yük yüklemesi en büyük fenalıktır. Hulâsa ...ben Heyeti Murahhasamıza şunu arz etmek istiyorum ki, biz borçsuz, ekalliyetsiz, istiklâli tamam, hudutlarından mazlum ve zincir sesi olmıyan bir vatan istiyoruz ve buna lâyük bir sulh muahedesi istiyoruz...”*²⁴⁴ demiştir.

15 Kasım 1338 (1922) Çarşamba günü, Lozan Sulh Konferansı Hakkında Hariciye Vekili İsmet Paşadan Mevrut Telgraf münasebetiyle söz alan İcra Vekilleri Heyeti Reisi Rauf Bey (Sivas); *“...Meclisi Âlinizin en yüksek hissiyatı sulhperverane ile mütehassis olduğunu bir kere daha ispat etmek için zamanın müsaadesizliğine bakmıyarak her türlü vesaitten istifade ederek sulh yapmak için sulh*

²⁴⁴ TBMM ZC, D. I, C. 24, s. 371-372.

murahhaslarımızı vaktimuayyeninde Lozan'da bulundurduk. ...Cihana bir kere daha bizim sulh istihsali için mücadele ettiğimizi ve istiklâli millîden başka hiçbir şey istemediğimizi cihana ilân etmiş oluyoruz."²⁴⁵ diyerek, TBMM Hükümeti'nin sulhu ve millî bağımsızlığı temin etmek için Mücadeleye giriştiğini, Lozan'a murahhas göndererek bunu dünyaya ilân ettiklerini belirtmiştir.

16 Aralık 1338 (1922) Cumartesi günü, Lozan Sulh Konferansı Hakkında Beyanâtı münasebetiyle İcra Vekilleri Heyeti Reisi ve Hariciye Vekâleti Vekili Rauf Bey (Sivas); "...Milletimizin her ferdinin iman ettiği ve istiklâlimize için elzem olan ve pek mütevazı bulunan şeraitimizi, ki, Misakı Millîmizdir, ...malûmuâliniz bilâkaydüşart istiklâlini temine uğraşan milletimiz bilâkaydüşart istiklâlini temin edecek olan bir sulh konferansına gitmiştir. Halbuki, kapitülasyonlar, istiklâli siyasimize ve İstiklâli Millîmize en büyük engel olmuş ve milletimizi terakki yollarından en şedit manialarla menetmiştir. Müstakil Türkiye Kapitülasyon kabul edemez, Türk milleti Kapitülasyon ismine değil, bunun ahkâmının tatbikatına muarızdır. Ve senelerden beri bunu ilga etmiştir..."²⁴⁶ diyerek, Türkiye'ye uygulanmak istenen kapitülasyonların kabul edilmeyeceğini belirtmiştir.

5 Şubat 1339 (1923) Pazartesi günü, İzmir'de toplanacak İktisat Kongresine dair söz alan İktisat Vekili Mahmud Esad Bey (İzmir): "...Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisinin riyaseti fahriyesinde İktisat Kongresinin açılmasını Hükümetimizin ve Meclisimizin prensipleriyle de çok uygun buldum. Ve bu suretle Reis Paşa Hazretleri de kabul ettiler. ...İktisat Kongresini toplamaktan maksat ...Türkiye'nin

²⁴⁵ TBMM ZC, D. I, C. 24, s. 523.

²⁴⁶ TBMM ZC, D. I, C. 25, s. 410.

her tarafı bir olduğu halde mesafenin uzaklığından ve yolların fenalığından İstanbul'daki tüccarlarımız Avrupa'nın uzak memleketindeki tüccarları tanıdıkları halde, İstanbul'daki çiftçilerimiz uzak memleketlerdeki çiftçileri tanıdıkları halde, maalesef Erzurum'u, Diyarbakir'i Bitlis'i tanımayacak kadar feci bir vaziyettedirler. İstedik ki, aynı zamanda büyük içtimada, yekdiğerini tanımayan memleketin öz evlâtları birbirlerini ve memleketin iktisat ihtiyaçlarını bir kere de bir arada düşünsünler, bir arada toplu olarak iktisat işlerini halletsinler. Salâhiyetleri haricinde olan kısımlar hakkında da, Büyük Millet Meclisi ve Hükümetinin, muhtıralar vererek, lâzımgelen cihetlerde nazarı dikkatlerini celbetsinler. Bendeniz, onların mütalâatını pek kıymetli bulmaktayım. Çünkü doğrudan doğruya meslek adamlarıdır. Verdikleri malûmattan hem İktisat Vekâleti, hem Büyük Millet Meclisi ve hem de onun Hükümetinin tenevvür edeceği kanaatinde bulunuyorum. ...İktisat Vekâletinin kongre karşısındaki vazifesi yalnız teşebbüs ve teşvikten ibarettir. Kongreye gelecek olan iktisat âmilleri ruznamelerini kendi kendilerine tanzim ve tertibedebilirler ve o salâhiyeti de haizdirler. İktisat Vekâleti tarafından yapılan bir ruznameyle hattı hareketlerinin tahdidini bendeniz muvafık bulmadım. Gayet serbest bir surette memleketin iktisadiyatında fiilen âmil olan bu adamların ruznamelerinin İktisat Vekâletince tertibedilebileceğine kaani değilim. Binaenaleyh ayrıca bir ruzname tertibederek bu ruzname dâhilinde hareket edin demeyi, İktisat Vekâleti muvafık bulmamıştır. Kongre reşittir ve bu işleri halletmeye kabiliyet ve salâhiyeti vardır. Bunun için ayrıca bir ruzname tertibini muvafık bulmadık. Rolümüzün, teşebbüs ve terkipten ibaret kalmasını arzu ettik. ...İktisat Vekâletinin kanaatine göre memlekette en evvel halli iâzımgelen mesailiden biri kredi meselesidir. ...ikinci mesele: istihsal ve istihlâkin tanzimi meselesidir. ...Üçüncüsü: Gümrük mesailine

temas ediyor. ...Dördüncüsü: Şirket ve sendikalar meselesidir. ...Şimdiye kadar memleketimizde teşebbüslerle dünyanın önüne çıkmak usulü düşünülüyordu. Halbuki muvaffak olabilmek için iktisat dünyasının önüne toplu ve kuvvetli olarak çıkmaya mecburuz. ...İktisat Kongresinin davetinden düşman memleketleri mütelâşi ve mütehaşi bir vaziyettedir. ...Türkiyeliler dişleriyle, tırnaklarıyla kazandıkları bu hürriyet hayatını, iktisatlarıyla, tarsin etmekle müdafaa edeceklerdir. Çünkü onlar pek kıymetlidir. Pek pahalıya mal olmuştur. Bütün milletin dişiyile, tırnağıyile kazandığı bir dâvadır. Onun için önüne iktisat çemberiyile geçerek hayatını müdafaa edecektir ve pekâlâ edecektir. ...Ecnebi sermayesine karşı Türkiye milletinin hiçbir buğz ve adaveti yoktur ve onun memlekete girmesi için her türlü teshilâtı da bütün medenî milletlerde olduğu gibi göstermeye amadedir. Ancak kendimizi Yirminci Asrın ortasında hiçbir devletten geri görmediğimiz gibi hiçbir milletten de aşağı şerait kabul ederek Türkiye'yi esirler ülkesi haline getiremeyiz. ...Türkiye esirler ülkesi olmasın. Her medenî millet gibi muamele görsün. Bu tarzda muamele etmeyi muvafık gören ecnebilerin sermayesine kapımız açıktır. Memleketimiz açıktır...”²⁴⁷ diyerek İzmir İktisat Kongresi'nin toplanma amacını ve hedeflerini belirtmiş; Ali Şükrü Bey (Trabzon) ise; “...Memlekette yalnız iktisat Kongresi değil, her meslekte kongrelerin akdedilmesini ve bu tarzdaki faydalı içtimaların sık sık tecelli etmesini arzu etmiyen hiçbir kimse yoktur. ...Hattâ siyasi dahi olsun, zararı yoktur. Çünkü tabiidir ki, müdavelei efkâr edilmedikçe yapılmak istenilen işlerin künhüne vâkıf olmak, hedefe vâsıl olmak imkânı yoktur...”²⁴⁸ diyerek, bu konudaki desteğini belirtmiştir.

²⁴⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, D. I, C. 27 (27 Kânunusâni 1339 Tarihli Yüz Seksen Birinci İçtimadan 23 Şubat 1339 Tarihli İki Yüz Birinci İçtimaa Kadar), TBMM Matbaası, Ankara 1960, s. 171-173.

²⁴⁸ TBMM ZC, D. I, C. 27, s. 173.

3. Dünya Ülkeleri Nezdinde İhtiyatlı ve Kendinden Emin Bir Yaklaşım

Temel siyasî prensibi Misâk-ı Millî'yi gerçekleştirmek olan TBMM Hükümeti, dış politikaya yönelik prensiplerini oluşturmaya çalışırken, uluslar arası dengeleri de gözeterek bunlardan faydalanma yoluna da gitmiştir. Bir yandan işgalci güçlerle mücadele verilirken diğer yandan da büyük güçler arasındaki çıkar çatışmalarından yararlanılmış, bu konuda politik mücadeleler verilmiş ve bir dizi antlaşmalarla uluslararası alanda tanınmanın ve meşru kabul edilmenin yollarını aranmıştır. *“Siyasette hissiyata kapılarak değil Daima menfaat, mihveri harekâttir...”*²⁴⁹ düsturu ile hareket edilmiş, kendine yardım edebilecek ülkelerle Misâk-ı Millî'ye aykırı olmayacak şekilde iyi ilişkiler kurmanın yolları aranmıştır. Bu nedenledir ki TBMM Hükümeti gözü kapalı herhangi bir devlete bağlanmaksızın ve millî çıkarları zedeleyici ilişkilerden kaçınarak uyguladığı çok yönlü dış politika ile Batı, Doğu ve üçüncü dünya ülkelerinin her biriyle aynı anda iyi ilişkilere sahip olmak istemiştir.²⁵⁰

Kurtuluş Savaşı döneminde, yeni Türk Devleti'nin kurulabilmesi için de her şeyden önce mücadelenin büyük devletlere karşı yürütülebilmesi gerekmekte idi. Ayrıca İtilaf Devletleri'nin, özellikle İngiltere'nin kışkırtmalarıyla Anadolu'ya saldıran Yunanistan'ın bertaraf edilebilmesi ise silah gücü ile mümkündü. Ancak yıllardır cephelerde savaşan ve tüm yükü omuzlarında taşıyan Türk halkı savaşıardan bezmiş halde idi. Bunun yanında, ordunun silahları da elinden alınmıştı. O halde silahlı mücadelenin başarıya ulaşması, dışarıdan bir yardımın alınmasını zorunlu

²⁴⁹ TBMM GCZ, D. I, C. 1, s. 149.

²⁵⁰ Yalçın, *Atatürk'ün...*, s. 60.

kılıyordu. TBMM Hükümeti, içinde bulunulan bu şartlarda, yardımına başvurabileceği bir kuvvet olarak 1917 Bolşevik İhtilâli'nden sonra kurulmuş olan, ayrıca bu dönemde Türkiye ile neredeyse aynı kaderi yaşayan yani Batı'nın saldırısına uğrayan Sovyet Rusya'yı gördü. Mustafa Kemal Paşa'nın "*Avamili tabiyeden mütehasıl*" ve "*...cümlemizin menafî ve mekasidına uygun...*"²⁵¹ yani tabii şartlardan doğan, karşılıklı menfaatlere uygun dostluk olarak nitelendirdiği ve Millî Mücadele döneminde Yeni Türk Devleti'nin dengeleri ve çıkar çatışmalarını göz önünde bulundurarak başlayan, hiçbir ideolojik unsura yer verilmeyen Türk-Sovyet yakınlaşması buna örnek olarak gösterilebilir. TBMM Hükümeti, Batı'ya ve özellikle İngiltere'ye karşı Sovyet Rusya'ya dayanma Yoluna bu sebeple girmiştir. İngiltere, Fransa ve İtalya gibi devletler arasındaki çıkar çatışmalarından yararlanılırken, diğer yandan da Türk dış politikasında çıkarların örtüştüğü Sovyetler Birliği'nin dostluğu, Millî Mücadele döneminde Türk diplomasisinin yürütülmesine katkı sağlamıştır.²⁵²

Ankara'da TBMM'nin açılmasından üç gün sonra; yani 26 Nisan 1920'de Mustafa Kemal imzası ile Lenin'e gönderilen bir mektupta "*tevhibi mesai ve harekâtı*" önerilmiş ve "*...Evvela millî topraklarımızı tahtı işgalde bulunan emperyalist devletleri tard ve atiyen emperyalizm aleyhinde vuku bulacak mücadelatı müşterekemiz için kuvayı dahiliyemizi taazzuv ettirmek üzere...*"²⁵³ denilerek, Ankara ile Moskova Hükümetleri arasında normal münasebetlerin kurulması, askerî ve siyasî bir ittifak ile de emperyalist devletlere karşı birlikte mücadele edilmesi

²⁵¹ TBMM ZC, D. 1, C. 18, s. 9.

²⁵² Gönlübol, "*Atatürk'ün Dış Politikası...*", s. 27-30.; Armaoğlu, **20. Yüzyıl...**, s. 46-47.; Gürel; *a.g.m.*, s. 521.; Armaoğlu, **Atatürk'ün Dış...**, s. 185.

²⁵³ Gönlübol, "*Atatürk'ün Dış Politikası...*", s. 28-32.; Yalçın, **Atatürk'ün...**, s. 69-70.

istenmiş ve TBMM Hükümeti'nin Misâk-ı Millî'ye dayanan prensipleri belirtilmiştir.²⁵⁴ Rusya içindeki ve dışındaki Müslümanları Bolşevik rejimini desteklemeye davet eden ve aynı zamanda Çarlık Hükümeti zamanında Türkiye'yi parçalamaya yönelik anlaşmaların Bolşevik Hükümeti tarafından reddedildiğini, özellikle İstanbul'un Müslümanların elinde kalması gerektiğini belirten Rus Millet Komiserliği'nin Şark Müslümanlarına Yaptığı Tamim²⁵⁵ 11 Mayıs 1920'de TBMM'de alkışlar arasında okunmuştur. Mustafa Kemal Paşa'nın 26 Nisan 1920 tarihli mektubuna 3 Haziran 1920'de cevaben Misâk-ı Millî'ye atıfta bulunulmuş ve Türklerle meskûn yerlerin mukadderatına hâkim olmalarını tabî saydıklarını belirtmişlerdir.²⁵⁶ Mustafa Kemal Paşa, Çiçerin'in bu mektubuna 20 Haziran 1920'de cevap vererek Türkiye-Rusya ilişkilerinin olumlu yönde gelişmesine katkı sağlamıştır.²⁵⁷

17 Teşrinievvel (Ekim) 1336 (1920)'da Rus Bolşevik Cumhuriyeti İle Münasebatımız ve Kafkas Hükümetleriyle Aktedilecek Muahedeler Hakkında söz alan Hasan Fehmi Bey (Gümüşhane); "...biz Rusların dostluğuna ne kadar muhtaç isek Rusya da bizim dostluğumuza o kadar daha ziyade muhtaç..."²⁵⁸ Yusuf İzzet Paşa (Bolu): ...Rus milletiyle yaptığımız temasın gayesi ...Şüphesiz ki, ...itilâf

²⁵⁴ Armaoğlu, **20. Yüzyıl...**, s. 310.

²⁵⁵ "1. ...Şark'ın taksimi için başlayan kanlı muharebelerin sonu gelmek üzeredir. Dünyanın bütün akvamını kendi boyundurukları altına alan İngiliz yağmacılarının kuvvetleri seferberlikleri sükut etmektedir. ...Şark'm Müslümanları, Türkler, Araplar, İraniler, Hinduler kendi memleketleri, malları, hayatları taksim ve harabedilmek üzere bulunan kimseler, sükût eden çarlık tarafından tanzim edilen, İstanbul'un cebren işgali muahedesi yırtılmış ve mahvedilmiştir. Rus Cumhuriyeti millet Sovyetleri, memleketlerinizin cebren işgalini ret ile ilân eder ki, İstanbul Müslümanların elinde kalacaktır. Türkiye'nin taksimine ve Türk arazisinden bir Ermenistan teşkiline dair olan muahede yırtılmış ve mahvolmuştur. Yine ilân ederiz ki, İran'ın imhasına dair yapılan muahede de yırtılmıştır. Yağmagerleri, memleketinizi boyunduruk altına alan zâlimleri reddeyleyiniz. Artık susulacak devir geçti. Memleketinizin efendisi kendiniz olunuz. Arkadaşlar, kardeşler dünyanın esir milletlerinin tahlisini bayraklara yazalım. 2. Büyük Millet Meclisi Riyasetine, kolordulara, Miralay Refet Beye, Trabzon, Van vilâyetlerine, Erzincan Mutasarrıflığına, K. 15 fırkalarına yazılmıştır."; **TBMM ZC**, D. I, C. 1, s. 256-257.

²⁵⁶ Yalçın, **Atatürk'ün...**, s. 70-71.

²⁵⁷ Yalçın, **Atatürk'ün...**, s. 71-73.

²⁵⁸ **TBMM GCZ**, D. I, C. 1, s. 177.

hükümetleri tarafından daha doğrusu hukuku milliyemizin duçarı tecavüz olan hukuku mukaddesemizi kurtarmak için bir çare idi. Düşünüliyordu ki biz bu cabbar milletlerin zulüm ve tazyiki karşısında Ruslarla aynı tehlike karşısında bulunuyorduk. Menafîmiz de müşterekti. Bu noktai nazardandır ki Rus milletiyle temas edilmesini faideli addettik. ...Mukaddes davamızı kazanmak için temas etmek lâzım olduğuna kani idim. Bu temas Rus milletine Büyük Millet Meclisi Hükümetini tasdik ettirmiştir...”²⁵⁹ Mehmet Şükrü Bey (Karahisarî Sahip): “...bizim Rusya ile temasımız, düşmanımızın düşmanı dostumdur düsturundan ileri gelmiştir...”²⁶⁰ denilerek, Sovyet Rusya ile kurulan münasebetin hangi temeller üzerine oturtulduğu belirtilmiştir.

11 Mayıs 1336 (1920) Salı günü, Rus Millet Komiserliğinin Şark Müslümanlarına Yaptığı Tamime Dair 15. Kolordu Kumandanı Kazım Karabekir Paşa’dan gelen telgrafın okunmasının ardından söz alan Hamdullah Subhi Bey (Antalya); “...Bolşeviklik nedir? Öğrenmeliyiz, hakkında hüküm vermeliyiz. Belki böyle değildir. Belki bizim için en hakiki bir yardımcı geliyor. Başkalarını topraklarımızdan kovmak için bize müzahir bir kuvvet geliyor. ...Belki onlardan istifade ederek düşmanlarımızı atacağız ve millî vahdetimizi vücuda getireceğiz. Onun için... ..Millet Meclisi Bolşevikliğin nıkatı esasiyesi hakkında bir fikri sarih elde etmeli ve kendi noktai nazarını ifade etmelidir. Eğer muayyen bir noktai nazar olursa bir vazife terettübedecektir. Bütün memlekete, Bolşeviklik nedir, ve bize ne getiriyor, bunu söylemeye mecburuz. Görüyorum ki, ...ne vakit buna temas eder bir haber gelirse Meclisin ilk aldığı tedbir kaçmak, geriye çekilmek oluyor ve çünkü o

²⁵⁹ TBMM GCZ, D. I, C. 1, s. 184.

²⁶⁰ TBMM GCZ, D. I, C. 1, s. 185.

sarahatten çekiniyor. ...diyorum ki: Millet Meclisi'nin en şayanı dikkat, en lâzîmürriaye vazâifinden biri doğrudan doğruya millete Bolşeviklik hakkında bir şey düşünmek ve ne düşündüğünü tasrih etmektir..."²⁶¹ Ali Şükrü Bey (Trabzon); "...biz İngiltere'nin düşmanı olan Bolşeviklerle ittifak edeceğiz, el ele vereceğiz ve Bolşeviğiz dediler. ...biz Bolşevik kuvvetinin ne olduğunu bilmiyoruz. ...Onun için şimdi Meclis Bolşevik programının ne olduğunu bilmediği halde esasen propaganda yapılmış, bununla memleketin efkârı umumiyesi temsim edilmiş olduğu halde biz kalkar da Bolşeviklerle ittifak ettik dersek bunun memleketteki aksi tesiri bize muvafik zuhur etmez. ...Cereyan iyidir, hakikaten emperyalizmi yıkıyor..."²⁶² denilerek, Rusya Hükümeti ile kurulan temaslardaki sakıncalar dile getirilmiştir.

3 Temmuz 1336 (1920) Cumartesi günü, Vaziyeti Askeriye, Siyasiye ve Dahiliye Hakkında İstizah Taktiri münasebetiyle söz alan Mustafa Kemal Paşa (Ankara); "...Bizim için, milletimiz için bolşevik olalım, olmayalım meselesi mevzubahs değildir; illâ bolşevik olmak için bir mesele yoktur. Yine bu hususta kıraldan ziyade kiral taraftarı olanlar da var..." Bolşevik olma taraftarlarını da eleştiren Mustafa Kemal Paşa; "...Biz bir milletiz, kendimize mahsus âdatımız vardır, prensibimiz vardır ve biz bunların sadıkıyız. Biz bolşeviklerden bahsettiğimiz zaman bir bolşevik Rusyası, Sovyet Cumhuriyeti var ve onların vesaiti var, menabii var ve bizim düşmanımızın düşmanıdır. Biz kendi maksadımızı kurtarmak için bunlarla birleşebiliriz. Yoksa kendi maksadımızı bırakıpta onlara köle olalım meselesi mevzubahs değildir. Onun için bu nokta bilâ kaydüşart bolşevik olalım demek değildir. Belki olmayıveririz ve evvelden olalım desek belki kabul etmezler. Onun için

²⁶¹ TBMM ZC, D. I, C. 1, s. 257.

²⁶² TBMM ZC, D. I, C. 1, s. 259.

evvelâ, noktai nazarımızı bilelim. Ondan sonra dost olarak, bir kuvvet olarak kendilerine müracaat edebiliriz...”²⁶³ diyerek, Rusya ile anlaşma konusunda kesin çizgileri belirlemiş ve belirli prensiplere bağlamıştır.

Yine 14 Ağustos 1336 (1920) Cumartesi günü, Mustafa Kemal Paşa; “...Ruslar, çarın idarei müstebidesi altında takip eden harp senelerinin teyit ettiği sefalet neticesinde bu hissiyatı azami derecede tenmiye etmişlerdi. Memleketlerinin gayet vasi olmasına ve bir çok avamil ve şeraiti tabiiyeyi haiz bulunmasına istinaden bütün dünyanın emperyalistlerine karşı ilânı husumet ve ilânı harp etmekten çekinmediler. Garp emperyalistleri de bütün kuvvetlerini, bütün kudretlerini, bütün vesaitini kendi aleyhlerinde istimal ettikleri halde yaptıkları harekâtı, inkılâbı bugüne kadar kemalî muvaffakiyetle yaşatmaya muktedir oldular. Bolşeviklerin bilhassa son günlerde Lehistan dahilinde tevali eden muvaffakiyatı ve muzafferiyatı cidden inkılâplarının pek mesut, pek parlak ve pek mühim bir neticesidir. İslâmiyetin en âli kaide ve kanunlarını ihtiva eden bolşevizmin, bizim dahi mevcudiyetimize kastetmiş olan müşterek düşman aleyhinde, bugün ihraz etmiş bulunduğu zafer, bizim için de şayanı teşekkür, bir neticedir. ...Şark âleminin bilâkaydı şart sahibi, mutasarrıfı olmak emelini mağrur kafalarına sokmuş olan itilâf devletleri, kendi hayat ve mevcudiyetlerinin devam ve bakasının, bu tesahüpte ve bu tasarrufta olduğunu pek güzel takdir etmişlerdir. Binaenaleyh bu tesahup ve tasarrufu temin etmek için başta İngilizler olmak üzere, bütün itilâf devletleri, bir taraftan tekmil kullanabildikleri vasıta ve kuvvetlerle bizi mahvetmek, bizi ezmek için çalıştıkları bir sırada, diğer taraftan da bütün beşeriyeti mazlûmeyi tahlis için çalışan Bolşeviklerin,

²⁶³ TBMM GCZ, D. I, C. 1, s. 72.

mazlum milletimize el uzatamaması için yine servetlerini kuvvet ve kudretlerini sarfederek uğraşmışlardır. Fakat Bolşevik Cumhuriyeti, hem kendi hayat ve mevcudiyetlerinin ehemmiyetini tazif etmek, hem de itilâf devletlerinin pençesi zulmünden kurtuldukları takdirde, âlemşümül olan inkilâbın istihsalı gayatı için kendilerine en kuvvetli, en kudretli bir muavin ve müzahir olacak milletimizin desti vifak ve ittihadını tutmak için teşebbüsâtı fiiliyede bulunmuştur. ...Anlaşıyor ki Bolşevik Hükümeti bizimle irtibat ve temas için fiilen teşebbüsatta bulunmuştur. ...biz memleket ve milletimizin mevcudiyetini ve istiklâlini kurtarmak için karar verdiğimiz zaman kendi noktai nazarlarımıza tabi bulunuyorduk. Ve kendi kuvvetimize istinat ediyorduk. Hiç bir kimseden ders almadık, hiç kimsenin muğfil mevoidine aldanarak işe girişmedik. Bizim noktai nazarlarımız, bizim prensiplerimiz cümlece malûmdur ki, bolşevik prensipleri değildir ve Bolşevik prensiplerini milletimize kalbul ettirmek için de şimdiye kadar hiç düşünmedik ve teşebbüste bulunmadık. Bizim İtikadımıza göre; milletimizin temini hayat ve tealisi kendi kabiliyeti hazmiyesiyle mütenasip olan noktai nazarlardır. Fakat esas itibariyle tetkik olunursa bizim noktai nazarlarımız - ki halkçılıktır - kuvvetin, kudretin, hâkimiyetin, idarenin doğrudan doğruya halka verilmesidir, halkın elinde bulundurulmasıdır. Yine şüphe yok ki, bu dünyanın en kuvvetli bir esası, bir prensiptir. Elbette böyle bir prensip Bolşevik prensipleriyle tearuz etmez. Vakıa bize milliyetperver derler. Fakat biz öyle milliyetperveranız ki, bizimle teşriki mesai eden bütün milletlere hürmet ve riayet ederiz. Onların bütün milliyetlerinin icabatını tanırız. Bizim milliyetperverliğimiz her halde hudbinane ve mağrurane bir milliyetperverlik değildir ve bahusus biz İslâm olduğumuz için, İslâmiyet noktai nazarından bizim ümmetçiliğimiz vardır ki, milliyetperverliğin çizmiş olduğu dairei mahdudiye

namütenahi bir sahaya nakleder ve bu itibarla da bu nokta nazardan bizim istikametimizde Bolşevik istikameti görülebilir. Bahusus bolşevizm millet içinde mağdur olan bir sınıf halkı nazarı mütalaaya alır. Bizim milletimiz ise heyeti umumiyesiyle mağdur ve mazlumdur. Bu itibarla dahi bizim milletimiz beşeriyeti tahlise müteşebbis olan kuvvetler tarafından himayeye şayestedir. ...Memleket ve milletimizi kurtarabilmek için, memleketin ahengini, intizamını muhafaza etmek lâzımdır. Her tarafta muhtelif kafaların, dimağların, vücutları teşebbüsü, memleketin içinde muhtelif cereyanlar, muhtelif vaziyetler tevlit edebilir. Halbuki, ...biz her taraftan, hariçten ve haricin tesiriyle dahilden, namütenahi taarruzlara, hücumlara maruz bulunmaktayız. Bu Vaziyet içinde bizim için esas, sakitane vahdeti muhafaza etmektir. Bu vahdeti böyle teşebbüsâtı münferide ile halele duçar ettiğimiz gün, o teşebbüsâtı münferidenin neticei muvaffakiyeti en parlak dahi olsa, heyeti umumiyei kurtarmak kabiliyetinden mahrumdur.”²⁶⁴ sözleriyle, Sovyet Hükümeti’nin emperyalizme karşı verdiği mücadeleden bahsederek övgüde bulunmuş ve aynı zamanda iki hükümetin benimsediği prensiplerin farklılıklarını belirtmiş, kurulan münasebetlerdeki kafa karışıklıklarını gidermiş ve bu münasebetin kurulmasının neden gerekli olduğunu açıklamıştır.

16 Ekim 1336 (1920) Cumartesi günü, Rus Bolşevik Cumhuriyeti ile Münasebatımız Hakkında söz alan Yusuf Kemal Bey (Kastamonu); “...Rusya ile olan münasebatımızda başka âmiller de vardır.Biz emperyalist fikirleriyle hiç hareket etmedik. Yalnız benim için atan bir kalp görürsem elbette ve elbette benim kalbim de onun için atar. Yani oradaki Müslümanların münasebatı bu... Ve bizim hakkımızda

²⁶⁴ TBMM ZC, D. I, C. 3, s. 207-210.

büyük büyük şeyler besliyorlar. ...memleketimizin ahvali tarihiyesi, ahvali coğrafiyesi, mazimiz sonra maruz kaldığımız hücumların heyeti umumiyesi göz önüne getirilecek olursa, gayet kavi bir set yapılmazsa, emperyalist âlemi bizimle birleşir, bizi tamamiyle ellerinde âlet ederler. Bu kabil olmadığı takdirde o cereyanı düşünmek lâzım gelir. ...Gayrin hakkına taallük eden Rusların olsun, başka devletlerin olsun, bunu cümleminizin yegân yegân takdirine bırakıyorum”²⁶⁵ demiştir.

3 Ocak 1337 (1921) Pazartesi günü, Ahvali Siyasiye Hakkında Beyanâtı Münasebetiyle Hariciye Vekâleti Vekili Muhtar Bey; “...*Hükümetiniz mutlaka ve mutlaka bu mücadeleyi uzmada kendisine yardımcı olacak haricî bir kuvve iazimeye istinadetmek mecburiyetinde bulunuyor. Malûmu âliniz insanlar arasında nasıl tesanüt elzem ise milletler arasında yekdiğerine karşı mütesanit bulunmak gayet zaruri ve tabiidir. ...Bizim Rusya ile ittifakımız, sırf emperyalizme karşı müştereken mücadele etmektir. Bu gayede kendisi ile her vakit beraberiz. Hattâ biz kapitalizm mücadelesinde dahi Rusların kabul etmiş oldukları prensipleri kabul ve memleketimizde tatbik edemeyiz. Çünkü memleketimizde bunların mahalli tatbiki yoktur; Biz bunları, Rusya sefareti buraya geldiği vakitte ayağının toziyle kendilerine anlattık ki, ileride iki devlet arasında şayanı teessüf suitefehümata mahal kalmasın. Emperyalizm mücadelesinde herhangi bir memleketle her daim akdi itilâf ve ittifak edebiliriz. Fakat kapitalizmle mücadele etmek hususunda onların gayesini kendimize mesleki siyasi ittihaz edemeyiz. Eğer kapitalizme karşı mücadele etmek lüzumu, içtimai bir zaruret veyahut bir lüzum olmak üzere taayyün ve tahakkuk edecek olursa, bu inkılâbi içtimaiyi, ancak bu memleketin ahvali hakikiyesini bu memleketin*

²⁶⁵ TBMM GCZ, D. I, C. 1, s. 171-173.

ahalisinin ruhunu, temayülâtını bilen, memleketin kendi evlâdı yapmak lâzım gelir. Bunun haricinde hiçbir kimsenin, hiç bir sebep ve bahane ile komünizm yapmasına bu Hükümet - ki memleketin selâmet ve saadetini temin etmek gibi azîm bir mesuliyeti deruhte etmiştir - razı ve kail olamaz. Zaten Rusya Hükümetiyle aramızda bu mesele hakkında katiyen ihtilâf da yoktur. ...Hükümetiniz, hiç bir sebepve bahane ile aramızdan, Misakı Millî dâhilinde bulunan ana vatanımızdan hiç bir yerin, hattâ en büyük ittifakı siyasi mukabilinde bile terke imkân olmadığını Rusya'ya bildirdi. ...fikrimiz şu merkezdedir ki, Türkiye Hükümeti her şeyden evvel vâki olacak teklif atın aleni ve resmî olmasını ve akabı vukuunda Türkiye topraklarının ve bilhassa payitahtın, hangi millete mensup olursa olsun kuvayi ecnebiyeden derhal, tahliye etmesini talep etmelidir, ki, Hükümetinizin şimdiye kadar takip ettiği bundan sonra da takip etmek azminde bulunduğu meslek de budur. ...Biz hiç bir vakit namütenahi, lâyüat velâyühsame taliple ortaya atılmış bir millet, bir hükümet değiliz. ...İstedliğini müdrیکbir milletiz. Mazimiz parlak olmakla beraberhalimizi de derkeder, kendimizi neye kadirolduğumuzu da bilir bir milletiz. ...Bizim istediğimiz; hududu millî dâhilindeiktisâdi ve siyasi istiklâlimizdir. Efendim, bunu bugün, gullığıştanâri olarak, resmî ve alenibir lisânla bize dermeyan edecek ve kabul edecekher devlete şimdiden elimizi uzatmağa hazırız. ...Bu millet haktan iktibas ettiği kuvveiâzmiye ile böyle resmî bir teklif vukua gelinceye kadar intizar edecektir ve geldiği vakitte mâkasıtı milliyesini tatmin ettiğine kani olduğu gün akdi ittifak etmekte bulunduğu Rusya Hükümetini katiyen gücendirmeden akdi sulh edeceğiz; Fakat bu Hükümet, mesuliyetini gayri müdrیک olduğunu gösterecek tarzda gayriresmî teklif âtı hüsnü telâkki edemez. Çünkübu gibi teklifât şimdiye kadar defaatla vukuagelmıştır. mahsusanın müzakere edebileceği meselelerdir. Onun için kendilerine verilecek

cevapta; mübadele meselesi sulh müzakeratına katiyen sas ve mukaddeme olarak kabul edilemez, o insanî bir meseledir. Teklif edilmiş olan şerait dairesinde bunları yapmağa her zaman hazırız. Sulh müzakeresi meselesine gelince: Sevr Muahedenamesi ortada buldukça hiç bir İtilâf Hükümetiyle hiç bir sebep ve bahane ile akdi musalâha edemeyiz. ...Hulâsa etmek lâzım gelirse; Misakı millî dahilindeki memalikimizin iktisadi ve siyasi istiklâli temin edilmek şartıyla biz dünyanın her Devletiyle der an saat akdi musalehaya hazır ve amadeyiz. Elverir ki bu teklif alenen ve resmen vukua gelsin ve müzakere içinde Sevir ahitnamesinin ortadan kalktığı, mürtefi bulunduğutarafımızdan dermeyan olunan şartı mütekaddimi kabul edilmiş bulunsun. binaenaleyh Heyeti Celilenizive bu vesile ile bütün Türkiye efkârı umumiyesinin hilâfına vâki olacak neşriyattan, telkinattantahzir ediyorum.”²⁶⁶

Mustafa Kemal Paşa (Ankara); “ ...Hükümetin siyaseti demek; bu Meclisi Âlinin maksadı yegânei teşekkülü demektir. O da kısaca bir (formül) ile ifade edilmektedir, Hududu millimiz dâhilinde, ...bütün milletin istiklâlini teminematuftur. Binaenaleyh hepimizin maksadı bundan ibarettir. ...Binaenaleyh Hükümetin siyaseti, gayet bariz ve vazıhbir siyasettir ve bu siyasette ekseriyetimize veya heyeti umumiyemize değil, milletin heyeti umumiyesine istinat etmekte olduğuna kanaati tammesi vardır. Yoksa şu veya bu zümre veyapartiyeye istinat eden hiçkimse mevcut değildir. ...Bizim Ruslarla olan münasebatımızda esas olarak kapitalizm aleyhine yani komünizm esasatına temas dahi edilmemiştir”²⁶⁷ denilerek, Rusya olan münasebetin sadece emperyalizme karşı birlikte mücadele etmek için kurulduğu, Rusya’nın kabul ettiği prensiplerin Türkiye’de uygulanamayacağı, bundan dolayı, Misâk-ı Millî’den asla feragat edilemeyeceği, bu prensibin Rusya’ya bildirildiği belirtilmiştir.

²⁶⁶ TBMM ZC, D. I, C. 7, s. 147-158

²⁶⁷ TBMM ZC, D. I, C. 7, s. 160-161.

21 Temmuz 1337 (1921) Perşembe günü, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetiyle Sovyet Rusya Arasında Akit ve İmza Olunan Muhadenet Ahitnamesinin Tasdikine Dair Kanun Lâyihası ve Hariciye Encümeni Mazbatası münasebetiyle söz alan Hariciye Vekili Yusuf Kemal Bey (Kastamonu): “...*Bu muahede iki tarafın, ...menfaatlerini müşterek görmesinden ve aralarında daimî münasebatı samimiye tesisinden ve münasebatın vereceği favaitten istifade arzusundan ileri geldi. ...Yani muahedeyi meydana getiren eğer bu muahedename bilûmum Türk Milletine bir menfaat temin ediyorsa, o muahedenin akdine vasıta olmak şerefi arkadaşım Dr. Rıza Nur Bey ile Ali Fuad Paşaya aittir. Ve bir mükâfat verirsiniz, bir iltifat yaparsanız onlara aittir. Fakat asıl muahedeyi meydana getiren evvelâ iki tarafın menfatlerindeki iştiraki idrak etmeleri saniyen: Büyük Millet Meclisinin kuvvetidir. Oradan aldığımız kuvvetle meydana gelmiştir...*”²⁶⁸ diyerek, TBMM Hükümeti ve Rusya arasında yapılan bu Antlaşmanın, iki tarafın ortak çıkarları TBMM’nin kuvvetine dayandığını belirtmiş; Salih Efendi (Erzurum)’nin; “...*bugünkü bu Büyük Millet Meclisi Hükümetinin mesleki nedir? ...bizim harekâtımızla Rusların harekâtı arasında bir müşabehet vardır. Şimdi esasen Büyük Millet Meclisi Hükümetinin mesleki nedir? Demokrasi midir, yahut kapitalizm midir, otokrasi midir? Mesleki nedir? Bunu bir kere anlamak lâzımdır.*”²⁶⁹ sorusuna Hariciye Vekili Yusuf Kemal Bey (Kastamonu); “...*Maksat, biz ezenlerin ezmesine mâruz olan bir millet halindeyiz, yani birtakım müstevli devletler bizim memleketimizi manatiki nüfuza taksim etmek, bizim hak ve hürriyetimizi elimizden almak istiyorlar. ...Sevr Muahedenamesi... ...Biz, bundan kurtulmak istiyorduk,*

²⁶⁸ TBMM ZC, D. I, C. 11, s. 328.

²⁶⁹ TBMM ZC, D. I, C. 11, s. 329.

Rusya da ilân ettiği prensiplerle ben cihanın bu gibi şeylerden kurtulmasını istiyorum, diyor. Yani bir meslekî, iktisadi ve içtimai olarak bizim meslekimizle Rusya'nın mesleki arasındaki iştirakten muvakkaten bahsedilmiyor. Siyasi iştirakte muvafakatten bahsedilmiyor. Siyasi noktai nazardan bahsediyor. Rusya Hükümeti ile biz müzakerede bulunduğumuz zamanda Türkiye Devleti, Rusya Devleti ile görüştü. Ve içerdeki maddelerden birisi zannedirim her şeyi izah ediyor. Rusya Hükümeti Şark milletlerinin millî hareketlerini bir halaskar, istihlâskâr hareket olmak üzere telâkki ediyor. Millî hareketler beynelmilel hareketlerin muhalifidir, yani enternasyonal ismi yoktur. Bu kelimeyi sarfa müsaade buyurunuz. Çünkü, beynelmileliyet gibi bir şey sarf etmek istemiyorum. Millî hareketleri kabul, devamlı hareketlerle meşgul olan ve o millî hareketlerle kendisini kurtarmak isteyen milletlerin istiklâli bilhassa kendilerinin istedikleri şekli hükümetle idareye olan hakları, Rusya tarafından şimdi okuduğunuz muahdede sarahaten esmen tasdik ve ilân ediliyor. Binaenaleyh arz ettiğim mühim kelimedden Türkiye Büyük Millet Meclisinin mesleki, mesleki iktisadi ve içtimaisi bolşevizim midir, komünizim midir açık söylüyorum. Bolşevizim midir, komünizim midir? Binaenaleyh, ikisi arasında bir müşabehet vardır, demek değildir, ...İkimiz de istilâya mâruz idik. Müşabehet buradadır. Rusya bunu açıkça bize söylemiştir. Açıktır, muahdedeye koymuşuzdur.”²⁷⁰

şeklinde cevap vermiştir. Abdullah Azmi Efendi (Eskişehir) ise; “...Garp devletlerinin medeniyet perdesi altında bu dakikada hukuku düvele değil, insaniyete mugayir bir şekilde bütün mevcudiyetimizi ayak altına almak istedikleri bir zamanda Şarkın böyle bize el uzatmasını bugünkü başladığımız mücadeleye için bir beraatı istihlal addediyorum. ...ve inşallah başladığımız muharebe için bir beraatı istihlâs

²⁷⁰ TBMM ZC, D. I, C. 11, s. 329-330.

görüyorum...”²⁷¹ diyerek, Batılı devletlerin, Türk milletinin mevcudiyetini ayaklar altına almak istedikleri bir zamanda başlatılan bu girişimin bir kurtuluş olacağını belirtmiştir.

20 Şubat 1338 (1922) Pazartesi günü, Rusya Şûralar Cumhuriyeti Ankara Mümessili Mösyö Aralof’dan Meclise ve mebuslara hitaben yazılmış olan tezkere ve mektupta: “... Sizleri bütün Rusya Merkez İcra Komitesi namına ve İşçi ve Köylü Sovyet Rusya’sı tarafından dostlar ve kardeşler sıfatıyla selamlamaya memur edildim. Türk halâs ve hürriyetini istihsal ve istiklâlini idame maksadiyede giriştiğiniz muazzam cidal işçi ve köylü Rusya’sı zihniyetinin kolayca idrak edeceği bir mahiyeti haizdir. Kahramanane olan mücadelenizin inkişafı esnasında yaşanan her an Kızıldunun her muharip neferi, her işçi ve her köylü tarafından takibedilmektedir. Zaferleriniz her defasında bütün milletimizce alkışlanmakta ve menafine hadim ve aziz olan kendi muzafferiyatı gibi telâkki olunmaktadır. Türk Milletinin bu büyük mücadelede tahammül ettiği meşakkatler ve mahrumiyetler Rus milleti tarafından kolay anlaşılacaktır. Çünkü, büyük teşrinievvel inkılâbımızın başından beri, son dört sene içinde Rus köylü ve işçisi azim mahrumiyet ve ıstıraplara katlanmış ve derecei kifayede tahaffuza medar olacak ayakkabı ve melbusatı lâzimenin tamamen fikdanı hasebiyle, kıtlığa ve soğuğa mukavemet göstererek yaşayabilmiştir. Çocuklarımız ve ailelerimiz ıstırap çekti, mübrem ihtiyaçlarından külliyyen mahrum oldu. Benizleri solgun ve bimeeal, düşe kalka hareket edebildi. Ve nihayet birçoğu terki hayat etti. Kanlı emperyalizm şedit bir abluka ile bütün Sovyet Rusya’sını ihata etti. Ve soğuktan, kahtu gıladan ve Rus işçi

²⁷¹ TBMM GCZ, D. I, C. 11, s. 332.

ve köylüsünün istirahatından istifade ederek, Sovyet Hükümetini yıkmak, Rus milletini tahtı hükmüne almak, memleketimizde tekrar kapitalizmi tesis ederek, saraylarını betbaht işçi ve köylü kütlelerinin kemikleri üzerinde yeniden inşa etmek tecrübesinde bulundu. Çarlık Hükümetinin Generalleri ve mürteciler Rus milletine hiyanet ve emperyalizm hizmetine sadakat göstererek, Garbin bankerleri ve muhterisleri tarafından teşvik olunan aç bir kurt sürüsü gibi zavallı Rusya 'ya hücum ve onu her cihetten parçalamaya gayret ettiler. Fakat Emperyalizmden katiyen halâs bulmak, onu tamamen imha ile, bilûmum işçileri ve mazlumini tahlis etmek fikri muazzamı Rusya 'nın bütün işçi ve köylülerinin kalbi erine hararet ve heyecan vermiş ve Rus işçi ve köylüsü pek ağır bir yükün ıstırabını çekmekle beraber Sovyet Hükümetinin rehberliğiyle muzafferiyeti katiyeyi elde etmek gayei nihaisini musırrane takibetmiştir. ...Büyük Türk Milleti keزالik Garp boyunduruğu altında bulunduğundan bizimle birleşti. Ribkai tazyik ve itisaftan ancak muannidane bir sayı ve şedit bir mücadele ile kurtulabileceğini anladığından Türkiye Büyük Millet Meclisi ve onun Reisi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri etrafında toplandı ve bize imtisal ile müthiş azap ve ıstıraplara katlanarak, istiklâlini müdafaaya devam etti. ...Türkiye Büyük Millet Meclisinin pek muhterem âzası, siz yalnız değilsiniz, bütün Rus milleti zahriniz olduğu halde, mücadele ediyorsunuz. Çünkü gayelerimiz müşterektir. Garp emperyalizmi açık bir mücadele ile Türk ve Rus milletlerine galebe çalmak ümidini kaybeylediğinden müzakerata başlamakta, konferanslar tertibetmektedir. Düşman bizi ayırmaya gayret etmek suretiyle daha kolayca aldatabileceği ve bu veçhile ezebileceği için menafii müşterekemiz bütün bu konferanslarda müttehit ve birlikte bulunmaktığımızı istilzam eder. Çünkü zaferimiz ittihatla kabildir. ...Türkiye Büyük Millet Meclisinin âzası efendiler, ve dost ve büyük

kardeş olan siz o Meclisin Reisi Paşa Hazretleri, sizleri bir defa daha selâmlar ve Sovyet Rusya'sı namına, bu selâmı bütün milletine ve kahramanane mücadelede onun pişdarı olan Büyük Türk Ordusuna, bu ordunun kumandanlarına, zabıt ve askerlerine tebliğ buyurmanızı rica ederim. Türkiye'nin katî ve serî bir sulha vusulünü ve bütün Türk Milletinin sancağınız altında birleşmesini temenni etmeliğime müsaade buyurunuz. Anadolu'nun Sancağı, İstanbul ve bütün bahrisefit sahilleri üzerinde yükselsin ve zafere kavuşsun. Yaşasın Türk Milleti, yaşasın Türkiye Büyük Millet Meclisi, yaşasın Kahraman Türk Ordusu. Yaşasın bütün Şark'ın Emperyalizm boyunduruğundan istihlâsı mutlakı”²⁷² denilerek, Türk Millî Mücadelesi ve TBMM üyelerinden övgü ile bahsedilmiş, TBMM Hükümeti'nin Batı boyunduruğu altında bulunduğu Rusya ile anlaşığı, iki tarafın da gayesinin aynı olduğu vurgulanmıştır. Mektubun okunmasının ardından söz alan Hüseyin Avni Bey (Erzurum); “...Rus milletini yakînen tanırım. Şarklılık ruhu o milletin cidden tamamiyle ruhunda mevcuttur. Bizimle mizaç, ahlâk, etvar ve harekât itibariyle tevemdirler. ...Kendilerinin zâlim tanıdığı, beşeriyetin zâlim kaydettiği çarlık devrinde bile pek çok kardeşlerimiz Rusların arasında müreffehen yaşamışlardır. Bütün beşeriyeti kavuran sermayedarın aleti mesabesinde olan insan kütlelerini onların zulmünden, işkencesinden kurtarmak için ilk bayrağı açan Rus Milleti oldu. ...bir misalini söylüyorum. İngilizlerin paraları, Yunanlıları kendi amali fevkine çıkararak sürü sürü kırdırmaktadır. İşte bu füsunkâr tesir karşısında ilk evvelâ isyan eden Ruslar oldular. Ferdin hukukuna hürmet etmek, zayıfları beslemek ve onları esaretten kurtarmak için beşeriyete karşı ilânı harbi ilk evvelâ Ruslar yaptılar. Bunların komşusu bulunan Türkler, yine zâlim birtakım hislerin esiri haline

²⁷² **TBMM Zabıt Ceridesi**, D. I, C. 17 (18 Şubat 1338 tarihli Yüz Altmış Birinci İçtimadan 28 Şubat 1338 Tarihli Yüz Altmış Yedinci İçtimaa Kadar), TBMM Matbaası, Ankara 1958, s. 55-56.

getirilmek istendi. Fakat Türklerin de o Şarklılık ruhunda, o azim, isyankâr bir surette meydana çıktı. Türklere her taraftan taksimler, her taraftan hücumlar vukubulurken, muaveneti kendisine muktazayı insaniyet bilen Rusya Türk'e elini uzattı, Çünkü, Rusya'nın da menafii bizimle müşterektir. Ruslar menafii siyasesinden de fedakârlık ederek bizim mukaddesatımıza hürmet ettiler ve ebediyen hürmet edeceklerdir. Ve bu millet ebediyen bize bu suretle zahir olacaktır. Mukaddesatın en büyüğü, ferdin hukukuna hürmettir...”²⁷³ diyerek, şarklılık bilincinin, Rus milletinin ruhunda var olduğunu, bazı özelliklerin benzer olduğunu, Türklerin en zor zamanında Rusların destek olduğunu belirterek, bunun ortak menfaatlere dayandığının altını çizmiştir.

Yine 13 Kasım 1338 (1922) Pazartesi günü, İzmit Mebusu Sırrı Bey'in, Ahvali Siyasiyeye Dair Sualî münasebetiyle İcra Vekilleri Heyeti Reisi ve Hariciye Vekâleti Vekili Rauf Bey (Sivas); “...Rus Sovyet Hükümeti ki, menafii hakikiye üzerine istinadeden samimî bir îtilâfname ile Türkiye Büyük Millet Meclisi ile anlaşmış bulunuyor. Aramızdaki dostluk, icabatın, zaruretin tevlidettiği bâzı eshab dolayısıyla, sefirimizin orada bulunamamasından dolayı muhtel olacak derecede hafif ve nahif değildir. ...Hükümetimizin en müşkül zamanlarında Rus Sovyet Hükümetiyle meyanemizde teessüs eden dostluk, tâbiri caizse kara gün dostudur. Biz Türkler, kara gün dostunu iyi günde unutmak değil, bilâkis en ziyade takdir eden bir milletiz. ...Sovyet Cumhuriyeti ile aramızdaki dostluk, hariçte birtakım muhaliflerin, muhasımların propagandalarıyla nuhtclolacak bir şekilde değildir. Hoşluğumuz gayet samimî ve menafii hakikiyeye istinadediyor. Bu itibarla uhudma sadık olan iki

²⁷³ TBMM ZC, D. I, C. 17, s. 56-57.

*millet arasında dostluk bu gibi teşebbüsâtı hariciye ile za'if peyda etmiyecek, inşallah bu gibi teşebbüsler dostluğumuzu daha kuvvetli, daha samimî ve çok uzak istikballere şâmil olacak bir derecede takviye edecektir...*²⁷⁴ diyerek, TBMM – Sovyet Rusya Hükümeti arasındaki ilişkilerin ortak çıkarlar ve kara gün dostluğuna dayandırmış; fakat bu dostluğun uzak vadeli olması temennisinde bulunmuştur.

Görüldüğü gibi TBMM Hükümeti bütün dış politik kararlarını hayatta kalma mücadelesinin bir gereği olarak algılamış, bunun için de hayatî öneme sahip çıkarlardan taviz vermemek şartıyla her fırsatı değerlendirme yoluna gidilmiştir. Ayrıca bu dönemde bütün dış gelişmeler yakından takip edilerek çoğu zaman hemen ve yerinde müdahale edilmeye çalışılmıştır.²⁷⁵

Millî Mücadele döneminde Batılı işgalci güçlere karşı Rusya'ya yanaşılmasına rağmen yine de Türk Dış politikasını, Batı'dan ve Batılılaşmadan ayrı değerlendirmek mümkün değildir. Çünkü Millî Mücadele'nin başında beri, özellikle Mustafa Kemal Paşa'nın kafasındaki düşünce siyasî ve sosyal yönden Batı modeline dayanmakta idi.²⁷⁶ Dolayısıyla Türk Millî Mücadelesi Batı veya Batılılara karşı değil; Batı işgal ve emperyalizmine karşı yapılmış, Batılı güçlere karşı oluşturulan Türk dış politik prensipleri de bu doğrultuda belirlenmiştir.

23 Nisan 1920'de Ankara'da Açılan TBMM'nin ilk hedefi, başta işgalci güçler olmak üzere tüm dünyaya Misâk-ı Millî'nin anlatılması ve tanıtılması

²⁷⁴ TBMM ZC, D. I, C. 24, s. 498.

²⁷⁵ Jacob Landau, "Atatürk'ün Büyük Nutuk'unda Dış Politika", *Atatürk'ün Büyük Söylevi'nin 50. Yılı Semineri Bildiriler ve Tartışmalar*, TTK Basımevi, Ankara 1980, s. 40-41.; Coşkun Üçük, *Siyasal Tarih (1789-1960)*, AÜ Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1980, s. 265.

²⁷⁶ Armaoğlu, *Atatürk'ün Dış Politika...*, s. 181-182.

olmuştur. 11 Ekim 1336 (1920)'de, Vaziyeti Siyasiye Hakkında Beyanâtı münasebetiyle Hariciye Vekili Ahmet Muhtar Bey (İstanbul); “...*İstanbulun işgalinden sonra Anadolu'da teşekkül eden hükümeti milliyenin haricî meslekinin istinat ettiği hututu umumiye evvelce tespit edilmişti. ...Ankara Hükümeti Milliyesi kendi unvanının da (irae ettiği üzere) mutlaka millî bir siyasettir. Binaenaleyh bundan bir hüküm çıkarmak lâzım gelirse bu hükümet takip ettiği makasitten en birincisi olan muhafazai istiklâl müdafaai tamamıyette... ..olan cihet her kim olursa olsun ancak bununla kabul ve müzakere edebilir manasınadır...*”²⁷⁷ demiştir. Bunun sağlanabilmesi için de TBMM Hükümeti ilk önce yurdun işgalden arındırılması için birtakım askerî faaliyetlere girişecek, sonra da bu askerî faaliyetlerin başarıyla neticelenmesi suretiyle diplomatik münasebetlere girişecektir.

TBMM açıldıktan sonra Doğu Cephesi'ne yönelik taarruzlar, Ermenilere karşı kazanılan zafer ve nihayetinde imzalanan 3 Aralık 1920 tarihli Gümrü Antlaşması, TBMM Hükümeti'nin gücünü ortaya koymuştur.²⁷⁸ Ardından Yunan kuvvetlerine karşı kazanılan zaferler, Millî Mücadele'nin ve TBMM Hükümeti'nin gücünü yalnızca Sovyet Rusya'ya göstermekle kalmamış, Batılı devletler de bu gücü dikkate almak zorunda kalmışlardır. Özellikle 10 Ocak 1921'de kazanılan I. İnönü Zaferi ve ardından Ankara temsilcilerinin Londra Konferansı'na davet edilmesi ve Konferans'ta İtilaf devletleri arasındaki görüş ayrılıklarının ortaya çıkması²⁷⁹ TBMM Hükümeti'nin elini daha da kuvvetlendirmiştir. Bu dönemde iç karışıklılarla mücadele eden İtalya, Yunanlılara karşı kazanılan II. İnönü Zaferi'nin ardından

²⁷⁷ TBMM GCZ, D. I, C. 1, s. 148-149.

²⁷⁸ TBMM ZC, D. I, C. 5, s. 337

²⁷⁹ Bülent Kara, “Savaş Hazırlayan Barış Konferansı: Londra Konferansı / APeace Conference in Preparation for War: The Conference of London”, **Gazi Akademik Bakış**, C. 3, S. 5, Kış 2009, Ankara 2009, s. 145-146.

Anadolu'daki kuvvetlerini çekmeye başlamıştır. Aynı şekilde II. İnönü Zaferi, Fransa'nın da TBMM Hükümeti'ne karşı politikasında bir dönüm noktası olmuş, TBMM Hükümeti'ne karşı daha barışçıl yaklaşımlarda bulunmaya başlamıştır. Sakarya Meydan Muharebesi, TBMM Hükümeti'nin gücünü bir kez daha ortaya koymuş, Fransa ile 20 Ekim 1921'de Ankara Antlaşması imzalanmış, böylece TBMM Hükümeti ve Türk Millî mücadelesi ilk defa Batılı bir devlet tarafından tanınmıştır. İngiltere ve Yunanistan'a karşı Büyük Taarruz'un verdiği hezimet ve ardından girişilen diplomatik faaliyetler ise TBMM Hükümeti'nin elini daha da kuvvetlendirerek devletlerarası münasebetlerdeki yerini almasını sağlamıştır.²⁸⁰

1 Mart 1337 (1921) Salı günü, Meclis'in İkinci İçtima Senesini Açış Nutku Münasebetiyle Mustafa Kemal Paşa: “...İtilaf Devletlerinden bazılarıyla zaman zaman nim resmî temaslar yapılmış ve daima memleket ve milletimizin menafini temin etmek şartıyla sulh ve sükûnu âleme hadim olmak çaresi artmıştır. ...milletimizin bir senelik mücahedesinde mevcudiyet ve istiklâlini müdafaa etmek hususundaki azim ve kararının lâyetezelzel olduğu fiilen sabit olduktan sonra ancak milletimiz İstanbul'da padişahın huzuriyle içtima edilerek Şûrayi Saltanatta ayağa kalkmak suretiyle alınan karara müsteniden İstanbul Hükümetinin kabul ettiği Sevr Muahedenamesi altındaki idam kararının mahiyeti imhakâranesini idrâk ettiğini ve buna Türkiyede mahalli tatbik olamayacağını mücahedatı azimkâranesiyle maddeten ispata muvaffak olduktan sonra nihayet İhtilâf ricali siyasiyesi bizimle görüşmeğe lüzum hissetmişlerdir. Geçen senenin bugünlerinde sulha mütedair gelen haberler, herkese yeis veriyordu; her tarafta düşmanların maddi ve manevi

²⁸⁰ Armaoğlu, **20. Yüzyıl...**, s. 317-320.; Yalçın, **Atatürk'ün Millî Dış...**, s. 90-98.

hücumlarına mâruzduk; herkes bizim aleyhimize idi. Bugün bütün dünya dâvamızın kudsiyetini anlamış bulunuyor, âlemi insaniyet ve medeniyet bize her taraftan günden güne artan bir teveccüh gösteriyor. Geçen senenin bugünlerini derin bir endişe ve ıstırap içinde idrâk eden milletimiz, bu senenin aynı günlerinde azim ve metanetin âsarını görmekte müftechir olabilir. Geçen senenin bize getireceği en büyük felâket ve musibet Sevr Muahedesi idi. ...düşmanların bütün bir senelik gayretlerine rağmen neticede bugün Sevr Muahedesi muhteviyatı fiilen ve hükmen yoktur. ...Sevr Muahedenamesi ahkâmı Türkiyeye cebren tatbik olunamaz. ...mağlup sıfatıyla 1918 mütarekenamelerini imzalamış olan milletlerarasında bu neticeye ancak Türkiye takip ettiği siyasetinin dürendişliği ye silâhlarının kuvveti sayesinde nail olmuştur...”²⁸¹ diyerek, işgalci güçlere karşı kazanılan başarıların, TBMM Hükümeti’nin elini daha da kuvvetlendirdiğini, böylece bütün dünyanın, Türk milletinin kutsal davasının önemini anladığını belirtmiştir.

Öte yandan TBMM Hükümeti ile Sovyet Rusya arasındaki yakınlaşma da Batılı devletleri kuşkulandırmış, TBMM ise bu durumdan yararlanma yoluna gitmiştir. Nitekim 24 Nisan 1336 (1920) yılındaki gizli oturumda Ahvâli Dahiliye hakkında beyanatta bulunan Mustafa Kemal Paşa, bu durumu: “...Biz Avrupalıların bolşevizmden korktuklarını ve bizim Bolşeviklerle tevhide efkâr ve harekât edeceğimizden daima kuşkulandırmakta olduklarını nazarı dikkate alıyor ve daima düşünüyorduk ki, böyle bir şeye mecbur olmaksızın amali milliyemiz dahilinde muayyen bir hudutta bizim şeraiti hayatiyemiz, şeraiti istiklâlîmiz temin olunursaBöyle azim bir maksat için, böyle uzak bir daiye için her hangi bir devleti ecnebiye

²⁸¹ TBMM ZC, D. I, C. 9, s. 5-6.

ile münasebatı ihtilâfata aniden girmek belki bizi nedamete mecbur edebilir ve zaten hepimizde de, kendimizde de böyle bir salâhiyet mevcut değil. ... Yalnız her ihtimale karşı muhafazai hayat ve mevcudiyet için hariçten kuvvet, bir menbaı kuvvet aramak lâzım gelirse, yine daima kendi noktai nazarlarımız baki kalmak şartile her menbadan istifade etmeği de caiz gördük. İşte sırf bu nokta daima Bolşeviklerin ahvalini harekâtını ve kendilerinden icabında ne dereceye kadar muavenet görebileceğimizi anlamağa teşebbüs ettim. Bu teşebbüsat neticesinde şüphe yok bazı temaslar hasıl olmuştur. ...Eğer lüzum ve ihtiyacı mübrem görülürse Heyeti Âliyeniz Meclisi Âliniz bu hususta daha esaslı tedabire tevessül eder. Alemi hiristiyaniyetin mevcudiyetimize (hâteme çekmek istediklerini) bilmekle beraber onlara karşı da daima cihangirane bir vaziyet almak istemedim. Belki azami derecede onların da bize menfaat temin edebilmesine alıştık ve bu itibarla Fransızlarla, İngilizlerle, İtalyanlarla mükerreren temaslarda ve münasebetlerde bulunduk”²⁸² şeklinde, açıklamıştır.

17 Mart 1337 (1921)’de Londra Konferansı Hakkında müzakere münasebetiyle söz alan Yahya Galip Bey (Kırşehir); “...bizim en büyük hatamız, en kabili tamir olmayan bir hatamız vardır, o da düşmanlarımızı tanımamak ve düşmanlarımızın bizim biraz yüzümüze gülüvermeleri onların dostluğunu temin etmek için kâfi olmaktan ibarettir. Bizim buradan murahhaslarımız giderken iyice düşünmelidirler ki gittikleri mahal bizim canımıza, varımıza, mülkümüze, dinimize hulâsa tekmil mevcudiyetimize kastetmiş bir hükümettir. Bunu iyi bilmeli ve bu iman ile gitmeli idi. Onların gönlü bize muhabbet değil, bizi parçalamak için dişlerini

²⁸² TBMM GCZ, D. I, C. 1, s. 4-5.

bilediklerini bilmeli idiler. ...garp gibi ebediyyen muzlim olan mahalden bu millet için hiçbir vakit hayır gelmez”²⁸³ diyerek, Batılılarla girişilecek münasebetlerde tereddütlü yaklaşmanın önemini belirtmiştir.

4. Dışarıda Kalıcı, İçeride Huzur Verici ve Mazlum Milletlere Örnek

Olma

Karşılıklı Güven ve İşbirliğini esas alan Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, dışarıda barışın sürekliliği, içeride kalkınmanın ve huzurun teminine çalışmış bundan dolayı da dış politikasında karşılıklı saygı ve güven duygusuna büyük önem vererek bu politikayı daima ön planda tutmuştur.²⁸⁴

Nitekim *“Değişik ulusları ortak ve yerel bir ad altında toplamak ve bu değişik ulus topluluklarını eşit haklar ve koşullar altında bulundurarak güçlü bir devlet kurmak, parlak ve çekici bir siyasî görüşür. Ama aldatıcıdır. Dahası hiçbir sınır tanımayarak, dünyadaki bütün Türkleri de bir devlet olarak birleştirmek, ulaşılmayacak bir amaçtır. Bu yüzyılların ve yüzyıllarca yaşamakta olan insanların çok kanlı olaylar ile ortaya koyduğu gerçektir”²⁸⁵ prensibi, TBMM Hükümeti’nin ileride güdeceği siyasetin ana çizgilerini belirtmiştir.*

1 Mart 1337 (1921) Salı günü, Meclis’in İkinci İçtima Senesini Açış Nutku Münasebetiyle Mustafa Kemal Paşa: *“...Türkiye Büyük Millet Meclisinin bir seneden*

²⁸³ **TBMM Gizli Celse Zabıtları**, D. I, C. II (17 Mart 1337 (1921) - 25 Şubat 1337 (1922)), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1985, s. 5-6.

²⁸⁴ Bıyıklı, *a.g.m.*, s. 350.

²⁸⁵ Hikmet Bayur, *“Kuvay-ı Milliye Devrinde Atatürk’ün Dış Siyasa İle İlgili Bazı Görüş ve Davranışları”*, **Bellekten**, C. XX, S. 80, Y. 1956 Ekim, TTK Basımevi, Ankara 1956, s. 665.

beri kemali muvaffakiyetle takip ve tatbik ettiği dahilî ve haricî siyaseti asarı fiiliyesiyle tamamen tavazzuh etmiştir. ...siyasetimizde muayyen olan prensiplere bugüne kadar sadık kaldığımız gibi bundan sonra da milletin inkişafını, istiklâlin masuniyetini temin edecek olan bu siyasetimize muhafazai sadakatimiz tabîdir. Siyaseti dâhiliyemiz de şiarımız olan halkçılık, yani milleti bizzat kendi mukadderatına hâkim kılmak esası Teşkilâtı Esasiye Kanunumuzla tesbit edilmiştir. Bu kanunu ve bu kanuna müteferri olan kanunları; biran evvel çıkararak hüsnü tatbika çalışacağız. Siyaseti hariciyemizde menafîi milletin istilzam eylediği esasatı ihtiva eden tamamen müstakil ve serbest bir siyaset takip edilmektedir. Meclisimiz ve Meclisimizin Hükümeti cenkcu ve maceraperest olmaktan uzaktır. Bilâkis sulh ve selâmeti tercih eder. Bilhassa insani, medeni mefkurelerin heyyizi husule çıkmasına fevkalâde taraftardır. İşte bu esaslar dairesinde gerek Şark ve gerek Garp âlemleriyle daima hüsnü münasebat ve revabıtı dostiyi ararlar. Şarkta Azarbaycan, Şimali Kafkas ve Efganistan Hükümetleriyle samimi ve vicdani münasebetler tesis ettiğimiz gibi Irak ve Suriye ahaliî islâmiyesiyle de fevkalâde samimi rabitalar vücade getirdik. Bizce kıymettar olan bu revabıtı muhafaza etmekteyiz. ...Efendiler, İtilâf Devletleri bizi müstakil bir Devlet halinde yaşamağa kabiliyeti olmayan bir millet telakki ediyor ve bu yanlış telakki bahanesiyle memleketimizi parçalamak ye milletimizi, esaret altına almak istiyorlardı. Onları bu telâkkide aldatan saik, milletimizin kendi kendisini idareye muktedir olamaması zehabıdır. Halbuki milletimiz ilk senedenberi hertürlü muavenet ve delâletten ve asırlardan beri şekli idareden mücerret olarak milletlerin başına gelebilecek olan felâketlerin en büyüğüne maruz bulunduğu halde en medeni, en insani ve bütün şeraiti hürriyete riayetkar bir tarzda kendini idare etmektedir. Düşmanlarımız istilâ ettikleri

memleketlerimizde her nevi müdafaa vesaitinden tecrit edilmiş olan milletdaşlarımıza karşı bugüne kadar bilâfasıla tahrib, yağma, katil, tehcir gibi mezalimi irtikâb eylemekte devam ettikleri halde, Büyük Millet Meclisinin havzai Hükümetine dâhil bulunan bütün gayrimüslim unsurlar, kanunlarımızın ve silâhlarımızın himayesi altında mazharı emnü asayiş olarak yaşamaktadır...”²⁸⁶

diyerek, TBMM Hükümeti’nin yıllardır iç ve dış siyasette takip ettiği siyasetin milletin inkişafını ve istiklâlin masuniyetini temin etmek olduğunu, Türk milletinin harpçi ve maceraperest bir siyaset takip etmediğini, aksine sulh ve selamet taraftarı olduğunu, diğer devletlerle kurulan ilişkilerin bu anlayış doğrultusunda gerçekleştirildiğini belirtmiştir.

30 Mayıs 1337 (1921) Pazartesi günü, Yozgat Mebusu Bahri Beyle Arkadaşının, Siyaseti Hariciye ve Dâhiliye Hakkında Heyeti Vekile Riyasetinden Sual Tavriri ve Şifahi Cevabı münasebetiyle söz alan Heyeti Vekile Reisi ve Müdafaa-i Milliye Vekili Fevzi Paşa: “...*Dahilî ve harici siyasetimizin ana hatlarında değişmiş bir şey yoktur. İstiklâl mücadelesine başladığımız günden beri katettiğimiz mesafelerle dâhilde ve hariçte elde ettiğimiz neticeler, yolumuzun sonuna kadar gitmekte bizi teşci edecek bir mahiyettedir. Büyük Millet Meclisinin vaz’ettiği düsturlara tebean millî hududlarımız içinde, siyasi, iktisadi, malî ve harsî tam bir istiklâl temin ve bütün milletin Meclisimiz de tecelli eden iradesiyle mahfuziyetini talebettiği Misakı Millîyi beynelmilel bir ahitname şekline kalbedinceye kadar bu mücadelede devam edeceğiz. ...Bu defa da silâhlarımızın kazandığı mütevali zaferlerden dolayı yeniden yeniye birtakım metalip dermeyen*

²⁸⁶ TBMM ZC, D. I, C. 9, s. 4-6.

etmiyoruz. Dün olduğu gibi bugün de cihanın bütün milletlerine, hakkı hayat ve hakkı istiklâllerimizi temin edecek bir sulhu şimdiye kadar reddetmediğimiz gibi şimdiden sonra da reddetmiyeceğizi tekrar ederiz. Maksudımıza ermek için milletin bütün maddi ve mânevi kudretini Müdafaa-i Milliyeye hasredeceğiz... ”²⁸⁷ diyerek, TBMM Hükümeti’nin Misâk-ı Millî sınırları içerisinde tam bağımsızlığı hedeflediğini, bunun yanında tüm dünyanın hayat hakkını ve istiklâlini temin edecek bir sulhu temin edecek anlaşmaların reddedilemeyeceğini vurgulamıştır.

29 Kasım 1337 (1921) Salı günü, Heyeti Vekilenin Salâhiyet ve Vazaifine Dair Encümeni Mahsusun Kanun Teklifi ve Mazbatası münasebetiyle söz alan Salâhaddin Bey (Mersin); “...vazifemiz kısa, dar ve âni hedeflerde değildir. Maşeri ve daimî esaslardadır. Beşeriyet arasında, ...mefkûrei vahdaniyeti neşrü temsile memursunuz. ...Sizin hedefleriniz zevat değil, mâkamattır. Fâniler değil, esaslardır...”²⁸⁸ 29 Kasım 1338 (1922) Çarşamba günü, Ahvali Hariciye Hakkındaki Beyanâtı münasebetiyle İcra Vekilleri Heyeti Reisi ve Hariciye Vekâleti Vekili Rauf Bey (Sivas); “...biz dostlardan dostluk bekleriz. Küçük yaştaki evlâtlarımız için bu memleket hakkında yanlış malûmat vermeyi ve memleketimizi yanlış tarzda anlatacak teşebbüsâtı reddederiz. Ve bittabi buna müsaade edemeyiz. ...müsaait bulunmadığımız hususat hilafi hakikat mesaildir. Yoksa hakkın her vakit memleketimizde tecellisi taraftarıyız. Hakkın memleketimizde en yüksek ve muhterem bir mevki vardır. ...biz yaşamak için çalışıyoruz. Kapalı eşkâl içinde boğulmak için çalışmıyoruz. Böyle birtakım elfaz altında tedrici ölüme mahkûm olmayı kabul edemeyeceğiz. Evimizin

²⁸⁷ TBMM ZC, D. I, C. 10, s. 375.

²⁸⁸ TBMM ZC, D. I, C. 14, s. 406.

kapısını taşla ördürmiyeceğiz...”²⁸⁹ denilerek, amacın yaşamak için kısa vadede çözüm olacak ani alınmış kararlar olmadığı, aksine uzun süreli ve kalıcı bir hedef olduğu dile getirilmiştir.

3 Ocak 1339 (1923) Çarşamba günü, Lozan Sulh Konferansında Cereyan Eden Müzakerata Dair Beyanâtı münasebetiyle İcra Vekilleri Heyeti Reisi ve Hariciye Vekâleti Vekili Rauf Bey (Sivas): “...*Tekmil emellerimizi, tekmil dâvalarımızı, açık masa üzerine koymak ve etraflıca tetkik etmek ve sulh akdedince artık bir daha harbi icap ettirecek pürüzlerin kalmamasını temin etmek emeliyle konferansa gittik. Muvakkat tedbirler, muvakkat çareler, hem bizi silâh bedest olarak hudutlarda beklemek mecburiyetinde bırakır, hem de Şark asayişini ihlâl eder. Hem de ...biz bu meselenin iktisadiyatı ve sanayie mütevakkıf olan Avrupa beşeriyetini, elem ve ıstırap yollarından kurtaracak ve cihan siyasetine müessir olacak bir surette mükâlemelerle, müzakerelerle, halli taraftarıyız ve hiçbir pürüz kalmadan bir sulh akdetmek istiyoruz ve gün siyaseti yapmak istemiyoruz. Uzun ve devamlı bir sulh temin etmek istiyoruz. Haşarata uğrıyan, taş taş üstünde komıyan topraklarımızda bu vatana lâıyk olduğunu fiilen ispat eden kardeşlerimizin, evlâtlarımızın müreffeh, mesut iktisadiyle, ilim ve irfaniyle tamamen yerleşmesini temin edici bir sulh istiyoruz. ...eğer milletimiz efradının yalnız bugün yaşamak için muharebe ettiği zahabında olanlar varsa bu zahabı tashih etmelerini rica ediyorum. Bizler bu cihadı kendileri için vazifei diniye ve vataniye addeden ve mücahedede bugün tekmil evlâdı vatan ve efradı millet ve mübarek atalarımız, aziz hemşirelerimiz de dâhil olduğu halde umum milletimiz ve umum halkımız birlikte bir gaye ve bir maksad için*

²⁸⁹ TBMM ZC, D. I, C. 25, s. 117.

çalışıyoruz. Bu maksad ve gayede, kendi istirahatimizi temin için değil, bizden sonra gelecek evlâtlarımızı müstakil; mesut; müreffeh olarak yaşamalarını temin içindir... Bu imanda bulunan milletimizi hiçbir tehdit, hiçbir tehlike karşısında istiklâli için, hayatı için en mukaddes bildiği şeyden en küçüğünden bile sarfınazar etmiyecektir. ...bizleri bundan sarfınazar ettirecek hiçbir kuvvet tahayyül etmesinler. Milletimiz 8 - 10 senelik hayatı harbinde en müterakki cihan fabrikalarının tonlarla mesaha edilen sakil mermilerine kalb ve vicdaniyle, üryan göğsiyle mukabele etmiş ve dâvasını kazanmıştır. ...Onun için... ...tehdit, teşhir ve mürettep ihafelerle bu dâva asla kuvvetten düşürülemez. Haklar ve hakikatler üzerinde konuşmakla ve ümidederiz ki bu yolda bağliyacığımız ve idame edeceğimiz tarzı hareketle hakiki sulh teessüs edecek ve bu sulh Şark ve Garp için en devamlı bir sulh olacaktır... İstiklâlin esası hakkı kazadadır. Bunu ihlâl eden metalibi reddetmemiz üzerine bu mesele de muallâkta kalmıştır. Ümidederiz ki bu hakkımız da yakında anlaşılacak ve ihkak edilecektir. Ancak bu suretle yakın bir istikbalde sulha tarafeyn nail olacaktır... ”²⁹⁰

31 Ocak 1339 (1923) Çarşamba günü, Lozan Sulh Konferansı Hakkında Beyanâtı münasebetiyle İcra Vekilleri Heyeti Reisi ve Hariciye Vekâleti Vekili Rauf Bey (Sivas); “...Sulh cihan için çok faydalı olur. ...Sulhperver olan milletimiz sulhu sulh masası başında almak istiyor, onu vermek istemezlerse günah bu millette değildir. Fakat hak bu millettendir. ...Bâzı insanlar milletimizin hakiki mümessili olan Meclisimizin en yüksek serbestli kelâm ve vicdan ile selâmeti umur namına beyan ettiği mütalâatı hariçte zaif alâmeti olarak ilân etmekte zevk duyuyorlar... Fakat ...bilsinler ki, bu sakim hareketleri, Türk Milletinden başkalarını ızzar edecektir. ...Ve şunu da bilsinler ki, bu millet, bu Meclisi Âli şimdîye kadar olduğu gibi

²⁹⁰ **TBMM Zabıt Ceridesi**, D. I, C. 26 (23 Kanunuevvel 1338 Tarihli Yüz Altmış Birinci İçtimadan 25 Kânunusâni 1339 Tarihli Yüz Sekseninci İçtimaa Kadar), TBMM Matbaası, Ankara 1960, s. 146-150.

mukadderatına fiilen hâkimdir. İstiklâli fiilen istihsal edecektir. Ve inşallah ilelebet mahfuz bulunduracaktır... ”²⁹¹ denilerek, TBMM Hükümeti’nin amacının, Uzun ve devamlı bir sulh temin ederek harplere neden olacak pürüzlerin giderilmesi olduğu, bu sayede gelecek nesillerin mesut müreffeh bir şekilde yaşamasının temin edileceği, bu hakkın ise sulh masasında alınacağı belirtilmiştir.

1 Nisan 1339 (1923) Pazar günü, Aydın Mebusu Esad Efendi İle Yüz Yirmi Refikinin, Teşkilâtı Esasiye Kanununun Madde Müzeyyesinin İlgasına ve Tecdidi İntihaba Dair Kanun Teklifi münasebetiyle söz alan İsmail Subhi Bey (Burdur); “...Meclisi Âli üç yıl evvel burada bir Müdafaa-i meşrua için toplanmıştı. Üç yıl evvel Meclisi Âli burada toplandığı vakit memleketin her tarafı düşman ile muhat, memleketin içinde de düşman vardı. Memleket abluka altında idi. Geldik, üç senedir, didiştik, uğraştık. Yerle gökle mücadele ettik. Nihayet avni Hakla muzaffer olduk. Bugün ile dün arasında, varlıkla yokluk arasındaki kadar fark vardır. Bugün Meclisi Âli hür bir memleketin üzerinde milletin vekâletini haiz olarak hükümandır. Millet de hürdür. Hür düşünüyor. Ecnebi endişesi yoktur. İstiklâlini temin etmiştir. Binaenaleyh bugün sulh mevzuubahistir. Milletın mukadderatı âtiyesi mevzuubahistir. Artık istiklâli, mevcudiyeti değil, mukadderatı âtiyesi, kendi kendini imar ve ihya etmesi, kuvvetlenmesi mevzuubahistir... ”²⁹² Şeref Bey (Edirne); “Her tarafta metruk Türk Vatanı, her taraftan düşmanlarla sarılmış Türk Vatanı ve nihayet içinden parçalanmış olan Türk Vatanı, işte şuraya toplanmış olan ve azim ve imanı millîden doğan Meclisi Âlinizin şehameti, imanı, azmiyle bugünü idrak etti. Lozan Sulh Konferansına davet edildiğimiz gün aynen verdiğimiz karar; bütün

²⁹¹ TBMM ZC, D. I, C. 27, s. 73.

²⁹² TBMM ZC, D. I, C. 28, s. 285.

kalbleri bir noktaya tevcih ederek yalnız istiklâli Millîmizi bütün mânasiyle kurtarmaktan ibaretti. Heyeti Murahhasamızın oradaki mesaisine dair buraya gelip de neticesini arz ettikten sonra ve hepimizin malûmatı tahtında olan vakayiden anladık ki, karşımızda bulunan Düveli Mütelifi bizi güya içimizden, dâhilimizden başka bir surette olduğumuzu göstermek istediler. Fakat düşününüz ki, tarihi, cihan tarihinden evvel başlayan ve tarihler yaratmış olan Türk Milleti bugün ittihaz etmiş olduğu kararlarla bütün dünyanın ağzını kapadı. Türk müstakil olarak yaşayacak ve bu devlet müstakil olarak varolacaktır. Müntahiplerimizin bizi buraya gönderdikleri dakikadaki ahval ile bugünkü ahval arasındaki hal mukayese kabul etmez derecededir. Gönderdikleri gün tavzif ettikleri vazife, gayei miiliyenin husulüne kadar çalışmaktı. Fakat bugün görüyoruz ki; verilen kararlar artık efkâr ve arayış umumiyyeye müracaat etmek lâzımdır...”²⁹³ denilerek, İstiklâlini temin eden Türk milletinin artık hür olduğunu, buna bağlı olarak da geleceğe yönelik hür düşündüğü vurgulanmıştır.

Uzak vadeli çözüm arayışı içerisinde olan TBMM Hükümeti, Hiçbir zaman dış Türkleri birleştirmeyi amaçlanmamış, ülkenin gücünün, dünyadaki bütün Türkleri birleştirmek gibi gerçekleştirilme imkânı hemen hiç olmayan bir yolda harcanmasına şiddetle karşı çıkmıştır.²⁹⁴ Bu prensip, Mustafa Kemal Paşa tarafından şu şekilde ifade edilmiştir: “...Biz haddimizi bilir kimseleriz. Tûlû emel sahibi değiliz. Bugün esaret elemleri altında inleyen birçok dindaşlarımız vardır. Bunlar için de; kendi

²⁹³ TBMM ZC, D. I, C. 28, s. 289-290.

²⁹⁴ Gönübol, “Atatürk’ün Dış Politikası...”, s. 24-25.

muhitlerinde istiklâllerini kasbetmeleri ve kemâli istiklâl ile memleketlerinin refah ve itilâsına gayret eylemeleri en büyük temennilerimizdendir."²⁹⁵

İstiklâli tam bir Türk devleti kurmak TBMM Hükümeti'nin öncelikli ve doğrudan bir amacı olmuştu. Buna karşılık sömürge ya da yarı sömüre statüsünde bulunan "mazlum milletlere" Millî Mücadele hareketinde örnek olmak ise Millî Mücadele'nin dolaylı; ancak bilinçli amaçları arasında idi.²⁹⁶ Mustafa Kemal Paşa 7 Temmuz 1922'de yaptığı bir konuşmada Türk Millî Mücadelesi'nin sadece Türkiye'ye ait olmadığını ifade etmiş ve "*...Türkiye'nin bugünkü mücadelesi yalnız kendi nam ve hesabına olsaydı, belki daha kısa, daha az kanlı olur ve daha çabuk bitirilebilirdi. Türkiye azim ve mühim bir gayret sarfediyor. Çünkü müdafaa ettiği, bütün mazlum milletlerin bütün şarkın davasıdır ve bunu nihayete getirinceye kadar Türkiye, kendisiyle beraber olan şark milletlerinin beraber yürüyeceğinden emindir...*"²⁹⁷ diyerek, Anadolu'daki davanın bütün Şark'ın davası olduğunu belirtmiştir. Mustafa Kemal Paşa önderliğinde başlatılan Türk Kurtuluş Savaşı, diğer mazlum milletler tarafından, bazı ülkelerde sık sık rastlanan mağrur, yıkıcı ve saldırgan bir milliyetçilik olarak algılanmamış; aksine sömürgeciliğe ve yayılmacılığa karşı topyekun bir savaş olarak algılamış, bu görüş ve ilkeler birinci dönem TBMM oturumunda yapılan müzakerelere de yansımış, onların mücadelesi her zaman meşru sayılmış ve desteklenmiştir.²⁹⁸

²⁹⁵ Kocatürk, **a.g.e.**, s. 139.

²⁹⁶ Gönlübol, "*Atatürk'ün Dış Politikası...*", s. 37.

²⁹⁷ Armaoğlu, **Atatürk'ün Dış Politika...**, s. 183.; Gönlübol, "*Atatürk'ün Dış Politikası...*", s. 38.

²⁹⁸ Gönlübol, "*Atatürk'ün Dış Politikası...*", s. 25.

3 Kasım 1338 (1922) Cuma günü, Heyeti Murahhasanın Lozan'da Takibedeceği Hattı Hareket Hakkında Hariciye Vekili İsmet Paşanın Beyanatı ve Bu Hususta Cereyan Eden Müzakere münasebetiyle söz alan İsmail Safa Bey (Mersin); *"...Biz bütün dünyada sulhun teessüs etmesini, mazlumların zincir seslerinin sükût etmesini istiyoruz. ...bilhassa bilirsiniz, büyük imparatorluk ecdasından olan insanlar Haribi Umumi, neticesinde ve hürriyetin neticesi olarak dağılmıştır. Biz, Osmanlı İmparatorluğundan dağılan bu mıntakalarda zulüm ve işkencenin zinciri esaretin art ilk meşum, korkunç sesini duymak istemiyoruz. ...biz o mıntakaları, sırf oralarda yaşıyan insanların mesudolması ve orada yaşıyan insanların kendi kendine sahibolması için terk ettik. Avrupalıların gözümüzün önünde komşu memleketlerimizde zulüm ve işkencelerinin devam etmesine bir dakika tahammül edemeyiz. Biz... ..büyük bir inkılâbın arkasına koşan Türkiye, Türk milleti yalnız burada alenen söyleyebilirim ki kendi dâvası için silâhını çekmemiştir. Bu dünyada insanların lâyük olduğu hürriyeti, istiklâli almak için çekmiştir. ...Bu dâva hem bizim, hem de bütün insaniyetin davasıdır. Binaenaleyh dâvamız bizi kurtardığı gibi, insaniyetin büyük bir kısmını da kurtarmalıdır..."*²⁹⁹ diyerek, Türk Millî Mücadelesi'nin, hem Türklerin hem de bütün insanlığın davası olduğunu, bu mücadelenin sadece Türkleri değil esaret zincirindeki tüm mazlum milletleri kurtaracağını belirtmiştir.

29 Kasım 1337 (1921) Salı günü, Heyeti Vekilenin Salâhiyet ve Vazaifine Dair Encümeni Mahsusun Kanun Teklifi ve Mazbatası münasebetiyle Salâhaddin Bey (Mersin); *"...Türkiye Büyük Millet Meclisi; "Millî hudutlar dâhilinde temini*

²⁹⁹ TBMM ZC, D. I, C. 24, s. 371.

*vahdet ve istiklâl ve tahlisi makamı hilâfet ve saltanat ahdiyle”, teşekkül ettiği...
...altı yüz seneden beri peygamber emanatını kanı pahasına muhafaza eden bu
milletin yaptığı vakayii azîmenin mefahiri hâlâ üzerimizdedir ve onların hayalini,
onların yaptığı fedakârlığın hayalini üzerimizde taşıyoruz ve onun için dünya bize,
ümidi müstakbeli olmak üzere bakıyor. Binaenaleyh, bizim yalnız teşkil ettiğimiz
Büyük Millet Meclisinin havzai idaresine dâhil olanları değil, dünyanın her tarafında
bulunan İslamların ümidi müstakbelisiniz. Hint'in, Mısır'ın, Efgan'ın tezahüratları
bunu gösteriyor. Onların hayatınızla alâkai mâneviyesi var. Bunu isterse inkâr etsin
düşmanlarımız...”³⁰⁰ diyerek, Türk milletinin giriştiği Millî Mücadele hareketi'nin,
esater altındaki diğer mazlum milletlere örnek ve ümit olduğunu belirtmiştir.*

13 Nisan 1337 (1921) Çarşamba günü, İkinci İnönü Zaferi'nden Sonra
Devam Eden Harbin İkinci Safhası Hakkında Beyanatı Münasebetiyle Mustafa
Necati Bey (Saruhan); “...bizim milletimizin geçirdiği şu iki senelik inkilâp;
dünyanın en büyük inkilâbıdır ve daima tarihte yeni cereyanlara, yeni hayata doğru
inkilâplar yapan milletimiz; ölüm halinde bulunan milletin ölmeyen azmini, imanını
cihana göstermiştir. Dünyanın görmediği bu kabiliyeti, dünyanın yaratamadığı bu
ibdaı yaratan millete bu kürsiden teşekkürü vazife bilirim. ...Büyük Millet Meclisinin
en büyük vazifei tarihiyesi bugünden sonra başlıyor. ...bugünden sonra Türk Milleti
yeni cihadına başlamıştır. Bu cihat bizi Şarka doğru götürdüğü gibi Garbın zulmüne
karşı da isyan eden kuvvetimizin kudretini gösteriyor. Bu itibarla İslâmiyet diriliyor
ve Şark diriliyor, Garp utansın ve barbar, vahşi ordusu da sefil ve hain tavrıyla ta
denizlere döküldükten sonra şerefimizin azmimizin yüksekliğini cihan tekrar tasdik

³⁰⁰ TBMM ZC, D. I, C. 14, s. 405-406.

etmek mecburiyetinde kalacaktır. Efendiler, inşaallah, bugün türbesinde düşman sesleri yükselen Osman Gazinin ruhu ve onun istinadettiği bütün şehedanın ruhu bizi tabiidir ki, bu vaziyette yalnız bırakmayacaklardır. O ruhların maneviyatına ve milletimizin azmine güvenen ordumuza muvaffakiyetler temenni edelim... ”³⁰¹ Osman Bey (Lâzistan); “...Mustafa Kemal Paşa Hazretleri Refet Paşa Hazretlerine çektiği bir telgrafta diyor ki: Anadolu'nun eski gaza ufuklarında akabei zaferimizin ateşten açılmış iki kanadını görüyorum. Bendeniz bu ilâhi ve kutsi kanatlardan birisinin Şarka, birisinin de Garba müteveccih olduğunu görüyorum. Şarkta bulunan bu muzaffer kanadın altında ırkımızın necatını; Garba müteveccih olan kanadın altında istilâcu siyaset besliyen Avrupa hükümetlerinin izmihlalini görüyorum. ...bugün içinde bulunduğumuz için belki de onu bütün ehemmiyetiyle ve bütün kutsiyetiyle takdir edemiyoruz. Bu o kadar muazzam bir inkılâptır ki efendiler, İnönü'nde pathlyan zafer silâhi Bulgaristan'da, Trakya'da, Arnavutluk'ta her yerde asarını göstermeye başladı, göreceksiniz ki bu, yalnız orada mı? Değil... İşiteceği : Mısır'da, Irak'ta, her yerde bu, asarını gösterecektir. Bu zafer bütün Âlemi İslâmın uyanmasıyle neticelenecektir... ”³⁰² denilerek, Türk Millî Mücadelesi dünya tarihi açısından tarihte yeni cereyanlara ve yeni hayatlara sebep olacak bir inkılâp olarak değerlendirilmiş, bu inkılâbın Garp'ın zulmüne karşı Garp'a doğru yayıldığından bahsedilerek, Şark'ı ve İslâm Âlemini dirilttiği vurgulanmıştır.

16 Mart 1338 (1922) Perşembe günü, Kars'da Akit ve İmza Edilmiş Olan Türkiye, Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan Muahedenamesinin Tasdikine Dair Kanun Lâyihası ve Hariciye Encümeni Mazbatası Münasebetiyle Rıza Nur Bey

³⁰¹ TBMM ZC, D. I, C. 9, s. 476.

³⁰² TBMM ZC, D. I, C. 9, s. 476-477

(Kars): “...bu muahede bizim lehimize ve Moskova Muahedesinin aynıdır. Ve bu Şark dostluğunu açmıştır. Bu da onun tevalisidir. ...Daima dürüst hareket ettiğimizi ve bizim şayanı itimat adamlar olduğumuzu âleme karşı göstermeliyiz.”³⁰³ Tefik Rüştü Bey (Menteşe): “...Hiç şüphesiz Meclis Şark siyasetini bir umde-i esasiye ittihaz etti. ...Komşu, kardeş milletin bugün Muahedenamesini ittifak ile tasdik ettiğimiz günde, bize pek çok sebeplerle yakın olan Azerbaycan, Gürcistan ve bütün diğer Şarki - Kafkas Cumhuriyetleri yoldaş ve kardeş milletlerinin muahedenamesinin bir saat tehhür etmemesi lâzımgelir...”³⁰⁴ Hüseyin Avni Bey (Erzurum): “...tarihi karıştırdığımız zaman kanlarla mâli görürsünüz. ...evvelki muahedeler, bir zaman hasis emeller ve bir zaman yekdiğerini akîde ve mukaddesatına hüremetsizlik ile biri diğeri ezmek, yakmak dolayısıyla doğan muharebelerin vesikâ-i cinaiyesidir. ...Burada Türk Milleti Rusların o duygusu gibi kendisi de duydu. Hayır, benim de yaşamak hakkım var. Bu memleket benimdir. Efendilik varsa bana aittir, dedi. ...bu milletlerin ikisini tabiat kavuşturdu. O sayede ve o tazyikin tesiriyle bu iki millet el ele verdiler ve cihana büyük bir inkılâp kapısı açtılar... ...(16 Mart) o meşum gün. Fakat o sene nihayetinde yeni bir devir başlar. İşte (16 Mart) tarihinden beri bizi yakmak, yıkmak isteyen milletlere ilân ediyoruz ki: (16 Mart) günü bu millet daimî esaretten kurtulmak için kendi hemfikri olan Ruslarla el ele vermiş ve diğeri müttefiki bulunan milletlerle muahedesini yapmış. İşte bugün o düğünü yapıyoruz. ...Biz de hakka hüremet eden ve her milletin kendi içerisinde inkişafını arzu eden bir milletiz. Mukaddes sancağımızı nerelere götürdü isek, zulüm yapmadık; biz götürmedik. Fitrî olan hakperestliğimiz dolayısıyla ecnebi milletler koşa koşa bize geldi. Bayrağımızı milletler kendi ülkelerine diktiler. İşte bu milletin

³⁰³ TBMM ZC, D. I, C. 18, s. 248

³⁰⁴ TBMM ZC, D. I, C. 18, s. 249.

seciyesine yakışan bu idi. Bugün kemali fahrile Rusların evlât gibi sinesinde büyüttüğü Azerbaycan kardeşlerimiz ve Gürcülerle cumhuriyet fikrini taşıyan ve hakiki Komünist olan... ..Ermeniler. Rusların evlâdı mesabesinde olan bu milletleri Ruslar bilâhara kardeş mertebesine çıkardılar. Bugün de komşu, kardeş olan Türklerle elele veriyorlar. Her milletin kendi dinini, içtihadını, kanaatini muhterem bilir ve herkesin kanaatine hürmet ederiz. Ve herkesden de bunu bekleriz. ...Biz herkese diyoruz ki; şu dünyada gelip yaşayıp gitmek için muhtacolduğumuz maddi, mânevi, insani rabitalara merbutuz. Biz herkesle imtizaç edebiliriz. Tâ ki mukaddesatımıza tecavüz edilmesin. Biz kimsenin mukaddesatına, akidesine tecavüz değil, hürmet ederiz. Herkesden de onu bekleriz... ”³⁰⁵ Şeref Bey (Edirne): “...işte bugün şu muahedeler tasdik edilirken dikkat ediyorum, tarihin tatlı bir cilvesi olmak üzere Türk’ün varlığına koşulan ve Türk Milletine muvakkat veyahut gayrimuvakkat tevkif müzekkeresi gibi 16 Martta verilen paçavrayı işte bu Millet Meclisi yırttı. Türk Milletine emretti. Daima ileri; ...hiçbir güçlüğü, hiçbir müşkülâtın ve ölümler kusan, cehennemler meydana getiren âteşlerin karşısında yılmıyan en şanlı, en imanlı bir Türk neferi gibi daima ileri.. Efendiler, hakkını müdafaa etmeyi bilen bir millet yaşamak hakkını haiz olan bir millettir. 16 Martta artık her şeyden mahrum edilmiş, elinden bütün müdafaa için, yaşamak için nesi varsa alınmış olan bu muazzam millet cihan tarihinde pek büyük ve muazzam varlık olarak işte burada toplanan rüfekayı kiram o varlığı yarattı, yaşattı ve Allah’ın inayetiyle müebbeden yaşatacaktır. ...Şarkın en mazlum milletleri elele verdikten sonra artık bütün Avrupanın doymak bilmiyen, cehennemi bir iştiha ile daima genişliyen midesine Şarkın alın teriyle çalışarak kazandığı ekmeği vermiyecektir. Asya hür olarak

³⁰⁵ TBMM ZC, D. I, C. 18, s. 254-255.

kalacak ve hür olarak yaşıyacaktı ve hiç kimseye karşı bu milletin esaret teklifi gibi bir şeyi yoktur. Biz hür yaşamak istiyoruz. Kendi hürriyet ve istiklâlimize herkesin hürmet etmesini istiyoruz. Başka bir şey yoktur. İki sene evvel hazin olan bugüne dikkat ediniz. Bir büyük milletin azim ve iradesiyle bir hak parlıyor ve yükseliyor ve Şark milletleleri elele vererek bütün zulme karşı yürüyor...”³⁰⁶ denilerek, TBMM'nin, Şark siyasetini esas umde haline getirdiği, onlara her bakımdan örnek olduğu belirtilmiştir.

24 Nisan 1338 (1922) Pazartesi günü, 23 Nisan Tebrikine Dair Afgan Sefiri Sultan Ahmed Han'dan Mevrut Kardeş Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Başlıklı Tezkere'de “...Bundan iki sene mukaddem ki, pek muzlim bulutlar cihanı tevhidin afakini kaplamış ve artık kalbgâhı îslâmın bütün bütün karardığı zannedilmişti. İşte öyle yeisâver bir sırada idi ki, bu Meclisi Âli güneş gibi Anadolu ufuklarında doğarak mahzun Şark ve İslam gönüllerine taze hayat, taze neşve bahşetti. Şimdiye kadar nasıl İslâmın alemdarı olmak şerefîyle mümtaz iseniz yarın da, ve ilelebet yeryüzündeki Müslüman milletler sizi mukteda tanımakla en büyük bir zevk duyacaklardır. Siz İslâmın hadisi ve her hususta rehberisiniz. Sizin ruhunuzdan, dimağınızdan doğan efkâr ve hayatı âliye dalgalana, dalgalana bütün dünyada inikaslar, bütün İslâm kalblerinde ihtizazlar, heyecanlar uyandırıyor. Ey büyük milletin büyük mümessilleri! Siz yalnız Anadolu Müslümanlarını değil, üç yüz elli milyon Müslüman âlemini temsil ediyorsunuz. Her birinizde bir milyon Müslümanın kalbi, fikri, ruhu mütecellidir. Bütün İslâm âleminin; hattâ bütün Şark'ın amal ve efkârı sizin umdei eassiyenizdir. Bugün bütün mazlum milletlerin semayı efkârında

³⁰⁶ TBMM ZC, D. I, C. 18, s. 255-256.

parlıyan nurlar hürriyet ve istiklâl ayetleridir. Dünyayı tahakkümleri altında tutmak isteyen zalimler, artık Müslüman milletlerini dalmış oldukları gaflet uykularından uyandırmış, haklarını istihsal için onlara tevessül edilecek maddi yolları göstermiştir. Artık bundan sonra aramızdaki rabitalar yalnız mânevi sahalarda kalacak değildir. Muhterem dindaşlar, bu sözlerimle yalnız kendi hissiyatımı değil, başta sevgili emirimiz olduğu halde bütün Afgan milletinin, hattâ bütün İslâm âleminin ve Şark'ın amal ve efkârını arz etmiş oluyorum. İslamların halâs ve saadeti için vakfi hayat eden Âlâ Hazreti Tacidarimiz Emir Amanullah Han Hazretleri İngiliz Heyeti Murahhasasma karşı irat buyurdıkları nutukta «Türkiye'ye karşı ne kadar riayetkar bulunursanız Afgan milletinin kalbini de o nispette kendi lehinize celbetmiş olursunuz. Türkiye'yi ve âlemi İslâmı rencide eden bir devletin Afganistan'dan dostluk beklememesini» kemali celâdet ve ehemmiyetle ihtar etmişlerdir. Her taraftan yükselen şada bundan başka bir şey değildir. Bütün âlemi İslâmın kurretülâyını ve imaniei tevhidi olan Türkiye'ye karşı suikasıtlarda devam eden devletler iyice bilsinler ki, bir gün gelecek, bu hareketlerinden çok zararlar görecektir, nedametlere düşeceklerdir. Belki onlar halen hakikati görmemek, teslim etmemek isterler, belki onlar halen eski esaret ve tahakküm devirlerinin yaşayabileceğini zannederler. Lâkin emin olsunlar ki, pek uzak olmıyan bir âtide hakikat bütün azametiyle tecelli edecek, bugün hak ve hakikat sahasına inmek istemiyen o mağrur, o balâpervaz devletler gelip sizin ellerinizi öperek matalibinizin neden ibaret olduğunu istirhamkârane soracaktır. İnşallah gelecek resmikişada kadar bu güzel İslâm yurdunun her noktasından ezan sesleriyle beraber zafer tebdilleri yükselecektir. İslâm ve Şark'ın tarihinde muazzam bir hâdise teşkil eden bu mübarek felah gününü, gerek sevgili Emirim namına, gerek milletim, gerek sefaret ve

şahsım namına tebrik ve tes'itle cümlenize, bütün Türkiye müslümanlarına bilhassa cephelerde düşmana karşı göğüs geren mücahidini İslâmiyeye bipayan hürmet ve selâmlar ve tebriklerimi takdim ederek tebliğini rica eylerim.”³⁰⁷ denilerek, TBMM Anadolu'nun ufkundan doğarak Şark'a hayat veren bir güneşe benzetilmiş, o güneşin bütün mazlum milletlerin kalbinde heyecan uyandırdığı, benimsendiği ve bütün Müslüman âlemini temsil ettiği, onlara örnek olduğu vurgulanmıştır.

³⁰⁷ TBMM ZC, D. I, C. 19, s. 357.

SONUÇ

I. Dünya Savaşı'ndan sonra imzalanan Mondros Mütarekesi ile Osmanlı Devleti toprakları İtilaf devletleri tarafından işgale uğramıştır. Bunun yanında, Türk halkının bağımsızlığını savunacağı ve sağlayacağı maddî ve manevî savunma gücü elinden alınmak istenmiştir. Ülkenin hemen hemen dört bir yanında başlayan işgal girişimleri ile birlikte imparatorluk bünyesindeki azınlıklar da işgalci güçlerin desteği ile olumsuz faaliyetlerini artırmışlardır.

15 Mayıs 1919'da İzmir'in Yunan kuvvetleri tarafından işgal edilmesi bağımsız yaşama arzusunda olan Türk halkı açısından bardağı taşıran son damla olmuştur. Anadolu halkı, ülkesini savunmak ve bağımsızlığını tekrar elde edebilmek için ülkenin dört bir yanında askerî ve siyasî direniş örgütleri meydana getirmekle birlikte bölgesel ve ulusal birtakım kongreler düzenlemişlerdir. Özellikle Erzurum ve Sivas Kongresi ile ülkenin kaderini tayin edecek birtakım iç ve dış politik kararlar alınmıştır. Son Osmanlı Mebusan Meclisi'nde Misâk-ı Millî'nin ilân edilmesi, akabinde İstanbul'un İtilaf kuvvetleri tarafından işgal edilmesi, Ankara'da açılan I. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin meşruluğu yönünde önemli adımlar olmuştur.

Ülkenin dört bir yanından seçilerek gelen, farklı düşünce ve yaşam tarzına sahip milletvekillerinden oluşan I. TBMM, meşruluğu temelinde ve kendi kuvvetine istinaden aldığı kararlarla bir yandan ülkenin mukadderatını ele alırken diğer taraftan da belirlediği birtakım dış politik ilke ve prensiplerle dünya siyasetindeki yerini

almak ve bu prensipleri tavizsiz bir şekilde uygulayarak meşru haklarını işgalci güçlere kabul ettirme mücadelesine girmiştir.

TBMM üyelerinin düşünce ve yaşam tarzları ne kadar farklı olsa da birleştikleri, ittifak ettikleri ve üzerinde uzlaşma sağladıkları ortak nokta; “*millî hâkimiyete dayanan, kayıtsız şartsız, bağımsız yeni bir Türk devleti kurmak*” hedefi olmuştur. Ayrıca Dış politik prensipler belirlenirken hayalperestlikten, kaçınılmış; gerçekçi ve mantıklı politikalar üretilmeye ve benimsenmeye çalışılmıştır.

Öte yandan asıl gayenin gerçekleştirilmesi yolunda her fırsattan istifade edilmiş; “*Siyasette hissiyata kapılarak değil, daima menfaat mihveri harekâttır*” düsturu benimsenerek, gözü kapalı bir şekilde herhangi bir devlere bağlanmak yerine çok yönlü ve barışa katkı sağlayıcı politika geliştirilerek uygulamaya konulmuştur.

Her yönden bağımsız bir Türk devleti kurmak TBMM Hükümeti’nin öncelikli ve doğrudan amacı olsa da, bu prensibe yönelik verilen mücadelenin sadece Türk milleti için değil, sömürge ya da yarı sömüre statüsünde bulunan “mazlum milletlere” de örnek olacağı düşünülmüştür. Bu prensip, TBMM Hükümeti’nin Millî Mücadele’de doğrudan olmasa da bilinçli amaçları arasında yer almıştır.

KAYNAKÇA

A. RESMÎ YAYINLAR

1. Süreli Yayınlar

Düstur, Üçüncü Tertip, C. 1, Milliyet Matbaası, İstanbul 1929.

TBMM Gizli Celse Zabıtları, D. I, C. I (24 Nisan 1336 (1920) - 21 Şubat 1336 (1921)), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1985.

TBMM Gizli Celse Zabıtları, D. I, C. II (17 Mart 1337 (1921) - 25 Şubat 1337 (1922)), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1985.

TBMM Gizli Celse Zabıtları, Devre I, C. III (6 Mart 1338 (1922) - 27 Şubat 1338 (1923)), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1985.

TBMM Gizli Celse Zabıtları, Devre I, C. IV (2 Mart 1339 (1923) - 25 Teşrinievvel 1924), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1985.

TBMM Kavanin Mecmuası, D. I, C. I, TBMM Matbaası (Üçüncü Baskı), Ankara 1943.

TBMM Zabıt Ceridesi, D. I, C. 1 (23. IV. 1336 Tarihli Birinci İnikattan 19. V. 1336 Tarihli On Sekizinci İnikata Kadar), TBMM Matbaası (3. Baskı), Ankara 1959.

TBMM Zabıt Ceridesi, D. I, C. 2 (22. V. 1336 Tarihli On Dokuzuncu İçtimadan 28. VII. 1336 Tarihli Kırkıncı İçtimaa Kadar), TBMM Basımevi (3. Baskı), Ankara 1981.

TBMM Zabıt Ceridesi, D. I, C. 3 (31. VII. 1336 Tarihli Kırk Birinci İçtimadan 6. IX. 1336 Tarihli Altmışınca İçtimaa Kadar), TBMM Matbaası (3. Baskı), Ankara 1959.

TBMM Zabıt Ceridesi, D. I, C. 4 (8. IX. 1336 Tarihli Altmış Birinci İçtimadan 6. X. 1336 Tarihli Yetmiş Dokuzuncu İçtimaa Kadar),TBMM Matbaası (3. Baskı), Ankara 1959.

TBMM Zabıt Ceridesi, D. I, C. 5 (9 Teşrinisani 1336 Tarihli Sekseninci İçtimadan 20 Teşrinisani 1336 Tarihli Yüzüncü İçtimaa Kadar), TBMM Basımevi (3. Baskı), Ankara 1981.

TBMM Zabıt Ceridesi, D. I, C. 6 (22 Teşrinisani 1336 Tarihli Yüz Birinci İçtimadan 23 Kânunuevvel 1336 Tarihli Yüz Yirminci İçtimaa Kadar), TBMM Basımevi (3. Baskı), Ankara 1981.

TBMM Zabıt Ceridesi, D. I, C. 7 (25 Kânunuevel 1336 Tarihli Yüz Yirmi Birinci İçtimadan 30 Kânunusani 1337 Tarihli Yüz Kırkıncı İçtimaa Kadar), TBMM Matbaası (2. Baskı), Ankara 1944.

TBMM Zabıt Ceridesi, D. I, C. 8 (31 Kânunusani 1337 Tarihli Yüz Kırk Birinci İçtimadan 28 Şubat 1337 Tarihli Yüz Elli Dokuzuncu İçtimaa Kadar), TBMM Matbaası (2. Baskı), Ankara 1945.

TBMM Zabıt Ceridesi, D. I, C. 9 (1 Mart 1337 Tarihli Birinci İçtimadan 13 Nisan 1337 Tarihli Yirminci İçtimaa Kadar), TBMM Matbaası (2. Baskı), Ankara 1954.

TBMM Zabıt Ceridesi, D. I, C. 10 (16 Nisan 1337 Tarihli Yirmi Birinci İçtimadan 20 Haziran 1337 Tarihli Kırkıncı İçtimaa Kadar), TBMM Matbaası, Ankara 1958.

TBMM Zabıt Ceridesi, D. I, C. 11 (23 Haziran 1337 Tarihli Kırk Birinci İçtimadan 3 Ağustos 1337 Tarihli Altmışınca İçtimaa Kadar), TBMM Matbaası, Ankara 1958.

TBMM Zabıt Ceridesi, D. I, C. 12 (4 Ağustos 1337 Tarihli Altmış Birinci İçtimadan 22 Eylül 1337 Tarihli Sekseninci İçtimaa Kadar), TBMM Matbaası, Ankara 1958.

TBMM Zabıt Ceridesi, D. I, C. 13 (24 Eylül 1337 Tarihli Seksen Birinci içtimadan 27 Teşrinievvel 1337 Tarihli Yüzüncü İçtimaa Kadar), TBMM Matbaası, Ankara 1958.

TBMM Zabıt Ceridesi, D. I, C. 14 (31 Teşrinievvel 1337 Tarihli Yüz İkinci İçtimadan 1 Kânunuevvel 1337 Tarihli Yüz Yirminci İçtimaa Kadar), TBMM Matbaası, Ankara 1958.

TBMM Zabıt Ceridesi, D. I, C. 15 (3 Kanunuevvel 1337 Tarihli Yüz Yirmi Birinci İçtimadan 5 Kânunusani 1337 Tarihli Yüz Kırkinci İçtimaa Kadar), TBMM Matbaası, Ankara 1958.

TBMM Zabıt Ceridesi, D. I, C. 16 (7 Kânunusani 1337 Tarihli Yüz Kırk Birinci İçtimadan 16 Şubat 1337 Tarihli Yüz Altmışınca İçtimaa Kadar), TBMM Matbaası, Ankara 1958.

TBMM Zabıt Ceridesi, D. I, C. 17 (18 Şubat 1338 tarihli Yüz Altmış Birinci İçtimadan 28 Şubat 1338 Tarihli Yüz Altmış Yedinci İçtimaa Kadar), TBMM Matbaası, Ankara 1958.

TBMM Zabıt Ceridesi, D. I, C. 18 (1 Mart 1338 Tarihli Birinci İçtimadan 1 Nisan 1338 Tarihli Yirminci İçtimaa Kadar), TBMM Matbaası, Ankara 1959.

TBMM Zabıt Ceridesi, D. I, C. 19 (6 Nisan 1338 Tarihli Yirmi Birinci İçtimadan 6 Mayıs 1338 Tarihli Kırkinci İçtimaa Kadar), TBMM Matbaası, Ankara 1959.

TBMM Zabıt Ceridesi, D. I, C. 20 (9 Mayıs 1338 Tarihli Kırk Birinci İçtimadan 22 Haziran 1838 Tarihli Altmışinci İçtimaa Kadar), TBMM Matbaası, Ankara 1959.

TBMM Zabıt Ceridesi, D. I, C. 21 (24 Haziran 1338 Tarihli Altmış Birinci İçtimadan 26 Temmuz 1338 Tarihli Sekseninci İçtimaa Kadar), TBMM Matbaası, Ankara 1959.

TBMM Zabıt Ceridesi, D. I, C. 22 (27 Temmuz 1338 Tarihli Seksen Birinci İçtimadan 11 Eylül 1338 Tarihli Yüzüncü İçtimaa Kadar), TBMM Matbaası, Ankara 1959.

TBMM Zabıt Ceridesi, D. I, C. 23 (13 Eylül 1338 Tarihli Yüz Birinci İçtimadan 16 Ekim 1338 Tarihli Yüz Yirminci içtimaa Kadar), TBMM Matbaası, Ankara 1960.

TBMM Zabıt Ceridesi, D. I, C. 24 (18 Teşrinievvel 1338 Tarihli Yüz Yirmi Birinci İçtimadan 18 Teşrinisani 1338 Tarihli Yüz Kırkinci içtimaa kadar), TBMM Matbaası, Ankara 1960.

TBMM Zabıt Ceridesi, D. I, C. 25 (20 Teşrinisani 1338 tarihli Yüz Kırk Birinci İçtimadan 21 Kânunuevvel 1338 Tarihli Yüz Altmışinci İçtimaa Kadar), TBMM Matbaası, Ankara 1960.

TBMM Zabıt Ceridesi, D. I, C. 26 (23 Kanunuevvel 1338 Tarihli Yüz Altmış Birinci İçtimadan 25 Kânunusâni 1339 Tarihli Yüz Sekseninci İçtimaa Kadar), TBMM Matbaası, Ankara 1960.

TBMM Zabıt Ceridesi, D. I, C. 27 (27 Kânunusâni 1339 Tarihli Yüz Seksen Birinci İçtimadan 23 Şubat 1339 Tarihli İki Yüz Birinci İçtimaa Kadar), TBMM Matbaası, Ankara 1960.

TBMM Zabıt Ceridesi, D. I, C. 28 (1 Mart 1339 Tarihli Birinci İçtimadan 4 Nisan 1339 Tarihli Yirminci İçtimaa Kadar), TBMM Matbaası, Ankara 1961.

TBMM Zabıt Ceridesi, D. 1, C. 29 (9 Nisan 1339 Tarihli Yirmi Birinci İçtimadan 16 Nisan 1339 Tarihli Yirmi Altıncı İçtimaa Kadar), TBMM Matbaası, Ankara 1961.

B ARŞİV BELGELERİ

1. Yayınlanmış Arşiv Belgeleri

ATATÜRK, Gazi Mustafa Kemal; **Nutuk Söylev, I. Cilt, (1919-1920)**, (Yayına Hazırlayanlar: ARAR, İsmail-İĞDEMİR, Uluğ-ÖZERDİM, Sami N); TTK Basımevi, Ankara 2010.

ATATÜRK, Gazi Mustafa Kemal; **Nutuk Söylev, II. Cilt, (1920-1927)**, (Yayına Hazırlayanlar: ARAR, İsmail-İĞDEMİR, Uluğ-ÖZERDİM, Sami N); TTK Basımevi, Ankara 2010.

ATATÜRK, Gazi Mustafa Kemal; **Nutuk Söylev, III. Cilt, Vesikalar / Belgeler**, TTK Basımevi, Ankara 1999.

ATATÜRK, Gazi Mustafa Kemal; **Nutuk Söylev, IV. Cilt, Genel Dizin** (Düz. ÖZERDİM, Sami N); TTK Basımevi, Ankara 2006.

ATATÜRK, Kemal; **Nutuk 1919 – 1927** (Bugünkü dille yay. haz. KORKMAZ Zeynep), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2006.

ATATÜRK, Kemal; **Nutuk, (1920-1927)**, C. II, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1969, s. 436.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri; I-III (Bugünkü dille yayına hazırlayanlar: SEVİM Ali-TURAL M. Akif-ÖZTOPRAK İzzet), AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2006.

C. TELİF VE TETKİK ESERLER

1. Kitaplar

AKIN, Rıdvan; **Siyasal Tarih (1908-2000)**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2010.

AKIN, Rıdvan; **TBMM Devleti (1920-1923) Birinci Meclis Döneminde Devlet Erkleri ve İdare**, İletişim Yayınları, İstanbul 2008.

AKŞİN, Aptülahat; **Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi**, TTK Basımevi, Ankara 1991.

AKŞİN, Sina; **İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele - Son Meşrutiyet (1919–1920)**, C. 2, Cem Yayınevi, İstanbul 1992.

AKŞİN, Sina; **Türkiye Tarihi (Çağdaş Türkiye 1908-1980)**, C. 4, Cem Yayınevi, İstanbul 2005.

ARMAOĞLU, Fahir; **20. Yüzyıl Siyasî Tarihi (1914-1995)**, Alkım Yayınevi, İstanbul 2007.

ARMAOĞLU, Fahir; **Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri**, (Atatürk'ün Ölümünün 50. Yılı Sempozyumu 31 Ekim-1 Kasım 1988 Ayrıbasım), Ankara 1988.

ARSLAN, Hicabi; **Basının Türk Dış Politikası Üzerindeki Yönlendirici Etkisi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2007.

AYBARS, Ergun; **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi -1 (Kuruluş)**, Zeus Kitabevi, İzmir 2007.

BELEN, Fahri; **Türk Kurtuluş Savaşı**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1983.

BULUT, Semih; **Atatürk Dönemi Türkiye-ABD İlişkileri (1923-1938)**, AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2010.

CEBESOY, Ali Fuat; **Millî Mücadele Hatıraları**, Temel Yayınları, İstanbul 2002.

ÇAKIR, Meryem; **Türkiye Büyük Millet Meclisinin Tutanaklarında İç İsyenlar (1920-1934)**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırma Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2005.

ÇOKER, Fahri; **Parlamento Tarihi Millî Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-1923**, C. I, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, Ankara 1994.

DEMİRDEN YÜZGEÇ, Ayşegül **Birinci Büyük Millet Meclisi'nin Yapısı ve Faaliyetleri (1920-1923)**, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta 2006.

DEMİREL, Ahmet; **Birinci Meclis'te Muhalefet (İkinci Grup)**, İletişim Yayınları, İstanbul 2007.

DEVELLİOĞLU, Ferit; **Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 2002.

ERGİL, Doğu; **Milli Mücadelenin Sosyal Tarihi**, Turhan Kitabevi, Ankara 1981.

ERİM, Nihat; **Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri (Osmanlı İmparatorluğu Andlaşmaları)**, C. I, TTK Basımevi, Ankara 1953.

ERTAN, Temuçin Faik (Ed.); **Başlangıçtan Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, Siyasal Kitabevi, Ankara 2011.

ESENGİN, Kenan; **Millî Mücadele'de Hıyanet Yarışı**, Ulusal Basımevi, Ankara 1969.

EZHERLİ, İhsan; **Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920-1998) ve Osmanlı Meclisi Mebusanı (1877-1920)**, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara 1998.

GOLOĞLU, Mahmut; **Millî Mücadele Tarihi-I Erzurum Kongresi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2008.

GOLOĞLU, Mahmut; **Millî Mücadele Tarihi-I Sivas Kongresi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2008.

GÖKBİLGİN, M. Tayip; **Millî Mücadele'ye Başlarken Mondros Mütarekesinden Sivas Kongresine**, TTK Basımevi, Ankara 1959.

GÜNEŞ, İhsan; **Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Toplanması ve Nitelikleri**, Birinci Meclis Promat Matbaacılık, Sabancı Üniversitesi İstanbul, 1998.

KARAKÖSE, Hasan; **Siyasi Düşünce Tarihi**, Nobel Yayınları, Ankara 2007.

KOCATÜRK, Utkan; **Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri**, AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2005.

KONGAR, Emre; **Devrim Tarihi ve Toplum Bilim Açısından Atatürk**, Remzi Kitabevi, İstanbul 2008.

Millî Mücadele Tarihi, (Yay. Haz. TÜRKOĞAN Berna) C. I, AKDITYK, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2005.

OKTAY, Cemil; **Siyaset Bilimi İncelemeleri**, Alfa Yayınları, İstanbul 2010.

ÖZALP, Kâzım; **Millî Mücadele (1919-1922)**, C. I, TTK Basımevi, Ankara 1998.

ÖZGİRAY, Ahmet; **Atatürk'ün Dış Politikası (1919-1938)**, Selçuklu Basımevi, İzmir 1999.

ÖZTÜRK, İbrahim Sadi; **Ulusal Kurtuluş Mücadelesinde İç İsyenlar**, Fark Yayınları, Ankara 2007.

Pontus Meselesi (Yay. Haz. KURT, Yılmaz); TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, No: 68, TBMM Basımevi, Ankara 1995.

SELEK, Sabahattin; **Millî Mücadele (Ulusal Kurtuluş Savaşı)**, C. II, Örgün Yayınevi, İstanbul 2002.

SONYEL, Salahi R.; **Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika I**, TTK Basımevi, Ankara 1987.

SOYSAL, İsmail; **Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları (1920-1945)**, C. I, TTK Basımevi, Ankara 2000.

TANSEL, Selahattin; **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, C. I, MEB Yayınları, İstanbul 1991.

TEVETOĞLU, Fethi; **Millî Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar**, TTK Basımevi, Ankara 1991.

TURAN, Mustafa; **Millî Mücadele’de Siyasî Çözüm Arayışları (30 Ekim 1918 – 24 Temmuz 1923)**, Siyasal Kitabevi, Ankara 2005.

TURAN, Şerafettin; **Türk Devrim Tarihi Ulusal Direnişten Türkiye Cumhuriyeti’ne**, İkinci Kitap, Bilgi Yayınevi, Ankara 1992.

Türk İstiklâl Harbi Batı Cephesi, (4 Eylül 1919-9 Kasım 1920); II’nci Cilt, 2’nci Kısım, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1965.

Türk İstiklâl Harbi - İstiklâl Harbi’nde Ayaklanmalar (1919-1921); C. VI, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1974.

Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Dönemi (23 Nisan 1920-29 Ekim 1923); Genelkurmay Basımevi, Ankara 1984.

Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu, C. II, TDK Yayınları, Ankara 1998.

UÇAROL, Rifat; **Siyasi Tarih (1789-2001)**, Der Yayınları, İstanbul 2008.

ÜÇÖK, Coşkun; **Siyasal Tarih (1789-1960)**, AÜ Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1980.

ÜRER, Levent; **Mondros’tan Mudanya Mütarekesi’ne Türk Dış Politikası**, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 2005.

VELİDEDEOĞLU, Hıfzı Veldet; **İlk Meclis ve Milli Mücadele’de Anadolu**, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1990.

YALÇIN, E. Semih (Ed.); **Atatürk İlkeleri ve İnkılâpları Tarihi**, Berikan Yayınevi, Ankara 2010.

YALÇIN, E. Semih; **Atatürk’ün Millî Dış Siyaseti**, Gazi Kitabevi, Ankara 2007.

YAVUZ, Bige; **Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk-Fransız İlişkileri Fransız Arşiv Belgeleri Açısından 1919-1922**, TTK Basımevi, Ankara 1994.

YEŞİL, Ahmet; **Türkiye Cumhuriyeti'nde İlk Teşkilâtlı Muhalefet Hareketi Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası**, Cedit Neşriyat, Ankara 2002.

ZÜRCHER, Erik Jan; **Savaş, Devrim ve Uluslaşma Türkiye Tarihinde Geçiş Dönemi (1908-1928)**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2005.

2. Makaleler

AKGÜL, Suat; “Paris Konferansı’ndan Sevr’e Türkiye’nin Paylaşılması Meselesi”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. VII, S. 23, AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara Mart 1992, s. 381-396.

ARMAOĞLU, Fahir; “Atatürk Döneminde Türk-Amerikan İlişkileri”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. VIII,, S. 38, AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara Temmuz 1997, s. 631-647.

AYDIN, Mesut “Yeni Türk Devleti ve Misâk-ı millî”, **Türkler**, C. 16, (Ed., GÜZEL, Hasan Celal - ÇİÇEK, Kemal - KOCA Salim), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 57-70.

AYIŞIĞI, Metin; “Unutulan Soykırım: Batı Anadolu’da Yunan Mezalimi,” **Türkler**, C. 15, (Ed., GÜZEL, Hasan Celal - ÇİÇEK, Kemal - KOCA Salim), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 776-789.

BAYUR, Hikmet; “Kuvay-ı Milliye Devrinde Atatürk'ün Dış Siyasa İle İlgili Bazı Görüş ve Davranışları”, **Belleten**, C. XX, S. 80, Y. 1956 Ekim, TTK Basımevi, Ankara 1956, s. 665.

BIYIKLI, Mustafa; “Kaynakçalı ve Açıklamalı Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası Kronolojisi” **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 22, Kütahya, Aralık 2008, s. 347-388.

BIYIKOĞLU, Tevfik; “Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Hukukî Statüsü ve İhtilâlcî Karakteri”, **Belleten**, C. XXIV, Sayı: 96 (Ekim 1960'dan Aynı Basım), TTK Basımevi, Ankara 1960, s. 637-663.

BUDAK, Ömer; “Sevr Paylaşımı”, **Türkler**, C. 15, (Ed., GÜZEL, Hasan Celal - ÇİÇEK, Kemal - KOCA Salim), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 835-845.

ÇAM, Esat; “Uluslararası Politik Sistem ve Dış Politikamız”, **Fındıkoğlu Armağanı**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1977, s. 61-76.

ÇELEBİ, Mevlüt; “Millî Mücadele'de İtalyan İşgalleri”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. IX, S. 26, AKDİTYK Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara Mart 1993, s. 395-417.

ÇELİK, Kemal; “Millî Mücadele'de İç İsyanlar, Vatana İhanet Kanunu ve İstiklâl Mahkemeleri”, **AÜ Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S. 40, Kasım 2007, s. 569-613.

DEMİRBAŞ, Bülent; “Mondros Mütarekesi ve Sonrası”, **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, C. 4, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s. 1110-1119.

ER, Alev; “Millî Mücadele’de Siyasal Kuruluşlar”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, C. 4, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s. 1120-1136.

GÖNLÜBOL, Mehmet; “Atatürk’ün Dış Politikası: Amaçlar ve İlkeler”, **Tarihi Gelişmeler İçinde Türkiye’nin Sorunları Sempozyumu (Dün-Bugün-Yarın)**, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara 8-9 Mart 1990, TTK Basımevi, Ankara 1992, s. 19-58.

GÖNLÜBOL, Mehmet; “Kamu Oyu ve Dış Politika”, **AÜ SBFD**, C. 23, S. 4, Ankara 1968, s. 87-110.

GÜRBÜZ, M. Vedat “Bir İdeal, Bir Amerikan Başkanı ve Onun Başarısızlığı: Başkan Wilson ve Milletler Cemiyeti”, **AÜ Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, C. 8, S. 29, Ankara 2002, s. 87-99.

GÜREL, Şükrü S.; “Türk Dış Politikası (1919-1945)”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C. 2, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s. 520-536.

LANDAU, Jacob; “Atatürk’ün Büyük Nutuk’unda Dış Politika”, **Atatürk’ün Büyük Söylevi’nin 50. Yılı Semineri Bildiriler ve Tartışmalar**, TTK Basımevi, Ankara 1980, s. 39-46.

KARA, Bülent; “Savaş Hazırlayan Barış Konferansı: Londra Konferansı”, **Gazi Akademik Bakış**, C. 3, S. 5, Kış 2009, Ankara 2009, s. 145-146.

KARPAT, Kemal H.; “Türkler (Cumhuriyet Devri)”, **MEB İA**, C. 12/2, Eskişehir 1997, s. 381-408.

KODAMAN, Bayram; “Şark Meselesi ve Tarihi Gelişimi”, **Tarihi Gelişmeler İçinde Türkiye’nin Sorunları Sempozyumu (Dün-Bugün-Yarın)**,

Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara 8-9 Mart 1990, TTK Basımevi, Ankara 1992, s. 59-63.

KÜÇÜK, Cevdet; “Millî Mücadele”, **TDV DİA**, C.30, İstanbul 2005, s. 76-83.

KÜÇÜK, Mustafa; “Birinci TBMM’nin Açılışı ve Anlamı”, **Türkler**, (Ed., GÜZEL, Hasan Celal - ÇİÇEK, Kemal - KOCA Salim), C. 16, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 15-27.

KÜRKCÜOĞLU, Ömer; “Dış Politika” Nedir? Türkiye'deki Dünü ve Bugünü”, **AÜ SBFD**, C. 35, S. I, Ankara 1980, s. 309-335.

GÖK, Nurşen; “Kurtuluş Savaşı Dönemi Milli Mücadelenin Dış Politika Prensipleri”, **Atatürk Haftası Armağanı**, Genel Kurmay ATASE Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1991, 177-184.

GÜLCAN, Oğuz; **Batı Anadolu’da Kuvayı Milliye’nin Oluşumu (1919–1920)**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2007.

ÖZÜÇETİN, Yaşar – DAĞISTAN, H. Mehmet; “Hıyanet-i Vataniye Kanunu’nun Müzakereleri ve Kabulü”, **Tarihin Peşinde Uluslar arası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Y. 3 S. 5, Konya Nisan 2011, s. 252- 281.

ÖZÜÇETİN, Yaşar – DAĞISTAN, H. Mehmet; “Meclis Celse Zabıtlarında Kuva-yı Milliye”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, C. IX, S. 20-21, Y. 2010/Bahar-Güz, İzmir 2011, s. 3-30.

SELVİ, Haluk; “Milli Mücadele’de Erzurum ve Sivas Kongreleri Dönemi”, **Türkler**, C. 15, (Ed., Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 949-965.

SONYEL, Salahi R.; “Mondros’tan Samsun’a Türk Kurtuluş Mücadelesinin Doğuşu”, **Türkler**, C. 15, (Ed., GÜZEL, Hasan Celal - ÇİÇEK, Kemal - KOCA Salim), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 606-617.

TANÖR, Bülent; “Millî Mücadele’de Kongreler”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, C. 4, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s. 1137-1150.

TUNÇ, Salih; “İzmir’in Yunanlılar Tarafından İşgali ve İstanbul Basınına Yansımaları”, **Türkler**, C. 15, (Ed., GÜZEL, Hasan Celal - ÇİÇEK, Kemal - KOCA Salim), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 765-775.

URAL, Selçuk; “Yunan Mezaliminin Uluslararası Alanda Tescili”, **Türkler**, C. 15, (Ed., GÜZEL, Hasan Celal - ÇİÇEK, Kemal - KOCA Salim), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 790-800.

YILDIRIM, Azmi; “Rum Çetelerinin Türklere Karşı Faaliyetleri”, **Türkler**, C. 15, (Ed., GÜZEL, Hasan Celal - ÇİÇEK, Kemal - KOCA Salim), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 801-810.

EKLER

Ek. 1.

23 Nisan 1920 Cuma günü, Reisi Sin Sinop Mebusu Şerif Bey'in Meclis'i açma nutku (TBMM ZC, D. 1, C. 1, s. 2)

BİRİNCİ CELSE

Açılma saati; sevalden sonra : 1,45

1. NUTUKLAR

1 — *Reisi Sin Sinop Mebusu Şerif Bey'in Meclis'i açma nutku*

REİSİ SIN SİNOP MEBUSU ŞERİF B.

Huzuru kıram! İsticabul'un muvakkat kaydıyla kurayı senahiye tarafından işgal olunduğu ve bütün esnasıyla mukame ilâfât ve meclisi Hükümetin istiklâli iptal edilmiş olduğunu. Bu vaziyete serbîr etmek, milletimizin teklif olunur. senabi cesaretini kabul etmedi derskti. Ancak istiklâli tam ile yeganelik aynı kâşîrîni olan müccesed hür ve serazel milletimiz cesaret vaziyetini kanallı göldük ve zatiyetle reddetmiş ve derhal vekillerini toplamağa başlıyoruz. Meclisi Âlinizi vâhede getirizmiş. Bu Meclis Âlinin Reisi Sinîni sıfatıyla ve tevfikî ilâli ile milletimizin dâhil ve haric istiklâli tam Şâhînde mukadderatını hîvâz derubte ve idare etmeye başladığını bütün ahvân ilân ederek Büyük Müclî Meclisini kâşîrediyorum. Meclis akdes-öce olan bütün müstâmlârları halîfesi ve Osmanlıları Paşâsını Sultan Meşâred İlâmî Sâdis Hâzretlerinin buyruğu cere hîyâles dâli'ine ve dâli'î sayıtaba saltareti

senahi olan İsticabul'un muvakkat kaydıyla kurayı senahiye tarafından işgal olunduğu ve bütün esnasıyla mukame ilâfât ve meclisi Hükümetin istiklâli iptal edilmiş olduğunu. Bu vaziyete serbîr etmek, milletimizin teklif olunur. senabi cesaretini kabul etmedi derskti. Ancak istiklâli tam ile yeganelik aynı kâşîrîni olan müccesed hür ve serazel milletimiz cesaret vaziyetini kanallı göldük ve zatiyetle reddetmiş ve derhal vekillerini toplamağa başlıyoruz. Meclisi Âlinizi vâhede getirizmiş. Bu Meclis Âlinin Reisi Sinîni sıfatıyla ve tevfikî ilâli ile milletimizin dâhil ve haric istiklâli tam Şâhînde mukadderatını hîvâz derubte ve idare etmeye başladığını bütün ahvân ilân ederek Büyük Müclî Meclisini kâşîrediyorum. Meclis akdes-öce olan bütün müstâmlârları halîfesi ve Osmanlıları Paşâsını Sultan Meşâred İlâmî Sâdis Hâzretlerinin buyruğu cere hîyâles dâli'ine ve dâli'î sayıtaba saltareti

1 — *Reisi Sin Sinop Mebusu Şerif Bey'in Meclis'i açma nutku*

MUSTAFA KEMAL Pa. (Ankara): Meclis Âlinin müfîdîni ahîleri saltâhiyeti fâvkalâ deyî hâiz olarak yeniden intihâledilen Mebusânî Kıram ile duşarı tazerev olan mukame saltâhiyetinin dâhilî esîli ile buraya gelme Mebusânî Kıramdan müccesedir. Teblihi neticeliğî zelehîredik olan mebusânî ile hîhîkte bir Meclis Âli vâhede getirilmedi ancak yeni intihâledilen terz intihâbda müccesed olmuştur. Bu arada Meclis'in saltâhiyeti. Reşîve intihâledilen mebusânînin dâli'î ayrı dâli'î saltâhiyeti. İhtiyâz vazife etmesinin mebusânîni terz intihâbından dâli'î ayrı dâli'î saltâhiyeti. Bu arada Meclis'in saltâhiyeti. Reşîve intihâledilen mebusânînin dâli'î ayrı dâli'î saltâhiyeti.

2. — İNTEHALAR

1. *Meclis'in Teşkilâtını İntihâb*

MUSTAFA KEMAL Pa. (Ankara): Demek ki Mebusânîni arzabatâhîni teşkilât etmek üzere meclis'in teşkilâtını müccesed o meclis'e zedeledik.

REİSİ SIN ŞERİF B. — Yalnız arzabatâhîni mi teşkilât edilecek?

2. — *Mebusânîni Teşkilâtını İntihâb*

MUSTAFA KEMAL Pa. (Ankara): — Meclis'in, diğer bir şeyi kâşîrediyorum. Meclis'in teşkilâtını arzabatâhîni. Bu terzâni gençlerden bir kâşîrediyorum müccesed edilecek. (Çinîni - Müccesed, müccesed, müccesed)

MUSTAFA KEMAL Pa. (Ankara): Demek ki — Zaten bu iş ile ilgili olan Meclis'in Baha Bey birisi olabilir zamanında. (Üçerî de Cevdet Bey gibi, sesleri)

REİSİ SIN ŞERİF B. — Bunu teğîr etsinler. (Bursa Mebusu Müfîdîni: Baha Bey'in, İsticabul Mebusu Cevdet Bey kâşîrediyorum meclis'e geldiler)

KÂŞİRE MECLİSİNİN BAHÂ B. (Bursa) — Meclis'in teşkilâtını için iki meclis'in teğîr etmiş. On beşer ilâhîk.

(Üçerî de Cevdet Bey gibi, sesleri)

BİR MEBUS — Ne yapıyorlar, saltâhiyeti.

ÜÇERİ BİR MEBUS — Kim'e, sesleri. Arzabatâhîni, İhtiyâz vazife etmesinin mebusânîni terz intihâbından dâli'î ayrı dâli'î saltâhiyeti. Bu arada Meclis'in saltâhiyeti. Reşîve intihâledilen mebusânînin dâli'î ayrı dâli'î saltâhiyeti.

ÜÇERİ — Müccesed, sesleri.

MÜFİDİ B. (Kongre) — Meclis'in terz intihâbında meclis'in saltâhiyeti. Bu arada Meclis'in saltâhiyeti. Reşîve intihâledilen mebusânînin dâli'î ayrı dâli'î saltâhiyeti.

MÜFİDİN BAHÂ B. (Bursa) — Meclis'in terz intihâbında meclis'in saltâhiyeti. Bu arada Meclis'in saltâhiyeti. Reşîve intihâledilen mebusânînin dâli'î ayrı dâli'î saltâhiyeti.

ÜÇERİ B. (Çorum) — Meclis'in terz intihâbında meclis'in saltâhiyeti. Bu arada Meclis'in saltâhiyeti. Reşîve intihâledilen mebusânînin dâli'î ayrı dâli'î saltâhiyeti.

MÜFİDİN BAHÂ B. (Bursa) — (Kâşîrediyorum meclis'e geldiler)

MECLİSİN — Müccesed, sesleri.

— Bunu teğîr etsinler. (Bursa Mebusu Müfîdîni: Baha Bey'in, İsticabul Mebusu Cevdet Bey kâşîrediyorum meclis'e geldiler)

milliyeti esaslı teşkilât ve teşhidatından başka şeye yoktur. Bunun şekli ne olmak lazımza bir işle vesale buradadır.

Gayrimisal, ve gayrimisal kuvvetlerin teşkilâtıyla kuvvî Devleti teşvide imkân bulmasa dahi bunun temâzif kabul olmadığını biliyoruz. Fakat Meclisi Âlînin mesuliyeti de evvel emerde mesuliyet ve mesuliyet esaslarının müteahhüt vachülmevasat görüldüğüne en büyük delildir. Binsenaleyh Meclisi Âlînde tekkâif eder imdi ümmet milliyete istinad etmek suretiyle mesuliyet ve kumâyetini ve yine Heyeti Millî tercheninde tekkâif ediyen vachülmevasatın bu bakımdan me'kul bulunmak ehitvile de mesuliyetini taklîd ve taklîd edeceğü bir kuvvete idareî nazır etmesi zaruridir. Bu kuvvetin şekli tabii ise bir Hükümettir.

Hükümet teşkilâtının şekli esaslı gayrimisal bir Reisi Hükümeti teşkil edilmekte olan teşkilâtın istinadın kuvvî teşkilâtı vachülmevasatın bu bakımdan mesuliyet ve kumâyetini ve yine Heyeti Millî tercheninde tekkâif ediyen vachülmevasatın bu bakımdan me'kul bulunmak ehitvile de mesuliyetini taklîd ve taklîd edeceğü bir kuvvete idareî nazır etmesi zaruridir. Bu kuvvetin şekli tabii ise bir Hükümettir.

Meclisi Âlîni nereden ve müdekkik mahiyetinde bir Meclisi Meclisi değil, Binsenaleyh yâni tekkâif ve taklîd ile vachülmevasatın bu bakımdan mesuliyet ve kumâyetini ve yine Heyeti Millî tercheninde tekkâif ediyen vachülmevasatın bu bakımdan me'kul bulunmak ehitvile de mesuliyetini taklîd ve taklîd edeceğü bir kuvvete idareî nazır etmesi zaruridir. Bu kuvvetin şekli tabii ise bir Hükümettir.

Bu vachülmevasatın kabul edilmeden sonra Meclisi Âlînin Heyeti Umumiyesi referansını nereden ve müdekkik mahiyetinde bir Meclisi Meclisi değil, Binsenaleyh yâni tekkâif ve taklîd ile vachülmevasatın bu bakımdan mesuliyet ve kumâyetini ve yine Heyeti Millî tercheninde tekkâif ediyen vachülmevasatın bu bakımdan me'kul bulunmak ehitvile de mesuliyetini taklîd ve taklîd edeceğü bir kuvvete idareî nazır etmesi zaruridir. Bu kuvvetin şekli tabii ise bir Hükümettir.

ederek aynı Meclisi Âlîni temsil etmesi itibarıyla tevâzi umum edilen Azapî müterecimden müteahhüt Heyeti de mesuliyet etmesi ve Meclisi Âlîni nereden ve müdekkik mahiyetinde bir Meclisi Meclisi değil, Binsenaleyh yâni tekkâif ve taklîd ile vachülmevasatın bu bakımdan mesuliyet ve kumâyetini ve yine Heyeti Millî tercheninde tekkâif ediyen vachülmevasatın bu bakımdan me'kul bulunmak ehitvile de mesuliyetini taklîd ve taklîd edeceğü bir kuvvete idareî nazır etmesi zaruridir. Bu kuvvetin şekli tabii ise bir Hükümettir.

Millînin istinadın kuvvî teşkilâtı vachülmevasatın bu bakımdan mesuliyet ve kumâyetini ve yine Heyeti Millî tercheninde tekkâif ediyen vachülmevasatın bu bakımdan me'kul bulunmak ehitvile de mesuliyetini taklîd ve taklîd edeceğü bir kuvvete idareî nazır etmesi zaruridir. Bu kuvvetin şekli tabii ise bir Hükümettir.

Bizim nereden ve müdekkik mahiyetinde bir Meclisi Meclisi değil, Binsenaleyh yâni tekkâif ve taklîd ile vachülmevasatın bu bakımdan mesuliyet ve kumâyetini ve yine Heyeti Millî tercheninde tekkâif ediyen vachülmevasatın bu bakımdan me'kul bulunmak ehitvile de mesuliyetini taklîd ve taklîd edeceğü bir kuvvete idareî nazır etmesi zaruridir. Bu kuvvetin şekli tabii ise bir Hükümettir.

Bu vachülmevasatın kabul edilmeden sonra Meclisi Âlînin Heyeti Umumiyesi referansını nereden ve müdekkik mahiyetinde bir Meclisi Meclisi değil, Binsenaleyh yâni tekkâif ve taklîd ile vachülmevasatın bu bakımdan mesuliyet ve kumâyetini ve yine Heyeti Millî tercheninde tekkâif ediyen vachülmevasatın bu bakımdan me'kul bulunmak ehitvile de mesuliyetini taklîd ve taklîd edeceğü bir kuvvete idareî nazır etmesi zaruridir. Bu kuvvetin şekli tabii ise bir Hükümettir.

Bu vachülmevasatın kabul edilmeden sonra Meclisi Âlînin Heyeti Umumiyesi referansını nereden ve müdekkik mahiyetinde bir Meclisi Meclisi değil, Binsenaleyh yâni tekkâif ve taklîd ile vachülmevasatın bu bakımdan mesuliyet ve kumâyetini ve yine Heyeti Millî tercheninde tekkâif ediyen vachülmevasatın bu bakımdan me'kul bulunmak ehitvile de mesuliyetini taklîd ve taklîd edeceğü bir kuvvete idareî nazır etmesi zaruridir. Bu kuvvetin şekli tabii ise bir Hükümettir.

Ek 3.

24 Nisan 1920'de, TBMM Başkanı Mustafa Kemal Paşa'nın Ahvâli Dâhiliye Hakkında Beyanâtı münasebetiyle TBMM'nin, kendi gücüne dayanarak izleyeceği ulusal siyasete dair sözleri (TBMM GCZ, D. 1, C. 1, s. 2-10.)

1 : 1 24-4-1920 C : 4

İKİNCİ İNKAT

24 Nisan 1336 Cumartesi

DÖRDÜNCÜ CELESE

Açılma Saati : 4.05

REİS : Râis ul Şarif Beyazîdî

KÂTİPLER : Kâtibü muvakkat Cevdet B. (KÜTAHYA), Muhiddin Baha K. (BURSA)

REİS — Celâi hafiyesi açıyorum.

I. — BEYANAT

1. — *Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin ahvâl-i dahiliye hakkında beyanâtı.*

REİS — Söz Mustafa Kemal Paşa Hazretleri nindir.

MUSTAFA KEMAL PAŞA HAZRETLERİ (An kara) — Efendim mufassal maruzatın beyanında mesumimize saba olan maruzatın hududunu işaret etmişim. O hudut hudusih millîmizdir. Düşayetten gündüye kadar harice ve dâhile karşı gösterdiğimiz cephe de yalnız bu hudut dahilinde çalışmak olduğumuzu ifade etmiş idim. Hakikatte bütün gayemiz bu hududu mâlî dahilindeki mübâhîmizin istirahatını, refahını ve bu hududu millî ile muavayin vatanımız tarafsızlığını ma'ânen bulundurmaktan ibarettir. Turancizma politikasını kendi arzularıyla takip etmek istemedik. Çünkü mâdî manevî bütün kuvvet ve kudretimiz muavayin olan vatanımız dahilinde tecalli ettirmek arzu ettik. Hududun haricinde dâhilî bir surette zâfa dâhar etmekten iktinap ettik. Eceñbâhilerin en çok kûçuktakları fevkalâde müte vahhiş oldukları islâmîyet siyasetinin dâbi alenen ifadelerinden mümkün olduğu kadar muvazenebete kendimizi meçhur giirdük. Fakat kuvayî muaddiye ve maneviyeye karşısında bütün cihân ve kurstiyân siyasetinin en sedid (huralarla) (1) çâlisilip muharebesi yapmasına karşı hudut haricinde bize zahîr olan; bir nokta istinat teşkil edecek kuvvetler düşünmek muaburiyeti de pek tabii idi. İkte haricen ifade etmemekle beraber hakikatte bu nokta istinat aramaktan geri durmadık. Bittabi selâmet ve necat için yegâne (müracaat ettiğimiz memhu) (2) kuvayî âlemi islâmîyet olmuştuk. Âlemi islâmîyet bir çok nokta nazarlardan millîtimizle, devletimizin istiklâle yakından ve fevkalâde bir surette mâlûka ve merbutiyetli dinîyesi olmakla ve bu vechile bütün âlemi islâmın ma'ânen bize muaviv ve muzahîr olduğunu zaten kabul ediyoruz. Dilşunların mâdî kuvvetleri karşısında biz de bu manevî kuvvetlerin mâdî tepele-

hiyatına gelmek zaruretinde idik. Binaenaleyh evvelâ hududumuzla temasta bulunan müstakadaki dinîleşmelerle temasa gelmek lâzım geldi. Ondan sonra gerekts Kafkasya mâlîli islâmîyesi ve garpte Garbi Trakya; bunların hepsine mühtelî surette mübâhîbata girişmiş bulunuyoruz. Suriye halkı ve Irak halkı yani Arâhistan, 1914 tarihinden evvel aynı hudut dahilinde bulunduğumuz zamanlarda cümlemizle mahîmizdir; Devleti Osmanîyenin bir üzü, bir rûknü olmaktan fevkalâde müstakîl ve müstakîl olmak gayesini takip ediyorlardı. Buna karşı çalıştık, fakat neticeyi istisâl edebilmek için kendi kuvvetlerine (istinadın) (3) gayri kâfi olduğunu gördükler ve maalleessüf hepimizi hîrden imhaya tevessül eden dîşunlarla teğriki mesai ettiler. İngilizler, Fransızlar kendilerinin hayali olan gayelerini mevki fiile çıkarmak diye oğların eteklerine sarıldılar. Lâkin harbi unumunun neticesini güçlükten sonra Suriyede İngilizler, Fransızların tarcı idaresine, mahakkirane olan idaresine hedef olduktan sonra bu aksamdaki ehli islâm pek büyük bir hataya dâhar olduklarına takdir ettiler ve onu müteakip bir kısm kendi dahillerinde müstakîl olmak fakat yine bir suretle bir şekilde Camiâi Osmanîye dahilinde bulunmak mâhetini düşündüler. Bittabi makârın müstakîli bilâfette karşı olan merbutiyetleri cümlemiz gibi bütün ehli İmân için (bir vazife mukaddese idi) (4) Diğer bir kısmı daha ileriye gittiler. Bize hiç bir şekil ve suretle istiklâlin lâzımı yoktur, biz buluruz ve padişahımıza merbut olarak Camiâi Osmanîye dahilinde bulunacağız, dediler. Suriyede böyle mühtelif cereyanlar mevât idi. Biz bittabi bir islâmîyeti resmîye ve imhîyeye mâlîk bulunma-

(1, 2, 3, 4) Parantez içindeki kelimeler noktanın lâzımı için ve tarihîten tarafsızdan eklendi. Mustafa Çavdar

duğumuz için, efradı milletten bir heyeti milliye olduğumuz için bu varemiz müvellidi hakiki olan yine milletler vasıtasıyla temas etmiş oluruz. Fakat bizim Suriyeyle gayei islâmiye ile revâst ve münasebatımız lauzuv olmağa başladıkça orada bir saffanat tesâile iştigal eden Emir Faysalın ve Emir Faysalın himaye eden Fransızların nazarı dikkatini celbetti ve birneçer Fımir Faysal dahi hususi mürâbâhatını bizimle temâsa getirdi. Kesrol temâsla bu mürâcaatı bize telâkki edilen niyeti izah etmek isterim. Her halde Suriyeliler her hangi bir devleti esnebiye ile münasebetinin kendileri için bir neçer esaret olacağına kani oldular. Bundan (dolayı bize teveccüh ettiler.) (1) Bizim bîrâkâbele gösterdiğimiz şekil şundan iharet idi. Dedik ki, artık hududu millimiz dahilinde kutubun menâbi insanîyeyi ve muşafîi ummîyeyi hududumuzun haricinde israf etmek istemeyiz. Fakat itihât, kuvvet teşkil edileğinden bütün âlem islâmın menâbi uluğu gibi maddeten de müttelik ve müttelik olmasını şüphesiz ki büyük memnuniyetle karşılıyoruz ve bunun içindir ki bizim kendi hududumuz dahilinde müsâkâle olduğumuz gibi, Suriyeliler de hududu dahilinde ve hükûmiyeti millîye esasına müstakîl olmak üzere serbest ve müstakîl olabilirler. Bizimle ittifak veya ittifaqın fevkalâde bir şekil, ki federatif yahut konfederatif denilen şekillerden birisiyle ittifak peyda edebiliriz. Ahali bunu arzuları fevkalâde (lehlerine telâkki etmiş olacaklar ki) (2) Emir Faysal milletin bu arzusu karşısında kendi emellerinin sarfında olduğunu vakıf oldu ve münâcaatlarını bunun üzerine oldu. Ahalinin bu arzusu fiile de inkılâp etti. Suriye dahilinde bazı efil ve hareket hırtahî mesmûmumuz olmuştur. İşte bu filiyat başladıkdan sonra ... Fımir Faysal sühuletle teski hâkimiyet edeniyeceliğini ve Fransızlar da bir müstakîl (devlet) (3) halinde orasını kolaylıkla kullanamayacaklarını zannettiler ki ağılebi ihtimâl müştâreken ahaliye demek istediler ki biz de sizin tıkrınızdayız. Ancak bizim yaşamak için paramız yok ve haricinin taziyatına mukavemet edecek yasağımız yoktur. Tıkrkiye bunu temin ederse biz Fransızları memleketlerimizde koğabiliriz. Bunu biz sarımi telâkki etmedik. Onun için vuku bulan siyasî mürâcaatta biz de siyasî cevap vermiş bulunduk. Ancak hakiki

(1. 2. 3. 4. 5. 6) Parantez içindeki kelimeler noktalardan ikmal için ve tasahhün tarafından eklendi. Mustafa Ünver.

ki itihât hükûmet yeklinde değil fakat Suriye Milleti ile Suriyelilerle olmuş oldu ve oradaki (bu bareket) (4) hakikaten bize manevi kuvvetle beraber müddi kuvvet zammelmıştır. Hududu millimizin orcup cepbesindeki hareketi nazarı dikkâten geçirecek olacak bu filiyatın sonerats maddîyesini görebiliriz.

Irakta gelince, Irakta İngilizlerin muamalatı atâli islâmiyeyi fevkalâde dilgir etmiş oldu. Biz kendilerimize temâs aramadık evvel onlar bizimle temas aradı ve alelîlâk eskisi gibi bir Osmanlı menleketinin uzlu olmağı kabul ettiler. Fakat biz onlara karşı Suriyelilere söyledüğümüz nokları nazarı söylemekten başka bir şey yapmadık. Ettiğümüz kendi dahilinde kendi kuvvetle kendi mevcudiyetimizle (müstakîl bir Devlet olunuz. Bî., her) (5) şeyden evvel itikâdımızın temâlede çalışıyoruz. Ondan sonra birleşmemiz için hiç bir mani kalmaz ve Musul havâlsinde Bağdatta ve sair bir çok yerlerde ... vak'a olarak bir çok hadisat zuhur edecek ve bu gün dahi, eşkali zabiriyeyi ne olursa olsun, bizim imhanıza çalışın düşmanlar, Suriye ve Irakta (vakayı muvâcehesinde (6) millî faaliyetlerle bize tevcih ettikleri kuvvetleri tenkise mecbur olmuştular ve bu gün dahi eşkali zabiriyeyi ne olursa olsun gerek Iraklıları ve gerek Suriyelilerin bu iki mntakadaki dindışlarını zut katpleri bizimle beraberdir. Eşki bundan sonra esbahına tevessül edilirse bunlardan azamî istifade etmek mümkündür.

Kafkasyaya gelince, maldumuz Kafkasya, Şimali Kafkasya, Çerkezistan, Gürcistan ve Ermenistan parçalarından murekkeptir. Çerkezler bidayetce beri fevkalâde hassas bulundular. her halde minelâdın kendi vatanları olan Şimali Kafkasyada müstakîl yaşamak arzusunun, zevkini duymuşlar ve bunun için çalışmakta bulunmuşlardır. Rusya ahvali maldumuz Şimali Kafkasyadaki bu âmalın bu an evvel mevkii tecellîye geçmesi için Çerkezleri teşvik etmişlerdir. O civarda şırayı hareket eden Denkin kuvvetlerinin âdeta bütün Şimali Kafkasya ve Dağları fiilen işgal etmesi ve bir çok taziyat yapması ve mntakada milliyetperverane çalışın heyetleri dağıtması ve bir çok tecavüzleri karşısında, bütün bunlara rağmen, yine Çerkezler mukâsatlarına çalışmışlardır. Ve bizimle dahi sarımi münasehalla bulunmuşlardır. O derecede ki kendi hayatlarını, kendi mevcudiyetlerini Tıkrkiye'nin halâst, mevcudiyet ve istiklâle yakından aldıkadar görmüşler ve buraya rapta kalp etmişlerdir. Oradaki dindışlarımızı tavsiyemiz dahi yine kendi şâbillerinde kendi kuvvetlerle mevc

cuylarını izhar ve ıspat etmek ve bükülmüş manataki islamiye yapılabilecekleri surette birleşmek noktası olmuştur. Ve diyebiliriz ki Kafkasya faaliyeti ve âmalı milliyetin tesellisi ve memleket ve milletimizin istikbalî halân noktaî nazarımdan memleketimizden uzak değil, tamamen aksama aslıyeli (varanîyemizin) (1) bir parçası gibi telâkî okunabilir. Bütün bu mütakadadaki cereyandan resen malûmatlar bulunuyoruz.

Azerbaycan cümleince malûm olduğu gibi istiklâliyetini tasdik ettirmiş bir vaziyettedir. Onlara dahi bize kaçtı sarmiyetleri vardır. Fakat kendisi zaten istihsalî istiklâliyet olmuş bulunduğu için bizimle olan münasebatı bittabi resmî bir şekilde değildir. Fakat bizim maksadımız için bütün marasile çalısbilecek anasur ile analıdır.

Ermenilere gelince, Ermeniler bütün dünyanın fevkalâde mazharı sahabeli olmuş bir vaziyette bulunuyorlar. Âhali siyasiyelerinin tesellisi için nasıl çabı tutkısı malûmdur. Fakat bu günkü vaziyetler bizimle temaslarına dair arzdebileceğimiz noktalar şunlardır : Ermeniler Erivan Ermeni Hükümeti buntakası dahilinde ahalî islamiyeyi inha etmekle meşguldür. Biz İngilizleri, Amerikalıları skayhimizde tahrik etmek ve her nasıka harbi umumide yapılmış olan vak'aların tekerür ve tevalihine dair hiç bir zaman ve şüphesiz vermeyecek için bu buntakası dahilinde bulunan ahalî islamiyeyi hududumuzu geçmek suretile âbiden muavenelerine dahi şıtap etmekte tesüdüd etsek. Fakat oradaki ahalî islamiye her taraftan hamisiz kalınca bittabi kendi hayat ve namuslarını yine kendiliklerinden muhafaza ve müdafaa ile tedid etmediler. Bu cihalle hikayetten bu güne kadar Erivan Ermeni Hükümeti buntakası dahilinde muharebe ve müsademe devam edegelmektedir ve bütün müşademe neticesinde de bittabi dündüşümüz fevkalâde muhafazat olmakla beraber hamis ve haysiyetlerini de muhafaza etmekten geri durmuyorlar.

Gürcistan Hükümeti bize karşı sanimî bir vaziyet göstermiştir. Bilhassa Azerbaycanlılar hayrî mesailde ittifak etmiştir. Bittabi ermeniler bu ittifaktan hariç... Azerbaycanlılarla ermeniler arasında müsademat olduğu vakit gürcüler azərbaycan tarafını il-tizam etmiştir ve bugün dahi aynı vaziyette bulunmaktadırlar. Bizim eski hududumuzla Gürcistanın âlâkâsı malûm olduğu üzere etvîyelselâsedir; Batum, Kars, Ardahan. Biz burasını eszayi memalikimizden addediyoruz ve oradaki ahalî islamiye dahi bu teşâkkide bulunmaktadırlar. Fakat resmen bunu şimdîye

kadar ifade etmiş değiliz. Ahali tamamen aynı fikre iştirak ettiği için (bizimle daimî ittibat halindedir) (2) Hatta bu mecliste bulunmak üzere dahi tebuslarını yuka çıkarmışlardır.

Kafkasya üzerinde bulunduğumuz için Kafkasyadan, Rusyadan bahsedebiliriz. Malûmu Aliniz bolşeviklerin kevdilerine mahsus bir takım esasları, noktaî nazarıları vardır. Ben şahsan bütün vuzuhile ve teferruatla bunlara vakıf değilim ve yakın zamanlara kadar bolşevikler necreye tenasa ederse, necreye gelirse daima kendi noktaî nazarılarını kabul ettirmek aziminde idiler. Her ne olursa olsun bu noktaî nazarılar, bizim milletimizin de kevdine mahsus bir takım noktaî nazarıları vardır. Bu noktaî nazarıların siyasi esasları ihtimalki maruzatımızla zikretmişim ve cümleince malûm olan noktalara göstermedim. Milletimizin âdâtı, muktaziyatı dinîyesi ve iktisadîyemizin icabata vardır ki, biz her ne yaparsak kendimizi, kendi adobimizi, muktaziyatı dinîyemizi nazarı dikkate tutarak, ona göre kendimizi mahsus esaslar vazetmek mecburiyetindeyiz. İşte bu itibarla alelâhik bizimle bolşeviklik arasındaki münasebatı saydığımız tesdik ve tesemmül olur. Bir zamanlar oldu ki, bolşevikler noktaî nazarılarını defa ummuşlardılar. Hiç bir kimsenin hiç bir millet için feda ve ahlağı hususiyelerine ve milliyet esaslarına muamiz değiliz. Yalnız istibdadı karşı, emperyalistlere karşı düşüncemiz. Biz Avrupalıların bolşevizimden korktuklarını ve bizim bolşeviklerle tavhili ekâr ve harekâli edeleğimizde daima kuşkuhanakta olduklarını nazarı dikkate alıyor ve daima düşünüyorduk ki, böyle bir geze mecbur olmaksızın imali milliyemiz dahilinde muayyen bir budutta bizim şetaîli hayaliyemiz, şetaîli istiklâlimiz temin olunursa ... Böyle azim bir maksat için, böyle uzak bir daîye için her hangi bir devleti emnehîye ile müntasebatı ihtilâfata anide girmek belki bizî cedamete mecbur edebilir ve zaten hepimizde de, kendimizde de böyle bir esâlihiyet mevcut değil. Tıfakkâ bu hududu millimiz dahilinde arzettiğimiz şetaile muhafazatı mevcudiyet edebildiğimiz takdirde başka bir şey istemek bendenizce doğru değildir. Yalnız her ihtimale karşı muhafazatı hayat ve mevcudiyet için barıştan kuvvet, bir menbai kuvvet aramak lâzım gelirse, yine daimî kevdî noktaî nazarılarımızı baki kalmak şartile her menbaadan isti-

(1, 2) Parantez içindeki kelimeler noktasızların ikmalî ve tahrib için taraftından eklendi. Mustafa Ünver.

ifade etmediği de karşı gördük. İşte surf bu nokta dâima Bolşeviklerin ahvâlini, hareketini ve kendilerinden kaçınıcı ne dereceye kadar muavenet görebileceğimizi anlamışa teşebbüs ettim. Bu teşebbüsât neticesinde şüphesiz bazı temaslar hasıl olmuştur. Fakat bu temaslarımız şifahiye kadar yarı Bolşevikler bizlerle demin izah ettiğim ... maun ve maddeten beraber olan Dağıstara kadar temas ettiği halde hiç bir kat'i mevât üzerine müstenit bir şey yapılmamıştır. Fakat böyle bir şey yapmak ikmânı mevcuttur. Eğer lüzum ve ihtiyacı mührem görülmüş Heyeti Âliyeniz Meclisi Âtiniz bu hususta daha esaslı tedabire tevessül eder. Âlemi hıristiyanlığın mevcudiyetimize (hâterine çekmek istediklerini) (1) bilmekle beraber onlara karşı da düma elhangirane bir vaziyet almak istemedim. Belki azatını derecede onların da bize menfaat temin edebilmesine alışık ve bu itibarla Fransuzlarla, İngilizlerle, İtalyanlarla mükerrer temaslarda ve münasebetlerde bulunduk. İngilizlerle vuku bulunan ilk temasımızda İngilizler milletimizin kendileri aleyhinde olduğunu ifade ettiler ve bu aleyhtarlığın kalesine çalışmamızı tavsiye ettiler. Buna mukabil verdiğimiz cevap milletimiz İngilizlere karşı aleyhtar değildi. Bâlkis milletimiz İngiliz kavmini dünyadaki en büyük bir millet, en âdil, en medeni, en insani bir milleti telâkki eder ve ona hürmet ederdi.

Fakat mütarakeyi mütarake İngiliz kuvvetleri payitahtımıza girdiler. Yakından milletimizle temas ettikten sonra gözlerdikleri tavru hareket ve bilhassa Aydın vilâyetimizin İngilizlerin nezaretinde, himayesi tahakkuk Yunanlılara işgal ettirdiğini milletimiz arıladıktan sonra İngilizler hakkındaki noktai nazarı tebdil etti. Dedik ki; milletimizin, bilhakkında bu gibi milletimizin bu zaman ve telâkkisinin (Yanlış olduğu kanaatinde iseniz, bu) (2) en son kabul ettiği mahiyetimiz değilse bunu tashih etmek için bir hareket gösteriniz. Yüce millet size müteveccih olur. O zaman dedildi ki size mevcudiyet verebiliriz. Yalnız İstanbulun vaziyeti çok tahaf temadüt etmiştir. Doğazlarıca sarfınazar edemez misiniz. Adalar denizi sahlinde Yunanlılara bazı imtiyazat ve Fransuzlara bazı imtiyazat vermek kizi sarfınazar yapabiliriz ve diğer taraflarda bazı kumtrullat yapılsa bundan size bir zarar gelir mi? Eftendiler; bu sözleri basırdeden Erzurumda ve bütün katkasyada müamessil olan ve Londradaki hâzîl nakliyyet olan Revlenson namında bir kaymakandır ve kendisiyle münasebatımız temkimi ettiğizdir. Hem dost olmak istiyor, hem de bu dostluğın istisnâî (menafî) yolunu takipden geri kal-

mak istemiyorlardı. (3) Bütâbi biz kendisine bu tasavvurâtın gayri kabulü lera, milletimizce gayri kabulü kabul olduğunu söyledik. Revlenson Payitahtımızda bulunan İngilizlerin memleketimizi ve milletimizi iyi tanıdığı olduklarından dolayı Ferit Paşa Hükümetinin kendilerini yanlış tanımak suretiyle iftiharî mevlite yanlış raporları yazıldığını ve yanlış raporlara müsteniden yanlış kararlar verildiğini ve bütün bunları tashih edeceği emniyetle (kendisiyle teması kabul ettiğimizi ifade ettim. Revlenson) (4) Londraya gittikten sonra bunları değiştireceğiz diye söylediler ve filhakıkta p. Laridde (İstanbul'da bulunan) (5) memurunu siyasiye, İngiliz memurları ve sairâi yerlerine başkalarına gelmiştir ve onu mütarake İstanbulu avdet eder etmez bizlerle temas istedi. Fakat mevzuat müstahabata istinaden arzederim ki İstanbul'a gelmez, gelmez (bunlar tarafından istata) (6) edildi. Bizimle temas arzusu bu suretle doğar şakmet oldu. Ve bir müddet sonra tekraf Trabzonu, Erzurumu gelirdi. Bu temasta bizim noktai nazarıma, müstahab olan causanın dahilindeki (noktai nazarıma tekraf ettiler) (7) Bizim dermeyan ettiğimiz noktai nazarı olan yani devletin istiklâli ve vatanımızın müayyen olan hudud dahilinde temini tamamıyeti idi. Revlenson bunun kat'i olduğunu anladıktan sonra üç mükâleme ile geçirdi. Yani görüldüğü, ki İngilizler bize karşı dostluk temini talep ettikleri zaman bu dostluğu yalnız kendi menfaati ve ihtiyaslarını temin için talep etmekte idiler. (8) Yoksa bizim menfaatimize ait hiç bir teşebbüsleri olmamıştır.

Diğer taraftan Fransuzlarla da münasebet olmuştur. Bilhassa Suriyede fevkalâde mühremül bulunan Ploest namında bir zat Sivası kadar geldi ve kendisiyle Pariste salh konferansile temas etmek üzere hareket ettiği bir sırada idi ki bu zâile görüldüğümüz esas noktalar, hatırimda kaldığına göre, şunlar idi: Bir defa kendisi Fransa Hükümetinin bize karşı yapmaktâ olduğu muameleleri doğru bulmuyordu. Fransa menafî-i hakikiyesine mügayir buluyordu. Açık söylediği şey Suriyeyi müstahab yapmak istiyorlardı ve fakat Kilikya da dahil olmak üzere ... ve bizim mevcudiyetimiz umumî olan mevcudiyetimizin tabii için Kilikya meselesi için anlaşılmasından ... şu imkân derecesini de şu tarzda tesbit etti. Bu nihâyet Kilikyeyi tabliye edeceğimiz, yalnız burada bize itisadi (menafî) temin ve bunun temadüsünü (9) emni-

(1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9) Paris'te izimdeki kelimeler tarafından oklandı. Mustafa Ünver.

yet bahşolacak bir vaziyet kabul ediniz. Biz kendi sile görüşüğümüz zaman bizim için bir Kilikya bir de Türkiye meselesi gibi iki mesele yoktur. Bir mesele vardır. O da Türkiye meselesidir. Benzeraleyle bizim haline galyağımız mesele budur. Bütün vatanımızın tamarıyeti ve bu vatanıda yaşayan milletimizin istiklâlidir. Bu noktâi nazardan anlayarak lâzım gelir. Fransızlar için yalnız Kilikya meselesi vardır. Bunun halli esnasında sizin için birinci olan meselede bazı hususları gördürebiliriz ve binnetice Kilikya dahi arzettiğin şekilde katıg ve heyeti umumiyeye de her suretle hijze muavenet verilmemiş idi. Yalnız bütün bu meseledeki lâzım ettiğimizi için ancak Paris muavenetinde çalışmaya mecbur olduğumu ve sıfır aktedimceye kadar Kilikya dahilinde hiç bir hareket olmamasını rica etti. Biz de netice itibarıla dedik ki, giridi Fransız tabii işgalinde bulunur, mecutün bizim tarafımızdan kuvvet sevkile hiç bir hareket bulunmayacaktır. Ancak sizin tabii işgalinde bulunma ve agyışından, emniyetinden sizin mes'ul olduğunuz manatık vardır ki Kilikya. Maras, Urfa hepisi dahil ve Fransızlar tarafından tesliş edilen Ermenilerde ahali islâmîyeye tecavüz etmesi, onları katletmesi neticesi olarak vakti bulacak mukabelelerden, mukavemetlerden de hiç bir mes'uliyet kabul etmeyiz. Ve bu gibi vakayin önüne geçebilmek için siz derhal tedabir lâzımıye tevessül ediniz. (1) O zaman mühlümü âliniz valimiz kuvvetimizdir. Sır valimiz iade edecektir, sır Devleti Osmanîyeye memurîni yerinde ipka ve ahali islâmîyeye tasallüt eden Ermenileri oradan uzaklaştırarak ve bilhassa bundan sonra teşvik ve tesliş etmeyeceksiniz. Bundara kat'î olarak söz verdi ve hatta Sivasta icap edenlere tebligata buhundu. Filhakika valimiz oraya gitti. Vaziyet hüsnü hale girer gibi oldu. (Picu) diplomat bir Fransız diplomatı oraya gitti, bunu bizlerle görüştü. Fakat buradaki kuvvetlere (kuranda) (2) eden Fransızlar da başka adamlardır. Bunlar bilhassa Kilikya dahilinde bir miralay vardı ki Odeyremon. Bu İslâm düşmanı ve Ermeni hanisi bir adamdır. Tez-yikten bir an bile tevakkü etmedi, ve bunun neticesi olarak Marasla ahali islâmîyeye tecavüzata (buhandular ve bir çok memurîni) (3) teşvik ettiler. Ahali islâmîye kendilerini muhafaza etti. Neticesi İttihâdile vak'a hüsnü. Müsademe oldu ve oradan Fransızlar çekildi. İttihâd bu müsademe esnasında Fransız kuvveti altında ahali islâmîyeye tecavüz eden (bir kısım yabancı memurîni) (4) kendi nefsi hayatını muhafaza eden ahali islâmîyeye ile atış esnasında öldüler.

Bütün Avrupa'da ve bütün Anadolu'da fevkalâde dalgalandı. Halbuki milletimiz tarfından tecavüz vakti olmuş değildir. Vukuhulan tecavüz mu-kabele edilmiştir. Hatta Fransızlar çekildikten sonra daha ileriyi gidilmekten sarfınazar ederek o kadarla iktifa edildi. Urfa'da aynı vaziyet olmuştur. Yine Fransızlar tarafından daha doğrusu Fransızların teşvik ve fâmayesile ermenilerin, ahali islâmîyeye tecavüz eden ermenilerin sobobiyet vermesi yüzünden yine muharebe ve müsademe olmuş, binnetice Fransızlar nazını da terkettiye mecbur olmuşlardır. Yalnız sureti umumiyede bir şey vardı ki Fransızlar Maras'tan çıktıktan sonra tekrar Maras'a geldiler, tekrar Urfa'ya geldiler. Gerek Maras ve gerek Urfa'da bilhâli ihtisâ muvafakiyet edilmiştir. Bunu izzeti nispeti meselesi yaparak, daha büyük harekâta geçmek istemediler.

Diğer taraftan asıl Kilikya cihetlerinde (ahali islâmîyeye) (5) yine bu tecavüzatı mükemadeye karşısında mukabelelere kalkıştı. Bütün bu mukabeleler Fransızların çekilmesi ile nihayet buldu ve son zamanlarda denilebilir ki Adana'da, Tarsus'ta, Mersin'de yalnız buralarda Fransız kuvveti bulunuyor. Diğer cihetlerde ahali islâmîyeye bir dereceye kadar (hâkimiyeti) tesis ettiler. (6)

İtalyanlar sureti umumiyede mülayim bir vaziyet almışlardır. Kendilerinde hiç bir vak'a hâdis olmadı ve bu noktâi nazarlarda da (sabit kâdeler) (7) ve bütün onların talep ettikleri şey menafii İktisadiye temin edildi.

Gerek İtalyanlar, gerek Fransızlar memleketimizde özami menafii İktisadiye temin etmek için devletimizin müstakil kalmasını, diğer bir devleti memleketimizin tahtı esnasında bulduğunu temin etmek cihetini kendi menfaatleri muhtaziyerinden tahakkik etmekte ve her ikisi de bunu bize bir çok mümaseretlerle söylediler ve olgıya söylemekteydiler.

Yunanlar dağırdan dağıtuya İngilizler tarafından himaye edilmek suretiyle muhafaza mevki ediyorlar ve çıkmak riyetinde olmadıkları anlaşılıyor.

Trakya son husus itibarıyla bizinde aklı ve mümaseretle müstakil şerait içinde bulunmakta her bir daima muhafaza ihtihâd etmektedir. Trakya da aynı noktâi nazarlarda muhafaza etmektedir. Ancak Fransızlar Trakya'nın böyle müstakil kaldığını gör-

(1, 2, 3, 4, 5, 6, 7) Paris'te işgaldeki kâdeler tarafından extendi. Mustafa Ünver.

dükleri için onları muhafızai mevcudiyet etmekten âciz göstererek kendilerinin hürriyeti tahında bir şey istatabileceklerini âna etmektedirler. Bizimde Trakya lı vatandaşlarınıza tevâh ettiğimiz, bu küçük Trakya parçasının kurtuluşunun mütevakkiftir. Bu nokta nazarda sebat etmektedirler.

Efendiler muhafazai mevcudiyet için âlinizi, istiklâlinizi temin için mevcut olan düşmanları görüyoruz ve bu düşmanların emellerini yakından biliyoruz ve düşmanların bu emellerini istihsal için tatbik edecekleri kuvvetlere de vakıfız. Fakat düşmanlarımız kendi ihtirasına bizim imbaharınla temin etmek için malik oldukları kuvvetlerden hiç birini istimal etmiyorlar. Bilâkis vâsılî gâyat olabilmeleri için em kuvvetli kaşfettilerdi vâarta yâca bizi birbircimize çarptırmakın işareti olmaktadır. Muttessuf İstanbul muhitinde düşmanlarımız, düşmanlarımızdan daha çok hizmet edecek, maksadıyla teşkil edecek buluyor. İşte asıl onların yardımıyla muttessuf vâatımızın bazı noktalarında milletim vahdetini, lesâriâliini harice karşı gayri vaki gösterecek ve memleketimizin içersisine asayişsizliğe delâlet edecek ahval vardır. Meselâ cemlemizde malûm olan Anzavur vaziyetini hatırlıyabilmeyiz. Anzavur episi zamandanberi İngilizlerin parasile, silâhile, topçukile ve birtabi İsrâhulda mahiyet ve şikâklarını arzemesiğe çalıştığın kimselerle müstereken icrayi faaliyet ediyordu. Millet tarafından bir kuşu tedip edili ve takat bütübütün imhakât işbir alınmaz istendücedi. Kendisinin behline nefedilecek farla bir şey yapılmayı gayri müstelzim gibi tasavvur edildi. Fakat son vaki sonrasunda Anzavur şüme en büyük düşmanlarını pirdacı olmak üzere, malûmu âliniz olduğu gibi, Bigadı göründü. Toplayabildiği eşkiya ile Günâzı zaftetti. Bandırma'yı zaftetti. Şarka doğru yürüdü. Bakkesizi zaftetti. Borsayı tehlikeye düşürdü. Düşman ve Yunan karşısında bulunan kuvvetlerimizin arkasını tehdit etti ve sağ cenabı ile Yunanlılarla tevâhî barokât etti. Hâlâsa bütün bu ofal ve harekâtilerle efkârı umumiyemizi tabii rencide etti ve düşmanlarımızı güldürdü. Bütün bu harekât 16 Mayıs 1336 danberi devam eden barokâttir. Biz artık bu zebrin ve zehirli hareketin daha ziyade tevessüme müstade etmenin fena avakihe müncer olacağını tahattur ederek tedabir almak mecburiyetinde kaldık. Bu atılarda îai ki gönderilen mühtelif yerlerden mühtelif istikametlerden gönderilen kuvvetler mezarını âlileri olduğu veçhile kendileri çarpış. Nihayet oturfundakiler dağıldı. Bu günkü safhasından sonrasını da bitabi Meclisi âliniz takip edecektir.

Diğer taraftan Düzce, Pendik, Bolu, Adapazarı, İzmit bavalışine de nazarı dikkati âlinizi cellhederim. Oralarda da yine bu menfi, meruleket ve mühtetir üsenali işin mühtir fikirler sarfîle subâi faaliyet bulunmuş oluyor. Bir aralık Adapazarında bir işyan yapıldı. Bazı zevatı gönderdik. Nasihat ettirdik. Binnetice işgal edilmiş olanlar tensir ve işpa edilmeye vâretiler sükkünet icra edildi. Fakat İzmit doğrudan doğruya işgal etmiş olan İngilizler ynkundan para ile dâhna aynı âleji körüklemekte devam ediyorlar. Onun için Adapazarı vakasını müteakip İtendekte orada bir ufak roufrezaniz bulunuyordu. Osa hüsumto emişler ve silâhlarını almışlardı. Bunu da şitihaz olubun tedabir ile bertaraf etmek müyesser oldu. Onu müteakip Düzcede aynı tezahürat oldu. Bir takım insarlar toplanıyor, hükümeti basıyor, Telgrafhaneyi basıyorlar. Ne âlediklerini anlamıyoruz. Tahîi hüyele hareketin büyüme yapıyorlar ve bununda İngilizler Avrupaya bu Osmanlı milletlerinde vahdet ve tesanüt mevcut değildir. Bunlar birbirine çarptırmaktadır. Bunlar âzule keadlesun ilare edenecek, bur müdür kâzandır ki bunları sevk ve icare edebilsin.

Bu Düzce vakası bu günün vakasıdır. İçinde bulunduğumuz günü vakasıdır. Bolu mutasarrifi bulunau Haydar, Düzcede toplanan bu vâstun, Boluya tecavüz ve tasarruz aleyhinde olubuklarını bildirdi.

Boluda bir az jandarma kuvvetimiz vardı. Bilhassa Zağnıldak ve cenubunda üç taburî bir piyade alayı vardı. Bir taburunu orada hıtrakak, diğer taburunu Bolu üzerinden garbe doğru hu harekâtı büyüme ve tevessüfime icra olmak için sevk ettik. Buradan Bolu Mutasarrifi Haydar Beye Çer şeye rağmen tedabiri lazimeyi iuhaz etmesini tebliğ ettik. Bununla beraber kendisine mühtac emniyetimizin mevcut değildir. (1) Bittabi hu epita henüz hükmü kat'ile hükmü vermediler içinap ederim. Ama hükmü zavalir, kendisinin bizzat usatın âmalini müteveşşî gibi hareket ettirine cîşlet edereç hususat bulundu. Çünkü mühtazi tedabirde bizi işgal etmiş bulunuyor, usatun tekkile müstevir ediken kuvvetleri işgal ediyor, işgal ediyor. hedefi asûsinden çeviriyor. bittabi sîreti haktan görünen bir mutasarrifin verebileceği evamiri müddatın hükmü telâkki eder ve tatbik eder. Jandarma kumandasına derse, ki sizin kuvvetiniz ne hüskün, Jandarma kumandarı ki buradan düşman geleceği için kezalet alay kumandanı bir emir tebliğ ederse derse ki asker silâhını bırakın ve dağılın, Bittabi maaf-

1) Parantez içindeki kelimeler taraftından eklenmiştir. Mustafa Ünver.

memnuniyeti asker buna yapar. İşte böyle monti ve haince tedbirlerle Boluda iğfal edilmiş olduk ve binnetice Boju mülâzarını Haydar Bey de bir gün Düzceye oradaki usula yasma gitti ve oradan emirlerini vermeye başladı. Bittabi beri ile irtibat ve münasehatimiz kalmamıştı. Oradan verdikleri emirlerle de merakızı leziz etti. Gönderdiğiniz kuvvetlerden haberdar olmadık. Nihayet oradaki vaziyeti görmek, anlamak ve icap edenlere icrayı nasihat etmek ve düşmanların İngilizlerin vatanımıza izmihâle saik olan İngilizleri bu tedbirlere en kıymetli arkadaşlarımızı daı mebus arkadaşlarımızdan bir kaç zata memur ettik. Onlar da malûmunuzdur, Trabzon Mebusu Hüseyin B. Lâzistan Mebusu Hüseyin D. Bolu Mebusu Fusat B. ve Şükri Beylerdir. Fusat B. Bolulu olduğuna için oraları biliyor. Onun için bu arkadaşları gönderdik ve yanlarına ufak bir müfrezeye verdik. On ekiz yirmi kişilik bir avuçla yolda keculerini mu hafaza etsinler diye. Geroçede Bolunun şarkında bir alayımız olduğuna biliyorlar idi. Sonra aldığımız malûmata göre İngilizlerin doğru çıkamaz, bu kıymetli arkadaşlarımızı üst taraftan tevkif edilmiş diğer taraftan Düzcede zahir eden bu fenalığı izale etmek için pek kıymetli kumandanlarımızdan yirmi dördüncü fırka kumandarı İsmail Beyi memur ettik. Mahmud Bey kuvvetlerle Geyve boğazında bulunuyor. Geyve boğazından kuvayı kâfiye alıp Düzceye gidecekti. Mahmud Bey Adapazarına çıktıktan sonra Düzceye gitmek üzere aynı yel üzerinde bulunan Hesulde tevecvüh etti. Oraya mevazâletından habercimiz vardır. Fakat evvelce gün öyle den sonra saat ikidenberi Düzcede Mahmud Bey kuvvetleri ve şahsı hakkında bir malûmat alamıyoruz. Çünkü telgraf hatları gerek Bolu üzerinden, gerek Adapazarı üzerinden münkatidir. Mühabere ediyor. Son zamanda münkati olduğundan bittabi böyle bir iki gün haberdar olamamak muab: endişe gü rülmektedir. Bittabi en müstesna hâl tasavvur ve kabul edecek yeniden tedbir ihtiyaz edilmiştir. Tevcibi ve intica yına Heyet Aliyenize aittir. *(Bu günden sonra vakti)* Bazı propagandalar, muasise mu zar propagandalar nebesinde halk hâlikten idiki edilebilir. Meselâ üç gün evvel Beyazırda balk toplandı, içerikinden iki üç mufskün ifsadile telgraf hatları basılmıştır. Bittabi adam göndermek ve kuvvet göndermek lâzım geldi. İçerisinde iki üç kişi varmış, onların iğnâli neticesi imiş. Aynı hâlde muşabbih bir mesele daha, şimalde Nallıbanda zulumu geldi. Buna karşı tedbir alınmıştır.

Hulâsa bu günün arzuya şayan olmıyan ve müziç olan bu ahvali arz ediyorum. Çünkü vaziyet başka türlü tesbit edilmiş olmaz. Bunlar vak'adır. Başka yerlerde belki ufak tefek hassasiyetlerde vardır. Gerek bu vak'ayı ve gerek diğer yerlerdeki ufak tefek hassasiyeti demin de izaba çalıştığım gibi, düşmanların koudikare imiş gibi düşünürük, fakat yine bizim vossitimizi tesbik ettikleri tedabiri şeytauct-kârına neticesidir. Bittabi halk vaziyete vakif değildir. Pek güzel biliriz ki, İstanbulun ıgğütünden ihtimal haberdar değildir ve böyle bir işgal keyfiyetini işitmiş bile mazurdur. Sonra makâmı saltanatın, makâmı hilâfetin vaziyetini idrak edememler.

İşte bu kadar gaflet içerisinde bulunan halkımıza her şey suhuletle serpilebilir. Mühazaza pek nazik bulunduğuna için her şeye karşı ca büyük ehemmiyeti atılmak ve her şeye karşı en kat'î ve iddî tedabiri tatbik etmek lâzımdır. Çünkü Allahın muhafaza ettiği, bir defa ihlâkî vakî olursa tekrar tevhif etmek ve harice karşı bir kuvvet ve kudret hâlinde arzı mevcudiyet etmek unîkânı münselep olur.

Vaziyet bu suretle tevecvüh ettikten sonra hareket için iki şeyden birine karar vermek lâzımdır. Birincisi; İstanbul muhtalâta İsmet Paşa Kabinesinin kabul ettiği şeyi kabul etmek şerefimizi, hınyarımızı, her şeyimizi bursunak yani İngilizlere esir olmaktır. O zaman yapılacak mesele yoktur. Yok, bu milleti millet olarak, insan olarak mahus ve şereflile yatarmak istiyorsak kabul edeceğimiz nokta ve şart, mevcut bilennle kuvvet ve vassaitimizi icabına göre istimal ederek, bizi imhaya çalışan düşmanların düşmanca olan emellerini kırmaktır ve ben şahsen kat'iyen şüphesiz ement ki bütün arkadaşlarımız ancak böyle bir işi ile buraya gelmişler ve ifa edecekleri vazife zarhiyesini derucei azametinin ve nezaket ve ehemmiyetini bütün vuzuhile müdrük buluyorlar. Merkezle anlaşmak meselesi hakkında, merkez demek, yani makâmı saltanat ve hilâfet olan İstanbul demek. İstanbul düşmanın resme ve filen tabii işgalindedir. Bu gün İstanbul demekle Londra demek arasında hiç bir fark yoktur. İşte Londra mahiyetinde bulunan İstanbulda martheessüf bulun İsmet islahatı perestişkârane merbut olduğu İtalifimiz ve cedndü kirmamızın bize en kıymetli yadığm olan padişahımız kalmış buluyor. İrtibat aramak aramak be makâmı muallânen tavassutu olabilir. Bu tavassut ve irtibat için iki şey vardır. Hata olabilir. Birisi, meselâ her beyet üstühp edelim gönderelim. Bu beyet Londra mahiyetinde bulunan İstanbula gitmek

için hitabi İngilizler tarafından görülecektir. İngilizlerin malûmeti, vesikası olmadan İstanbul girilemez ve çıkılmaz. Bu heyet Zâti Şâhâneye vâsil olur ve bir şart ile, İngiliz ârsalı dâvesinde milleti sevki ve idare etmek imkânından bahsederse, bu heyet Zâti Şâhâneye işte millet vahdetini muhafaza ediyor, isâik lâliyle katıyen feda etmez, Makâmı Hüâlîlâyî saltanatın bu maksadı ulviyyetü istihâsî için çalışmasına karar vermiştir derse böyle bir vazife mukaddesamin ifasını memur olacak heyetin yeri, böyle bu vazife mukaddeseşi ifa edecek Makâmı Saltanat deñil Malta' olur. Zâti şahane ile hususî temas hasıl etmek dahi vâridi hatırdır ve o her suretle araştırılmaktadır. Ancak nazarı dikkatî şîmîrî celbederim ki halifei mukaddesimiz Efendimiz. Kuvretleri edeyi salâat için Camiye gittikleri zaman kondüctün mualafaze eden kutaatı askerîye jalânı askeri deñilâir. İngiliz askeridir. Bu şerâitî elîmeye duçar olmuş olan Paşahıbirimle hususî temas dahi mümkün olamaz. Su retti umumiyyede bir şey arzedeğim : Fâzledüñ ki vesmi ve hususî her türlü temas mümkündür. Ne anlamak istiyorsunuz? Bu temastan millet, istiklâlini, tamaniyyete mülkiyyesini Makâmı Hüâlîf ve Saltanatın mülstakîl ve masnu olmasını vîcedâñ bir emel telâkîi etmiştir. Bunun için burada çalışıyoruz ve çalışacağız. Halifei mülîsinin bundan başka bir şey düşünmesinçâ imkân rasayvur ediyor musunuz? Ben şahsan hiç bir şey düşünmem. Zâti Şahane'nin ağızdan işitsem mutlaka bunun isbat ve tazvîk şîmindâ olduğuna hükmederim. O halde ne işitmek istiyorsunuz? Daha dîm olduğumuz sîniâdan şâret olan fetva cîlutenizin malûmudur. Hurriyyetinc, acıbestînine malik olan böyle bir Halife vardır mi? Cami'e'nin malûmını olan Hükûmetin evarını muhtasî telîsîdîr. Bu kabîneden evvel Harbiye Nazırı Fevzi Paşa Hazretleri namus ve haysiyet ve şerfi ilharibe kendîsin yakından tanıyan arkadaşlarımızın lahtı şavdi kunda olduğu üzere şâphe ve feroddîr edîñiyyetçâ evsafı gîzîdeye maliktir. Bir emirde İngilizlere hürmet edeceksiniz, İngilizlerin emrîni dinliyeceksiniz, böyle hareket etmedîñiniz takdirde mahvolacağız, bu tarzı hareketi hamiyetî vatanîyenizden rica ederim diyor ve bazı zaif mevlakereñh cesarlar ihtîmal ki vaziyet başka türlüdür, bu kadar muhterem bir arkadaşay böyle deşin. Fakat bir böyle bir teşvîye hîzum görmedik ve bunun düşünme tarafından mol edîñîñine hükmettik. Kaçtığı yaveri Salûh Bey buraya geldi ve aman dedi. Harbiye Nazırı süngü altında dur ve zorla imâ ve imza ettiriyorlar, o emre elenîmîyet vermeseni hîzumunu bildirmek için beni gör-

derdi dedi ve bu gün o zalî şerîf talîsî giribat ediyor. Geyvele hulusuyor. Bir saat evvel kendîsile kezañk Datalıye Nazırı Hazım Bey aynı tebliğ ediyor. Rüşesayı memurini mülkiyyete rica ediyor. Bütün hîsîyatı vatanîyyesine muvacaat ederek anañ İngilizlere bir şey yapmayınız diyor.

Şeyofendiler: şîmî İstanbul mahîlîtine nasıl emniyet edeceğiz ve İstanbulun o tazvîki emîni muvacehesinde bir dahi olan insanız, bizim karşımıza gelen sözün düşünölmöñüz karârından işidîñiyyetçâ ve işi dîldîñi takdirde şîçarı ruçahîk olmıyacağımız emniyet ederek nasî söyleyebîñiz? Bînañaleyh böyle bir temastan ne faide hasıl olur? Bendeniz takdir edemiyorum. Ancak mahîni anda bulunuyorum. Her türlü talabîri ciddîyyetle almak lâzımdır.

Müsaade buyurursanız bir meseleden daha bahsetmek istiyorum. Efendîler, vazîfeyi dâñîlîyyeyi teşri için dîmî larla infîlîñe girişmek hîzumumuz olacak. Masrafîñ telerrüal hakkunda yine heraher çalışacağız, imnat izhar ediyorlar ve yine işidîñiyyetçâ ki bu sevecîñh ve imnadîñ sevcîñle meseleñ ziyaset meselesi mevzu bahis olduğu zaman büyük şîkran ve minnet ile görüyordum ki tekniñ arıradışlanıñ lâkka acırazarında büyük sevecîñhler, muhabbetler izhar ediyorlar. Mesele ziyaset meselesi mevzu bahis olduğu zaman seni reis itilâp edelim dediler. Ben bu meselede şîpî ve emîraj olmak isterim. Bunun için çalışınca aht olmañla heraher, bunu yine şahsanın hatîcînde bu mesele olarak kabul etmek daha deñerü dedim. Benim mevcudîyyetî maddîyyemî harakâñna, hîcum üzerine kumşalım.

Daima milletin müdârik olduğunun, milletin kuvvetli olduğunun biliyorsunuz, ki maksadımızı kurtarmak için harice karşı, evarîñe karşı, dîñmanlarımıza karşı milletin müdârik ve kuvvetli olduğuna, milletin âñîñî hakîkî olduğuna ispat etmek lâzımdır. Bu hâşîkâñ mültecelh ve şîpaddî bir delîldir. Milletin âñîñî hakîkî olduğunun ispat etmek lâzımdır. Bunu ispat etmek hîzumlarımızdan bahseteğîñ bir hakîkattir ve hîzarı şîlîleri bu hakîkatîñ hîç şîpîñerz delîlidir. Bu valuz mülletimizce deñil ceanîpçe de malûmudur.

Fakat duyduğunuz daima bu hakîkati şîretmek, şîremî medenîyyete karşı mîlletîmîzî böyye mîltesanîñ vahdet yapabileceğî. kendi kendîñi idare edecek evsafıñ malûmını göstermek suretîñe kıymet ve ehemmiyyetîñi tenkis ediyorlar. Daima bu vahdallerî, bu mevcudîyyetlerî şî veya bu şahsan üzûsünde ferâñkîñz ettirmek, hatta İngilizlerin yeni günlerde ymî İstanbulu işgal arıñında İngilizlerin Hükûmetîñe var-

dikleri notada benim ismin zikredilmiştir. Bu adımı reddediniz, bu adamı telin erinje denimiyiz. Bu adamı ret ve telin olursanız mevcudiyeti nulliye eşa- sen yoktur. İkincisi; dahili memlekette bütün mil- lete karşı menfi propagandalarda bulunuluyormuş. Esası yoktur. Bu hakikat olmamakla beraber düşman- ların elinde bir silâhtir. Binseraleyle bu mahzuru nazarı dikkati âlinize arz ediyorum. Millele yapılan menfi propagandalardan alınışiyerini yine mesele şahsi olarak gösterilmektedir. Bu da bitabi fıkallâ de teatir yapar. Bu itibarla maksadımızın, ulvi ma- kûmumuzun istisnâli için düşmanlara silâh verecek her türlü husustan tevakkül etmeniz iktisâ eder. Yalnız ve yalnız bir şey düşünmeğe mecburuz o da mem- leketin hâlidir. Burada mevzu bahis olacak şahıs me- selesi, hatır meselesi değildir (Atkılar). Binseraleyle bütün hakâyika vuzuhile vakıf olarak icabet karar- larınızı vermenizi, inaruzatı safilerinde işaret ettiğim şibl, merulekutis ukamfii oarmusa temennî ederim. Millele istiklâl temin edileceği güne kadar bi: fer-

olarak bütün mevcudiyetimle çalışmağa mukaddesa- tım namına söz vermişimdir. Bu sözü buradaki tekrar etmekle keşbi şeref eyledim. (Atkılar)

HAMDULLAH SUPHİ B. (Antalya) — Reis'in imihabı ruznamemize dahil olan mevat arasındadır. Fakat Paşa Hazretlerinin verdiği izahattan anlaşıl- yor ki yavaş yavaş büyüyen telilikte karşı emir ve- recek zatı veya zevatı aramızdan terhis etmek ve ona salâhiyet vermektir.

Not : Zabit ve Kavanin Kalemî vrfesi hatîr def- terinin 1 S. No. sında mevcut açıklama ayırtı ağıy- ya aktarılmıştır :

«Pek cûza yerleri zabıt emrinde alınmış oldu- ğundan arzihidinde bazı yerleri nakıtan kalıyır. He- yeti amunîyesi iyidir. Nihayetinde celbenin tall edil- diğine dair Reis'in tshlgam yok ise de şakî müzaka- reden vrfenin hüamı huddağa anıyılmaktadır.»

Maddesi esasıya :

Türkiye Büyük Millet Meclisinde müteselsil Aradolu ve Kemelî Müdafası Hüsnak Grubunun umumi esasıya mücadelesi hakkında bilaherlerden beri Erzurum ve Sivas kongreleriyle tesbit ve aynı İstanbul Meclisi Mebusanı ile Büyük Millet Meclisi tarafından da kabul ve teyidolunup şimalî milletin zihniyeti bulunan Mısır Milli esnası dairesinde memleketin tamamîyetini ve milletini istiklâlini temin edecek mâlî ve mîsâle-meci istihâl eyilektir. Grup bu gayeyi emkâd-lesinin istihâli için milletini bilünüm kuvayı maddiye ve mânesiyasını teahhütîren hedeflere tevcih ve istinâs edecek ve memleketin resmî ve hususî bilünüm teşkilât ve tesisatı bu muk-ada hadim kılınmaya çalışacaktır. Grup bu gayeyi milliyetin istiklâline gârlıyulda herşer devlet ve milletini teşkilâtını Teşkilâtı Esasıya Ka-nunu dâiresinde peyderpey tesbit ve hüsnâ say-edecektir.

MÜSEYİN AVNİ B. (Erzurum) — Müdafası Melîye Grubunun umumi esasıya yoldışa yet-niğe kadar dul kadırlarını bile umumi esasıya-dır. Bu gruba hüsnâ millet dâhildir etendiler, hüsnâlyah dâğarlar diğerek ki bu sâme programı yapacaktır. Faydalar iyi bilirsiniz ki müstareke günü Erzurum'da hudutlar boğında bu gaye tesbit edilmiştir. Ve bu o zaman olmağ-tır. Bunun aksini ispat edecek kim vardır.

RAGİP B. (Kütahya) — Nöye böyle haru-reilî söylüyorsunuz bunun aksini bildi-ede-kin? Bu böyledir ve Müdafası Hüsnak da bu-nu ilzâm müdafası edecektir, diğeri.

MÜSEYİN AVNİ B. (Devanda) — Ben ayrı değilir. Ben de sizdenim. Bundan kendisini ayrı göserecektir sizdenim. Bir zümre namına bu gayeyi savunmak doğru değildir etendiler; etendi-ler İstanbul'da Felâhi Vatan Grubu toplaşmış zaccan yapmış olduğu programını böyle yapma-yağır. Programını heyeli umumîyeye arz etti-Heveti umumîye de kabul etti. Kısacasıye kışbettî. Bu bir kanundur. Rica ederim böyle bir tuku-riin okunmasında ne maharete gözüldüğü ?

YAHYA GALİP B. (Kırşehir) — Sizin için ne fayda vardır?

MÜSEYİN AVNİ B. (Devanda) — Efendim yaram Anadolu'da bu gayeye müvâzîl Meclisi Millîde irzua varmış diye başka bir şekilde ze-lâp hüsnâ oluc. Halbuki Mecliste bunu müvâzîl bir kânye yoktur.

OPERATÖR EMIN B. (Tavas) — Mecliste (istiklâli) (istihâl) ve dâha hirtakım gruplar vardır.

MÜSEYİN AVNİ B. (Devanda) — Binaen-aleyh bu program bütün milletini programdır.

YAHYA GALİP B. (Kırşehir) — Gruba te-accayı etmek hakkını da hakir değilsiniz ya!

MÜSEYİN AVNİ B. (Devanda) — Ben de o gruba gireceğim. Efendiler arz edeyim. Fak-let dâğarlarımız omm öyle tamiriyeciler ve adlımıyecilerdir. Ben arzu ediyorum ki, bu da bir kanun olsun. Maksadım da budur. Ben de o gruptayım ve o grubun temeliyim. Beni har-riğ tutmak doğru bir şey değildir. Efendim, Bü-yük Millet Meclisi teşkilâtı ştiğirinde tesbit etti-ği gayeler üzerinde her arz çalışmıştır. Ve bu gaye etrafında ben ve bütün arkadaşlarım bu zana kadar çalıştık. Yoksa şimdiden sonra çalış-ılmamak değil. Bugün kadar Meclis o gaye üze-rinde çalışmıştır.

RAGİP B. (Kütahya) — Re's Bey, gruba ne çalıştırıyor? Ve siz ne için müvâzîl çalıştır-ıyoruz?

MÜSEYİN AVNİ B. (Devanda) — Grubun aydınları yoktur. Rica ederim ne mesele çıkar-ıyorunuz?

RAGİP B. (Kütahya) — Ben gruba ne ka-rganımsın? Bıyısı Mecliste. Gruba değildir.

MÜSEYİN AVNİ B. (Devanda) — Her efendim, burası Meclisdir.

TUNALI HİLMİ B. (Bolu) — Re's Bey söz istemişim. Müsade buyurana sözünü kradur. Müseyin Arzi Bey söylüyacağına, Felâhi Vatan gıyıcını umumîyete Meclisi mebusan üyesi gi-remeydi. Halbî şerif Bey Edirne dâhi gıyıcı-ruştî. Gıyıcınla o gıyıcı, hüsnâlyah ve vakarın ayık altına ne almıştır? O halde efendim taru-miye yapıyorsunuz. Felâhi Vatan Grubunun programı tamamen kamniyet kaspetmiştir. Çünkü şerif Bey dâhi müstakîl kânye ista-ruştî.

MÜSEYİN AVNİ B. (Devanda) — Öyle de-ğil efendim, çünkü Heyeti Umumiyemizin kararı-za arz edilmiştir.

TUNALI HİLMİ B. (Bolu) — Hayır efendi, katiyen.

MÜSEYİN AVNİ B. (Devanda) — Dende-lik istihâl ediyorum ki, bu program Heyeti Umumiyemize aittir. Bir kamu kânye edar.

Ek. 5.

19 Eylül 1920 (1336) Pazar günü, Mustafa Kemal Paşa tarafından Meclis'e takdim edilen Teşkilâtı Esasiye Kanunu Lâyihası'na dair Hükümet Beyannâmesi'nin maksat ve meslek faslında TBMM'nin Misâk-ı Millî dairesinde başlıca vazifeleri ile ilgili fasıllar (TBMM ZC, D. 1, C. 4, s. 201.)

167 18.9.1336 C.3

REİS — Müzakereyi bâfi görebir ellerini kaldırılacak. Müzakere bâfi görüldü.
MEHMET ŞUKRÜ BEY (Karamanarsız) — Sualden cevaplar kaldı. Cevabı Hükümetin ağızından istemek istiyorum.

Yarın bu husus önümüze çıkacaktır. (Cevaba müzâma yok sesleri).
REİS — İntihap yapma için hüç olmasa on dakika tenefüs etmek üzere oabeyi câzî ediyorum.
Hükümet Celse : 236
(Ekiniz odat bâfi aktordülmüştür).

ÜÇÜNCÜ CELSE

Açılma Saati : 4,38 Hazerzeval

REİS — Reîs Seni Vekil Vahbi Ef. Hz.

KÂTİPLER : Nıyaz Âk Bey (Yozgat), Muhittin Baha Bey (Bursa).

REİS — Eyendün, ekseriyetimiz bâsil oldu. Celbeyi Etigat ediyorum.

3. — LÂYİHALAR

1. — Teşkilâtı esasıye kanunu lâyihası.

REİS — Hükümetin beyannamesi var okunacak:

Büyük Millet Meclisi Riyasetine

Hiçvâki Vekâletini siyasi, içtimai, icarî askerî askerî meşâretini tahsis ve teşkilâtı icarîye hükümetindeki mukavemetini ühiva eden programın Büyük Millet Meclisi ne takdim ediyorum. İşleri esasta müvâzeniden tanzimi âkza eden kanun lâyhalarının dahi derdesti tabdim olduğu marazdur.

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

Maksat ve Meslek

1. — Türkiye Büyük Millet Meclisi, hâkudü millîisi câh lünde temini hıyat ve istiklâl ve tabîsi makâmı bâhîf ve saltanat şâhîyle teâkklül eylemişür.

2. — Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti hıyat ve istiklâlini kururumayı yegâne mukaddî ve gaye bâhîfî hâkî emperyalizm ve kaptanizm tahakkümü ve zâhîrîden tabîsi ukavül edâ ve bâkîrîyetine hâkîki sabîlî katmakla gayesine vâsil olacağını ifşâdındadır.

3. — Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, emâletî hıyat ve istiklâline saltanat eden emperyalist

ve kaptanîst üşünmelerin tecarülizata karşı müddîfas ve hâkîki üşünmelerle tevhdîi mesâf edip mübteî igfâl ve ifşâdî çalğan dâvâli hâkîrînin tedbîi için ordıyı tanzim etmeyi ve onu istiklâli millîinin müttelâsi üşünmeyi vacibe addeder.

4. — Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti halkın maruz bulunduğu sevâzî sefâletü hâle ile sebah ve vesâfî azâdet ve refâhını temin etmeyi undâi esasıye ve binaşpaleyle toprak, maarif, adliye, maliye, müstâh ve ulûmün iclâmâi mesâfâle asım icabına ve halkın hâkîki ihtiyacına göre muktezâ teâddüdat ve tesâlatı vücutu getirmeyi başlıca vazife addeder. Ancak, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti gaye ve maksatlarını temin için bîhîrînde meâk ve korâretinde müfâf ve ifşâdîta karşı müddîin vahîlet ve tesânikîlülî hâkîle ve müddâfâ ve müttahade kuvvet ve hüdâretini nakîsîne şîğâlmaktan ebemmiyyete tevâklîf eder. Siyasi, içtimai, umdelecinî müttahîn zâhîrîden alınmaz ağı emperyalizm eden Büyük Millet Meclisi Hükümeti bu umdelecinî teâkklâle müttahîn temayüllet ve ifşâdîta hâkîkîyosâni husarı dikkate bulundurur.

Mevâzî Esasıye

5. — İstiklâl ve saltanat makâmının tahîsine muvaffâkıyet câhîl olduktan sonra Padîşah ve Hâ-

Ek. 6.

1 Mart 1338 (1922) Çarşamba günü, Mustafa Kemal Paşa'nın Üçüncü İçtima senesinin küşadı münasebetiyle yaptığı konuşmasında TBMM Hükümeti'nin mücadeledeki asıl gayesi'nin istiklâli tam olduğuna dair beyanatları (TBMM ZC, D. 1, C. 18, s. 2-16.)

I : 1 1.9.1338 C : 1		Sayfa	
Yazar müesseseli Aralık'tan gelen tebrik mektubu	15:17	münasebetiyle Azerbaycan İhtimali Şûba Cumhuriyeti Türkiye Müesseseli Iraklı Aralık'tan gelen tebrik mektubu	17:18
2. İçtima içtima senesinin küşadı			
BİRİNCİ CELESE			
Açılma saati : 1,30			
REİS — Mustafa Kemal Paşa Hazretleri			
MUVAKKAT KÂTİPLER : Mahmud Said Bey (Muz), Ziya Hursid Bey (Lâcistan)			
MUSTAFA KEMAL, PŞ. — Celbeyi ayyurru. Zaptı sabık okunacak.		REİS — Zaptı sabık hakkında müdafîa var mı efendim? Zaptı kabul edenler lütfen ellerini kaldırsın, zaptı sabık kabul olunmuştur.	
1 — ZAPTI SABIK HULÂSASI		2 — NOTUKLAR	
<i>Birinci Celase</i>		1. — Üçüncü İçtima senesinin küşadı münasebetiyle Reis Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine irat beyardukları nutuk	
Birinci Reisvekili Musa Kızım Efendi'nin tahtı İhtiyasatlerinde bilhikâk zaptı sabık hulâsası kâinat ve aynen kabul olundu.		REİS — (MUSTAFA KEMAL PAŞA HAZRETLERLİ — Efonditer: burun İhtimali İçtima senesinin İhtimal ederek üçüncü Millî seneye giriyoruz. Bu mezlumiyetler dolayı Cenabıhalıkta hayrî şunu ederim. Bu geçen seneye zarfında Mevlâk Âlice, milletçe ve orduna sabık eden fedakârâne mesaiyi de teball ederim. Çok mütelevvi hâdiselerle mahmûd olan bu mücadele seneleri teşkühottikçe, bütün erâk ve tabakâtı millete jâbıldâl ruhunun en hararetli fikrüzatı inkişaf etmektedir. Geçirdiğimiz ikinci millî senenin en mütehariz vasfı olarak, iş ve ordu saf-larında çaleğin özmede milletle askerleri nâkabî taharümül tazvîkat altında icbar edildigi-miz bu kâatı maceraya alıngın ve onu saik olan inbellim meşhuriyetleri anlamış olmalarını alk-redebiliriz. Sözetimin bağında memleketin en aziz unsurları bulunmuş bu iki tahakki millet hakkındaki sıtayıyetlerini teşkâr eyledikten sonra du'ill ve harîk ve emmâni vaziyeti sıtayıyet-miz hakkındaki noktai ruzurlarını icbar geçi-yorunuz.	
Ziraat Bankasıyla Evkaf bütçelerini tebrik müzakereleri karargâr oldu. Ziraat Bankası mev-cudundan Büyük Millet Meclisinin kurarı ol-mak üzere Hükümetle itikâfı bulunulmamasına dair Günügüne Mevzun Hasan Felahi Beyin teklifi kabul olunarak tenettüs edilmek üzere celase tutil olundu.			
<i>İkinci Celase</i>			
Reisşahi Adnan Beyin tahtı İhtiyasatlerinde bilhikâk yedi milyon liralık Avans Kanunu mü-zakere edilerek maddeleri aynen ve 1338 senesi Muvazencî Unumîye lâyihasının, 18, 19, 20, 21, 23 nû maddeleri Avans Kanununun maddeleri olmak üzere ve leyeti unumîyesi bir müstakbil ve on dört voddê kârı yüz elli dört reyçe kabul edilip saat altıda ikinci içtima se-nesinin son celasesine nihayet varıldı.			
Büyük Millet Meclisi Reisliği Mustafa Kemal		Kâtip Ziya Hursid	
Kâtip Mahmud Said			

mek için, bir Hükümet Fakültesi tesisine karar vererek Meclisi Âlinin muvazakatını almıştır. Bu müessesesi âliye için 1338 senesi bütçesine lâzımgelen meblağ ithal olunmuştur. Bir kısmı mübâhisi vücuda getirilen ve kısmı diğerinin de inlaenu çalınan bu husustan ikmalî hayata adliyeninse bütün dünyaya şayına kabul bir manzarai tekâmül bahşeyliysektir.

Efendiler; siyaseti adliyenin den sonra millî hayatımızın en çok alâkadar bulduğumuz iktisadiyatımıza hakkındaki etkârına da arz edeceğim. Bu habes günümüzden evvel noktâi nazarıma teşrih etmiş olmak için Hıyeli Câlîdenizden ve bütün eihandan bir sual soruşuma müsaade buyururuz.

Türkiyenin sahibi ve efendisi kimdir? (Kâyülâz, sadalar) Bunun cevabını derhal bildikçe verelim : Türkiyenin sahibi hakiki ve efendisi, hakiki mübâhisi olan köylüdür. (Şiddetli ve sürekli alkışlar) O halde, herkesten daha çok refah, saadet ve servete müstahak ve elveriş olan köylüdür. (Sürekli alkışlar) Binaenaleyh, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin siyaseti iktisadiyesi bu gayeli asliyyeyi istihale müstahur.

Efendiler; diyebilirim ki, bugünkü felâket ve sefâletin bîsmi yegânesi bu hakikatın gafli bahinmiş olmasındadır.

TUNALI HİLMİ B. (Dolu) — Allah'a çok hamdederin ki, bu sözleri iğitiyorum.

GAZİ MUSTAFA KEMAL Pa. (Devamlı) — Ehlâkikla; yedi asrardan beri şü'urunu muhtelif aktarına sevk ederek, kârlarını akıllığınız, kerâhliklerini topraklarında buraktığınız ve yedi asrardan beri emellerini ellerinden zâp israf ettirdiğiniz ve buna mukabil daima takdir ve teziil ile mukâzele ettiğiniz ve bunun fedakârlık ve insanlarına karşı nakûrlük, küstâhlik, aşî bahikâs usuk menzilesine inhirmek istediğiniz bu mühibi aslıdır. Hazretinde bugün kemâlî hücup ve ihtirâmla varî hakikimizi salâm. (Şiddetli, alkışlar)

TUNALI HİLMİ B. (Dolu) — Vasa ulu rûhu paşan, yasa.

GAZİ MUSTAFA KEMAL Pa. (Devamlı) — Efendiler; milletimiz çiftçidir. Milletin çiftçilikteki mesaisini, asri tedabiri iktisadiye ile haddi âzamıya bul etmeliyiz. Köylünün netayiş ve servereti mukabilini kendi menfaati lehine

haddi âzamıya iblâğ etmek siyaseti iktisadiyenin vâkıf esasasıdır. Binaenaleyh; bir taraftan çiftçinin mesaisini tezyik edecek ve muasır kılacak malîmet, vesait ve zîlâi fonksiyonun istimal ve teslimine ve diğer taraftan onun netayiş mesaisinden âzami istifadesini temin edilecek tedabiri iktisadiyenin varına çalışmak lazımdır. Şimdiye kadar mevduolan yolsuzluk, asri vesaiti nakliyenin mefkûdîyeti, mübadele usullerinin çiftçi elephına olmasi ve Hükümet kurumlarının çiftçiyi himaye edememesi gibi muvâdîin ref'i lâzımdır. Bu noktada bilhassa mahsulâtî zirâyemizi mümasilî mahsulâtî genebiyye karşı himayeye mâni olmağa müilletimizi buğünkü sefâletli iktisadiyyeye mahkûm eden mülka kapitülâsyonların fecaatini hatırlatmadan geçemem. Malûmunuzdur ki, memleketimiz iktisadi teşkilât ve mahit itibarıyla kuvvetli bir halde bulunmuyordu. Ferjî iktisat kurucuları da serbest mükerreseye mukavemet edebilecek derecede vâsil olmamıştı. Tuzimatin netîği serbest devlet devlet Avrupa rekabetine karşı kendisini müdafaa edeniyen iktisadiyatımızı bir de iktisadi kapitülâsyon zincirleriyle bağladı. Teşkilât ve ferdi kıymet noktai nazarlardan iktisat sahâsında bîçden çok kuvvetli olanlar memleketimizde bir, de fazla olarak, istiyahat mevkînin bulunuyorlardı. Temettüi Vergisi veriyorlardı. Gümarüklerini ellerinde tutuyorlardı. İstedikleri zaman istedikleri eşyayı, istedikleri qerâit tahtında memleketimize sokuyorlardı. Bütün şubâti iktisadiyyemize bu sayede hâkimî müstak oluşturdular.

Efendiler; bize karşı yapılan rekabet hakikaten; çok gayrimişru, hakikaten çok kâhîrî. (Kahrulandırac, sadalar) Fakirlerimiz bu suretle iktisadî müasit sanayimizde de mahyettiller. Ziraatımız da rahmedâr eylediler. İktisat ve tekâmülî iktisadi ve malîmizin âpüne geçtiler.

Efendiler; artık serbest ve müstakîl bir hayata atılan Türkiye için, hayati iktisadiyesini boğarakta olan kapitülâsyonlar mevcut değildir. (Şiddetli alkışlar) Ve olamaz. Hayati iktisadiyenin muayyen gayelere tevâzî ve süratle tekâmül ve terâkîkî için teşbih olunsak tedabiri meyanında memleketimizde Avrupa rekabeti yâkıından mahvedilmemiş ve şiradiye kadar ihmal edilgenmiş olan esasyî zirâyemizi ilâya ve as-

metâli Devletle her kışında olduğu gibi; unu-
yın matadaki faaliyetin de matlub derecede isali,
kuvvei maliyemizle atıldıkardır. Kudretli maliye-
mizin mahalli sarfını terehte ise içinde bulun-
duğumuz şerâit ve mehalikin birinci derecede
hâizî tesir olduğuna zikretmek mecburiyetinde-
yim. Bu sükûrîmünden maksat ne olduğu hâizdir.

Efendiler; her şeyden evvel hayât ve istik-
lâlimizi teminden iharet olan gayei milliyemize
vusulden başka bir şey düşünemeyiz. Binu-
saleyh; bînce hâizî ehemmiyet olan nokta kudre-
tli maliyemizin bunı kâfil olup olamayacağıdır.
1336 ve 1337 senelerinin illîi tecaribine ve mîs-
pet hesabına ve bugünkü ahvâlî dâhilîye ve ik-
tisadîyezdân bu geçen iki seneye nispeten, kıyas
kâbil etmez derecede iyi bir halde bulunmasın-
dan hâsıl olan katî ümitlere istinaden uz odebil-
irim ki memleketimizi menabîi varidatı dâvâ-
yı millîmizin emniyetle istihsalini kâfilidir. (Al-
kaşlar) Kuvvei maliyemiz bugüne kadar olduğu
gibi harîçten istikraz yapmaksızın dâhilî, fakîra-
ne ohakkla keşâb, memleketi idare ve gayesi
ne isul edecektir. (Alkaşlar)

Mamâlih ben yalnız bugün için değil, hîlhas-
sa âti için, hayâtî devlet ve refah memleket nok-
tasından hal ve istiklâlî malîyeye çok ehemmiyet
verdiğimiz için, şikâyetî maliyemiz hakkındaki
noktai nazarı kâfiyatî beyan etmek isterim :

Efendiler;

Bugünkü muşehhâtinin gayesi istiklâlî
tardır. İstiklâliyenin tamamîyeti ise ancak is-
tiklâlî malî ile mümkündür. Bir devletin mali-
yesi istiklâlden mahrum olursa o devletin bütün
şababı hayatiyesinde istiklâlî meflâğtar. Çünkü
her nevî devlet ancak maliye ile yaşar. İstiklâlî
malînin muhtuziyeti için şartî evvel bütçenin
bütçelî ihtisâliye ile mütevasıf ve mütevazın ol-
masıdır. Binu-saleyh; bütçelî devleti yaşatmak
için harice müraaat etmekteyiz memleketin
menabîi varidatıyla teminî idare çare ve ted-
birlerini bulmak lâzım ve ıhtakündür.

Efendiler; ezami tasarruf şîrî millîmiz ol-
malıdır. (Şiddetli alkışlar)

Binu-saleyh; usulî müfritiz, halkı teyit
ve üzâr etmekten kaçınıp ile beraber müfritin
aldığı kadar harice arzi ihtiyâç ve istikrâr et-
meden varidatı kâfiye temin etmek esasına mâis
leptir.

Şiddetli halde istifade edilemeyen menabîi

varidattan müstefîloimâk ve halkın bîri teşvî-
kîni tahfîf etmek için bîri meval üzerinde in-
hisarlar vas'etmek lâzımdendir.

Efendiler! Muzim ve düğünâkının memle-
ket ve milletimizi bütün dünyayı medeniyetle
birlikte terakkiye yürütmekten menecimî olan
şerâitleri, bugün bîri, az zamanda fevkalâde
teşebbüsî ve terakîlî bulunmaya icbar ediyor.
Ancak bu mecburiyetin teminî ve ziyâlini te-
kîfîlî boğulmuş kudretli maliyemizin teşvî-
kîdendir. Bundan dolayı Hükümetimizin her ne-
den devlet gibi harîcî istikrazlar akdetmesine
lâzım vardır. Şu kadar ki, istikraz olmanın eu-
cubî paraları, şîrîyeye kadar Tebâdülün yap-
tırî tesvîlî düşünmeye mecbur değilmiş gibi,
maksatsız harîc ve istikrâr ile bîri düşünme-
zâ aruzarak istiklâlî malîyeyi müfritî teblike
etmeye katîyen mezarız.

Biz memleketin, memmiyeti, istiklâli ve re-
fahı halkı temin ederek, menabîi varidatımızı
istikrâr ettürerek millîmiz istikrazlara taraflıdır.

Efendiler! Kuruya kadar bahsettiğimiz harîc-
atî müfritin maddî kuvvetlerini tekâmül ve te-
kîfî ettiren tedâbirlerdir. Halbuki insanlar yalnız
mahallî değil, hîlhasa; bu kuruya mahmiyetle-
mîlîdenmiş kuruya mânevîyenin bîri tesvîlîde
âmîldirler. Milletler de böyledir. Kuruyu mâ-
nevîye ise hîlhasa ilim ve iman ile âli bir su-
rette inkişaf eder. Binu-saleyh Hükümetin
en teyitî ve en mühim vazifesi muvîf kuruy-
dur. Bu umarda muvaffak edilebilecek için bîri
biz program takibetmeye mecburiz ki o prog-
ramı millîmizin bugünkü hâliyle, şîrîmîi ha-
yatî ihtiyâciyle, muhtîm şerâitîyle ve usulî ic-
batîyle tamamen mütevasıf ve mütevazîk olsun.
Bunun için muhtîm ve fakat hayâlî ve muht-
lâk mütevasıfardan tamamen tecerrüd ederek ha-
kîkaten nazarı nâfîle bakmak ve el ile temas
eylemek lâzımdır. Teşebbüs edilecek şeyin ne-
den iharet olduğu ancak bu suretle kendilîğün-
den tezâkür eder.

Efendiler! Asırlardan beri milletimizi idare
eden hükümetler tamahîi maarif arzusunu izhar
edebilmişlerdir. Ancak bu arzularına vâsul için
Şarkî ve Garbî taklîdinden kurtulamadıkların-
dan, netice milletini ezbilden kurtulamazına
müncur olmuştur. Bu hâzîni ta'akkül karşısında,
bizim takîbe mecbur olduğumuz maarif siyase-
timizin hatutu esasîyesî şöyle olmalıdır: De-

miğtin ki, bu memleketin sabihâ aşîsi ve heyeti iktisadiyesinin unsuru esasîyesi köylüdür. İşte bu köylüdür ki, bugüne kadar nuru marifetten mahrum bırakılmıştır. Binaenaleyh; bizim takibolucularımız maarif siyasetinin temeli, evvelâ mevcut tehli işle etmektir. Teferriata girmekten iktinâhen bu fikrini birkaç kelime ile taveih etmek için diyebilirim ki, ulemlîk unvan köylüye okumak, yazmak ve vatanını, dinini, dînyasını tanıtmak kadar coğrafî, tarihî, dinî ve ahlâkî muhtasat vermek ve amall erhaayî öğretmek maarif programımızın ilk hedefidir. (Bravo, sadaları)

Efendiler; bu hedefe vâcut, tarihî maarifi- nizde mukaddes bir merhale teşkil edecektir.

Bir taraftan izahî cuble ağrıyorken bir taraftan da memleket evlâdını hayata iktisadiye ve âktisadiyede fihren müessir ve müdahir kılabil- mek için elzem olan iptidai muhtasat ameli bir tarzda vermek usulü maarifimizin esasını teş- kil etmelidir.

Efendiler; maddeni ve akri bir heyeti iktisadi- yemizi tarîhî ilim ve fihanda yalnız bu kadarla iktifa edemeyeceği şüphesizdir.

Milletimizin inkışafı dehası ve bu sayede İsyak olduğu mertebeye medeniyete irtikası bit- işi âli meslekler erbabını yetiştirmekle ve mül- li hürsümüz ilâ ile kabîdir.

Bu iptidai ve intihai iki tahsil kademesi ara- sında, orta tahsiline vücutu tabîdir. Orta tah- silin gayesi memleketin muhtaç olduğu muhte- lif hizmet ve sanat erbabını yetiştirmek ve tah- silî âliye namzet hazırlamaktır.

Orta tahsilde dâhî terbiye ve talim usulü- nün ameli ve tabîki olması esasına riayet şarttır. Keçimlemeden da aynı derecede tahsil- den geçerek, yetişmelerine atfî ehemmiyet olu- nusuktur. (Bravo, sadaları ve alkışlar)

Maarif Vekâletimiz 1337 senesinde maarif vaziyetimiz bu mükân nazara tevâhe sarfî mesal eylemişiz. Vekâlet, teşebbüsât ve in- raatî âtiyesine üsûlesas olacak programları ihzar ve Meclis Âlîmde takdim ettikçe bunla- rın izah eylediğim nikatî nazara muvafık ola- rak, keshî kanunîyet ve meriyet eyliyeceğine ümidim berkemâldir.

Efendiler yetişecek gençlerimize ve genç- lerimize, göreceklere tahsilin hududu ne olur- sa olsun, en evvel ve her şeyden evvel Tür-

kiye'nin istikbâlîne, kendi bealîğine ve ana- vatı milliyetine düşman olan bütün unsurla mücadele etmek lüzumu öğretilmelidir. (Al- kışlar) beyne'mâlel vaziyeti cihane göre, böy- le bir ciddî istifaam eylediği anasını ruhîye ile müteahbez olmayan fertlere ve bu mahi- yette fertlerden mürekkep cemiyetlere hayat ve istiklâl yoktur. (Bravo, sadaları)

Efendiler! Bir heyeti iktisadiyenin müste- rak ve umumî hâleri ve fikirleri vardır. He- yeti iktisadiyelerin kaynaşmaları, mertebeli temed- dülneri, arzu ve temayülleri ancak bu unvanî his ve fikirlerin tecelli ve taharir derece- siyle anlaşılır. Bir heyeti iktisadiyeyi şevk ve idare eden insanları için, heyeti iktisadiyenin talii üzerinde hüküm vermek mekânında ba- lıhan dostlar veya düşmanlar için neşar, bu heyeti iktisadiyenin etkârî umumîyesinden an- laşılabilir kabiliyet ve kaynaştır. Binaenaleyh mil- letler etkârî umumîyesini cihane tanıtmak mecburiyetindedir. Bütün cihane etkârî uru- miyesine kesbi ittıla ise, esbabı hayatın lan- zâmî için şüphesiz lâzımdır. Bu hususta ise mevcut vesailin biricisi ve en mühtemil mat- buattır. Matbuat, millîî sadayı muvafaklıdır (Şiddetli alkışlar) bir millîî terbiye ve ir- şatın, bir millete muhtaç olduğu gıdayı fikriyi vermektedir. Kulâsa bir milletin, hedefi suadet olan istikameti mütevakkede yürümesini tanı- de, matbuat başlı başına bir kuvvet, bir mek- tep, bir rahbardir. (Alkışlar) Ehemmiyet ve âliyyeti cihane medeniyete hedeflet kebeden matbata hükümetimizle birinci derece atfî ehemmiyet eyleseniz; bu hususta sarf edeceği mesalîyi millete ifa ile mühtemel olduğu hayırî hizmetlerin baş tarafına koymas Meclis Âlî- nin kabiliyetle talebedeceği hususattandır. (Alkış- lar)

Umuru Şer'iye Vekâletimizin bir senelik mu- hasisîni kerâmî ehemmiyetle tekkik ettim. Müha- salayı şayan tâledir, hâldim. Teşakkür ve teb- rik ederim. Umurun geriyemizi temşiyet' hâkında nokta nazır serdine cüssu nakul yoktu. Çünkü bu husus muvası karıştıyo ile hâldir. Yalnız vâ- ridi hatır olan bir nokta söylemeden geçemiyeye- zik.

Efendiler! Camilerin mukaddes mübaheretî bulka ruhanî, ahlâkî gadalarına en âli, en ây- yâz gıvubulardır. Binaenaleyh camilerin ve mes-

gillerin nümberlerinden halis tenzir ve işadedecek kıymetli hüvelerin müteviyatına halkça itila inkâmına temin Şer'iye Vekâletî Celâlesinin mühim bir vasıfıdır. (Şiddetli alkışlar, bravo seditleri)

TUNALI HİLMİ B. (Bolu) — Allah rası olsun!

GAZİ MUSTAFA KEMAL PAŞA (Devamla) — Mirzelerden halkın anlayabileceği lisanla ruh ve düşüğe hitab olunmakla ehli islâmın vâcudu canlanır, dînağı sağıntı, insanı kuvvetlendirir, kalbi cesaret bulur. (Alkışlar)

TUNALI HİLMİ B. (Bolu) — Yağ Ulu Hazin...

GAZİ MUSTAFA KEMAL Pa. (Devamla) — Fehalî buca nazıran lîtebayı kıranın haiz olmaları lâmgelen esaslı ilmiye, hyakati mahsus ve ahvali âleme vakıf, haini ehemmiyettir.

Bütün vaiz ve hatiplerin bu ümmiyeye halim olmaları surette yetiştilerine Şer'iye Vekâletinin sarfı mekderet edeceğine ümid ederim.

Fıkahî mesulline gelince : Mâlmûdar id : Evkaf, menfeketimizin mühim bir servetini teşkil eder. Bu servetten millî ve memleketi hakkıyla istifade edebilmek için Şer'iye Vekâletine bevaler lîrin Heyeti Vekilenin ve hattâ Meclîsi Âlînin bu hususu ehemmiyetle tetkik ile bu büyük müessesenin harabiden vikâyesini ve memlekete semereli bir hale vazını temenni ederim.

Efendiler! Evkafın hikmeti mevzuu nazarı dükate alınca : Bunun müessesatı dîniye ile beraber hizmet ve muavenetî lîtimniyeyi istihlal eylediği tabakkat eder. (Pek doğru, sadakalar)

Vakıfların; imarethaneler, bimarhaneler, hastahaneler, misafirhaneler, kütüphaneler, kervanraylar, hamamlar, çeşmeler, mektepler, medreseler ve sair irân müesseselerine eşmül bulunmuş olması evkaf meslesinin halinde riayet olma olma esasını göstermektedir. (Pek doğru, sadakalar)

Efendiler! Bu sene münasabata hariciyemizi netayici itibariyle bize, hayırlı birer vakıfı Ho menâdır.

Unanıyla münasabata hariciyemizi iki kısma ayırmak kabîdir: Rusya ve Şark devletleriyle, Çarp devletleriyle.

Rus Şûralar Cumhuriyetiyle mevcut münasabat ve revabütü hususimiz bu geçirdiğimiz se-

ce zarfında, en mükemmel bir surette inkişafında devam etmiştir. (Alkışlar) 18 Martta Moskova'da bir muahedat muahedatnamesi akdettik. Bu muahede ile, coperyulimniye savleti ihtiras-kârısına hedef olun ilki devlet arasında avamîl tabiiyeden mutahassal tesanüt, bir şekli hukukî ile de tesbit edilmiş oldu. Yukarıda arzıta lîti-sadiye ve ticariye ile şehacelerle mesailin tanzim edecek olan muahedatın da akdi mu-sammesidir.

Türkiye - Rusya muahedesini, Rusya'nın mütefiki olan diğer devletlerle yapılmış mesul muahedatın birinesidir.

Azarbaycan, Gürcistan, Ermenistan, Sovyet Cumhuriyetleriyle Moskova muahedatnamesi esasları dairesinde, Kurs'da 13 Fevriyel ve tarihli muahedatnamesini akdettik.

Bu muahede ile Şarkta hukukî bir şekli alan vaziyeti tikkiminde Sarr Muahedatnamesinin gayri-kabili tatbik olduğunu gösteren vakiden bîttir. (Şiddetli alkışlar)

Ermeni meselesi denilen ve Ermeni milletinin menafit hakikiyesinden ziyade cihan kapitelislerinin menafit iktisadiyesine göre halledilmek istenilen mesele, Kurs muahedesiyile, en doğru sureti halini buldu. (Alkışlar) Anırdan beri dostane yapıyan iki çarşkan halin revabütü hususî mesuliyemuniye tekrar tesadıs etti.

Ukrayna Sosyalist Sovyet Cumhuriyeti ile de 2 Kânunusanda, Ankara'da, yine Moskova muahedatnamesi esasları dairesinde, bir muahede akdettik. Bu muahedatnamesini akdetmek üzere, şehrime gelen fevkalâde muahabes ve kıymetler aşır; (Fronze) yoldaşın pek samini ve dostane elvar ve efaliyle, aramızda ne kadar iyi tesirat ve hâtrât bırakmış olduğunu zikretmek isterim. (Alkışlar)

Kurs Muahedatnamesi ahkâmına tesfikı, tarifiyi âkideyi aramızda ticari ve iktisadi münasabatın tanzimi ve bir konsolosluk muahedatnamesi akdi için, Tiflis'e bir heyeti muahabes günderdik. Bu heyet elvarın Azarbaycan, Gürcistan ve Ermenistan cumhuriyetlerinin muahabesleriyle müzakere ettir. Tarafının menafitine muvafık muahabesat ittihaz edilerek, müzakereatin yakında lîtkânî lîtkânî emasi temüldür.

Rusya Şûralar Cumhuriyetiyle kıymetli münasabati olarak, Ankara'da bulunan Aralof yol-

şimdiye kadar takibettikleri muntakai nüfus ve istihlâyi arazi siyasetlerinden feragat eyledikleri anlaşılıyor. Şarkı kazipte dahi aynı siyaseti takibe karar verilmekten daha doğru bir yol olmaz.

(Kan) da azdelunan konferans Avrupa'nın tamir ve ihyası namını verdikleri meseleleri bel- lül ve İngiltere ile Fransa arasında mevcut bâ- zı meseleleri bertaraf edilmesini istihlâf ediyor- du. Fakat; Fransa Cumhuriyeti Başvekili Mâyo- Briyanın istifaya meclis-i meclislerle Konferans hitâmı ermeden döğildi. Bu tamir ve ihya me- selesinin ortaya çıkılmasında İngiltere'de mevcut müfeyyizlere işleri amelîniñ tesiri azını muhakkak- tır. Bu işsizliğin tevdi ettiği buhran sebebiyle İngiltere açık pazarlar temini mecburiyetinde- dir. Bunun için İngiltere'nin derhal döğül- üğü Almanya ve Rusya sahaları olmuştur. Bina- senaleyh Almanya'nın ve Rusya'nın iktisadi va- ziyetleri ve bu vaziyetlerle İngiltere'nin tesis edileceği ilişkiler ve bu ilişkilerin tevdi- lileceği siyasi münaseheler bağışbağına müta- laka şayan mesaidir.

İngiltere'nin Almanya'dan istifade mecburi- yeti, Almanlar lehinde tecelli düryan meselesini tevdi etti. Bununla da (İngiliz, Fransız feridat ahitnamesinin) yapılması lâzımgeldi. Tecelli dü- ryan meselesi tamamen netaylei katıya İktisat etniñ sayılmayacağından Genova Konferansına talik edilmiştir. Genova Konferansını zaten (Kan) konferansı tevdi etmiştir.

Musta İptidamında içtima etmek üzere davet olunacağı şüphesiz olan bu konferansa - Türki- ye hariç olmak üzere - bütün Avrupa devletleri davet olunmaktadır... Türkiye'nin iştirak ettiril- mesi için Paris müessesininin vastasıyla teşeh- büsatta bulduğumuz gibi, dostumuz Rus Şi- ralar Cumhuriyetinin de bu bapta teşebbüsü va- kul bulunuyor... Amerikalılar iştiraki kabul et- menmiştir.

Alabildiğimiz malûmata göre İngiltere - Fransa teminat muvadeesi esas Almanya tara- fından Fransa arsisine hilâtharik bir tearyaz vâkı olursa İngiltere'nin kurayı hakriye ve her- riyasıyla Fransa'ya yarılm etmesinden ibarettir.

Efendiler, bu muahade metnindeki (bilâhâ- rik) kaydı hakikaten mevcut ise, pek şüpheli kü- lî ve tehlike muhtaktır. Çünkü dünyada eşay ve eşkâli tabrik, taidit ve tavait olunmamıştır.

Her hangi bir muahade telâkiye göre müspet veya menfi telâkiye mâvün kalabilir.

Efendiler, son zamanlarda bir (Şark meselesi konferansı) uçağı da bahşulundu ve olunmaktadı- r. Bu konferansın ne dereseğe kadar ciddî mu- hakematlar ve ne vakit vakitmuhtesâğı hakkında ho- nuz vücağı şayan emare yoktur. Şark mese- lesi konferansında, ordularımızın darülmarekâ- lında ekâm-i intizam olunduğının kabul etmek en ihtiyâkâr bir telâkiyi olur. (Bravo sesleri) «Ha- zır ol cezağ eğer ister isen mühî salâh» hakika- tını bir an hatırlar gizlenmemek dîvayı milli- yemizin talebettiği farazındır. Bu noktai nazâr- lar, müteyakkız ve müteyyas bulunmuktan ibaret olan prensibimize riayete devam edeceğiz, arka- daşlar.

Mütân bu telâkattan sonra tarihî millîmizin en fedakâr bir unsuru İhsî olan kahraman ordı- mızdan bahşedeceğiz. (Sürekli alkışlar).

Şark cephesindeki ordumuz birvâki millî sene- rinde vücağı kendisine tesellî eylediği vazî- fei fedakâriyi ifa ve ikmal etmiştir. Komşu hü- kümetlerle de arın olunan pekli dostanede mü- nasebat teessüselmiş bulunduğundan kezaalî mü- stâk ve vazâifi hazarîyesini ifaya, talife ve terbiye ile istikale devam etmektedir. (Var olsun sadakaları).

Elevere cephesinde merkezi ve merkezînin ulusunun süresindeki kstanturuz vazâifi mevduala- rına sükûnetle ifa etmektedir. Şark cephesine- gelince : Geçen sene bilâyahında Birinci İnfüd muharebesinden çıkarak bir vaziyette bulunan ordumuz mahiyeti düğünlerimizde meclis bir halde olanak, teşkilâtını tevasi ve tamam ayılıyorrdı. Bu esnada Yunanlılar Londra konferansını za- man kassarak ve Türkleri iğfal edecek bir vazîye telâki ederek, emekât mevzâini bekliyorlardı. Mütân ortasında harekât mevzâini geldi ve Yunan ordusunun nazârıği bitti, avak zamanı buluş- lar kulfanması. Mütâazzimâne bir surette Lond- ra konferansını bertaraf ettiler.

Mutan yirmi üçünde her taraflığı taarruzla göyerek emperyalistlerin bir büyük müstaklele- leindeki harekâtını taklideder her şekilde vâ- rumuz istihlâfı başladılar. (Kahvaltılar sadu- farı).

Tumturaklı işaat ifa, geçen ilk günlerden sonra çetin muharebeler girildi... Rûnetice tavhîn . Birinci İnfüd muharebesi dedüğü bir

Arkadaşlar, geçen sene bîhayetinde (350) âza ile işe başladık. Bouldardan dört zat habesleap müsta'î eddedim ve saire suretile Meclisten ayırdılar. Mevcut mütevellid seba-biyle usulüne tevfikun yapılan intihaplar naziresinde sene zarfında aramızda dokuz yeni arkadaş itihak eyledi. Yine sene zarfında yîlekâyı kırsından selâh zat vefat ederek (Allah rahmet eylesin, pesleri) bu mütevellid mukaddese ismünde kâimî dârü cînan oldular, bu suretile işbir-eñi senelî meseiye (347) âza ile başlıyoruz. Geçen sene Malta'da bulunan arkadaşlarımız da bu sene bîhayetinde aramızda mevcut hâlinde-bîhayetinde vefat eden merhum biraderlerinin isimlerini de burada teberrükten yad ediyoruz. İsmail Fuzul Paşa (Yozgat), Hamza İlyasî Bey (Menteşe), Hasan Tahsin Bey (Mardin), Cemaleddin Çelebi Efendi (Kırşehir), Mustafa Bey (Kastamonu), Fırat Bey (Çorum), Süleyman Bey (İstanbul), İsmail Hayatî Efendi (Trîa)...

Bu yîlekâyı kırsama beraber istiklâl uğrunda cephelede ve suvari saire ile sebûdolan bilânuna arkadaşlarımızın rahîlacına kâimen fatihalar ithaf edelim.

(Uzun-öen ve kâimen fatîha ihlaf olundu.)

Muhterem ve siz arkadaşlarımız: Meclis'in ve millet'in tesanüdü şura ve hâdisatın tahmil ödeği fedakârlıklara kabûlde gösterdiğiniz gayk ve heyecan en sön mürâffakiyet için en kuvvetli emmandır.

Efendiler geçen iki senenin tedricî fakat emin semerâta önümüzdeki ayıyın mesai için mükyas talâsuk nevat ve mûdahâriyet günlerinden paletta bulunmasabîğımızı gibrûrta bu yeni seneye her zamandan ziyade emin, her zamandan ziyade sâkin bir vazî vakur ile giriyoruz. (İnsaullah, sadaları)

Filurân ve kâimden mütevellid olacak giriyoruz. Nihayetsiz bir ezim ve haşla mütevellid olarak giriyoruz. Bizim için şilei hayat ve emsali âtiye için ümidi nevat olan mukaddese gayrimiz, bîhâzira yürüyüşümüz ve fakat tevfikun-ı Şuphâniye ile behemâhal mürâffak olaşımız. (Sürekli sıkışlar) (Beavo, sadaları)

Öncez bu vatan fuzûlâtañ öse de huttâ,

Çekmez küvenin artı o tabîtu cesîdî,

(Yaza, saulesi ve sürakî alkışlar)

TUNALI HİLMİ B. (Bolu) - Paşa, Paşa sen köyünle huzurunda bizim nam ve hesabımıza diz çöktün ve bil ki: Bu köyü kaktı ve bu millet kurtuldu.

5. — MUHTELİF EYRAK

1. — *Üçüncü işleme anasının kuzadı mütevellid Rusya Sosyalist Federatîf Şuralar Cumhuriyetinin Türkiye'de sâbikiyetler mütevellid Arotof'tan gelen tebrik mektubu.*

RUS PA — Efendiler, İsmailî mütevellid Rusya Sosyalist Federatîf Şuralar Cumhuriyetinin Ankara'daki mütevellid Meclisi Âliye mektupları varile, Teşvîp buyurmuşsunuz olunuz, okuyalım.

Türkiye Büyük Millet Meclisine
Türkiye Büyük Millet Meclisinin pek Muhterem Reisi Paşa ve Azaları Baylar :

Emperyalizme karşı ve itiklî devletlerine mekula bunlere karşı Türkiye'nin istiklâl mütevellid mütevellid emperyalizme karşı devreyesini idare eylemesi delâletleriyle Türkiye halkını şilei şubânda tebrik ederiz. (Şiddetli, alkışlar)

Türkiye'nin bu kadar ağır şerâit altında devam ettirmekte olduğu kabrâmanesine mütevellid Türk halkının ruh ve iude itidâriyeti ne kadar yîlekâk olduğunun ve Türk'ün istiklâlinin parlıklığını bütün vuzuhıyla gösterdi.

Emperyalizmin hâfi ve işikâr bütün kara kuvvetlerini deñ ve tuzd için dâima sâlih ede olarak kendisinin ism ve kadîliyetini göstermiş olan Türkiye halkı bu defada bütün emperyalist dünyasının üzerine üğüşmesinden dolayı meğna olmuştı, kuvveti mütevellid kurulmuş.

Buğün Türkiye halkının, Avrupa emperyalistleri tarafından vüde getirilmiş bir kahr ve esaret zinciri olan (Sevr) Muhteremini parçulaması üç sene oldu. Reşker Türkiye abulisi-nin emperyalizmin mütevellidine karşı «Hâdîsu mütevellid» sadasıyla çıktığı bu kabrâmanesine hâdîsu bülür Şark ve Rusya emekçileri tarafından sevîne ve mütevellid kâşlacılı. (Alkışlar) Ve bütün Şark'ın intihap ve ümidini tazelerdi. Mütevellid, muhterem, riyakâr ve şifâren şilâlar gibi kurtmaz ve zehîli olan emperyalizme, Çelebi sâlih şubâsine karşı Türk milletinin ve yîğitçesine hâdîsu bütün Şarkta ve Rusya'daki hürriyet ve istiklâl seven istiklâl mekula yanar

dermanla daha ciddi esasata istinat ettirmek tak-
viyeye çabılmaktayız. Bu meselemin zaman-
menden arzuya mü'laka mü'laka alınacağına şüphesiz
yoktur.

Garb âlemine gelince ; İhtilâf Devletlerin-
den bazılarıyla zaman, zaman nüm resûf te-
muşlar yapılmış ve daima memleket ve mil-
letin menafîlîni temin etmek şartıyla sulh ve
sükûn üleme hadim olmak çareği artmıştır. İn-
giliz ricâli siyasiyesi bizim maksadı mesulim-
perveranemizden daima teşahhîl etmişlerdir.
Ancak milletimizin bir senelik mücehede-i noti-
cesinde mesvendiyet ve istiklâllîni müdafaa et-
mek hususundaki azim ve kararını lüyecekelvel
olduğu hitan sabit olduktan sonra ancak mil-
letimiz İstanbul'da padişahın bazılarıyla içtima
edilerek Şirazi Naltapatté uyğa kalkmak en-
rotiyle alınan karara müsteniden İstanbul Mü-
kürretinin kabul ettiği Sevr Mucbedenamesi
altındaki idara kararının mehiyeti hakakîrane-
sini idrâk ettiğini ve hıma Türkiyede mahalli
tathik olanıyacağına mücehede-i azimkîrane-
siyle reddetken ispatı muvaffak olduktan sonra
mücehede-i İhtilâf ricâli siyasiyesi bizale görüş-
meğe lüzum hissetmişlerdir. (Alkışlar).

Geçen senenin bugünlüğünde sulh mütedair
gelen haberler, herkeşe yeis veriyordu ; hertar-
rahta dîhemanların maddî ve tesnevî âhımlarına
mâretzânk ; herkes bizale şeyhîmizde
idi. Bugün bütün dünya dîvanzâm küdsiyetini
arlamış bulunuyor. âlemî insaniyet ve medenî-
yet bize hertarâftan gündün güne artan bir
tevcehâk gösteriyor. Geçen senenin bugünlüğünü
derin bir erdiçe ve istrap lehdle idrâk
eden milletimiz, bu senenin aynı günlerinde
azim ve mehanetin âşarını görmekte müftehir
olabilir. (Alkışlar). Geçen senenin bize ge-
tireceği en büyük felâket ve musibet Sevr Mü-
cedesi idi.

Kendiler; düşmanların bütün bir senelik
gayretleriyle sağmen neticede bugün Sevr Mü-
cedesi muhteriyatı ; fîlen ve fîhken politer.
(Şiddetli ve ştrekî alkışlar).

Noticesinden ümitvar olmak istediğim Lon-
don konferansı silken insaniyetin müstahak
olduğu sulh ve mesalimât bir bulî intizârda bu-
raksa dahi bugün anlaşılmıştır ki, Sevr Mü-
cedenamesi ahkâmı Türkiyeye celben tathik olu-
namaz (Şiddetli alkışlar).

Kendiler; mağlup şifatiyle 1918 mütece-
nemelerini huzurlanmış olan milletlerarasında bu
neticede ancak Türkiye takib ettiği siyasetinin
dîvendişliği ve silâhlarının kuvveti sayesinde
mü'lak olmuşlardır.

Kendiler, İhtilâf Devletleri bir müstakil bir
Devlet bulınde yaparınğa kabiliyeti olmayan bir
millet telâkî ediyor. [Çok yavaş sedâim] ve bu
yanlı telâkî bîhüseyneyle mevâkelâzîni parça-
lanmak ve milletinisi çare-i âhîna bîmek beyor-
lardı. Onları bu telâkîde aldatan sulh, milleti-
minisi kendi kâdîlîni ilâreye müctedîr olonamı-
cı zahşındır. Halbuki milletimiz ilk senedenleri
hermîntü muvânet ve cîlâletim ve asicilerden-
beri şiddetli ilâcedü mücehede-i olarak milletlerin
başına gelebilecek olan felâketlerin en büyüğüne
maruz bulunduğuna mâle en medevî, en insani
ve bütün senatî iliriyete mücehede-i bir tarafa
kendini idare etmekteşir. (Alkışlar). Düşmanla-
rımız istiklâ emîkleri memleketlerimizde her yer
müdafaa vesaitinden tecrit edilmiş olan millet-
dağlarımızı karşı bugüne kadar bîhâşasla (ahrib,
yağma, katil, teceir gibi mazalim, irâkâb ey-
lenmekte devam etdikleri halde, Büyük Millet
Mucbesinin huzurî İidkûmetine dâhil bulunan
bütün gayrimüslimî muşarlar, kanunlarımızın ve
silâhlarımızın himayesi altında mazharî emmî
esayiş olarak yapınubtedir. (Şifâri selâmîyet
ve insaniyetlemlerle sadâları).

Kendiler, bu beyanımıza ilâve en Meclisi
Âlinizin bir senelik meşaisini de kemâlî kalir ile
hulâsa etmek isterim. Meclisi Âlinin mehdîi te-
stimsa olan 28 Nisan 1336 tarihindeşir dîkkî günle
28 Şubatı kadar (811) gün geçmiştir. Bu eyyam
sırfında Meclisi Âliniz (159) gün içtima etmekteşir.
Bu içtimasat (51) i huzî ve (356) sı ulamî ol-
muk üzere (407) celceyi iltilva eder. Meclisi Âliniz
bî meşeyîl ile şudîye kadar hergîni arzunıyecu
(104) kanun kabul etmekteşir. Ve bundan başka
(149) tekvîlî kanun'yi müzabere olduktan son-
ra reddetmekteşir ; dernek ki (252) kanunla işğal
etmekteşir. Bundan başka basbelâsîb. (67) tekvîlî
kanun'yi Heyetü Vekâileye tevâfî etmekteşir. (6) ka-
nunun müzakeresi tehir edilmiştir. (35) kanun
yenî seneye derredilmiştir. Demek o'nun ki
ceremî (381) kanunla Meclisi Âliniz işğal et-
mekteşir, Meclisi Âlinizin çıkardığı kanun'ın me-
yanında Hıyanetî Vatanîye kanunu, İerâ Vekîl-
leri İalîhale kanunu, Tenyis Heyeti teşkiline dair
kanun, İstanbul'un işğalinden sonra İstanbul Mü-

Muhterem arkadaşlarımız, bütün bir millet, içinde göğsüze baktığımız muhterem günlerimizden başlayarak bugüne kadar katettiğiniz mesafeleri, açtığımız sayısız müddetle bir defa daha herşeyi içtiğimiz çilek. neşekil başladığı bilinemeyen zamanlardakileri yeteli istiklal ile şaşyarak müddetimiz en fahi bir teşebbül ile nihayet oluyor gibi göründüğü için kaydi esarete karşı aydın hüsnü müddet eder ordak. vadi kalplerimiz için de yürekli ve biz sar halk müddet-hödesine davet etti. (Alkışlar) artık yels ve ilim günleri çok. adada kâh. Memleketle halis ve hakikat yoluna şayet. ahıs ve hıfıta

mevdi kendi istiklal buyruğu altında toplanmış olan Meclisi Âlînin ikinci senesi mesaisine dâhil olurken ben. ülkemizde hıfıfa başlayan ısk-ların bakadar felâket görmüş olan berbuht vatanımızda bir sabahı hayır. olmasına dux. e. y. unu. (Sürsüldü alkışlar).

TUNALI HILMI B. (Bo'n) — Paşa, Paşa sizin tebrik ettiğin millet namına ben de seni sizin vatanınıza tebrik ediyorum. (Alkışlar).

REİS — Efendim yarın saat beşten sonra telvar içime etrafına nereceksiyi taül ediyorum.

İKİNCİ CELSE

Açılma saati : 5 sonra

REİS — Mustafa Kemal Paşa Hazretleri.

MUVAKKAT KATIPLER : Feyyaz Âli B. (Yozgad), Ragıp B. (Kütahya)

2. — AZAYI KIRAM MUAMELATI

1. — Rejisistri tedbiri:

REİS Pa. — Efendim, selâyı aqrorum, muz-pureni muhteremimizle. Divanı Riyaset intizamı varlı. Bunun için yokkaza yapacağız efendim. Nisrin müzakereinin mevcut olup olmadığının sulumak istiyoruz.

Dr. SUAT B. (Kocaeli) — Yokkaza yapılmamış. Eskiye varlı.

REİS — Revisiye yoldan yapacağız, ordan sonra Divanı Riyaset intizamı başlıyoruz. (Yoklama tesir edildi.)

Efendiler, müsabık müzakere mevcuttur. Şimdi Rejisistri intizamı buyurulmaktadır. Revisiye tedbiri fesihli buyrulur. (Yalnız bir işiri mi sesleri).

Dr. SUAT B. (Kocaeli) — Paşa Hazretleri, Nizamnamenin 111. maddesi veçhile Revisiye tedbiri bir kâğıda yazılır.

OPERATÖR EMİN B. (Bursa) — Aynı şeyi yapamaz daha doğrudur.

REİS — Şimdi selâz Rejisistri intizamı ediyorum. Sonra Reis Yekillerine geldiğimiz zaman gösterdiğimiz maddeli kanuniyeyi tatbik edeceğiz. (Tezler toplandı.)

(Behcet B. (Kırşehir), Ercan B. (Gümüşane), Mazhar Müfit B. (Derizli) ba kura tasvirde memur aldular.)

2. — Hakiki Müsabık Mesabık Muhteremimiz, Hakiki müsabık İsmet Paşaya teşekkürü

MAZHAR MUFIT B. (Hakkâri) — Bizim yolumuz, eğer bir Avrupa'nın bir kahânı batılı, içinde Cenala Hakkâri senin hayatiye Ellen tekiye eden. Kahânı mühteremimizle mevdu-yetimizi gösteren muhterem arkadaşlarımız, muhterem Komandanı İsmet Paşa için aramızla buluyor. (Alkışlar). İnönü kahramanlarımız, bu kahraman kurucularımıza şu kürsüden bir defa sarıni olan teşekküratını takdimde berdenizi teşkil buyurmanız istikrar eder. (Hay hay sesleri).

REİS — Müsabık buyruğu. Efendim, Mazhar Müfit Beyendiyi, Çarp Ordusu Komandanı İsmet Paşa Hazretlerine, Meclis tarafından buyruğu teşekküre sarıni buyruğu musunuz? (Hay hay, mühterem sesleri).

MAZHAR MUFIT B. (Diyarbakır) — İsmet Paşa Hazretleri, Meclis, seni bililerine pek şanımlı

